

”Ommie maesemie” pirtin ikkunasta Posiolla

Posion kulttuuriympäristöohjelma

Tiina Elo
Sirkka-Liisa Seppälä

RAKENNETTU
YMPÄRISTÖ

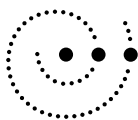

”Ommie maesemie” pirtin ikkunasta Posiolla

Posion kulttuuriympäristöohjelma

**Tiina Elo
Sirkka-Liisa Seppälä**

YMPÄRISTÖMINISTERIÖ
MILJÖMINISTERIET
MINISTRY OF THE ENVIRONMENT

SUOMEN YMPÄRISTÖ 4 | 2012

Ympäristöministeriö

Lapin elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus

Taitto: Tiina Elo

Kansikuva: Lapin kulttuuriympäristöt tutuksi -hanke 2004

Sisäsivujen kuvat: Kuvan yhteydessä mainitaan kuvaaja tai kuvan oikeudet omistava arkisto tai yksityishenkilö. Merkintä LKYT kuvan yhteydessä tarkoittaa, että kuva on Lapin kulttuuriympäristöt tutuksi -hankkeen kuva-arkistosta.

Julkaisu on saatavana myös internetistä:

www.ymparisto.fi/julkaisut

Edita Prima Oy, Helsinki 2012

ISBN 978-952-11-3979-6 (nid.)

ISBN 978-952-11-3980-2 (PDF)

ISSN 1238-7312 (pain.)

ISSN 1796-1637 (verkköj.)

441 002
Painotuote

ESIPUHE

Lappi on laaja maakunta, ja sen alueelle mahtuu monenlaista kulttuuriympäristöä. Posion kulttuuriympäristöille ominaisia ovat laajat peräpohjalaiset pihapiirit monine rakennuksineen. Posion kunnan alueella on paljon vesistöjä ja se näkyy myös alueen rakennusperinnössä: venehuoneita on Posiolla Lapin kuntien mittakaavassa poikkeuksellisen paljon. Kaiken kaikkiaan Posiolla on jäljellä runsaasti arvokasta rakennusperintöä!

Kulttuuriympäristön merkitys on huomattu kuntien identiteetin, ajankohtaisten kehittämistavoitteiden, elinkeinoelämän ja matkailun sekä opetustoiminnan aloilla. Erityisesti maankäytön suunnittelussa kulttuuriympäristön tuntemus ja arvostus on korostunut lainsäädännön, valtakunnallisten ohjelmien ja valtioneuvoston päätösten kautta. Valtakunnallisten tavoitteiden mukaisesti kulttuuriympäristöohjelma tulisi laatia jokaiseen kuntaan. Näihin tavoitteisiin Posion kulttuuriympäristöohjelma omalta osaltaan vastaa.

Posion kulttuuriympäristöohjelma on myös eräänlainen kotiseutukirja. Se kertoo, miksi Posion kulttuuriympäristö on sellainen kuin se on ja mikä siinä on arvokasta. Kulttuuriympäristöohjelma kertoo myös kulttuuriympäristön tilasta ja sen tavoitteena on auttaa turvaamaan myös tuleville sukupolville monikerroksisen kulttuuriympäristön ja sen maisemaan kirjoitetut tarinat.

Kulttuuriympäristöllä on suuri merkitys paikan – ja siinä asuvien ihmisten – identiteetille. Siihen vaikuttavat niin valtakunnallisesti merkittäviksi valikoituneet kulttuuriympäristöt kuin vaatimattomammatkin, paikallisille tärkeät paikat ja niihin liittyvät muistot. Ympäristön arvostus on alueellisen kilpailun tärkeä vetovoimatekijä. Tieto kulttuuriympäristön arvoista lisää myös halua huolehtia niiden säilymisestä. Tämä ohjelma tarjoaa toivottavasti keinoja ja avaimia näiden arvojen tiedostamiseen ja oman elinympäristön hoitamiseen. Ohjelman tavoitteena on antaa tietoa myös niille, jotka joutuvat tekemään päätöksiä kaavoitukseen, maankäyttöön ja kulttuuriympäristön säilymiseen liittyen.

Posio on tunnettu aktiivisesta kotiseutuhistoriatoiminnastaan ja osa siitä on päätenyt erilaisiksi julkaisuiksi. Niinpä tätä julkaisua ei ole tarvinnut kirjoittaa kaikkea uutena, vaan julkaisuun on kerätty paljon jo ennestään tunnettua tietoa. Haluan esittää lämpimät kiitokseni ohjelmaa varten kootulle työryhmälle arvokkaista tiedoista ja aktiivisesta mukanaolosta.

Lisäksi kiitän Simo Oinasta ja arkeologi Sirkka-Liisa Seppälää heidän työpanoksestaan hankkeessa. Kiitokset myös ohjelman kartat tehneelle Riku Elolle, kuvat käsittelleelle Hannu Lehtomaalle ja Posion vanhasta rakennuskulttuurista kirjoittaneelle maakuntamuseotutkija Päivi Rahikaiselle.

Rovaniemellä 23. päivänä tammikuuta 2012

Tiina Elo

SISÄLLYS

Esipuhe	3
Johdanto	9
Hankkeen toteutus	9
Rakenne	9
Käsitteet	10
Tehdyt selvitykset ja inventoinnit	10
Valtakunnallisesti arvokkaat rakennetut kulttuuriympäristöt	10
Lapin kulttuuriympäristöohjelma (1997)	12
Lapin kulttuuriympäristöt tutuksi -hanke (2004–2005)	12
Muut selvitykset ja inventoinnit	12
Luonnonhistoria ja maisemakehitys	13
Kallioperä, maaperä, ilmasto ja kasvillisuus	13
Maisema	13
Valtioneuvoston periaatepäätös valtakunnallisista maisema-alueista ...	14
Maantieteellinen aluemaisemajako	15
Perinnebiotoopit.....	17
Perinne- ja kulttuurimaisemat.....	17
Maiseman kokeminen.....	17
Posion suojelualueet	18
Arkeologinen kulttuuriperintö	20
Mitä on arkeologinen kulttuuriperintö	20
Muinaisjäänökset ja arkeologiset löydöt ovat suojeltuja	20
Maastosta muinaisjäänösrekisteriin – tietoa arkeologisesta kulttuuriperinnöstä	21
Posion arkeologiset kenttätutkimukset	26
Asutushistorian arkeologiset pääpiirteet	28
Vanhin asutus Varhaisen Kitkan varrella	28
Keramiikkaa jo kivikaudella.....	28
Kuorikkikangas – kivikauden talossa	29
Pyyntikuoppien Posio	29
Hautoja niemissä ja saarissa	30
Rautakauden itäistä perintöä	30
Missä asuivat Kitkan saamelaiset?.....	31
Lappi ja lanta	31
Saamelainen arkeologinen kulttuuriperintö	34
Posion asutus- ja elinkeinohistoria	35
Asutuksen kehitys	35
Vuoden 1673 asutusplakaatti	35
Posion kylät 1700- ja 1800-luvuilla	35
Mäkituvat ja kruununmetsätorpat	36

Elinkeinojen kehitys	36
Maanviljely	36
Maaseutumaisen muutos	37
Poronhoito.....	37
Kalastus.....	38
Uitto- ja savottaperinne.....	38
Kaupankäynti	39
Itsenäinen Posio	39
Ahola keskustajamaksi	40
Liikenne	40
Sota-aika	41
Jälleenrakennus	42
Asutustoiminta	42
Teollisuuden kehitys	43
Mustavaaran kaivos	45
Posio tänään ja tulevaisuudessa	45
Matkailun kehitys	45
Riisitunturi	46
Erätalonpojan Keinot	47
Posion kulttuuriympäristön ominaispiirteitä	48
Arkeologinen kulttuuriperintö.....	48
Posion vanhaa rakennuskulttuuria	48
Monihuoneisia asuinrakennuksia	49
Pihapiirin ja rantojen rakennuksia	49
Jälleenrakennusajan rakennusperintö	50
Kohteita kylittäin	52
Ahola	53
Esiteltävät kohteet	53
Anetjärvi	58
Esiteltävät kohteet	58
Jumisko	60
Esiteltävät kohteet	62
Lohiranta	64
Esiteltävät kohteet	64
Sirniö	66
Esiteltävät kohteet.....	68
Suorsajärvi	73
Esiteltävät kohteet	73
Tolva	75
Esiteltävät kohteet	75
Tolvanniemi	77
Esiteltävät kohteet	77
Yksittäiset pihapiirit	79

Teemakohteita	93
Posion koulurakennukset	93
Esiteltävät kohteet.....	94
Kokoontumiskohteet	96
Seurantalot.....	96
Yhdistystoiminta.....	97
Esiteltävät kohteet.....	98
Tanssilavakulttuuri.....	98
Kirkollinen rakentaminen	99
Esiteltävät kohteet.....	100
Hautausmaat.....	101
Savotta- ja uittokohteet	102
Myllyt	104
Posion kulttuuriympäristön tila	106
Arkeologinen kulttuuriperintö	106
Selvitysten kattavuus ja ajantasaisuus.....	106
Arkeologisen kulttuuriperinnön tila.....	106
Rakennettu kulttuuriympäristö	109
Selvitysten kattavuus ja ajantasaisuus.....	109
Rakennetun ympäristön tila.....	109
Rakennettu kulttuuriympäristö.....	110
Kulttuuriympäristön käyttö ja hoito	112
Lainsäädäntö	112
Kansainvälisiä sopimuksia	114
Toimijat	115
Maankäyttö ja rakentaminen	115
Kaavoitus ja muu suunnittelu.....	115
Metsänkäsittely ja arkeologinen kulttuuriperintö.....	117
Rakennusjärjestys.....	117
Kansalaisen vaikuttamismahdollisuudet.....	117
Rakennusperinnön hoito	118
Korjaushanke.....	118
Viisas kiinteistönpito.....	118
Puitteet korjauksille.....	118
Järkevä korjausjärjestys.....	119
Korjausten teettäminen.....	119
Korjausneuvontaa ja avustuksia.....	120
Arkeologisen kulttuuriperinnön hoito	120
Maiseman hoito	121
Lähteet	124
Arkistolähteet.....	125
Elektroniset lähteet.....	125
Kuvailulehti.....	126
Presentationsblad.....	127
Documentation page.....	128

Johdanto

Hankkeen toteutus

Lapin ympäristökeskus toteutti vuosina 2004–2008 Lapin kulttuuriympäristöt tutuksi -hankekokonaisuuden, jossa Lapin läänin alueella inventoitiin yhteensä yli 4800 kohdetta ja yli 10 400 yksittäistä rakennusta. Hanke toimi Itä-Lapin alueella vuosina 2004–2005, jolloin myös Posion alueella inventoitiin kohteita. Posiolta inventoitiin yhteensä 219 kohdetta ja 749 yksittäistä rakennusta. Hankkeen rahoitti Euroopan aluekehitysrahasto, Euroopan sosiaalirahasto ja kansallisina rahoittajina toimivat Lapin ympäristökeskus ja Lapin TE-keskus. Jo Lapin kulttuuriympäristöt tutuksi -hankkeen aikana heräsi toive siitä, että inventointiaineiston pohjalta päästäisiin tekemään kulttuuriympäristöohjelmat Lapin kuntiin.

Posion kulttuuriympäristöohjelma on tehty nykyisen Lapin elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksen, Ympäristö -vastuualueen (ent. Lapin ympäristökeskuksen) alueidenkäyttöyksikön hallinnoiman Lapin kulttuuriympäristöohjelma -hankkeen toimesta yhteistyössä Posion kunnan kanssa. Hankkeen on rahoittanut EU:n aluekehitysrahasto EAKR siihen liittyvine kansallisine rahoituksineen.

Työn on toteuttanut projektipäällikkö Tiina Elo, arkeologi Sirkka-Liisa Seppälä ja maakuntamuseotutkija Päivi Rahikainen. Lisäksi kenttäyöntekijänä koko Itä-Lapin alueella on toiminut Simo Oinas. Lapin kulttuuriympäristöohjelma -hankkeen ohjausryhmään ovat kuuluneet Riitta Lönnström (Lapin liitto), Johanna Forsius (Museovirasto), Matti Vatiilo (Ympäristöministeriö), Minna Heljala (Tornionlaakson maakuntamuseo), Päivi Rahikainen (Lapin maakuntamuseo), Tarmo Jomppanen (Saamelaismuseum Siida), Tapio Pukema (ent. Lapin ympäristökeskus nyk. Lapin elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus) ja Juhani Karjalainen (Metsähallitus). Ohjausryhmän asiantuntijana arkeologian osalta on toiminut Pirjo Rautiainen Metsähallituksesta.

Posion kulttuuriympäristöohjelman laatimiseen on Posion kunnan osalta vaikuttanut asiaa varten perustettu yhteistyöryhmä, jonka jäseninä ovat olleet Jani Ahola, Reino Hämeenniemi, Tuomo Niemilehto, Jouni Pylkkänen ja Jorma Varanka. Kokouksiin on osallistunut lisäksi maakuntamuseotutkija Päivi Rahikainen Lapin maakuntamuseosta. Arkeologista osuutta ovat kirjoitusvaiheessa ohjausryhmän lisäksi kommentoineet Kaarlo Kattikoski Museovirastosta, Hannu Kotivuori Lapin maakuntamuseosta sekä arkeologit Mika Sarkkinen ja Christian Carpelan.

Rakenne

Kulttuuriympäristöohjelma on rakennettu niin, että ensin käsitellään Posion luonnonhistoriallisia olosuhteita ja maisemakuvan kehitystä sen nykyiseen muotoonsa. Tämän jälkeen seuraa Posion arkeologista kulttuuriperintöä käsittelevä kappale. Seuraavaksi käydään läpi asuin- ja elinkeinojen historiaa. Tämän jälkeen kiinnitetään huomiota Posion kulttuuriympäristön ominaispiirteisiin, jonka jälkeen seuraa osio, jossa esitellään kulttuuriympäristökohteita Posiolta. Kohteiden valinnan perusteena on käytetty Lapin kulttuuriympäristöt tutuksi -hankkeen inventoinnin yhteydessä tehtyä kulttuurihistoriallisen merkittävyyden arviointia. Kylittäin esiteltujen kohteiden jälkeen esitellään teemakohteina Posion koulurakennuksia, seurantalaja, kirkollista rakentamista, savotta- ja uitto-kohteita sekä Posion myllyjä. Vaikka ohjelmassa esitellään paljon Posion arvokkaita kulttuuriympäristöjä ja -kohteita, on selvää että ohjelman ulkopuolelle – ja näin esittelyä vaille – jää paljon kohteita, jotka ovat kulttuurihistoriallisesti arvokkaita ja säilyttämisen arvoisia.

Kohteiden esittelyn jälkeen seuraa Posion kulttuuriympäristön tilan arviointia niin arkeologisen kulttuuriperinnön kuin rakennetun kulttuuriympäristön näkökulmasta. Ohjelma päättyy kappaleeseen

leeseen kulttuuriympäristön käyttö ja hoito, jossa esitellään keinoja, tapoja ja mahdollisuuksia hoitaa kulttuuriympäristöä: arkeologista kulttuuriperintöä, rakennusperintöä ja maisemaa.

Posion kulttuuriympäristöohjelma on laajuudeltaan yksi Suomen laajimpia. Tässä tapauksessa voisi puhua jopa kulttuuriympäristöselvityksestä. Varsinkin ohjelman arkeologista kulttuuriperintöä koskeva osuus on laajempi kuin mihin kulttuuriympäristöohjelmien kohdalla yleensä on totuttu. Vaikka ohjelma perustuu Lapin kulttuuriympäristöt tutuksi -hankkeessa (2004–2008) tehtyyn inventointiin, sisältää se vain osan tästä inventointitiedosta ja toisaalta se perustuu myös Lapin kulttuuriympäristöohjelma -hankkeessa vuosina 2008–2010 koottuihin ja päivitettyihin tietoihin. Arkeologisessa osuudessa on inventointihankkeessa kootun muinaisjäännettietokannan ohella käytetty Museoviraston ja Lapin maakuntamuseon arkiston arkeologisia tutkimuskertomuksia sekä Museoviraston ylläpitämää valtakunnallista muinaisjäännesrekisteriä.

Kulttuuriympäristöohjelma ei ole tieteellinen tutkimus ja koska lähteinä on käytetty Lapin kulttuuriympäristöt tutuksi -hankkeen aikana vuosina 2004 ja 2005 kerättyjä inventointitietoja ja lukuisia erilaisia kirjallisia lähteitä, ei kaikkia ohjelmassa esiteltyjä yksityiskohtia ole pystytty tarkistamaan.

Käsitteet

Kulttuuriympäristö on yleiskäsite, johon kuuluvat arkeologinen kulttuuriperintö, rakennettu ympäristö ja kulttuurimaisema. Sillä tarkoitetaan vuosituhansien aikana ihmisen ja luonnon vuorovaikutuksessa muotoutunutta ympäristöä. Kulttuuriympäristö kertoo monin tavoin ihmisen suhteesta ympäristöönsä eri aikoina: siihen on jäänyt jälkiä niin elinkeinoista, asumisesta, uskomuksista kuin liikkumisestakin.

Rakennettu ympäristö muodostuu eri-ikäisistä ihmisen tekemistä rakenteista, kuten rakennuksista, teistä, silloista, kanavista, puistoista ja puutarhoista. Siihen kuuluvat niin vaatimattomat talusrakennukset kuin kirkotkin. Rakennetun ympäristön rikkaus perustuu juuri sen monimuotoisuuteen. Jokaisella rakennuksella on oma tarinansa kerrottavanaan ja vaatimattoman rakennuksen tarina voi olla aivan yhtä mielenkiintoinen kuin kartanonkin. Rakennettuun ympäristöön tulee koko ajan uusia ajallisia kerrostumia, jotka kertovat oman aikansa arkkitehtuurista ja elämäntavasta.

Arkeologinen kulttuuriperintö on osa vanhinta ja herkinä kulttuuriympäristöämme. Siihen sisältyvät kaikki vuosituhansien aikana maankama-

rassa ja vedessä säilyneet merkit varhaisemmasta asutuksesta. Arkeologian menetelmillä on mahdollista tutkia monenlaisia ilmiöitä esihistoriallisista leiripaikoista keskiaikaisiin kaupunkikerrokseen tai sota-ajan hylkyihin. Arkeologista perintöä halutaan säilyttää myös jälkipolville ja kiinteät muinaisjäännökset ovat suojelukohteita.

Kulttuuriympäristöohjelma kokoaa yhteen tietoa ja selittää nykypäivän ympäristön kehityshistoriaa. Kulttuuriympäristöohjelman tarkoituksena on antaa tietoa kulttuuriympäristöstä ja koordinoida kulttuuriympäristön hoitoon, säilyttämiseen ja kehittämiseen kohdistuvia toimenpiteitä. Ohjelma on myös apuna päätöksenteossa ja ohjeena kuntien kulttuuriympäristöön kohdistuvien maankäytön hankkeiden suunnittelussa. Ohjelma toimii työkaluna ympäristössä tapahtuvien muutosten hallintaan.

Kulttuurihistoriallisen merkittävyyden arvioinnin tarkoituksena on määrittää alueen, kohteen tai rakennuksen kulttuurihistoriallinen arvo ja merkitys, mutta ei ottaa kantaa kohteen säilyttämiseen tai suojeluun. Merkittävyyden arviointi on objektiivista kulttuurihistoriallista analyysia. Kohteen kulttuurihistoriallisen arvon suhde muihin tarpeisiin ja arvoihin punnitaan vasta varsinaisessa suunnittelussa ja päätöksenteossa.

Tehdyt selvitykset ja inventoinnit

Valtakunnallisesti arvokkaat rakennetut kulttuuriympäristöt (RKY)

VAT – valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet (MRL 22–24 §) on valtioneuvosto päätöksellään (2000) hyväksynyt osaksi maankäyttö- ja rakennuslain mukaista ohjausta. Valtakunnallisia alueidenkäyttötavoitteita koskeva valtioneuvoston päätös on tullut voimaan 30.11.2000 ja sen tarkistus 1.3.2009.

Tavoitteet on ryhmitelty koskemaan valtakunnallisesti merkittäviä alueita, joista yhtenä Kulttuuri ja luonnonperintö, virkistyskäyttö ja luonnonvarat. Tavoitteet koskevat erityisesti maakunta-kaavoitusta, mutta kulttuuriperintöä koskevat tavoitteet ovat erityistavoitteita ja koskevat suoraan myös yleis- ja asemakaavoitusta. Merkittävää on, että valtakunnallisesti arvokkaita maisema-alueita, rakennettuja ympäristöjä ja arkeologisia kohteita koskevat inventoinnit tulee ottaa huomioon alueiden suunnittelun lähtökohtana.

RKY on Museoviraston viranomaisten laatima valtakunnallinen inventointi, joka on valtioneu-

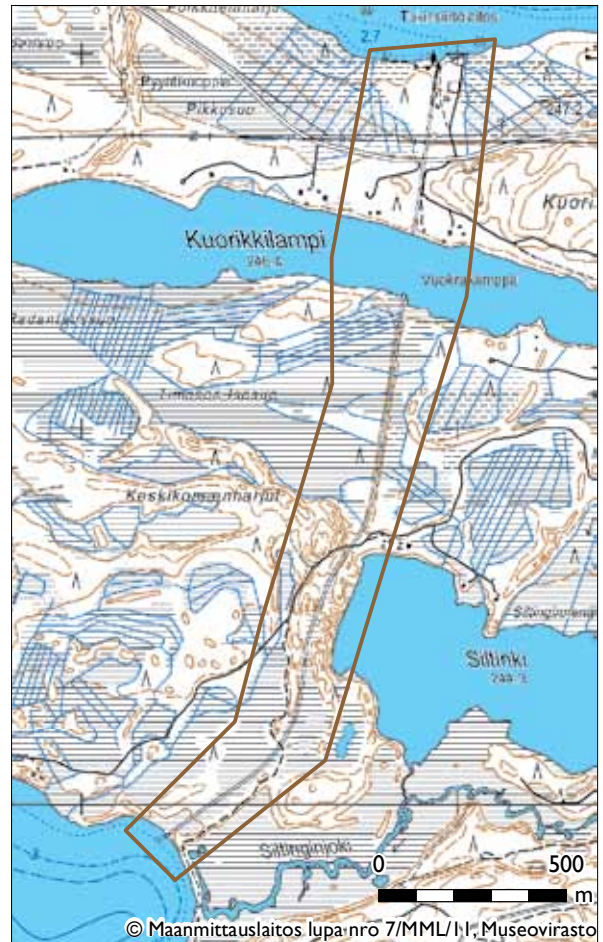
voston päätöksellä 22.12.2009 otettu maankäyttö- ja rakennuslakiin perustuvien valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden tarkoittamaksi inventoinniksi rakennetun kulttuuriympäristön osalta 1.1.2010 alkaen. Lisätietoja RKY-inventoinnista saa Museoviraston ylläpitämältä internet-sivustolta www.rky.fi. Valtakunnalliseen inventointiin valitut kohteet antavat alueellisesti, ajallisesti ja kohdetyypeittäin monipuolisen kokonaiskuvan maamme rakennetun ympäristön historiasta ja kehityksestä.

Posiolla valtakunnallisesti arvokkaita rakennettuja kulttuuriympäristöjä ovat:

- Naumanniemen talo
- Lapin uitto- ja savottatukikohdat, joihin Posion osalta kuuluu Kitka- ja Livojärvien välinen tukinsiirtolaitteisto.
- Sirniön kylä.

Kartta 1. Naumanniemen talo.

Kartta 2. Kitka- ja Livojärvien välinen tukinsiirtolaitteisto.

Kartta 3. Sirniön kylä.

Lapin kulttuuriympäristöohjelma (1997)

Jarmo Lokion vuonna 1997 kokoamassa Lapin kulttuuriympäristöohjelmassa on Posiolta esitelty seuraavat kohteet:

- Tukinsiirtolaite, Ylikitka-Livojärvi
- Sirniön kylä
- Tolvan kulttuurimaisema
- Anetjärven kylä
- Lohiranta
- Karjalaisenniemi
- Naumanniemen talouskeskus

Lapin kulttuuriympäristöt tutuksi -hanke (2004–2005)

Lapin kulttuuriympäristöt tutuksi -hankkeessa inventoitiin Posiolla vuosina 2004 ja 2005 yhteensä 219 kohdetta ja 749 yksittäistä rakennusta. Inventoijina toimivat Leena Mäkelä ja Pasi Revonmäki (2004) sekä Timo Korva ja Marita Mourujärvi (2005). Itä-Lapin työnsuunnittelijana toimi Simo Oinas (2004–2005).

Muut selvitykset ja inventoinnit

Edellä mainittujen selvitysten lisäksi kunta on teettänyt erilaisiin kaavahankkeisiin liittyen myös kulttuuriympäristöä käsittäviä selvityksiä. Viimeiseksi tällainen on tehty keskustan asemakaavan päivittämisen ja osittaisen uudistamisen yhteydessä.

Kuva 1. Tiina Elo 2010.

Luonnonhistoria ja maisemakehitys

Kallioperä, maaperä, ilmasto ja kasvillisuus

Posio kuuluu lähes kokonaan Kuusamon vaara-seutuun: etelästä tuleva vaarajakso kaartuu kohti itää ja levenee miltei koko seudun kattavaksi vaaraylängöksi. Paikoitellen vaarat kohoavat yli 200 metriä ympäristöään ylemmäs, kuten Riisitunturi, jonka laella alkaa olla jo tunturikasvillisuutta. Riisitunturin laki sijaitsee 466 metrin korkeudessa. Vaarojen ohella pinnanmuotoja luonnehtivat luoteesta kaakkoon suuntautuvat drumliinikentät sekä lukuisat järvet, lammet, joet ja purot. Posion kunnan alueella on kookkaitakin järviä: Suolijärvet, Livojärvi ja Kitkajärvet, joista viimeksi mainittu on harvinainen esimerkki säännöstelemättömästä suurjärvestä.

Posion seutu kuuluu pohjoisboreaaliseen kasvillisuusvyöhykkeeseen, jossa metsät ovat karuhkoja. Paikoin tosin tavataan rehevämpää, maan kalkkipitoisuuden viittaavaa kasvillisuutta, jota löytyy mm. lehdoista ja lettosoilta. Kunnan itäosissa on paikoin laajojakin suoalueita.

Vesistöjen osuus (14,3 %) on suurin Lapin läänin kunnista. Vesistöt ovat houkutelleet kunnan alueelle runsaasti vapaa-ajan asutusta. Tällä hetkellä Posiolla on Lapin kunnista kolmanneksi eniten loma-asuntoja.

Kuva 2. Yli-Suolijärven maisemaa. Tiina Elo 2010.

Korouoma

Korouoma on Posion ja Ranuan kuntien rajalla sijaitseva rotkolaakso ja luonnonsuojelualue. Se on harjualueineen noin 30 kilometriä pitkä ja muutamia satoja metrejä leveä. Kanjonin pohja on suhteellisen tasainen, ja siinä virtaa mutkitteleva (meanderoiva) Korojoki, joka laskee Kemijokeen Rovaniemen puolella. Korouomaa reunustavat kalliit, joista pieni osa on pystysuoria seinämiä, kohoavat jopa 130 metriä uoman pohjaa ylemmäksi. Monimuotoisessa luonnossa elää monia harvinaisiakin kasvi- ja eläinlajeja.

Alue on maastonmuodoiltaan ja maisemaltaan ainutlaatuisen jylhä. Korouoman tyypillinen kivilaji on karkeahko punainen graniitti, joka rakoi-lee paljon. Rotkon reunoilla on paljon lohkeilleita paaseja. Graniitti sisältää paljon gneissimäisiä, graniittiutuneita kohtia. Alueen kaakkoispäässä on paremmin säilyviä sedimenttikiviä, kuten kiileliusketta ja kvartsiittia.

Korouoman alue tarjoaa monipuoliset mahdollisuudet luonnon tarkkailuun, kalastukseen ja luonnon käytön kulttuurihistoriaan tutustumiseen.

Maisema

Maisema on sanana varsin monimerkityksinen. Maisema-sana tuo meille mieleen näköalan, silmin nähtävän osan ympäristöstä. Näköhavaintoon painottuva "maisema" on siis riippuvainen näki-jästä, subjektiivinen. Lisäksi siihen liitetään herkästi subjektiivisia arvolatauksia (kaunis, ruma yms.), joita ei pystytä mittaamaan tai osoittamaan objektiivisesti. Subjektiivinen käsite muuttuu ajan myötä ja olosuhteiden muuttuessa sekä vaihtelee kokijan mukaan. Maisemaa käsiteltäessä ainoa luotettava tapa on tarkastella sitä kokonaisuutena, joka muodostuu ekologisista perustekijöistä sekä niiden vuorovaikutussuhteista. Maisema on

luonnonlakien mukaan toimiva elävä ja kehittyvä, dynaaminen ympäristökokonaisuus. Fyysinen maisema on alue, jossa luonnon elementit kuten korkeussuhteet ja kasvillisuus, ohjaavat näkymän visuaalista sisältöä.

Maiseman tarkastelu, analysointi, aloitetaan tutkimalla maisemarakenne ja sen kehityshistoria. Maisemarakenteen perusta on maastorakenne sekä siinä toimivat luonnonprosessit. Ihmisen vaikutus, kulttuurihistoria, on oleellinen tarkastelukulma. Maisemassa kohtaavat niin luonnon- ja kulttuurihistoriallisten prosessien jättämät jäljet kuin eri aikakausien ja yhteisöjen arvot. Maiseman merkityksen olemassaolo riippuu siitä, mitä eri kulttuurit ovat kulloinkin halunneet maisemaan liittää ja mitä siinä on milloinkin haluttu nähdä.

Maisemakuva on maisemarakenteen silmin havaittava ilmiasu. Useimmat suomalaiset tarkoittanevat maisemakuva silloin, kun puhuvat maisemasta. Maisemakuva on lopputulos, maisemarakenteen osatekijöiden näkyvä osa, jonka tarkastelu ei pelkästään riitä.

Maisema-alue on fyysinen kokonaisuus, joka yhden tai useamman perustekijän osalta on yhtenäinen tai toimii yhtenäisenä (esim vesistöalue).

Valtioneuvoston periaatepäätös valtakunnallisista maisema-alueista

Valtioneuvosto teki vuonna 1995 periaatepäätöksen valtakunnallisesti arvokkaista maisema-alueista ja maisemanhoidon kehittamisestä. Päätökseen liittyy selvitys maaseudun kulttuuri- ja perinnemaisemia edustavista arvokkaista alueista: **Maisema-aluetyöryhmän mietintö, osa II Arvokkaat maisema-alueet**. Päätöksessä korostetaan maisemallisia arvoja ja elinvoimaisen maaseudun merkitystä kulttuurimaisemien hoitamisessa ja vaalimisessa. Maisemanhoitoon sopivina menettelytapoina tuodaan esille mm. avointen viljelymaisemien turvaaminen, rakennussuojelun toimenpiteet, maankäytön suunnittelu, tiedotus, neuvonta ja koulutus.

Valtakunnallisiin maisema-alueisiin liittyvän selvityksen suoritti ympäristöministeriön vuonna 1986 asettama maisema-aluetyöryhmä. Ympäristöministeriö jatkoi työryhmälle vuoden 1988 loppuun asetettua määräaikaa 31.3.1992 saakka.

Posiolta maakunnallisesti arvokkaaksi maisemakokonaisuudeksi on luokiteltu Tolvan kulttuurimaisema.

Kuva 3. Tolvan kylämaisemaa. LKYT.

Maantieteellinen aluemaisemajako

Valtakunnallisten maisema-alueiden inventoinnin tarkoituksena oli etsiä maamme arvokkaimmat kulttuurimaisema-alueet. Inventoinnissa tähdättiin maakunnallisesti ja paikallisesti omaleimaisten ja tyyppillisten maisema-alueiden kartoittamiseen. Tavoite merkitsi edustavan, monipuolisen ja kattavan aluevalikoiman etsimistä. Alueiden edustavuuden tarkastelua varten oli tarpeen määritellä yhtenäiset kriteerit. Tätä varten laadittiin koko maata koskeva maisemamaakuntajako.

Posion kunnan alue jakautuu kahteen eri maisemamaakuntaan: suurin osa kunnasta kuuluu Kuusamon vaaraseutuun ja pieni osa lännessä kuuluu Peräpohjolan vaara- ja jokiseutuun.

Kuva 4. Vaaramaisemaa Lohirannan suunnalta. Tiina Elo 2010.

Kuusamon vaaraseutu

Kuusamon maisemat ovat laajalti jyliä, maanpinnan muodot ovat jyrkkäpiirteisen vaaramaisia. Etelästä tuleva vaarajakso kaartuu kohti itää ja levenee lähes koko seudun kattavaksi vaaraylängöksi. Eräät kohoumat nousevat lähes 500 metrin korkeuteen ja parhaimmillaan jopa yli 200 metriä ympäristöönsä ylemmäksi, kuten livaara, Rukatunturi, Valtavaara ja Riisitunturi. Korkeimpien vaarojen laella alkaa olla jo tunturikasvillisuutta.

Vaarojen ohella pinnanmuotoja luonnehtii luoteesta kaakkoon suuntautuvien drumliinikenttien runsaus sekä monet samansuuntaiset ja lännessä itään suuntautuvat selväpiirteiset harjujaksot. Jokseenkin kaikki drumliinien välit ovat täynnä pieniä aapasointa, ellei niissä ole järviä.

Lukuisten pienten järvien, jokien ja purojen ohella seudulla on useita suuriakin järviä, joista huomattavimmat ovat Muojärvi–Kuusamojärvi, Suolijärvet sekä Kitkajärvet, jotka ovat maassamme harvinaisen esimerkki täysin säännöstelemättömästä suurjärvestä. Suurten järvien alueella maastonpiirteet ovat muuhun seutuun verrattuna varsin loivat.

Myös soita on paljon ja ne edustavat Peräpohjolan aapasointa, joista seudulle luonteena alatyypinä on erotettu Kuusamon rinteet.

Näiden lettovaltaisten rintesoiden syntyyn ovat vaikuttaneet erikoiset ilmasto-olosuhteet ja maaston topografia. Alueen ilmasto on paradoksaalinen: lämpösuhteiltaan voimakkaan mantereinen, mutta kosteusoloiltaan mereinen. Talvet ovat kylmiä ja sadetta saadaan suhteellisen runsaasti.

Seutu kuuluu kokonaisuudessaan pohjoisboreaaliseen kasvillisuusvyöhykkeeseen. Metsät ovat yleensä karuhkoja variksenmarja-puolukkatyypin tai variksenmarja-mustikkatyypin kuusikoita. Yleensä karussa luonnossa on paikoin rehevää ja maan kalkkipitoisuuden viittaavaa kasvillisuutta (lehtoja, lettosointa, niittyjä) ja rikasta kasvistoa. Tämä pitää paikkansa erityisesti Pohjois-Kuusamon letto- ja lehtokeskuksen alueella. Kylmien rotkolaaksojen kalliiseen tavataan lisäksi harvinaisten tunturikasvien reliktiesiintymiä.

Kaskiviljely on ollut seudulla yleistä. Laajamittaisen kaskiviljelyn pohjoisraja kulkee jokseenkin seudun pohjoisrajalla. Nykyään harjoitetaan metsätalouden rinnalla lähinnä karjataloutta ja poronhoitoa. Varsinainen vaara-asutus loppuu seudun etelärajoilla. Harva asutus on sijoittunut sekä vaarojen rinteille että järvien niemille ja kannaksille.

Peräpohjolan vaara- ja jokiseutu

Perä-Pohjolan vaara- ja jokiseudun maisemia hallitsevat verraten jyrkkäpiirteiset maastonmuodot ja voimakkaiden jokivarsien asumusmaisemat. Alueella on laajoja jyrkästi kumpuilevia vaara-alueita, joitakin erillisiä vaararyhmiä hieman alavimmilla mailla sekä jopa muutamia tuntureitakin. Maaperä on vaaroillakin yleensä moreenia, mutta kallioiset alueet ovat nekin varsin yleisiä.

Suurten jokien varsilla on mittavia sedimentoitu-neita, melko hienojakoisia kerrostumia. Alueen poikki kulkee muutama luoteesta kaakkoon suuntautuva harjukso, mutta ne eivät ole maisemakuvassa kovin-kaan hyvin erottuvia. Sen sijaan Kemijärven tienoilla kulkevien harujuksojen yhteydessä ovat huomattavat kumpareiset kumpumoreenialueet ja kamesmaastot ovat maisemallisestikin huomattavia.

Ihmisten asuttamien virtojen ja jokien varsien laak-somaisemien ohella alueella on myös melko paljon järviä. Järvet eivät kuitenkaan yleensä ole kovin suuria. Monien järvien rannalla on asutusta, mutta useimmat pienet järvet sijaitsevat vaarojen välisten metsä- ja suoerämaiden keskellä asumattomina.

Alueella on kohtalaisen paljon soita, mutta yhte-näiset suoalat eivät ole maaston kumpuilevuuden takia yleensä läheskään niin suuria kuin esimerkiksi Aapa-Lapin puolella. Suoalat ovat pieniä erityisesti länsiosien vaaraisilla alueilla. Seutu on Pohjanmaan ja Peräpohjolan aapasoiden vaihettumisvyöhykettä.

Kasvillisuudeltaan Kemijärven alue edustaa poh-joisboreaalista kasvillisuusvyöhykettä. Metsät ovat

yleensä karuja, variksenmarja-puolukkatyyppin ja va-riksenmarja-mustikkatyyppin mäntyvaltaisia sekametsiä. Puuston joukossa on paikoin paljonkin lehtipuuta. Myös muu kasvillisuus on yleensä karua. Rehevämpiä alueita on kuitenkin yleisesti jokivarsien hienosedi-menttirannoilla ja joidenkin järvien tuntumassa.

Peltoalueet sijaitsevat yleensä rehevillä jokirannoilla. Jonkin verran viljelysmaata on raivattu myös järvien rannoille sekä kairojen lihavimmille suomaille. Lähes koko viljelyala on nurmea. Karjanhoidon ohella po-ronhoito alkaa olla tärkeä elinkeino. Vaikka metsät ovat karuja, on niiden verraten suuri määrä ja koh-tuullinen kasvu mahdollistanut metsätalouden kehi-tyksen. Kemijoki on valjastettu sähkön tuotantoon, maisemassa näkyvänä merkinä tästä on Kemijärven seudun voimakkaasti säännöstellyt tekoallasalueet.

Asutusta on seudulla vielä kohtalaisen runsaasti, keskimäärin selvästi enemmän kuin pohjoisempaa Lapissa. Asutus on jokilaaksoissa yleensä melko ka-pealla vyöhykkeellä. Kylät ovat tällöin nauhamaisia sijaiten jokilaakson korkean rannan tuntumassa. Suu-rin osa asutuksesta on Tornionjoen sekä Kemijoen ja Ounasjoen varsilla. Lisäksi monien järvien rannoilla on pieniä kyliä ja yksittäisasumuksia.

Pihapiirit ovat perinteisesti avaria ja rakennukset si-jaitsevat säännöttömästi. Rantaniityillä on heinälatoja ja erillisillä kalakentillä saattaa olla säilynyt jokunen kala-pirttikin. Kausiasutusta ovat edustaneet karjanhoitoon liittyvät karjakentät ja Tornionjokilaakson karjamajat.

Kuva 5. Lohirannan talvista vaaramaisemaa. LKYT 2004.

Perinnebiotoopit

Perinnebiotoopit ovat vanhantyyllisen maatalouden muokkaamaa luonnonympäristöjä ja niiden tarkastelun tärkein peruste on kasvillisuus. Perinnebiotoopit ovat niiton ja eläinten laidunnuksen synnyttämiä ketoja, niittyjä, hakamaita ja metsälaitumia. Myös vanhat kaskimetsät voidaan lukea perinnebiotooppeihin. Usein kyseessä oleva alue on vuosien saatossa ollut monessa käytössä ja siten alueen tarkka luokitus voi olla tulkinnanvaraista. Jokainen perinnebiotooppi on syntyhistorialtaan ja kasvistoltaan erilainen toisiinsa verrattuna.

Vuonna 1992 aloitettiin Suomessa valtakunnallinen perinnemaisemien kartoitusprojekti, jonka tulokset Lapin läänin osalta on kerätty raporttiin Lapin perinnemaisemat (Satu Kalpio ja Tarja Bergman, 1999). Julkaisussa esitellään Lapin arvokkaat perinnemaisemat ja niiden nykytila sekä arvioidaan niiden hoidon tarvetta ja annetaan hoitosuosituksia. Julkaisussa käytetään kohteista nimitystä perinnemaisemat, mutta kyseessä on nimenomaan perinnebiotoopit. Julkaisun mukaan valtakunnallisesti arvokkaita perinnemaisemia Posiolla ovat Pajupuron tulvaniitty ja Ruostepuron tulvaniitty. Maakunnallisesti arvokas perinnemaisema on Rauvuslammen suoniitty ja paikallisesti arvokkaita perinnemaisemia ovat Kiurusenvaara, Väätimön torppa, Piippukallion tulvaniitty, Uusisuo, Karipurun suoniitty, Liittopuron paiseniitty, Anetjärven Aution niitty, Anetjärven Päätalon laitumet, Anetjärven kaskiahon laitumet, Tolvan Muistolan rantalaidun, Perä-Posion Akkalan rantalaidun, Kylmäniemen laitumet, Mierosenpaise, Päätalonniitty, Rytitunturin suoniitty, Ylilamminsuo, Konttila, Kuloharjun Koloahon niitty, Lohirannan rantaniitty, Tolvanniemen Mäkisalons metsälaidun, Tolvan Kotijoen haka, Timisjärven rantalaidun ja Mäntyniemi.

Perinne- ja kulttuurimaisemat

Perinnemaiseman tarkastelun lähtökohta on laajempi kuin vain kasvillisuus. Perinnemaisema on yhden tai useamman eri perinnebiotoopin ja sen ympäristön muodostama kokonaisuus – maisema, joka kytkeytyy pitkäaikaiseen maatalousyhteiskuntaan. Perinnemaisemiin liittyy läheisesti rakennettu ympäristö osana maisemakokonaisuutta.

Maisema jaetaan luonnon- ja kulttuurimaisemaan sen mukaan, ovatko luonnon vai ihmisen toiminnan tuloksena syntyneet elementit hallitsevia. Luonnonmaisemia ovat alueet, joiden kehitykseen ovat vaikuttaneet pääasiassa vain luonnon prosessit. Kulttuurimaisemat ovat ihmisen ja luonnon yhteisvaikutuksena syntyneitä kokonaisuuksia.

Kuva 6. Maatalouden kulttuurimaisemaa Posion Vääräjärven tienoilla. Tiina Elo 2010.

Kulttuurimaisemasta voidaan erottaa ihmisen ja luonnon pitkäaikaisen vuorovaikutuksen myötä muovautunut maaseudun kulttuurimaisema ja ääritapauksena lähes yksinomaan ihmistyön tuloksena syntynyt kaupunkimaisema eli urbaani maisema.

Kulttuurimaisemassa yhdistyvät monet elementit. Kulttuurimaisemassa voidaan havaita luonnonpiirteisiin ja ihmisen muovaamiin kulttuuripiirteisiin liittyvät tekijät ja niiden perusteella syntyneen maisemakuvan esteettisiin arvoihin liittyvät tekijät. Laajimmin ja syvällisimmin nämä tekijät yhdistyvät perinteisten maankäyttötapojen muovaamassa kulttuurimaisemassa, maaseudun viljely- ja asutusmaisemassa ja yhtä lailla Lapin perinteisten elinkeinojen kuten poronhoidon ja metsätalouden maisemassa. Nämä maisemat toimivat tärkeänä todisteena ihmisen ja luonnon vuorovaikutuksesta ja niihin on myös tallentunut suuri määrä ainutlaatuisia kulttuuriperintöä.

Maiseman kokeminen

Kiinnostus maisemaan, sen tutkimiseen, suojelemaan ja suunnitteluun on ollut viime vuosina kasvussa. Maiseman arvo on noussut sekä luonnontieteissä että yhteiskunta- ja kulttuurintutkimuksessa. Maamme perinne- ja luonnonmaisemia on inventoitu ja tutkittu, kulttuuriperintöä kartoitettu ja kansallismaisemia nimetty.

Maisema on katsojan oma yksilöllinen kokemus. Etenkin paikallisille asukkaille maisema on myös kulttuurihistoriaa. Maiseman muuttuminen koetaan muullakin tavalla kuin vain esteettisesti. Ulkopuolinen näkee maiseman ominaispiirteet asukasta selvemmin, koska hänellä ei ole maisemaan liittyviä henkilökohtaisia muistoja eikä tuttuuden aiheuttamaa turtumusta. Muistikuvat ympäristöstä piirtyvät syvälle mieleen. Useimmat pystyvät kuvailemaan tuttuja paikkoja ja rakennuksia,

Kuva 7. Lehtiniemen koulun hirsinen rantsauna. LKYT 2004.

vaikka niitä ei olisi enää olemassa. Ympäristöä ei tee aina muistettavaksi paikan kauneus tai viihtyisyys, vaan siihen liittyvät tapahtumat tai kohtaamiset. Myös maiseman kauneuden arviointiin vaikuttavat muistot: useimmat pitävät lapsuuden maiseman kaltaista näkymää kauniina.

Maisemaan kytkeytyvät kulttuuriset jäljet ja mielikuvat sitoutuvat usein historiaan. Maiseman henki syntyy siihen liittyvän historian, menneisyyden ja perinteen tiedostamisesta. Maiseman ja sen menneisyyden välinen suhde voidaan myös nähdä erilaisten historiallisten kerrosten kasautumana. Maiseman historialliseen ulottuvuuteen kuuluu myös siihen liittyvä nostalgia, kaipaus kadotettuun menneisyyteen. Nostalgian ohella historialliset maisemat sitoutuvat vahvasti myös perinteeseen. Yleensä perinteestä puhuttaessa viitataan sellaiseen luonnon tai kulttuurin arvoon, joka on säilynyt tai tietoisesti säilytetty menneisyydestä nykyisyyteen ja joka halutaan säilyttää myös tulevaisuudessa. Maisemaan kohdistuu jatkuvasti yhä enemmän muutospainetta. Siksi maiseman ja sen luontoon liittyvien arvojen säilyttämisestä ja kehittämisestä on tullut yhä suurempi haaste.

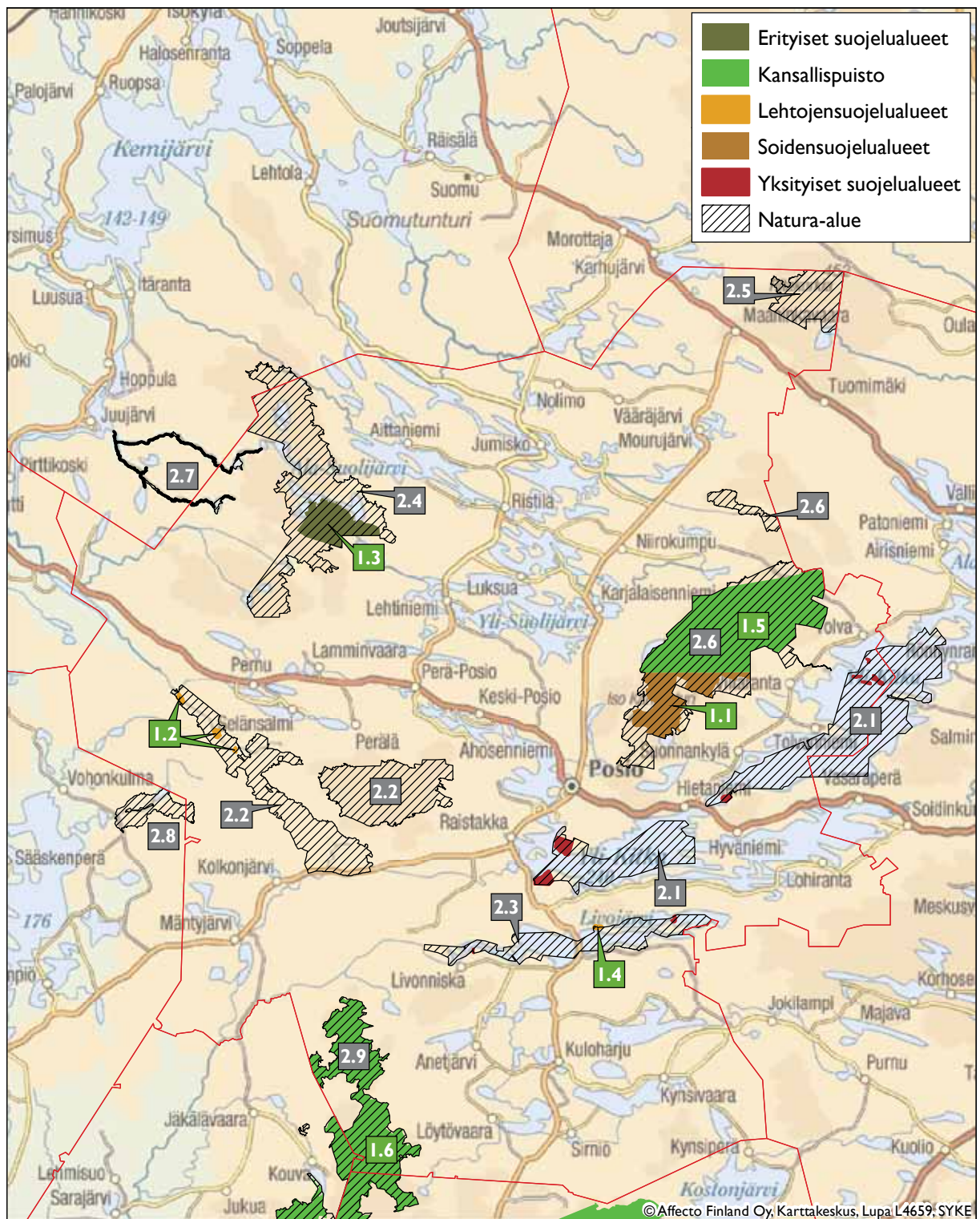
Posion suojelualueet

1. Luonnonsuojelualue

- 1.1 Karitunturin soidensuojelualue
- 1.2 Korouoman lehtojensuojelualue
- 1.3 Mustarinnantunturin luonnonsuojelualue
- 1.4 Purnunlammen lehtojensuojelualue
- 1.5 Riisitunturin kansallispuisto
- 1.6 Syötteen kansallispuisto
- 1.7 Ahon luonnonsuojelualue
- 1.8 Ahon luonnonsuojelualue
- 1.9 Anttilan luonnonsuojelualue
- 1.10 Kivikon luonnonsuojelualue
- 1.11 Kotirinteen luonnonsuojelualue
- 1.12 Mustalahden luonnonsuojelualue
- 1.13 Petäjäsaaren luonnonsuojelualue
- 1.14 Raistakan luonnonsuojelualue
- 1.15 Raitalan luonnonsuojelualue
- 1.16 Taka-ahon luonnonsuojelualue
- 1.17 Tolvan luonnonsuojelualue
- 1.18 Uopajan luonnonsuojelualue
- 1.19 Väliahon luonnonsuojelualue

2. Natura-alue

- 2.1 Kitka
- 2.2 Korouoma–Jäniskaira
- 2.3 Livojärvi
- 2.4 Mustarinnantunturi
- 2.5 Pää-Älly
- 2.6 Riisitunturin kansallispuisto
- 2.7 Siikajoki–Juujoki
- 2.8 Soppana
- 2.9 Syöte

Kartta 4. Posion suojelualueet.

Arkeologinen kulttuuriperintö

Mitä on arkeologinen kulttuuriperintö

Arkeologisella kulttuuriperinnöllä tarkoitetaan maassa tai vedessä säilyneitä, ihmisen toiminnasta aikanaan syntyneitä rakennelmia, muodostumia ja löytöjä. Ne ovat osa vanhinta kulttuuriympäristöämme, jota tutkitaan ensisijaisesti arkeologian menetelmin. Niistä tavallisimpia ovat maastossa tehtävät inventoinnit ja kaivaukset. Esihistoriallista aikaa tutkittaessa arkeologia on tärkein tieteenala, koska kirjallisia lähteitä ei ole käytettävissä. Arkeologiaa käytetään paljon myös historiallista aikaa koskevassa tutkimuksessa, koska sen avulla voidaan täydentää kirjallisten lähteiden antamaa kuvaa. Arkeologisilla menetelmillä on mahdollista tutkia niin kivikauden pyyntiväestön asuinpaikkoja kuin 1700-luvun kaupunkiasutustakin tai 1900-luvun sotahistoriallisia rakennelmia. Arkeologia on monitieteistä ja tutkimuksessa hyödynnetään erityisesti luonnontieteellisiä menetelmiä.

Arkeologian tutkimuskohteet erottuvat maastossa usein vain erilaisina kuopanteina tai kohoumina. Maaperään muodostuneet värjäytymät, kiveykset, kuopat ja löydöt tulevat näkyviin yleensä vasta, kun maan pintakerros jostakin syystä rikkoutuu. Nämä jäljet ja merkit muodostavat arkeologisen tutkimuksen tärkeimmän maastossa säilyneen lähdemateriaalin, *kulttuurikerroksen*. Asuinpaikoilla kulttuurikerros alkaa yleensä aivan maan pinnasta humuskerroksen alta ja ulottuu paksuimmillaankin tavallisesti vain 20–30 cm:n syvyyteen. Varastointia tai valmistusta varten on voitu kaivaa syviäkin kuoppia. Joissakin tapauksissa vanha kulttuurikerros on voinut jäädä paksujen tulvakerosten alle ja säilyä lähes koskemattomana.

Muinaisjäännökset ja arkeologiset löydöt ovat suojeltuja

Arkeologinen kulttuuriperintö sisältää ainutkertaista tietoa maamme aikaisemmasta asutuksesta ja historiasta. Vuonna 1963 säädetyn muinaismuistolain (295/63) tarkoituksena on varmistaa, että tätä tietoa säilytetään myös seuraaville sukupolville ja tulevia tutkimuksia varten. Laissa määritellyt kiinteät muinajäännökset ovat muinaismuistolain nojalla rauhoitettuja ilman erillistä suojelupäätöstä. Merestä, järvistä tai muualta vesistöistä tavattavat laivan tai muun aluksen hylyt sekä niiden osat kuuluvat myös muinaismuistolain piiriin, mikäli niiden ikä on yli sata vuotta. Hylyt ja niiden osat rinnastuvat kiinteisiin muinajäännöksiin. Suojeltuja ovat myös irtaimet muinaisesineet eli yksittäiset maasta tai vedestä tavattavat esineet tai niiden osat, joiden omistajaa ei tiedetä ja joiden iän voidaan arvioida olevan yli sata vuotta.

Suomessa arkeologisen kulttuuriperinnön suojeluun, tutkimukseen ja hoitoon liittyvistä asioista vastaa Museovirasto. Museovirastolla on oikeus tutkia, määrittää, rajata ja hoitaa muinajäännöksiä. Museovirasto myöntää myös luvat muinajäännösten tutkimukseen. Viranomaisen roolissa se seuraa maankäytön suunnittelua ja antaa lausuntoja kaavoituksesta ja muinajäännöksiä koskevista rakennushankkeista. Tähän työhön osallistuvat myös ne maakuntamuseot, joiden kanssa Museovirasto on tehnyt yhteistyösopimuksen. Lapissa tällainen sopimus on tehty jo 1990-luvulla Lapin maakuntamuseon kanssa, joka hoitaa huomattavan osan oman toimialueensa (Kemijärvi, Kittilä, Pelkosenniemi, Posio, Rovaniemi, Ranua, Savukoski, Sodankylä) muinajäännöksiä koskevista asiantuntija- ja viranomaistehtävistä. Saamelaisen kotiseutualueen osalta vastaava sopimus on tehty vuonna 2011 Saamelaismuseo Siidan kanssa.

Lapissa arkeologinen kulttuuriperintö on erottamaton osa nykyistä asuin- ja elinympäristöämme. Jokivarsien ja järvenrantojen asuinpaikat, pyynti-

maat ja kulkureitit ovat pysyneet samoilla sijoillaan jopa vuosituhsien ajan. Muinaisjäännökset ovat monessa tapauksessa säilyneet paremmassa kunnossa kuin muualla Suomessa. Arkeologisesti merkittävät alueet voivat muodostaa laajoja, yhteisiä ja suhteellisen ehjiä kokonaisuuksia. Mui-

naisjäännösten kuntoon ja säilymiseen vaikuttavat varsinkin kaikenlainen maankäyttö, kuten rakentaminen, maa- ja metsätalous sekä luonnonvarojen hyödyntäminen, Lapissa erityisesti vesien sääntely ja kaivostoiminta.

Kiinteät muinaisjäännökset ovat muinaismuistolain (295/1963) perusteella rauhoitettuja muistoina Suomen aikaisemmasta asutuksesta ja historiasta. Rauhoitus on automaattinen eikä se edellytä erillisiä suojelupäätöstä tai muita toimenpiteitä. Muinaisjäännöksen toteaa Museovirasto, joka lain mukaan vastaa muinaisjäännösten tutkimuksesta, suojelusta ja hoidosta.

Muinaismuistolain mukaan kiinteän muinaisjäännöksen kaivaminen, peittäminen, muuttaminen, vahingoittaminen, poistaminen ja muu siihen kajoaminen on kielletty ilman lain nojalla annettua lupaa. Muinaisjäännösten rauhoitusta valvoo Museovirasto.

Kiinteiksi muinaisjäännöksiksi laissa luetellaan seuraavat kohteet:

- 1) maa- ja kivikummut, rökkiöt, kivikehät ja muut kiveykset ja latomukset, jotka ovat ihmisen muinoin tekemiä;
- 2) pakanuuden aikaiset haudat ja kalmistot, myös sellaiset, joista maan pinnalla ei ole merkkejä;
- 3) kivet ja kalliopinnat, joissa on muinaisilta ajoilta kirjoituksia, kuvia tai muita piirroksia tahi maalauksia, hiomauria tai muita hionnan jälkiä taikka uhrikuoppia;
- 4) uhrilähteet, uhripuut, uhrikivet ja muut palvontapaikat sekä muinaiset käräjäpaikat;
- 5) muinaisilta ajoilta peräisin olevat asumusten jäännökset sekä asuin- ja työpaikat, niin myös muodostumat, jotka ovat syntyneet sellaisten asumusten tai paikkojen käyttämisestä;

6) muinaisaikaiset hylätyt linnat, linnamäet, linnoitukset, linnakkeet, vallit ja vallihaudat, sekä niiden jäännökset, kirkkojen, kappeliin, luostarien ja muiden huomattavien rakennusten rauniot sekä muinaiset hautapaikat, jotka eivät ole seurakunnan hoidossa;

7) kivet, ristit ja patsaat, jotka muinoin on pystytetty jonkun henkilön tai tapahtuman muistoksi tai uskomuksellisessa tarkoituksessa, samoin kuin muut sellaiset muistomerkit;

8) muinaisten huomattavien kulkuteiden, tienviittojen ja siltojen sekä vartiotulien ja muiden sellaisten laitteiden jäännökset; sekä

9) kiinteät luonnonesineet, joihin liittyy vanhoja tapoja, tarinoita tai huomattavia historiallisia muistoja.

Laki ei aseta muinaisjäännökselle ikärajaa. Käytännössä historiallisen ajan muinaisjäännöksen suojelussa 1700-lukua myöhempien muistojen rauhoitus arvioidaan yleensä tapauskohtaisesti. Arviointi perustuu tavallisesti sekä arkistoselvitykseen että maastotarkastukseen. Suojeltavaksi on otettu myös 1900-luvun alkupuolen perintöä, kuten teollisuushistoriallisia muistoja ja sotahistoriallisia rakennelmia. Esimerkiksi I maailmansodan rakennelmat on rauhoitettu muinaismuistolain perusteella.

Museoviraston ylläpitämän valtakunnallisen muinaisjäännösrekisterin mukaan Suomesta tunnettiin vuoden 2010 lopussa yli 26 000 kiinteää muinaisjäännöstä. Kohteista noin 4000 (15 %) on Lapissa. Valtaosa Lapin muinaisjäännöksistä sijaitsee Metsähallituksen

Maastosta muinaisjäännösrekisteriin – tietoa arkeologisesta kulttuuriperinnöstä

Arkeologit keräävät muinaisjäännöksiä koskevaa tietoa monin eri tavoin. Suuren yleisön tuntemat kaivaukset muodostavat vain pienen osan arkeologin työstä. Museoviraston kaivauksista useimmat liittyvät erilaisiin maankäyttöhankkeisiin. Tieteellisistä lähtökohdista kaivauksia tekevät pääasiassa yliopistot ja maakuntamuseot tai tutkimusta tekevät arkeologit.

Tavallisimpia arkeologisia kenttätutkimuksia ovat muinaisjäännösten tarkastukset maastossa. Arkeologisella inventoinnilla tarkoitetaan yleensä rajatulla alueella tehtävää maastotutkimusta, jossa tarkastetaan jo tiedossa olevia kohteita ja etsitään mahdollisuuksien mukaan uusia, ennestään tuntemattomia jäännöksiä. Aikaisemmin inventointeja tehtiin tavallisesti kuntarajojen mukaisina perusinventointeina, mutta nykyisin yhä useammat selvitykset koskevat yleensä kuntaa pienempiä tai sen rajoista riippumattomia alueita. Useimmat inventoinnit liittyvätkin kaavoitukseen tai erilaisiin maankäyttöhankkeisiin, kuten liikenneväyliin tai voimajohtolinjauksiin. Lapissa inventointeja on

tehty erityisesti vesistöjen säännöstelyn ja kaivos-hankkeiden takia. Suomen ensimmäinen arkeologinen inventointiohjelma aloitettiin Kemijoen voimalaitosrakentamisen yhteydessä 1950-luvulla. Metsähallitus on aloittanut 2000-luvulla hallinnassaan olevien valtionmaiden kulttuuriperintökoh- teiden inventoinnit, joiden tuloksia hyödynnetään alueiden hoidossa ja käytössä.

Tutkimusprojekteissa tehdään tieteellisen ky- symyksenasettelun mukaisia inventointeja. Niistä voidaan mainita esimerkkinä Ylä-Lapin peuran- pyynnissä käytettyjen kuoppajärjestelmien inven- toinnit. Inventoinnissa voidaan keskittyä myös tietyn tyyppisiin jäännöksiin. Tällaisia teemain- ventointeja ovat olleet esimerkiksi raudanvalmis- tuspaikkojen tai hautasaarten inventoinnit. Inven- toinnit voivat liittyä myös kulttuuriympäristön hoitoon tai kulttuurimatkailuun. Inventoinneista laaditaan raportti, jota säilytetään joko alkuperäi- senä tai kopiona Museoviraston arkistossa.

Lapin liitto on tuottanut maakuntakaavoituksen yhteydessä 2000-luvulla Museoviraston ja Lapin maakuntamuseon kokoamien aineistojen pohjalta Lapin seutukunnista kuntakohtaiset suojelukohde- luettelot. Suojelukohdeluettelot ovat tärkeitä tieto- lähteitä, mutta ne vanhenevat nopeasti ympäristön ja inventointitilanteen muuttuessa. Ajantasaiset tie- dot arkeologisista kohteista onkin aina syytä selvit- tää Lapin maakuntamuseosta tai Museovirastosta, joka pitää yllä valtakunnallista rekisteriä kaikista Suomen kiinteistä muinaisjäännöksistä. Rekisteri sisältää perustiedot kaikista tunnetuista esihisto- riallisista kohteista ja niitä koskevista tutkimuk- sista. Rekisteriä päivitetään jatkuvasti. Erityisesti historiallisen ajan muinaisjäännösten osalta tiedot ovat vielä koko Suomessa puutteellisia, koska esi- historiallista aikaa nuorempia kohteita on alettu järjestelmällisesti inventoida vasta 2000-luvulla. Muinaisjäännösrekisteriin voi tutustua Museovi- raston ylläpitämässä kulttuuriympäristön rekiste- riportaalissa. (<http://kulttuuriymparisto.nba.fi>).

Kuva 8. Inventoijat työssään. Korkeakouluharjoittelija Inga Nieminen ja Metsähallituksen suunnittelumetsuri Timo Simontaival dokumentoivat Puntarikeron rajamerkkiä Posion Pikku Palotunturilla. Metsähallitus/Taisto Karjalainen 2010.

Lapin arkeologiset aikakaudet

Mesoliittinen kivikausi **8500–5000 eKr.**

Työkalujen pääraaka-aine kvartsi
Hirvi, peura ja majava tärkeitä riistaeläimiä

Neoliittinen kivikausi **5000–1900 eKr.**

Ilmasto lämpenee, mäntymetsät laajimmillaan (4000 eKr.) Pohjois-Lapin tuntureilla
Rannikolla hylkeenpyytäjiä ja suuria pyyntitukikohtia (talvikylät, asumuspainanteet)
Peuran pyynnissä otetaan käyttöön erityisesti Pohjois-Lapissa kuoppajärjestelmät 3000–2000 eKr.
Jokilaaksoissa käytössä suuret liuske-esineet, joita valmistetaan paikallisista raaka-aineista
Saviastiat otetaan käyttöön, pohjoisessa varhaisinta SÄRI -keramiikka (5000 – 4500 eKr.)
Perämeren rannikolle aletaan rakentaa röykkiöitä kivikauden lopulla, Tornionlaaksossa kokeiltu viljelyä

Varhaismetallikausi **1900 eKr.–300 jKr.**

Ilmasto muuttuu epävakaammaksi ja viileämmäksi
Peuran pyynnissä Pohjois-Lapissa voimakas kuoppapyynnin vaihe 2000 eKr., pitkät kuoppaketjut
Perämeren alueella hylkeenpyyntitukikohtia (keittokuopat) ja röykkiöhautauksia
Vanhemmalla varhaismetallikaudella (1900–700 eKr.) pronssiesineitä ja valinmuotteja, harvinaisia
Rautaiset aseet ja työkalut otetaan käyttöön nuoremalla varhaismetallikaudella (700 eKr.–300 jKr.)
Itä-Lapissa ja Kemijokivarressa omaa raudanvalmistusta
Käytössä on useita keramiikkatyylejä, sekoitteena käytetään yleisesti asbestia, talkkia ja kiillettä

Rautakausi **300–1300 jKr.**

Keskirautakausi **300–750 jKr.**

Kulttuurin murros – metalliesineiden ja pyyntituotteiden vaihdantaan perustuva talousmuoto
Keramiikan valmistus ja käyttö lakkaavat, omasta raudantuotannosta luovutaan
Perämeren alueella omaksutaan eteläisiä vaikutteita esineistöön ja hautaustapoihin

Myöhäisrautakausi **750–1300 jKr.** **Kotakyläien aika** **750–1600 jKr.**

Ilmasto lämpenee, mäntymetsiä nykyistä laajemmalla alueella
Rannikolle ja jokilaaksoihin kyliä ja taloja; sisämaassa kotakylät (kevytrakenteiset kodat, liesilatamukset)
Historiallisesti tunnettu saamelainen kulttuuri (metalli- ja sarviesineistö, seidanpölvonta) alkaa muotoutua
Kemijoen ja Tornionjoen varteen perustetaan markkinapaikkoja – kauppaa ja kalastusta alkaa hallita Pohjanlahden
rannikon (Kvenland) talonpoikaisväestö ja 1300-luvulta alkaen pirkkamiehet eli birkarlit

Keskiaika **1300–1600 jKr.** **Talvikyläien aika** **1550–1750 jKr.**

Ilmasto viilenee, pikku jääkausi (1300–1870)
Kuninkaan ja kirkon valta vakiinnutetaan 1300-luvulla – hiippakuntarajat vahvistetaan 1346, ensimmäiset kirkot
rakennetaan Kemijoen ja Tornionjoen suuhun markkinapaikkojen lähelle, birkarlien erioikeudet lakkautetaan
1500–1600-luvuilla, verotus siirretään kruunulle
Talonpoikaiskylät muodostuvat jokilaaksoihin
Lapinmaiden ja lapinkylien rajat vahvistetaan, keskuspaikoiksi vakiintuvat 1500-luvuilla talvikylät, joissa asutaan turve-
peitteisissä puukodissa, runsas ja monipuolinen aineellinen kulttuuri
Turkis- ja riistaeläinten pyyntisaaliit romahtavat 1600-luvulta alkaen

Uusi aika **1600–1900 jKr.** **Talvitupien aika** **1700–1900 jKr.**

Tornion kaupunki perustetaan vanhalle Suensaaren markkinapaikalle 1621
Lapin luonnonvarojen hyödyntäminen alkaa 1600-luvulla, Pajalan Köngäsen ruukki perustetaan 1646
Saamelaisten perinteisen uskonnon murros ja lopullinen käännytys kristinuskoon 1600-luvulla, noitarumpuja
ja seitapaikkoja hävitetään
Suomalainen uudisasutus ja talonpoikainen kulttuuri leviävät lapinkyliin (Lapinmaan plakaatti 1673) – Lapin
ja Lannan rajakiistat 1670–1680-luvuilla – lopullinen Lapin ja Lannan raja vahvistetaan 1796
Saamelaiset omaksuvat talonpoikaiskulttuurin piirteitä, mm. salvotut hirsituvat viimeistään 1700-luvulla,
talvikylästä luovutaan 1700-luvun puolivälissä
Peurapyynnin merkitys vähenee 1600-luvulta alkaen, saamelaiset siirtyvät talonpojiksi tai poronhoitajiksi
Suurporonhoito leviää Norjan tunturialueilta ja vakiintuu Kemin Lapissa 1800-luvun alkupuolella

Kausien jaottelussa on käytetty lähteenä julkaisuja Inarin arkeologiset vaiheet (Carpelan 2003) ja Maiseman muisti (Museovirasto 2003). Kausien ajoitukset on ilmoitettu kalenterivuosina sadan vuoden tarkkuudella. Aikarajat perustuvat arkeologisen aineiston ajoituksiin ja historiallisiin lähteisiin. Tässä julkaisussa mainitut radiohiiliajoitukset on ilmoitettu aina kalenterivuosina.

Lapin muinaisjäänöksiä

Mika Sarkkinen ja Sirkka-Liisa Seppälä

Asutus ja asuminen

Vanhimmissa esihistoriallisista asuinpaikoista käytetään yleisnimitystä *kivikautinen asuinpaikka*. Niistä ei juuri ole maan pinnalle näkyviä merkkejä. Asuinsijat havaitaan yleensä vasta, kun maan pinta syystä tai toisesta rikkoutuu. Tuolloin paljastuvat peittyneet löytökeskittymät, tulisijat ja muut muinaisen asumisen värjäämät kerrokset. Useimmiten näiltä asuinpaikoilta tavataan vain esineitä valmistettaessa syntyneitä jätettä, etenkin kvartsi- ja kvartsiitti-iskoksia. Niiden perusteella asuinpaikkaa ei voi yleensä ajoittaa tarkasti ja osa kohteista voi olla kivikautta nuorempia. Asuinpaikkojen laajuus ja luonne vaihtelee suuresti. Joskus kyseessä voi olla satunnainen leiripaikka, toisinaan paikalle on toistuvasti palattu useamman tuhannen vuoden aikana.

Muutamilla esihistoriallisilla asuinpaikoilla on matalina painanteina erottuvia osin maahan kaivettuja asumusten sijoja, *asumuspainanteita*. Pääosin kivikauden lopulle tai varhaismetallikaudelle ajoittuvat painanteet ovat yleisiä Perämeren pohjukan jokivarsissa ja maannousun kuivattamilla vanhoilla merenrannoilla, jotka voivat sijaita kaukanakin nykyisistä vesistöistä. Kauempaa sisämaasta asumuspainanteita tunnetaan vähemmän. Siellä ne sijaitsevat nykyisten vesistöjen rannoilla.

Pohjois-Lapissa ja paikoin muuallakin myöhäisrautakautisten ja keskiaikaisten (800–1600-luku) asuinpaikkojen tunnusmerkkejä ovat maanpinnalle erottuvat *suorakaiteiset liesilat*. Ne sijaitsevat usein muutaman latomuksen muodostamassa rivissä hiekkaisilla ja karuilla veden lähellä olevilla kankailla. Myös yksittäisiä latomuksia tunnetaan. Tulisijojen lisäksi latomuksia ja kiveyksiä on tehty myös muihin tarkoituksiin.

Pohjois- ja Itä-Lapista tunnetaan viitisentoista saamelaiden *talvikylä*. Niillä on näkyvissä useita kehämäisiä *kodansijoja*. Ne ovat neliömäisiä tai kuuksikulmaisia matalia maavalleja, joiden keskellä on usein kivistä koottu matala liesi. Talvikylät sijaitsevat pienten purojen ja lampien rantamilla. Kyläpaikat voi tunnistaa myös ympäristöstään poikkeavan kasvillisuuden perusteella, samaan tapaan myöhemmät asuin- tai kalakentät. Kentillä erottuu yleensä erilaisia rakennusten pohjia, kuoppia tai tulisijoja. Kentät ovat voineet olla käytössä pitkiä aikoja.

Hirsitupien rakentaminen yleistyi keskiajalta alkaen, pohjoisimmassa Lapissa vasta 1700-luvun puolimmaisessa. Hirsistä rakennettu tupa oli helposti siirrettävä ja tupa maatui harvoin ensimmäiselle sijalleen. *Tupasijat* ovat altaan varsin pieniä (noin 4 x 4 metriä). Tupien muistoina tavataan kiukaiden tai piisien raunioita, joiden kivet ovat usein tulen haurastamia. Tulisijan ympärillä saattaa olla säilynyt tuvan seinän multapenkkaa. Myöhemmillä *talonpaikoilla* on yleensä jäänöksiä myös talousrakennuksista, raivausröykkiöitä ja peltokappaleita. Keskiajalta lähtien rannikolle ja jokivarsiin syntyi talonpoikaista *kyläasutusta*, jonka jäänöksiä on tutkittu muun muassa Rovaniemen Ylikylässä. Tornion (perustettu 1621) asemakaava-alueella on säilynyt *kaupunkiasutuksen* varhaisia kerrostumia 1600–1700-luvuilta.

Elinkeinot

Kiinteisiin muinaisjäänöksiin kuuluvat myös erilaiset työ- ja valmistuspaikat. Lapissa yleisimpiä ovat *pyyntikuopat*, jotka varsinkin Ylä-Lapissa saattavat muodostaa kymmenien, jopa satojen kuoppien ketjuja. Pyyntikuopat sijaitsevat usein hiekkakan-kailla, peurojen luontaisilla kulkureiteillä. Kuopat ovat yleensä soikeita tai pyöreitä, halkaisijaltaan 2–4 metriä ja syvyydeltään vähintään puoli metriä. Laajoja pyyntikuoppajärjestelmiä on käytetty varsinkin kivikauden lopulla ja varhaisella metallikaudella. Kuoppapyyntiä on harjoitettu kivikaudelta 1800-luvulle saakka. Poronhoitoon liittyvät rakenteet kuten poroerotuspaikkojen käytöstä pois jääneet kaartet voidaan lukea arkeologiseen kulttuuriperintöön. Pyyntitalouden muinaisjäänöksiä ovat myös erilaisen kalastusta varten tehtyjen patojen ja pyydysten kivi- tai puurakenteet sekä puihin tehdyt apajapaikkojen sijainti- ja omistusmerkit.

Osa maastossa näkyvistä kuopista on todennäköisesti erilaisia *keitto- ja säilytyskuoppia*. Keittokuopat ovat eräänlaisia kivettyjä maauuneja; kuoppia, joiden pohjalla on paksu palaneiden kivien kerros. Erityisen runsaasti niitä tunnetaan Perämeren rannikon varhaismetallikaudelle ajoitetuilta rantakorkeuksilta, mutta niitä on tavattu myös järvien rannoilta. Kivikoihin on yleisesti kaivettu säilytyskuoppia eli *purjuja*.

Kuva 9. Arkeologisessa inventoinnissa löydetään tavallisimmin kvartsisiesineiden työstössä syntyneitä iskoksia sekä palaneita riistaeläinten luita. Sirkka-Liisa Seppälä 2010.

Kivikaudella on työkalujen raaka-ainetta hankittu lohkomalla haluttua kiveä paikoista, jotka erottuvat pieninä *louhoksina*. Esihistoriallisen ajan *raudanvalmistuspaikkoja* tunnetaan joitakin Etelä-Lapin alueelta. Tornionlaaksossa on historiallisen ajan varhaisesta teollisuudesta kertovia kohteita, kuten Kögäsen rautaruukin toimintaan liittyvät *rautamalmilouhos* ja *hiilimiiluja*. Historiallisen ajan elinkeinoista kertovat myös Kaaraneksen masuuni sekä lukuisat kalkkiuunit ja potaskankeittopaikat. Metsätalouden varhaisiin jäännöksiin kuuluvat tervahaudat, hiilimiilut sekä savotta- ja uittokauden rakenteet. Maatalouteen liittyviä jäännöksiä ovat myllynpaikat ja niittytalouden jäännökset.

Kivistä koottujen rakennelmien tarkoitusta ja ajoitusta on usein hankala määritellä ilman tutkimuksia. Tavallisimpia ovat rakennusten tulisijoina käytettyjen kiukaiden ja uunien rauniot. Viljelyyn liittyviä raivausjäännöksiä tunnetaan eri puolilta Lappia. Varsinkin Tornionlaaksossa vaarojen rinteistä voi löytää massiivisten kiviaitojen rajaamia siemenviljapeltoja eli *vaatarhoja*.

Tavat ja uskomukset

Kivikauden uskonnosta kertovat haudat, joita on Lapista toistaiseksi tavattu vain kahdelta Perämeren muinaisen rannikon asuinpaikalta Simosta ja Tervolasta. Perämeren rannikolta tunnetaan myös runsaasti kivikauden lopulta rautakaudelle ajoitettuja rökkiöitä, joista osa on kaivauksissa paljastunut *haudoiksi*. Historiallisen ajan kalmistoja ja hautausmaita tunnetaan eri puolilta Lappia. Vanhoja kirkonpaikkoja tunnetaan useita, samoin niihin liittyviä kenttiä ja markkinapaikkoja. Monissa saarissa erot-

tuvat pitkänomaiset kuopat ovat väliaikaisia kesähautapaikkoja, joista vainaja on siirretty varsinaiseen kirkkomaahan.

Kiinteisiin muinaisjäännöksiin kuuluvat myös erilaiset *palvos- tai uhripaikat*, jotka ovat lähinnä saamelaiden seitoja tai pyhiä paikkoja, useimmiten kiviä tai lähteitä. Lähteitä on käytetty muutenkin yleisesti parannustarkoituksiin. Pyytäjien veistämiä patsaita eli keropäitä on runsaasti varsinkin Kemijoen ja siihen laskevien jokien varsilla, hyvien pyyntipaikkojen läheisyydessä. Moniin erikoisiin luonnonmuodostumiin on liitetty tarinoita ja uskomuksia.

Hallinto ja liikenne

Lapissa on runsaasti *sotahistoriallisia* muistoja, joista vanhimmat ovat muinaisjäännöksiä. Toisen maailmansodan aikaisten kohteiden suojele muinaisjäännöksinä ratkaistaan tapauskohtaisesti. Salpalinjaan kuuluvat rakenteet ovat pääsääntöisesti suojeltuja. Lapin merkityksestä maanmittauksen kehityksessä kertovat lukuisat *maanmittauspisteet*, muun muassa UNESCO:n maailmanperintöön sisältyvän Struven ketjun paikalliset pisteet.

Lapin alueella on useita vanhoja valtakunnan rajoja, joista vanhimmat ovat peräisin keskiajalta. Suojeltuja ovat myös Kemin ja Tornion lapinmaiden sekä lapinkylien vanhat *rajamerkit*. Monet Lapin *kulkureiteistä* ovat kulkeneet samoilla urilla jo vuosituhansien ajan. Tunnetuimpia valtaväyliä ovat Pohjalahtea ja Jäämerta yhdistänyt Ruijan reitti sekä Pohjanlahden rantaa noudatteleva Pohjanmaan rantatie, joilla molemmilla on ollut myös valtakunnallista merkitystä. Merkkipuita tunnetaan erityisesti vesi- ja maakulkureittien varsilta ja vaaroista.

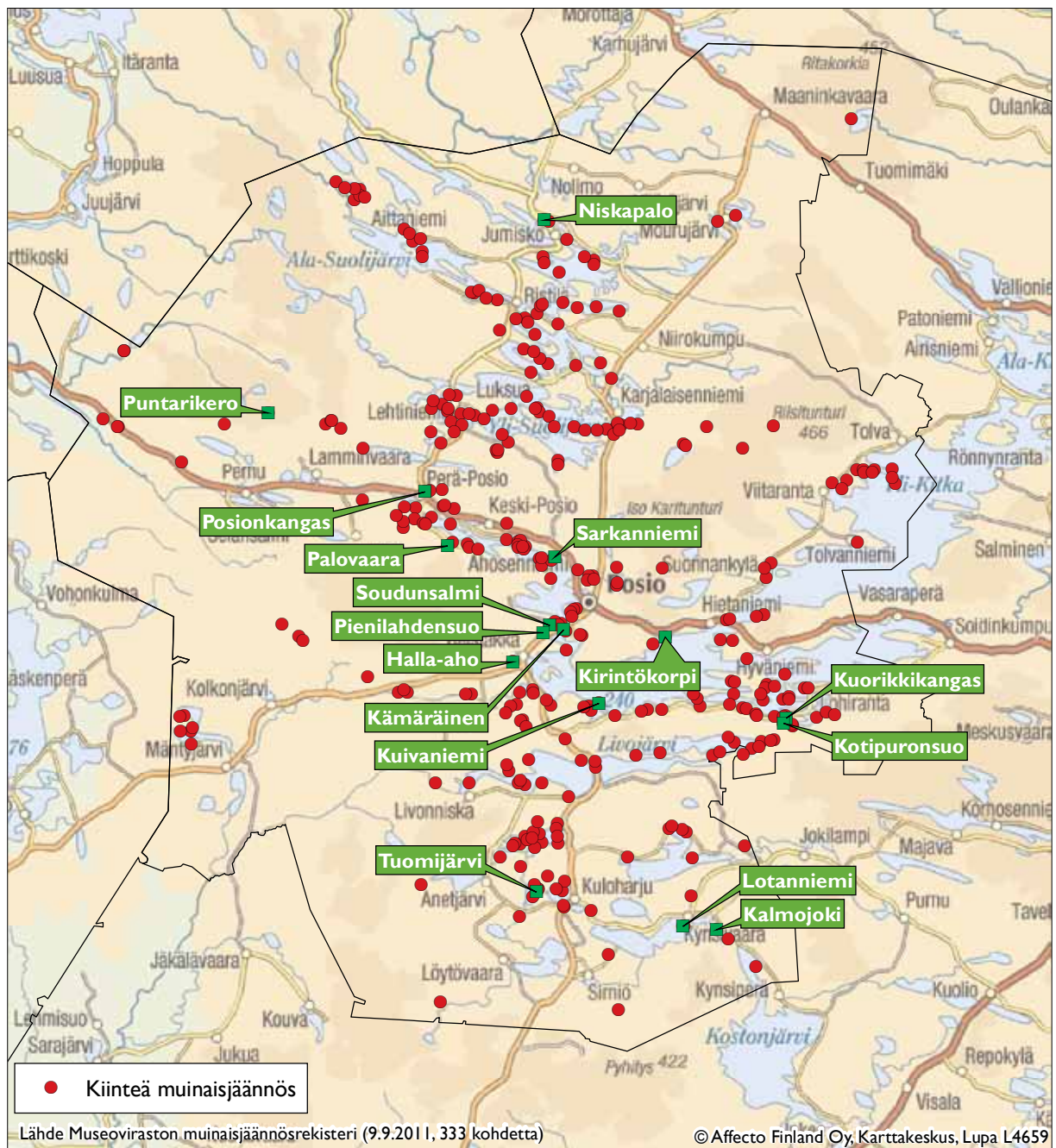
Posion arkeologiset kenttätutkimukset

Posion seudun muinaisuus tuli tietoon jo 1868, kun valtion kokoelmiin saatiin Suolijärven rannalta löydetty kaksi myöhäisrautakautista solkea ja kaularenkain katkelmia. Ensimmäisen arkeologisen kenttätutkimuksen Posiolle teki ylioppilas A.H. Snellman, joka keräsi muinaistieteellisiä ja historiallisia tietoja Oulun kihlakunnasta 1884–1886. Snellman toimitti museokokoelmiin kiviesineitä sekä merkitsi muistiin tietoja vanhoista ”lappalaisien asuinsijoista” Akanlahdella ja Ahvensalmen seuduilla. Seuraavan sadan vuoden aikana Posiolle tehtiin vain muutamia löytöpaikkojen tarkastuksia. Tilanne muuttui kuitenkin täysin, kun Lapin maakuntamuseo sai maakunnallisen arkeologin 1987 ja inventoinnit Lapin eteläisissä kunnissa käynnistyivät. Posiolla maastotarkastuksia tehtiin museon virkatyönä ja kunnan matka-avustuksen turvin kolmena kesänä 1993–1995. Muinaisjäännöksiä etsittiin erityisesti päävesistöjen eli Posionjärven, Ylä- ja Ala-Suolijärvien, Yli-Kitkan, Livojärven, Kaukuanjärven, Kulojärven ja Kynsijärven rannoilta. Suolijärven inventointia kustansi vesiylioikeuden velvoittamana myös Iijoen Voima Oy. Inventoinnit muuttivat kuvaa Posion muinaisuudesta, sillä kenttätöiden jälkeen kunnasta tunnettiin yli 300 kohdetta.

Arkeologinen toiminta on vilkastunut Lapissa viime vuosina ja 2000-luvun inventoinneista voidaan mainita Yli-Kitkan osayleiskaavatyöhön ja Posion historian liittyvät maastotarkastukset 2003–2004. Tarkastuksia on tehty myös Lapin kulttuuriympäristöt tutuksi -hankkeessa 2005. Metsähallitus on aloittanut 2000-luvulla alueidensa laajalajaisen kulttuuriperintökohteiden inventoinnit ja laatinut 2008 selvityksen muun muassa Riisitunturin kansallispuistosta. Metsähallitus on käynnistänyt Kansallisen metsäohjelman (KMO 2015) mukaiset kulttuuriperintökohteiden inventoinnit Lapissa 2010 Posiolta. Inventoinnissa on tarkastettu erityisesti etelä- ja länsiosien talousmetsiä. Kaivaustutkimuksia Posiolla on toistaiseksi tehty vain kolmessa paikassa: 1979 Soudunsaarella (Soudunsaari), 1988 Kynsivaarassa (Kalmonjoki eli Heinäkangas) sekä 1995 Akanlahdella (Kuorikkikangas ja Kotipuronsuo).

Posion tunnetut muinaisjäännökset keskittyvät päävesistöjen varsille. Kunnan eteläosissa keskittymiä on erityisesti hiekkaperäisillä harjuilla Kynsiperän Hietajärven tienoilla. Yli-Kitkan rannoilla kohteita on varsinkin Akanlahden, Kuorikkiselän ja Porosaaren seuduilla. Jäännöksiä on paljon tiedossa Ahvensalmen ympäristöstä sekä Posionjärven rannoilta sekä Perä-Posiolta. Yli-Suolijärvellä kohteet keskittyvät Lehtiniemen ja Hämeen kylien eteläosiin.

Posion muinaisjäännöksistä yli puolet sisältää pyyntikuoppia. Yleisiä ovat myös kivikaudelle tai varhaismetallikaudelle ajoitetut asuinpaikat, joita on noin kolmasosa kaikista kohteista. Muista esihistoriallisista jäännöksistä on mainittava raudanvalmistuspaikat. Historialliselta ajalta muinaisjäännöksirekisteriin on toistaiseksi merkitty pääasiassa hautauspaikkoja sekä asutus- ja elinkeinohistoriallisia jäännöksiä kuten kenttiä, kiukaita, tervahautoja ja hiilimiiluja.

Kartta 5. Posion kiinteät muinaisjäännökset.

Asutushistorian arkeologiset pääpiirteet

Vanhin asutus Varhaisen Kitkan varrella

Ihminen on saattanut saapua Posion seudulle jo yli 10 000 vuotta sitten, Itämeren makeavesisen vaiheen Ancylusjärven aikana. Posiojärvi, Yli-Kitka ja Ala-Kitka muodostivat tuolloin yhtenäisen altaan. Varhais-Kitka laski alkuvaiheissaan Livojärven kautta Livojokeen ja edelleen Iijokeen. Maa kuitenkin kohosi järven länsipäässä itäosaa voimakkaammin, minkä seurauksena allas kallistui. Lopulta 8 400 vuotta sitten lasku-uomaksi muuttui itään laskeva Kitkajoki.

Kivikauden varhaisin asutus on suosinut Posiojärven ja Yli-Kitkan rantoja. Muinaiset rannat ja niiden mukana asuinpaikat voivat jatkuvan maankohoamisen takia olla kaukana meidän päiviemme rantaviivasta ja sijaita useita metrejä nykyisen vedenpinnan yläpuolella. Selvimmin tätä vesistöjen muutosta kuvastavat Posiojärven pohjukan asuinpaikat, jotka sijaitsevat noin 10 metriä nykyistä järvenpintaa korkeammalla. Vanhimpana asuttuna seutuna on pidetty Varhais-Kitkan lasku-uoman tuntumassa, Raistakan Kotajärven eteläpuolella sijaitsevaa Maaselänharjua. Posionjärven ja Yli-Kitkan vesistöjä on laskettu 1840-luvulta alkaneen perkauksen yhteydessä runsaat kaksi metriä. Myös Suolijärvien pintaa on säännöstelty 1953 valmistuneen Jumiskon voimalaitoksen takia.

Posion esihistoriallisten asuinpaikkojen tavallisin tunnusmerkki on maanpinnassa erottuvat kvartsi-iskokset eli esineiden valmistuksessa syntynyt jäte sekä palaneet riistaeläinten luut, jotka poltettuina voivat säilyä tuhansia vuosia. Toisinaan oleskelusta kertovat myös tulenpidonjäljet, kuten palaneet kivet ja noen värjäämä maa. Useimpia asuinpaikkoja ei voi ajoittaa ilman tarkempia tutkimuksia. Osa näistä leiripaikoista voi olla kivikautta myöhäisempiäkin, varhaismetallikaudelta tai jopa rautakaudelta. Pyyntiyhteisön elämästä kertovat myös erilaiset kiviesinelöydöt, kuten tuurat, kirveet ja taltat sekä erilaiset reikäkivet ja keihään- ja nuolenkärjet.

Keramiikkaa jo kivikaudella

Kivikaudella omaksuttiin myös keramiikan ja saviastioiden tekotaito. Pohjois-Suomessa varhaisimmat keramiikkalöydöt ovat noin 7 000 vuotta vanhoja. Löytöpaikkoja tunnetaan eniten Oulujärven ympäristöstä, Kemijoen keskijuoksulta ja Inarijärven alueelta. Arkeologiassa tästä pohjoisen vanhimmasta keramiikasta käytetään Vaalan tun-

netun löytöpaikan mukaista nimeä Säräisniemi 1 eli Sär 1-keramiikka (5000–4500 eKr.). Posiolta tätä keramiikkaa on löydetty laaja-alaiselta ja useaan eri otteeseen käytössä olleelta Akanlahden Kuorikkikankaan asuinpaikalta. Saviastioiden käyttöä on seudulla jatkettu, sillä muutama sata vuotta nuorempaa tyyppillistä kampakeramiikkaa on saatu talteen Soudunsaaren kaivauksissa ja Miekkasaaren asuinpaikalta. Myöhemmän kivikauden (3100–1900 eKr.) perinteestä kertovia, asbestisekoitteisesta keramiikasta valmistettuja saviastioiden paloja on tavattu ainakin kahdelta paikalta Posion eteläosista. Pohjoisen ihmiset ovat todennäköisesti jo tuhansia vuosia sitten tunteneet asbestin kestävyys- ja lämmöneristyskyvyn. Asbestia käyttämällä astioista saatiin myös ohuempia ja kevyempiä. Asbestisekoitteisia saviastioita on käytetty koko varhaismetallikauden (1900 eKr. – 300 jKr.) ajan, jonka päätteeksi keramiikan käytöstä luovutaan kokonaan.

Joiltakin Posion asuinpaikoilta tunnetaan muuttaman metrin laajuisia painanteita. Eri puolilla Suomea tehtyjen tutkimusten perusteella tällaiset painanteet ovat jäännöksiä osittain maahan kaivetuista rakennuksista. Useimmat tutkitut rakennukset on ajoitettu kivikauden keskivaiheilta varhaiselle metallikaudelle. Posiolla parhaiten säilyneitä esimerkkejä voi löytää Peräposion Posionkankaalta, jossa on kartoitettu kuuden painanteen rivi. Mainitulla Kuorikkikankaan asuinpaikalla on 1995 tutkittu asumus, joka on ajoitettu aivan kivikauden lopulle. Peräposion Palovaarasta ja Kulo-harjun Tuomijärven rannoilta on todettu hieman myöhäisempiä, varhaismetallikaudelle (1900 eKr.–300 jKr.) ajoitettuja asumuspainanteita, mutta niitä ei ole tutkittu kaivauksin.

Kuva 10. Posionkankaalla erottuvat matalat painanteet ovat osittain maahan kaivettujen asumusten pohjia. Metsähallitus/Taisto Karjalainen 2010.

Kuorikkikangas – kivikauden talossa

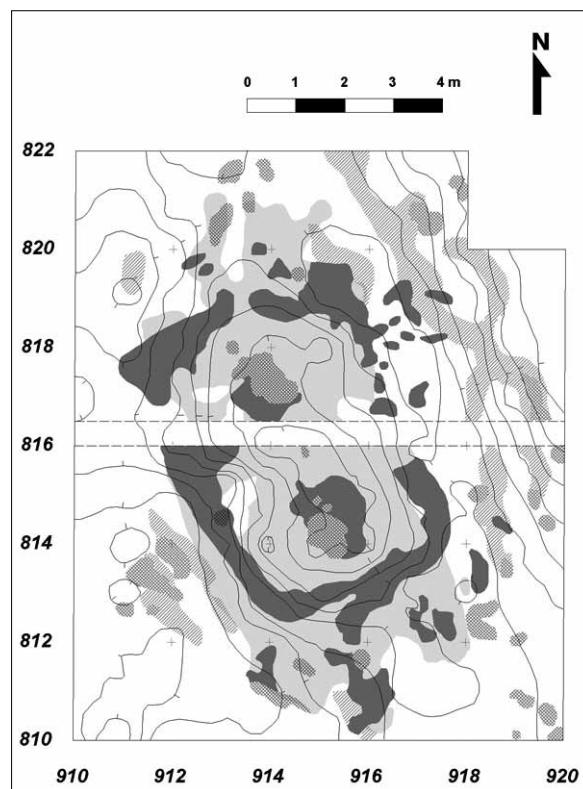
Kuorikkikankaan asuinpaikka sijaitsee Yli-Kitkan kaakkoisosassa, Kuorikkiselän Akanlahden rannalla. Kapean Akanlahden ja muinaisen Porolammen välisen Kotipuron salmen rantakaista on tarjonnut vuosituhansien ajan hyvän asuin ympäristön lähellä Yli-Kitkan vesireittejä ja pyyntialueita. Vuonna 1995 tehdyissä kaivauksissa on todettu, että asuinpaikkajäännöksiä on kankaalla laajalla alueella. Tutkimusten perusteella paikalla on oleskeltu useaan eri otteeseen kivikaudella ja vielä ajanlaskun alussakin. Löytöinä on saatu talteen muun muassa saviastianpaloja sekä kivi- ja luuesineitä. Vanhimmat saviastianpalat ovat Sär 1 -keramiikkaa. Varhaisin asutusvaihe on ajoitettu aivan kampakeraamisen ajan alkuun (4800–4300 eKr.).

Kuorikkikankaalla on kartoitettu kaksi asumuspainannetta, joista toinen on tutkittu kaivauksin 1995. Kaivaushavaintojen perusteella paikalla on arveltu olleen suorakaiteinen talo tai kota (6 x 5 m), jonka molemmissa päässä on ollut oviaukko. Talossa on ollut kaksi erillistä osaa, joissa kummassakin on ollut oma tulisija. Oletuksen mukaan asumusta olisi käytetty ainoastaan talvella, vain muutaman vuoden ajan. Talo on ajoitettu kivikauden lopulle (2900–2300 eKr.) Kuorikkikangas on koko maan kivikauden talotutkimuksen kannalta merkittävä kohde, sillä vastaavia jäännöksiä oli ennen vuotta 1995 tutkittu kaivauksin vasta muutamia. Kankaalla on asuttu kivikauden jälkeenkin, koska kaivauksissa löydettiin myös myöhäisempää asbestikeramiikkaa, joka on ajoitettu varhaismetallikaudelle, ajanlaskun vaihteen tienoille.

Kuorikkikangas on osa Kuorikkiselän rantojen ja saarien muinaista asutuskeskittymää, joka on saanut alkunsa jo varhaisella kivikaudella ja jatkunut läpi vuosituhansien. Paikannimet, perimätieto ja historialliset lähteet kertovat, että seutu on ollut myös metsäsaamelaisten keskeisiä asuin ympäristöjä.

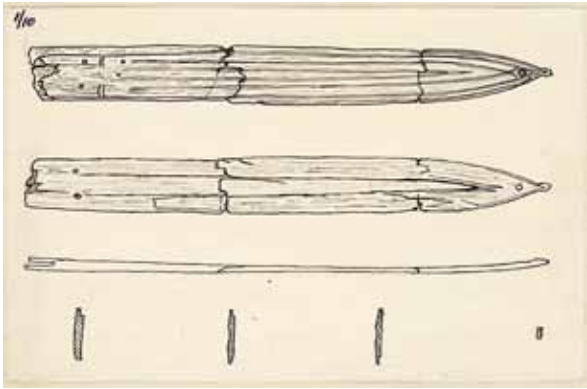
Kuva 12. Pyyntikuoppia Posion Kynsiperän Kalmonjoen kankaalla. Metsähallitus/Taisto Karjalainen 2010.

Kuva 11. Kuorikkikankaan kivikautisen talon pohjakaava. Kartta Petro Pesonen 2004.

Pyyntikuoppien Posio

Pohjoisten pyyntiyhteisöjen tärkeimpiä saaliseläimiä ovat olleet hirvi ja peura. Varsinkin peuraa on metsästetty ansakuoppien avulla. Posiolta on vuoteen 2010 mennessä paikannettu useita satoja kuoppia lähes kahdeltasadalta paikalta. Kuoppia tunnetaan kaikkialta kunnan alueelta, mutta erityisen paljon niitä on Posiojärvellä ja Suolijärvillä, Oivanjärvellä ja varsinkin pyyntimaastoiksi hyvin soveltuvilta kankailla Ison Hietajärven, Kulojärven ja Kynsiperän ympäristöissä. Posion kapeat ja kantavat kankaat ovat varmasti kaikkina aikoina houkutteleet sekä peuroja että niiden pyytäjiä. Kuoppia ovat todennäköisesti tehneet jo kivikauden metsästäjät, mutta pyyntitapa on ollut tunnettu vielä pitkään historiallisellakin ajalla. Peura on ollut vielä 1600-luvulla tärkeää riistaa. Enontekiöllä ja Inarissa tehtyjen tutkimuksen mukaan Ylä-Lapissa tavattavia pyyntikuoppia on käytetty kivikaudelta rautakauteen, mutta suurin osa ajoittuu varhaismetallikauteen (1900 eKr.–300 jKr.). Kuoppapyynnin aktiivisin aika on ollut noin 4000 vuotta sitten, jolloin käytössä on ollut laajoja ja useita kymmenistä kuopista muodostuvia järjestelmiä. Posion kohteet ovat pohjoisempia pienempiä ja niihin kuuluu tavallisesti vain muutamia tai korkeintaan kymmenen kuoppaa. Hyvän käsityksen muinaisista posiolaisista peuranpyyntitavoista

Kuva 13. Soudunjärven luoteisrannalla sijaitsevalta Pienlahden suolta löytynyt muinaissuksi. Sen ikä ei ole tiedossa, mutta useimmat ns. botniset sukset on ajoitettu rautakaudelle. Piirros Museovirasto.

Kuva 14. Röykkiö Yli-Kitkan Turjanselän Kuivaniemessä. Posion kunta/Reino Hämeenniemi 2005.

saa Raistakan Halla-ahon 14 kuopan rivistä. Posion laajin kuopparyhmä on kartoitettu Kynsiperän Kalmonjoen Heinäkankaalta, jossa joen ja Kynsijärven muinaisen rantatörmän välisellä kannaksella erottuu peräti 22 kuoppaa. Paikalla on myös merkkejä varhaismetallikautisesta asutuksesta ja raudanvalmistuksesta.

Pyyntikulttuurista tai ainakin talvisesta kulkeemisesta kertovat myös esihistorialliseen aikaan ajoitetut sukset, joita Posiolla on löydetty useita kappaleita, erityisesti Kynsijärven ja Soudunsaaren seudulta. Vanhimpien suksilöytöjen on niiden tyyppin perusteella arveltu olevan jo varhaismetallikautisia, mutta Soudunsaaren kauniisti uurtein koristeltu suksi on ajoitettu radiohiilimenetelmällä rautakauden keskivaiheille 600-luvulle.

Hautoja niemissä ja saarissa

Posiolla ei tunneta varmuudella esihistoriallisia hautauksia. Järviaueilla tavattavat, niemenkärkiin tai saariin rakennetut röykkiöt on usein tulkittu haudoiksi, mutta muitakin selityksiä jäännöksillä voi olla. Röykkiöt sijaitsevat usein näkyvällä paikalla. Rakennelmia on voitu käyttää paitsi hautoina myös rajamerkkeinä tai vesireittien tunnistamista helpottavina kiintopisteinä. Posiolla tällaisia röykkiöitä tunnetaan Yli-Kitkan etelärannalta, Raistakan Mustavaarasta sekä Posionjärven Nälkämösaaresta. Muut seudulta tavatut röykkiöt on tarkastuksissa todettu rajamerkeiksi. Posionjärven Korpikankaalta todettua yhdeksää kivilatomausta on sen sijaan pidetty myöhempinä rakennuskivikasoina.

Historiallisen ajan muinaisjäännöksiin luettavat hautasaaret, erityisesti kesähaudat, ovat Posiolla yleisiä. Saarten käytöstä kertovat usein nimet Kalmosaari tai Raatosaari. Saariin hautaaminen on ollut tavallista muillakin vesistöseuduilla, joissa välimatkat kirkolle ovat olleet pitkiä ja vaivalloisia.

Posiolla tunnettuja tai oletettuja kesähautauksia on tiedossa ainakin paristakymmenestä saaresta, jotka keskittyvät kunnan pohjoisosiin Suolijärville. Useimmat hautauksista ovat jääneet väliaikaisiksi ja niistä on muistoina pelkät säilytyskuopat. Osa hautasaarista on jäänyt pysyvään käyttöön. Hautasaaria ei ole tutkittu, mutta osa on voinut olla käytössä jo 1600-luvulla. Posiolla tällaisia historiallisen ajan hautausmaita on Posionjärven Sarvisaaresta ja Kynsiperän Tolpanniemessä (Lotanniemi).

Rautakauden itäistä perintöä

Rauta ja sen valmistustaito omaksuttiin Posiolla kuten muuallakin Peräpohjolassa varhain ja itäisistä vaikutteista. Posion kirkonkylän Soukkalahteen laskevan Myllylammien länsirannalta on löydetty rautasulaton jäännökset ja valmistuksessa syntynyttä kuonaa. Jäännöstä ei ole ajoitettu, mutta keramiikkalöytöjen perusteella valmistuspaikka voi hyvinkin olla samanaikainen kuin Kajaanista, Rovaniemeltä ja Kemijärveltä tutkitut jäännökset, jotka on ajoitettu ajanlaskun vaihteeseen ja ovat varhaisimpia todisteita suomalaisesta raudanvalmistuksesta. Yhtä vanhoja voivat olla myös Kynsiperän Kalmonjoelta sekä pohjoisesta Ala-Suolijärven Niskaselän pohjukasta Jumiskon Niskapalosta tavatut kuonalöydöt. Leviämisteitä ajatellen on kiinnostavaa, että kaikki Posion löytöpaikat sijaitsevat ikivanhalla vesireitillä, joka on yhdistänyt maamme varhaisimpia raudanvalmistusseutuja, Kainuuta ja Kemijoen keskijuoksua.

Myöhäisen rautakauden posiolaisten laajoista yhteyksistä ja niiden luonteesta kertovat 900-luvulle ajoitetut solki- ja kaularenkaat Suolijärveltä – esineiden täsmällinen löytöpaikka ei ole tiedossa – sekä Posionjärven Sarkanniemestä talteen saatu hopeakoristeinen tappara 1100–1200-luvuilta.

Missä asuivat Kitkan saamelaiset?

Posiolta tunnetaan myös muinaisjäännöksiä, jotka perimätiedossa on liitetty seudun vanhaan saamelaisasutukseen. Tällaisia paikkoja on Yli-Kitkan Porosaaren ja Akanlahden lisäksi mainittu olleen ainakin Soudunjärven Ahvensalmen itäpuolisella Kämäräisen rannalla, Peräposion Posionperällä, Ala-Suolijärven Aittaperän suunnalla sekä Kulojärvellä ja Kynsiperällä. Ne ovat todennäköisesti muistoja Kitkan lapinkylän metsäsaamelaisista, joita Posiolla asui vielä 1600-luvun lopulla. Vuotuiskierron mukaan eläneet saamelaiset joutuivat kilpailemaan samoista nautinta-alueista pyyntiä ja kaskeamista harjoittavien uudisasukkaiden kanssa. Saamelaiset olivatkin jo 1700-luvun alkuun mennessä siirtyneet toisaalle, hävinneet tai omaksuneet paikallaan pysyvän, karjanhoitoon ja viljelyyn perustuvan elinkeinon.

Vaikka perimätieto ja paikannimistö todistavat saamelaisasutuksesta, sitä osoittavia selviä arkeologisia jäännöksiä tai löytöjä ei Posiolta kuitenkaan toistaiseksi tunneta. Saamelaisia seudulla on varmasti asunut, sillä Kitkan lapinkylän viimeiseksi talvikylänpaikaksi arveltu paikka Kuusamon Kivilahden Talliskotalammen rannalla sijaitsee vain neljä kilometriä Posion rajalta koilliseen. Yli-Kitkan vastarannalta taas tunnetaan Lehtoniemen saamelaishautaus 1600-luvulta.

Saamelaisasutuksen juuret palautuvat rautakaudelle, mutta näin varhaisia asuinpaikkoja ei tunneta. Kysymyksen kannalta kiinnostavia ovat Posiojärven Jakkarsaaresta ja Yli-Kitkan Kuorikkiselän pohjoispuolisesta Porosaaresta todetut kivilatamukset. Ne muistuttavat muualta Lapista tunnettua suorakaiteisia latomuksia, jotka on tutkimuksissa tulkittu kevytrakenteisten kotien keskuliesiksi. Latomuksista ja niiden ympäristöstä on kaivauksissa löydetty muun muassa metalliesineiden kappaleita ja riistaeläinten luita. Jäännökset on ajoitettu myöhäisrautakaudelta keskiajalle (700–1500-luku) ja niiden on katsottu edustavan varhaista saamelaisen pyyntiyhteisön vuotuiskierrtoa. Posion latomusten ajoituksen ja tarkoituksen selvittäminen jää tulevien tutkimusten tehtäväksi.

Kemin pitäjän ja Kemin Lapin vuonna 1687 mainituista rajapaikoista Posiolla sijaitsevat Kynsikoski ja Puntarikero. Kynsikoski on Kynsijärvestä Kostonjärveen virtaavassa Kynsijoessa ja Puntarikero on paikannettu Pikku Palotunturin laelle, jossa on nykyisin suuri, osittain hajotettu kivipyykki. Lisäksi Lapin kulttuuriympäristöt tutuksi -hankkeessa 2005 ja Metsähallituksen kulttuuriperintöinventoinnissa 2010 on Pikku Palotunturin ja Simojärven Kultisalmen väliseltä vyöhykkeeltä kartoitettu useita kivipyykkeitä, jotka saattavat liittyä vanhoihin rajoihin.

Lappi ja lanta

Lappi alkoi viimeistään 1500-luvulla jakautua suomalaisen talonpoikaisen väestön asuttamaan Lannan (landbo) maahan ja saamelaisten asuttamaan Lapinmaahan. Alueet poikkesivat toisistaan kulttuurisesti, kielellisesti, elinkeinollisesti ja verotuksellisesti. Lapin ja Lannan rajasta käytiin useita kiistoja 1700-luvulle saakka. Lopullisesti raja määriteltiin vasta vuonna 1795. Historiallisten lähteiden tuntema Lapinmaa on ollut huomattavasti laajempi kuin nykyinen saamelaisalue (Enontekiö, Inari, Sodankylän pohjoisosa, Utsjoki).

Keskiajalta tunnettu Lapinmaa muodostui viidestä alueellisesti rajatusta Lapista (Piitimen, Uumajan, Luulajan, Tornion ja Kemin Lappi). Kemin Lappi sijoittui kokonaan Suomen puolelle ja Tornion Lappi suureksi osaksi. Lapinmaat ulottuivat myös nykyisten Norjan ja Venäjän puolelle. Lapinmaat jakautuivat lapinkyliin eli siitoihin. Siidat olivat saamelaisten asuttamia alueita, joiden maat ja vedet olivat joko kylien yhteistä tai sukujen ja perheiden omaisuutta. Eri Lapinmaissa asuvien saamelaisten elinkeinot, elämäntavat ja kieli poikkesivat toisistaan. Kruunu tunnusti lapinkylien oikeudet, mutta ulkoisti Lapinmaiden verotuksen kauppaa harjoittaneille birkarleille eli pirkkamiehille jo varhain keskiajalla. Kruunun verotuksen piiriin kylät siirrettiin 1553.

Lapinmaan rajapaikkoina on 1584 mainittu luoteessa Sonkamuotka Enontekiön ja Muonion rajalla sekä kaakossa Sarvitaipale Kuusamon ja Suomussalmen rajalla. Vanhin rajan kulkua kuvaava lähde on vuodelta 1672. Kemin Lappiin kuuluivat Maanselkä ja Kitka nykyisten Kuusamon ja Posion alueella, Kuolajärvi ja Kemikylä Sallan ja Savukosken alueella, Sompio nykyisen Sodankylän itäosassa ja Pelkosenniellä, Sodankylä, Kittilä ja Inari sekä vuoteen 1642 Peltojärvi Enontekiöllä. Tornion Lappiin kuuluivat Suomen puolelta Utsjoki ja Teno sekä Enontekiön alueella Kilpisjärven Rounala ja eteläosassa Suontavaara sekä vuodesta 1642 Peltojärvi.

Lapinmaassa ja lapinkylissä vain saamelaisilla oli oikeus asua, kalastaa ja metsästää. Kalastus oli merkittävä elinkeino. Tärkeimpiä riistaeläimiä olivat peura ja majava, mutta turkisten takia pyydettiin myös paljon pienempiä eläimiä, kuten näätä ja oravia.

Kruunu turvasi saamelaisten oikeudet 1602 ja 1673 määräyksillä, mutta oli toisaalta jo keskiajalta alkaen edistänyt uudisasutuksen leviämistä. Saamelaiset puolustivat nautintaoikeuksiaan kärkeillä useaan otteeseen 1600–1700-luvuilla. Kiistaa käytiin erityisesti majavanpyynnistä ja Kemijärven kalastuksesta.

Uudisasutukselle antoi sysäyksen Lapinmaan plakaatti 1673. Sen nojalla suomalaiset saattoivat saamelaisilta luvan saatuaan asettua lapinkylän alueelle ja raivata siellä maata. Maatalouteen ja karjanhoitoon perustuva talon-

poikaiskulttuuri syrjäytti nopeasti laajoilla alueilla perinteisen saamelaisen pyyntikulttuurin jo 1600-luvulta alkaen. Muutos vaikutti Lapinmaissa eri tavoin. Kemin Lapin saamelaisista osa muutti muualle, mutta monet jäivät paikoilleen ja omaksuivat jo 1700-luvun alkupuolella talonpoikaisen elämäntavan. Tornion Lapissa siirryttiin peuranpyynnistä poronpaimentolaisuuteen. Poronhoito levisi 1700-luvun loppupuolella myös Kemin Lappiin.

Vanhin tieto Kemin Lapin ja Kemin pitäjän rajasta on kemiläisten talonpoikien esittämä rajapaikkaluettelotodella vuodelta 1672. Raja olisi sen mukaan kulkenut Kittilän Särestön Vikevästä (kivi Ounasjoessa) Kuusamon Yli-Kitkan Lososaareen. Luettelo on laadittu ilmeisesti kalastuspaikkojen mukaan eikä todellisuudessa noudattanut lapinmaiden rajaa. Raja kuitenkin vahvistettiin lähes esitetyn kaltaisena 1686.

Kemin Lapin saamelaiset eivät hyväksyneet vahvistettua rajaa ja esittivät 1687 oman rajapaikkaluettelonsa. Saamelaisten todistuksen mukaan raja kulki huomattavasti etelämpänä kuin kemiläisten todistuksen mukainen raja. Saamelaisten mukaan oikea raja alkoi Ounasjoen länsipuolelta Rauvasten vuomasta ja jatkui Molkokönkään, Liittovaaran, Lentovaaran ja Seipävaaran kautta Vuojärvelle ja siitä edelleen Siuruanjoen suulle ja Tarsanselän kautta Kemijärven Joutsensalmeen (nykyinen Luuksinsalmi). Salmesta raja jatkui ilmeisesti kaakkoon pitkin Ailanganselkää Puntarikerolle, joka on paikannettu Palotunturiksi. Pikku Palotunturin laelta on myös löydetty kuvaukseen sopiva rajapyykki. Puntarikerolta raja jatkui Ranuan Simojärven Kultamasalmen (nykyinen Kultisalmi) kautta Kynsijärven ja Kostonjärven yhdistävälle Kynsikoskelle ja lopulta Kuusamon Hietasalmen kautta Näränkävääraan.

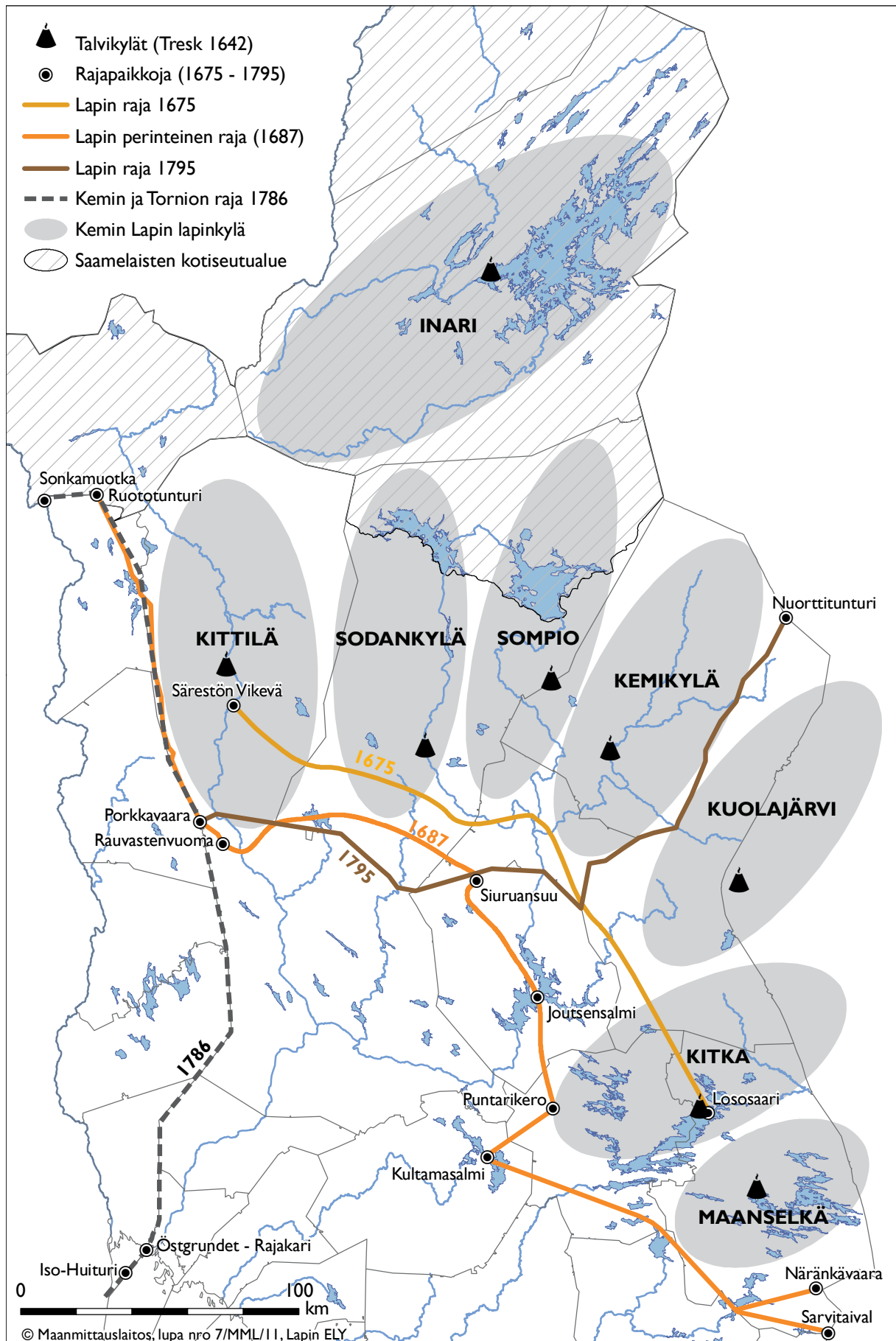
Rajaa on jo aikanaan pidetty todenmukaisempana kuin vahvistettua linjausta. Saamelaisten tavoitteena on selvästi ollut säilyttää lapinkylien alueilla tärkeät pyyntialueet ja Kemijokivarteen johtavat keskeiset vesireitit. Väestö ja elinkeinot olivat kuitenkin 1600-luvun lopulla jo alkaneet sekoittua ja perinteiset kulttuuri- tai elinkeinorajat menettivät lopullisesti merkityksensä 1700-luvulla.

Kiistat nautintaoikeuksista jatkuivat koko 1700-luvun ja niitä käytiin varsinkin Lapin rajan molemmin puolin levittäytyvästä Kemijärvestä, jossa kemiläiset olivat kalastaneet keskiajalta lähtien ja jonne uudisasukkaat olivat asettuneet jo 1600-luvun alussa. Kuningas antoi 1794 määräyksen vahvistaa Lapinmaan raja lopullisesti. Rajan päätepisteiksi tunnustettiin vanhat rajapaikat Porkkavaara ja Nuorttitunturi, mutta linjauksesta esitettiin erilaisia vaatimuksia. Rajasta sovittiin kompromissi, jonka mukaisesti se kulki

Tainionjoen Ounasjokeen laskevasta purosta Lentovaaran korkeimpaan kohtaan, siitä Hirvasnappiin, Siikaselkään, Karkiakoskenniskaan ja Poovaaraan. Poovaarasta Kemijärvelle raja kulki Pyhätunturin korkeimpaan kohtaan niin, että Soutaja- ja Huttutunturit jäivät Sodankylän puolelle. Pyhätunturilta raja kulki Kemijoen Talviaissaaren koilliskulman kautta Nuolivaaraan eli Nuolijänkään, mistä alkoi vanha Kemikylän ja Kuolajärven riidaton rajalinja Nuorttitunturiin. Kuningas hyväksyi rajasopimuksen 1796. Lapin ja Lannan rajalinja ja lapinkylät – kaavamaisesti ja osin virheellisesti – on merkitty maantieteilijä Göran Wahlenbergin karttaan 1804.

Lännessä Kemin Lapin raja noudatti Tornionjoen ja Ounasjoen välisellä vedenjakajalla kulkevaa Kittilän lapinkylän rajaa. Kemin ja Tornion pitäjien raja vahvistettiin 1300-luvulla Upsalan ja Turun hiippakuntien ja samalla lännen ja idän rajaksi. Raja kulki nykyisin Ruotsin puolella sijaitsevasta Sarven Riskilöstä Iso-Huituriin ja Rajakariin ja siitä edelleen maarajana Kolarin Porkkavaaraan. Tästä pohjoiseen raja noudatti pääpiirteissään Kittilän lapinkylän rajaa. Rajan molemmin puolin muodostui 1500-luvun lopulla kaksi suurpitäjää, Tornio ja Kemi. Tornion pitäjä ulottui molemmin puoli Tornion- ja Muonionjokea Sonkamuohtaan, Suonttavaaran lapinkylän rajalle asti. Kemin pitäjään kuuluivat Kemijokivarren kylät Kemijärvelle saakka. Tornion pitäjän ja Kemin Lapin raja määriteltiin 1687 perinteisen Kittilän lapinkylän rajan mukaisesti. Samaa linjausta noudatettiin pääpiirteissään myös 1786, kun raja lopullisesti vahvistettiin. Rajalinjalta on paikannettu useita eriaikaisia rajamerkkejä, joista vanhimmat ovat lapinkylien ajalta.

Saamelaisten asuttamat Lapinmaat ja lapinkylät vakiintuivat todennäköisesti jo keskiajalta. Vanhimmat tiedot lapinkylien rajoista ovat vasta 1600-luvulta, jolloin suomalaisten talonpoikien asuttama Lanta oli jo levinnyt pitkin jokilaaksoja saamelaisten perinteisille pyyntimaille. Karttaan on merkitty Kemin Lapin lapinkylät, Olof Treskin kartan (1642) mukaiset talvikylänpaikat ja vuoden 1687 asiakirjoissa mainittu perinteinen Lapin raja, joka kulki Tornion Lapin rajalta Ruototunturista Porkkavaaraan ja siitä edelleen Näränkävääraan. Vuonna 1686 vahvistettu rajalinja kulki selvästi pohjoisempana Särestön Vikevästä Kuusamon Lososaareen. Raja oli määrätty maanmittari Jonas Geddan vuonna 1675 tekemän selvityksen perusteella, kemiläisten talonpoikien yksipuolisen todistuksen mukaisesti. Lapin ja Lannan raja käytiin lopullisesti 1795, jolloin rajaksi muodostui Kittilän ja Suur-Sodankylän eteläraja. Karttaan on merkitty joitakin tunnettuja rajapaikkoja. Kemin ja Tornion pitäjien vuonna 1786 vahvistettu raja noudatti pääpiirteissään 1686 määriteltyä perinteistä rajaa, joka palautuu vanhimmilta osiltaan jo keskiajalle. Lapin rajoja ja rajapaikkoja on selvitetty vuosia arkistoissa ja maastossa (Julku 1991 ja 1995), mutta arkeologisesti niitä on tutkittu toistaiseksi vähän. Kartta Sirkka-Liisa Seppälä 2011.

Kartta 6. Kemin Lappi ja Lanta.

Saamelainen arkeologinen kulttuuriperintö

Saamelaisuutta ei voida arkeologiassa yksiselitteisesti määritellä ja saamelaiskulttuurin varhaisvaiheista on esitetty toisistaan poikkeavia käsityksiä. Saamelaisuuden kehittymisen on katsottu voineen alkaa jo kivikauden lopulla, yli 4000 vuotta sitten. On myös esitetty, että kielelliseen ja kulttuuriseen saamelaisuuteen johtanut kehitys olisi osin väestöliikkeiden ja ulkoisten vaikutteiden seurauksena käynnistynyt 2500 vuotta sitten, nuoremmalla varhaismetallikaudella (700 eKr.–300 jKr.). Tänä aikana pohjoisilla alueilla omaksuttiin uudenlainen asbestisekoitteinen keramiikka, rautaesineistö sekä laajat pyyntikuopajärjestelmät. Vanhimmat arkeologiset löydöt ja jäännökset, jotka voidaan kiistatta yhdistää historiallisista lähteistä tunnettuihin saamelaiskulttuureihin, ovat peräisin vasta myöhemmältä rautakaudelta, vuoden 800 vaiheilta. Kyseessä on ollut selvä muutos aineellisessa kulttuurissa, sillä 300–700-luvuilta Pohjois-Suomesta on löydetty hyvin vähän asutuksen merkkejä. Sen sijaan 800–1300-luvuille ajoitettavia löytöjä ja muinaisjäännöksiä tunnetaan suhteellisen runsaasti koko nykyisen Lapin alueelta. Saamelaisarkeologian ajallisen takarajan voi sijoittaa vuoteen 800, joka samalla vastaa pohjoismaisessa arkeologiassa viikinkiajan (800–1050 jKr.) alkua.

Saamelaisperäisillä muinaisjäännöksillä tarkoitetaan arkeologista kulttuuriperintöä, joka vastaa historiallisista lähteistä tunnettujen saamelaisten aineellista kulttuuria. Saamelaisperäisiä jäännöksiä tunnetaan laajalta alueelta, joka Suomessa ulottuu suurin piirtein historiallisten Tornion ja Kemin Lapin lapinkylien rajaamalle alueelle. Jäännöksiä tunnetaan tuhannen vuoden ajalta, 800-luvulta aina 1700-luvulle, jolloin suomalainen uudisasutus ja talonpoikaiskulttuuri levisivät Lapin eteläisiin osiin. Pohjoisimmassa Lapissa, suunnilleen nykyisellä saamelaisalueella saamelaisperäisiksi voidaan lukea myös 1800-luvun asutus- ja elinkeinohistoriallisia jäännöksiä. Saamelainen arkeologinen kulttuuriperintö on monimuotoista ja kuvastaa laajalla alueella asuneiden väestöryhmien elämäntapojen omaleimaisuutta.

Saamelaisperäiset muinaisjäännökset kertovat elämänmuodosta, joka on perustunut pyyntielinkeinojen mukaiseen, vuotuiskiertoa noudattavaan asumiseen ja liikkumiseen. Kulttuurille tunnusomaisia arkeologisia jäännöksiä ovat muun muassa asuinympäristöinä ja pihapiireinä käytetyt kentät, kevytrakenteisten kota-asumusten keskusliedet ja seitapaikat. Peuranpyynnissä on käytetty erilaisia

aitarakenteita, joiden avulla eläimiä on ajettu tai johdateltu kuoppiin, ansoihin, rakkoihin, jyrkän-teille, kahluupaikoille jne. (vuomenpyynti, hangaspyynti). Peurasta kesytettyä poroa on keskiajalta lähtien käytetty pyynnin houkutuseläimenä ja kuljetuksessa. Tornion Lapissa on ilmeisesti jo tässä vaiheessa harjoitettu myös poronhoitoa, mutta varsinainen poropaimentolaisuus on syntynyt vasta 1600–1700-luvuilla. Kemin Lapissa se on yleistynyt vasta 1800-luvun alkupuolella. Saamelaisten elämäntapa ja elinkeinot vaihtelivat 1700-luvulla alueellisesti. Sisämaata asuttivat Kemin Lapin metsäsaamelaiset sekä Inarin kalastajasaamelaiset, Tornion Lapin tunturialuetta porosaamelaiset.

Viimeistään keskiajalla asutus on keskittynyt lapinkyliin, joissa on voinut olla useita kylän tai suvun yhteisiä kesä- ja talviasuinpaikkoja. Talvikylien paikat ovat vakiintuneet viimeistään 1600-luvun alussa hallinnollisiksi ja taloudellisiksi keskuksiksi, joissa on käyty kärkeä, pidetty markkinoita, kannettu veroja ja hoidettu kirkollisia menoja. Talvikylien tunnusomaisimpia muinaisjäännöksiä ovat turvepeitteisten puukotien kulmikkaat pohjat. Kotatyyppejä oli käytössä 1500-luvun lopulta 1800-luvulle. Viimeistään 1700-luvun puolivälistä alkaen talvikyliin rakennettiin myös tulisijallisia hirsitupia. Lapinkylien rajapaikat voidaan lukea saamelaisperäisiin muinaisjäännöksiin.

Arkeologisessa terminologiassa käytetään edelleenkin yleisesti lapin- tai lappalais-alkuisia termejä. Käytäntö noudattaa pitkälti vanhojen alkuperäislähteiden ja kirjallisten kuvausten mainintoja. Arkeologien käsitykset lappalainen-sanan sisällöstä ja merkityksestä ovat vaihdelleet. Termin lappalainen (lapp) on katsottu tarkoittavan yleisesti metsästystä ja kalastusta harjoittavaa henkilöä, erotuksena lantalaisesta (landbo) eli maanviljelyä ja karjanhoitoa harjoittavasta uudisasukkaasta. Nykyisin yleisimmän käsityksen mukaan termillä lappalainen on ainakin Lapinmaista puhuttaessa tarkoitettu nimenomaan saamelaisia.

Saamelaisten elämää ja elinkeinoja kuvaavia verotuksellisia asiakirjoja on vasta 1500-luvulta lähtien. Kirjallinen lähdeaineisto on kaiken kaikkiaan niin vähäinen ja yksipuolinen, että arkeologisten löytöjen ja muinaisjäännösten merkitys saamelaisten varhaisen kulttuuriperinnön tallentajana ja tutkimuskohteena on huomattava, aineellisen kulttuurin osalta jopa korvaamaton.

Posion asutus- ja elinkeinohistoria

Asutuksen kehitys

Nykyisen Posion alue sijoittui 1500-luvulle tultaessa lähelle saamelaisten asuttaman Kemmin Lapin ja talonpoikaisen Kemmin pitäjän rajaa. Suomalainen uudisasutus oli 1400-luvulla edennyt Kemijokivartta yhä kauemmas sisämaahan Rovaniemen seudulle asti. Nykyisen Posion alueet kuuluivat 1500- ja 1600-luvuilla Kitkan lapinkylän alueisiin, jotka levittäytyivät Yli- ja Ala-Kitkajärvien laajan vesistön ympärille. Tämä takasi alueen asukkaille laajat ja antoisat kalavedet. Idässä lapinkylän alueet levittäytyivät nykyisen Kuusamon kunnan alueille sekä luultavasti Suomen nykyisen itärajan toiselle puolelle asti, jossa sitä vastassa olivat Venäjän Kantalahden lapinkylät. Etelässä ja pohjoisessa Kitka rajoittui Kemmin Lappiin kuuluneisiin Maanselän ja Kuolajärven lapinkyliin.

Suurin osa nykyisestä Suomen Lapista joutui Venäjän ja Ruotsin kilpailun kohteeksi. Ensimmäisen rajasopimuksen itäisten naapureidensa kanssa ruotsalaiset sopivat jo 1323 Pähkinäsaassa. Tämä rajalinja kulki niin, että Suomen Lappi jäi kokonaisuudessaan virallisesti Venäjälle. Vuosina 1571–1595 maiden välillä käyty sota juontui laajoja maa-alueita koskeneista ristiriidoista. Täyssinässä 1595 solmitussa rauhassa rajalinjasta pohjoisessa sovittiin varsin ylimalkaisesti. Ruotsin ja Venäjän rajaa ei Kitkan kylän kohdalla ollut käytännössä lainkaan. Virallisesti rajan kulusta sovittiin vasta Venäjän ja Suomen suuriruhtinaskunnan välillä 1800-luvulla. Ruotsin ja Venäjän valtioiden pyrkimykset sekä keskinäiset sopimukset rajojen kuluista vaikuttivat vielä 1600-luvullakin varsin vähän saamelaisten elämään sota-aikoja lukuun ottamatta. Lisäksi, vaikka molemmat valtiot asettivatkin saamelaisille erilaisia vero- ja kyyditysrasitteita, oli kahden valtion alamaisuudesta myös hyötyä itäisten kylien asukkaille. Kitkalaiset saattoivat käydä vilkasta kauppaa molemmista valtioista saapuneiden kruunun virkamiesten ja kauppiaiden kanssa.

Vuoden 1673 asutusplakaatti

1600-luvun viimeiset kolme vuosikymmentä toivat suuria muutoksia, jotka vaikuttivat suuresti Kitkan kylän yksittäisten asukkaiden elämään ja koko metsäsaamelaiseen kulttuuriin alueella. 1700-luvun alussa Kitka oli jo monien suomalaisten uudisasukkaiden asuttama alue. Suomalaisen asutuksen synnyn lapinrajan pohjoispuolelle mahdollisti vuonna 1673 annettu kuninkaallinen Lapin asutusplakaatti eli julistus, joka salli ruotsalaisen ja suomalaisen talonpoikaisen asutuksen lapinkylien alueilla. Uudisasutuksen avulla Ruotsin valtaapitävät halusivat liittää pohjoiset alueet entistä kiinteämmin sekä Ruotsin valtakuntaan että kirkollisen toiminnan piiriin. Plakaatin taustalla olivat myös Piitimen Lapissa tehdyt hopeamalmilöydöt vuodelta 1634 ja alueelle perustettu hopeakaivos. Saamelaiselle kulttuurille uudisasutuksen leviäminen merkitsi päätekohtaa.

Posion kylät 1700- ja 1800-luvuilla

Maakirjan tietojen mukaan vuonna 1711 asutusta oli Tolvassa, Soudunsalmessa ja Soudunjärvellä, Sarvisalmessa, Peräposiolla ja Suolijärvillä. Vuoden 1760 rippikirjan mukaan Posiolla oli yhteensä 46 ruokakuntaa, noin 25 tilaa ja puolisenkymmentä mökkiä. Vuonna 1770 Posiolla oli 27 tilaa ja noin 13 mökkiä. Uudistiloja syntyi siis varsin verkkaiseen tahtiin. Tahti kuitenkin piristyi vuosisadan vaihteeseen mennessä, sillä nykyisen Posion alueella Kynsiperää ja Mäntyjärveä lukuun ottamatta oli tuolloin jo 45 tilaa. Vanhoja kantatiloja oli jaettu, ja lisäksi 1700-luvun viimeisinä vuosikymmeninä perustettiin uudistiloja aika tiheään tahtiin.

Erikoisen vilkkaan uudisasutustoiminnan kohteena olivat Livojärven ja Yli-Kitkan ranta-alueet. Kynsiperän alueella oli 1700-luvun alussa vain neljä kantatilaa, nimittäin Kynsijärvi, Sirniö, Kulojärvi ja Kaukua, ja nämä kuuluivat Pudasjärven Kurjen kylään. Kynsijärven tila oli epäilemättä koko tul-

van Posion alueen vauraimpia. Suunnilleen Kynsijärven tilan veroinen oli Sirniö. Livon puolella Mäntyjärvi, jonka asukkaat arkielämässä muutoin suuntautuivatkin Sarajärven puolelle, kuului Pudasjärven Kollajan kylään. Anetjärven uudistila mainitaan rippikirjassa ensimmäisen kerran vuonna 1760-luvulla. Anetjärven kylän historiassa mainitaan tilan perustamisvuodeksi 1757, mikä hyvin voi pitää paikkansa.

Posion alueen väkiluvun kasvu 1800-luvun alussa oli hyvinkin hidasta, mikä johtui siitä, että 1820- ja 1830-luvuille sattui muutamia peräkkäisiä katovuosia. Vuodesta 1888 Kuusamon alueella toimitettiin niin kutsuttu väliaikainen lohkojako, jolloin syntyi kaksi uutta yhteistä maata, nimittäin kruunulle eli valtiolle erotetut metsämaat, jota kutsuttiin kruunun liikamaaksi, ja kylien yhteismaat. Vuosisadan vaihteessa asutustoiminnan paine kohdistui näihin, sillä varsinaiset manttaalimaan omistajat pitivät tiukasti kiinni omistuksistaan.

Mäkituvat ja kruununmetsätorpat

Kun Kuusamossa lopullisesti toteutettiin väliaikainen lohkojako vuonna 1888, valtiolle oltiin lohkaisemassa Kuusamon kokonaispinta-alasta peräti 550 575 hehtaaria. Samaan aikaan metsätyöt houkuttelivat paikalle runsaasti ulkopuolista työvoimaa, josta monet asettuivat alueelle vakituises- tikin asumaan. Koska yksityisille ei tiluksia ollut varsinaisesti erotettu, vaan ainoastaan kruunun- maat erotettu, asettuivat uudet tulokkaat yleensä joko kruununmaalle tai vielä jakamattomille kylien yhteismaalle. Kruununmaille asettuneiden asukkaiden asumuksista päätettiin vuonna 1872 muodostaa kruununmetsätorppia. Kaikki viljelys- kelvottomat asumukset piti hävittää ja sellaisista, joilla näytti olevan viljelysmahdollisuuksia, muo- dostettiin kruununmetsätorppia, joiden kanssa tehtiin virallinen kontrahti eli sopimus. Sopimus tehtiin yleensä 25 vuodeksi. Siinä vaiheessa, kun Posio itsenäistyi lopullisesti, kruununmetsätorp- parilaitos oli murrosvaiheessaan. Vuonna 1922 oli säädetty laki metsämaiden asuttamisesta, joka toi- saalta kielsi uusien metsätorppien perustamisen, mutta toisaalta teki mahdolliseksi jo perustettujen metsätorppien muodostamisen viljelystiloiksi. Ky- seisen lain mukaan voitiin myös kruununmaasta erottaa lisämaata sellaisille pientiloille, jotka eivät sitä muulla tavoin voineet hankkia.

Elinkeinojen kehitys

Maanviljely

Ensimmäiset posiolaiset viljelijät käyttivät karjansa ruokintaan pelkkiä luonnonniittyjä, toisin sanoen järvi- ja jokivarsiniittyjä, suoniittyjä ja kaskiahon heinikoita. Kuusamon ja Kitkan alueen luonnon- heinikot ovat aika vaatimattomia, joten niiden tehokas käyttö uhkasi ehdyttää parhaimmat heinikot kokonaan. Ensimmäisten uudistilallisten niittyjen valtaus oli aika mutkatonta ja omavaltaista. He vain ottivat jonkin sopivan suon tai puron varren niittymaakseen välittämättä kertoa viranomaisil- le, vielä vähemmän varmistamatta naapureiltaan etteivät nämä aikaisemmin olleet siellä heinää teh- neet. Tapaukset johtivatkin usein riitoihin ja sitä kautta käräjille. Halutuimpia niittyalueita 1800-lu- vulla olivat järvirannat ja vesijättömaat. Tämä oli- kin suurten järvenlaskujen aikaa. Suurimpia niistä olivat Kuusamo–Joukamojärvien lasku sekä Kitka- ja Posiojärvien lasku.

1800-luvun alkuaikoina karjatalous oli vielä varsin alkeellisella kannalla. Lähtökohtana oli 1700-luvulta periytyvä käsitys, että karjatalous oli pikemminkin eräänlainen maatalouden sivuelin- keino, jonka tehtävänä oli tuottaa lantaa maanvilje- lykselle. Posio oli vielä 1700-luvulla sekä karjamää- rältään että viljelyksiltään Kuusamon heikoimpia kyliä, mutta 1800-luvun loppuun mennessä se oli kohonnut karjamäärältään Kuusamon vauraim- maksi kyläksi. Samalla tavalla Kynsiperä näyttää olleen karjavarallisuudessa Taivalkosken varak- kain. Kuusamon maatalouden ja etenkin peltovilje- lyn suurimpia pullonkauloja olivat olleet toisaalta pitkään vallinnut kaskitalous ja toisaalta Vienan- meren ja Oulun välisen kaupan vilkkaus. Kauppa toi ”helppoa” rahaa kaupungista tai Venäjältä sai viljan vaivattomammin kuin pellostä.

Kaskitalous väistyi erittäin hitaasti alueelta. Vielä vuonna 1824 poltettiin kaskea yleisesti sekä itäosissa pitäjää että Kuusamoon rajoittuvilla seu- duilla, siis muun muassa Kynsiperällä.

Kynsiperän vahvuutena olivat Sirniön ennak- koluulottomat sepät, jotka sumeilematta pyrkivät takomaan oman versionsa joka ainoasta uudesta maatalousvälineestä, minkä maatalousseura mark- kinoille välitti. Herastuomari Matti Kynsijärvi pe- rusti Kynsiperään ensimmäisen kylämeijerin to- dennäköisesti 1880-luvun puolivälissä. Sirniönvaa- raan perustettiin vuonna 1893 meijeriosakeyhtiö.

Maaseutumaiseman muutos

Maatalouden kehitys nykyiseen suuntaansa alkoi Posiolla verrattain myöhään, vasta toisen maailmansodan jälkeen. Keskeinen syy kehityksen eriaikaisuuteen oli myöhäinen isojako. Isonjaon viipyminen patosi uudisraivausta ja samalla muuta maatalouden kehitystä, mutta isonjaon jälkeinen kehitys oli sitäkin voimallisempaa ja jatkui vielä 1970-luvulla, jolloin monessa muussa paikassa Suomessa maatalous suuren rakennemuutoksen virrassa oli jo alkanut elinkeinona taantua. 1960- ja 1970-lukujen taite toi rakennemuutoksen, jolloin alkoi maatalouden muutos perheviljelmästä kohti kaupallista yritystä, jota myös lainsäädäntö tuki muun muassa tuomalla maanviljelijät eläke- ja lomajärjestelmien piiriin.

1900-luvun lopun maatalouden kehitykseen olennaisesti kuulunut ilmiö on ollut myös rationalisointi ja tuotannollinen erikoistuminen johonkin tuotantosuuntaan, Posiolla useimmiten lypsykarjatalouteen. Tuotannon laajentamisen tarve ja tuotannon rationalisoiminen edelleen ja kääntöpuolena aktiivitulojen määrän nopea väheneminen ilmensivät Posion maatalouden uutta vaihetta, jonka toivat 1990-luku ja siihen liittynyt Suomen EU-ratkaisu. Posiolainen maatalous kehittyi ajan kuluessa erittäin vahvasti lypsykarjapainotteisen maatalouden suuntaan, kuten Lapissa yleensäkin. Lehmien ja maitotilojen määrä kasvoi 1960-luvun jälkipuolelta asti. Lypsylehmien määrä väheni 1960- ja 1970-lukujen taitteesta lähtien vain niukasti ja nautaeläinten kokonaismäärä jopa hivenen kasvoi 1990-luvulle asti, vaikka aktiivitulojen määrä samanaikaisesti tuntuvasti väheni. Lypsykarjatalous on määrällisen muutoksen ohella kokenut valtavan ja monitahoisen teknisen ja tuotannollisen edistyksen.

Maatalouden tekninen kehitys on muuttanut paitsi itse maatalouden harjoittamista myös monella näkyvällä tavalla maaseudun kulttuurimaisemaa. Esimerkiksi hevoset ovat vähitellen kadonneet ja korvautuneet vetovoimana traktoreilla ja kulkuvälineenä autoilla. Peltojen sarkaojat katosivat vähitellen, kun peltojen salaajitus alkoi 1970-luvulla. Heinäseipäät ja heinäladot nekin lähes tyystin korvautuivat säiliörehusiiloilla ja sittemmin kuivaheinä- ja rehupaaleilla. Entisajan maaseutumaisemalle tyypilliset maitolaiturit purettiin, kun maidonlähettäjätilojen määrä vähentyi ja tonkkien tilalle tulivat tilatankit. Uudet tuotantorakennukset ovat kookkaampia kuin vanhat, koska maatalouden kannattava harjoittaminen on lähemmäksi nykyaikaa tultaessa vaatinut suuri-
mittaisempaa tuotantoa.

Kuva 15. Maatalouden maisemaa Posiolla. Tiina Elo 2010.

Poronhoito

Pyyntielinkeinot olivat vanhoja Posion pääelinkeinoja, joista Kitkan saamelaiset olivat eläneet lähes yksinomaan. Aina 1700-luvun puoliväliin saakka Kitkan tuntumassa eli vieläkin näiden vanhojen pyyntielinkeinojen varassa eläviä saamelaisten jälkeläisiä. Posion asukkaiden porotalous on yhtä vanhaa kuin heidän asumisensa alueella. Metsälappalaisilla oli jo jonkin verran poroja, joita he käyttivät toisaalta vetoporoina ja toisaalta houkutusporoina. Uudisasukkaat siis joko alkoivat täällä pitää poroja lappalaisten tavoin tai sitten joillakin heistä oli poroja jo tullessaan. Eri alueilla ja kylillä oli omat poroyhdistyksensä eli nykyiseltä nimeltään poropaliskuntansa, joilla oli oletettavasti omat sääntönsä porojen kokoamista varten. Sitä mukaa kun porokarjat suurenivat ja naapuripaliskuntien poroja alkoi laiduntaa Kitkan ja Posion alueilla, myös pitäjakohtaisia sääntöjä oli tarpeen laatia. Porotalous eli 1800-luvulla murroskautta koko Pohjois-Suomessa. Vanhasta rahtieläimestä tuli yhä selvemmin pelkkää lihakarjaa. Posio säilyi Kuusamon vahvimpana porokylänä itsenäistymiseensä saakka.

Porotalous on säilyttänyt asemansa myös muiden talousmuotojen ja elinkeinohaarojen kehittyessä. Kuusamon alue järjestäytyi hallinnollisesti poropaliskunniksi 1900-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä, jolloin samalla perustettiin poronhoitoyhdistys ja hyväksyttiin poronhoitosääntö. Tuolloinen Posion kylän alue jaettiin Akanlahden, Tolvan, Posion Livon ja Timisjärven paliskuntiin, jotka sittemmin ovat suurin piirtein kattaneet Posion kunnan alueen. Akanlahden paliskuntaan kuuluu myös paljon kuusamolaisia poronhoitajia. Osa Posiosta kuuluu Mäntyjärven paliskuntaan, jonka jäsenten enemmistö on ranualaisia. Sotien jälkeen Posion porokarjat kasvoivat jonkin verran sotia edeltäneestä ajasta. Posiolla poronhoito on 1900-luvulla läheisesti liittynyt maatalouteen; se

on ollut maatalouden tärkeä ja sopivana pidetty sivuelinkeino. Poroihin liittyvä nuorempi ilmiö on porojen urheilukäyttö, porojokilpailut, jotka tosin nojaavat hyvin vanhaan perinteeseen käyttäen poroja vetoeläimenä. Perustettiinpa Posiolla 1990-luvulla kaksi porourheiluseuraakin, Kitkan Ajoporo ja Aholan Porokilpailijat.

Kalastus

Vesistöt kattavat Posion kunnan alueesta suunnilleen yhden seitsemäsosan. Kalastuksella on näin ollen ollut aina tärkeä merkitys posiolaisessa elämänmenossa ja elinkeinoelämässä. Kitkan asukkaille kala oli erinomaisen tärkeä paitsi kotitarpeiksi pyydettyä myös ja ennen kaikkea siksi, että sitä myytiin sekä Iin Haminaan että Ouluun. Posion vanhimmille tiloille annettiin vielä yksityisiä kalavesiä, joihin naapureilla ei ollut asiaa. Vähitellen 1700-luvulle tultaessa yksityisiä kalavesiä ei tiloille enää voitu osoittaa, vaan perustettaville tiloille osoitettiin vain yleinen kalastusoikeus tietyllä järvellä. Kemijärveläisiä talollisia kulki itsepintaisesti kaukokalastustaan harjoittamassa Suolijärven vesistössä vielä 1780-luvulla huolimatta siitä, että tämänkin järven ympärillä alkoi asutus tihentyä uhkaavasti. Sitä mukaa kun väkiluku ja talouksien lukumäärä kasvoi, lisääntyi kalastajien joukko. Kalastajien lisääntyessä oli kuntaan saatava myös kalastussääntö. Ensimmäinen kalastussääntö hyväksyttiin Kuusamon kuntakokouksessa vuoden 1869 toukokuussa.

Tärkein kalanpyydys Posion historiassa on ollut nuotta ja tärkein saaliskala muikku. Sotien jälkeen kalastus oli ilmeisen vilkasta, mutta se näyttää alkaneen hiipua muiden toimentulolähteiden kehityessä ja pitäjän pohjoisosassa Suolijärven vesistössä säännöstelyn aiheuttamien haittojen takia. Kalataloutta pyrittiin 1970-luvun lopulta lähtien Posiolla tietoisesti edistämään. Pitäjään valmistui vuonna 1982 kalatalousohjelma, joka sai jatkokseen 1990-luvulla ammattikalastuksen kehittämisprojektin. Luonnonkalan ohella Posiolla on tuotettu kasvatettua kirjolohta 1960-luvulta lähtien. Yksi kalatalouden edistämiseen liittynyt ilmiö on ollut Posion torilla vuodesta 1985 alkaen ensin syksyllä ja sittemmin keskikesällä järjestetyt Muikkumarkkinat.

Uitto- ja savottaperinne

Nykyisen Posion alueelta kaskeaminen väistyi ensimmäisenä Kynsiperältä, jossa metsästä alkoi muita aikaisemmin saada paljon paremman hinnan muulla tavalla kuin polttamalla se tuhaksi. Kaskeaminen on luultavasti päättynyt siinä vai-

heessa kokonaan, kun Kynsiperän korkeudelta alettiin myydä tervaa Iin markkinoille. On erittäin todennäköistä, että siinä vaiheessa, kun kynsiperäläiset olivat saaneet metsänsä omikseen isonjaon tapahduttua 1870-luvulla, heidän halukkuutensa tervanpolttoon alkoi voimakkaasti laskea. Metsistä alkoi nimittäin saada huomattavasti paremman hinnan, kun myi ne sahoille tukkipuiksi. Vuonna 1837 Oulun porvarit perustivat Taivalkosken sahan.

Kruunu alkoi myydä metsää Kuusamon alueelta jo 1860-luvulla, vaikka siellä ei ollut vielä toteutettu edes väliaikaista lohkojakoa. Vuosina 1886–1888 suoritettiin sitten varsinainen lohkojako eli valtion ja yksityisten maat pyykitettiin erilleen. Näistä väliaikaisista lohkoista voitiin myydä metsää vain, jos kaikki tilalliset suostuivat. Ensimmäinen tukkikauppa nykyisen Kuusamon puoleiselta Posiolta tehtiin vuonna 1888 Vasaraperän alueelta Lohirannan lohkoista. Kitkan puolen tukkisavotoista erikoislaatuisin oli niin kutsuttu Seittenkarin savotta, jota tehtiin kahtena talvena vuosina 1912–1913 ja 1913–1914. Seittenkarin yhtiö osti Alakitkan lohkoista toista sataa tuhatta puuta, jotka se kuljetti hevosilla Mourun ja Kivilahden talojen välille. Sieltä lähti poljettu vetotie maanselän yli Kemi-joen latvoille. Tarkoituksena oli vetää kaikki toista sataa tuhatta runkoa maanselän yli konevoimin uittoväylän varteen.

Posion metsätalouden kehitys on alueen muuttamien ominaispiirteiden takia poikennut muista seuduista. Yksi on se maantieteellinen tosiasia, että osa pitäjästä kaataa vetensä itään virtaaviin vesistöihin. Sen takia suuri osa pitäjää oli metsänhankinnan kannattavuusrajan ulkopuolella. Puutavaran kuljetusmahdollisuuksien parantaminen oli keskeinen peruste 1920-luvun suunnitelmissa saada rautatie Rovaniemen–Kemijärven radalta Kitkajärvelle. Asiantilaa muutti metsähallituksen vuosina 1935–1936 Kitkan ja Livojärven välille rakentama, aiempia tehokkaampi tukinsiirtolaitos (huom. Tukinsiirtolaitoksesta enemmän esiteltävissä kohteissa s. 102).

Toinen metsien käyttöön Posiolla liittynyt piiri on valtion maanomistus. Pitäjän itsenäistyessä isojako oli sellaisessa vaiheessa, että alustava jako yksityisten maiden ja kruununmaiden välillä oli tehty ja väliaikaiset lohkot erotettu. Tämän jaon mukaan huomattavan osan Posiosta oli määrä jäädä kruununmaaksi. Kun isojako viivästyi ja siihen ennen sen loppuun saattamista vielä kytkeytyi Kuusamon ja Posion pientilalain, Kuusamon ja Sallan maanhankintalain sekä ”yleisen” maanhankintalain mukainen asutustoiminta, yksityisomistukseen siirtyi paljon valtion maita tai valtiolle kaavailtuja maita. Tämä kehitys jatkui vielä ison-

jaon jälkeen maankäyttölain mukaisessa asutustoi-
minnassa. Näin maanomistussuhteet yksityisten ja
valtion välillä kääntyivät päinvastaisiksi. Kolmas
metsänkäyttöön Posiolla vaikuttanut erityispiir-
re oli isonjaon pitkittyminen. Se viivästytti myös
vapaata metsänkäyttöä. Poikkeus oli Posion ete-
läosassa Kynsiperän kylä, jossa isojako toteutui –
koska se kuului Taivalkoskeen – aiemmin ja sen
ansiosta metsänkäyttö ja suuret savotat pääsivät
käyntiin nopeammin.

Varsinaisesti metsien hyödyntäminen pääsi
Posiolla käyntiin toisen maailmansodan jälkeen
isonjaon toimeenpanoon liittyvänä työnä sekä
isonjaon jälkeen, kun tilallisten jaetut metsät tu-
livat omistajiensa rajoittamattomaan käyttöön.
Laajempi metsä- ja uittotöiden koneellistuminen
ja puunkuljetuksen siirtyminen vesireiteiltä myös
maatalous- ja metsätraktoreille ja kuorma-autoille
alkoivat 1950-luvulla. Tämä vähensi työvoiman
tarvetta metsätaloudessa. Erityisen suuria metsä-
työmaita Posiolla olivat 1950- ja 1960-lukujen Su-
sivaaran seudun ja yhteismetsän Vohon palstan
savotat. Ne olivat aikanaan Koillismaahan, Lapin ja
jopa koko maan laajimpia. Jätkät ja kämppäkult-
tuuri alkoivat vähin erin jäädä muistoihin. Tosin
vielä 1970-luvun jälkipuolella metsähallinnolla oli
Korouomassa suuri savotta, jonka parikymmentä
metsuria asui työviikot kämpässä parin kämppä-
emännän huoltamina.

Kaupankäynti

Kuusamon kauppa perustui sen asemaan kahden
talousalueen välimaastossa. Idässä sijaitsivat ve-
näläiset kauppapaikat Vienan Kemi ja Kannanlahti
sekä niiden välillä sijaitsivat pienemmät Knäsöi ja
Kieretti. Lännessä sijaitsivat puolestaan Tornio ja
Oulu. Kauppaa periaatteessa käytiin sekä kesällä
että talvella. Kuusamon ja Posion kautta kulkevaa
kauppaa oli kolmenlaista. Ensimmäinen ja kaik-
kein vanhin kauppa oli karjalaiskauppa, joka kulki
suoraan Karjalasta ja tavallisesti talvitietä suoraan
Tornioon. Toinen kaupankäyntitapa oli kuusamo-
laisten oma kauppa, joka suuntautui joko Tornioon
tai Ouluun tai sitten kesällä Iin Haminaan. Kol-
mantena kauppatapana oli pitäjän rajojen sisäl-
lä käyty kauppa. Täällä käytiin kauppaa viljalla,
turkiksilla sekä hampulla että pellavalla. Hyvin
tavallinen kauppapaikka oli Kuusamon pappila.
Pappilan lisäksi kauppaa käytiin myös tietyissä
varakkaissa kauppataloissa, niin kuin esimerkiksi
Tolvan ja Sirniön taloissa sekä Lohilahden ja Per-
nun taloissa.

Kuva 16. Kirkko valmiina vuonna 1927. Kuvaaja
tuntematon. Posion kotiseutuseuran kokoelma.

Itsenäinen Posio

Oulun läänin maaherra esitti jo vuonna 1787, että
Posiosta olisi pitänyt perustaa oma kappeliseura-
kuntansa. Vuonna 1890 piispa Gustaf Johansson
kehotti posiolaisia pitämään oman kyläkokouk-
sensa ja tekemään tuomiokapitulille virallisen esi-
tyksen asiasta. Tämän he tekivätkin, mutta ehdotus
ei mennyt läpi. Eriolaisten vaiheiden jälkeen huh-
tikuun 1. päivänä 1908 senaatin talousosasto teki
päätöksen, jolla Posiosta muodostettiin itsenäinen
seurakunta ja samalla myös itsenäinen kunta, sil-
lä vuoden 1898 kunnallisasetuksen mukaan kun-
nallinen jaotus seurasi seurakunnallista jaotusta.
Vuoden 1908 päätös noudatteli sisällöltään Kuo-
pion tuomiokapitulin esitystä, mutta siinä oli yksi
tiukka ehto. Itsenäistyminen saattoi käytännössä
tapahtua vasta sitten, kun Posiolla oli oma kirkko
ja kirkkoherra, ja nimenomaan tässä järjestyksessä.

Huhtikuussa vuonna 1919 pitämässään koko-
uksessa posiolaiset päättivät alkaa kerätä maksuja
asukkailta yhteiseen kassaan. Niin ikään päätettiin
ryhtyä neuvottelemaan erosta Kuusamon kunnan
kanssa. Valtiolta päätettiin lisäksi anoa 3 000 tuk-
kipuuta uuden kirkon rakentamiseksi. Loppujen
lopuksi posiolaiset saivat rakennettua, joskaan
eivät aivan kirkkoa, niin kuitenkin väliaikaisen
rukoushuoneen Ahvensalmen rannalle. Oulun
hiippakunnan tuomiokapituli päätti hyväksyä ru-
koushuoneen väliaikaiseksi kirkoksi, ja niin Posio
itsenäistyi seurakuntana 1.11.1925 ja kuntana vuo-
den 1926 alusta lähtien.

Posion itsenäistyessä sen raja Kuusamoa vasten
vedettiin kartalle varsin suoraviivaisena kuiten-
kin niin, että se pyrki ottamaan huomioon Posioon
siirrettävien talojen ja torppien sijainnin. Ehdotus
kuntien väliseksi viralliseksi rajaksi valmisteltiin
isonjaon loppuvaiheessa maanmittaushallituksen
pyynnöstä. Raja seurasi isossajaossa syntyneitä
tilarajoja, ja Kuusamon kuntaan kuuluviksi luet-
tiin myös ne alueet, jotka oli lisämaina suunniteltu

annettaviksi kuusamolaisille tiloille. Valtioneuvosto vahvisti Posion–Kuusamon kunnanrajan asetuksella kesäkuussa 1963. Asetuksen mukainen raja tuli kulkemaan lähes koko matkan lännempänä, paikoin paljonkin lännempänä kuin väliaikainen raja. Posion kunnan alue ikään kuin pieneni odotetusta. Posion kunta valitti vaati, että rajan ja rajankäynnin tulisi noudattaa vuoden 1927 asetusta. Kokonaan uuden rajan määrittäminen tarkoitti Posion kunnan mielestä uutta alueellista jaotusta, johon ei kuitenkaan sen mielestä ollut laillisia edellytyksiä. Korkein hallinto-oikeus hylkäsi valituksen syyskuussa 1965. Kuntien välinen rajankäynti valmistui vuoden 1967 alkuun mennessä.

Ahola keskustaajamaksi

Huomattava asutuksellinen ja asutuskuvan muutokseen kuuluva ilmiö oli Aholan kehittyminen kunnan keskustaajamaksi. Siihen, että keskustaajama tuli Aholasta eikä Kirkonkylästä, myötävaikutti jo ennen sotia Kuusamo–Rovaniemi maantien valmistuminen ja sen yhdistyminen Taivalkoskelle vievään tiehen. Aholasta tuli entistä merkittävämpi liikenteellinen keskus, kun sodan jälkeen rakennettiin maantie myös Aholasta pohjoiseen. Ennen sotia koko Posion kylä, johon Aholan talot osana kuulivat, oli kylä kylien joukossa. Aholan kehittämistä keskustaajamaksi edistettiin lisää isossajaossa, jolloin Aholaan muodostettiin Posion kunnalle muutamia tiloja muun muassa kunnallistekniikan tarpeisiin.

Samalla, kun julkinen rakentaminen keskittyi Aholaan, sinne kerääntyi muitakin palveluja. Yhteiskunnan ja elinkeinorakenteen muutoksen myötä myös ihmiset alkoivat muuttaa haja-asutusalueilta Aholaan. Vielä 1960-luvun alussa koko Posion kylässä asui vain hieman runsas kymmenesosa kunnan asukkaista. 1990-luvulle tultaessa oli taajamaväestön, siis Aholan asukkaiden, osuus koko kunnan väestöstä kasvanut noin 40 %:iin. Alueen kasvu keskustaajamaksi aiheutti ajoittaista asutuspulaa ja toisaalta tehorakentamista. Taajaman asutuskuva monikerroksisine elementtitaloineen kehittyi muusta kunnasta poikkeavaksi.

Rakennussuunnitelman laatimisesta Aholan alueelle puhuttiin ensimmäisen kerran jo 1950-luvun alussa, mutta asiaa lykättiin rahanpuutteen takia. Kaavoitus pantiin vireille 1960-luvun alussa. Rakennuskaava-alue määriteltiin vuoden 1967 lopulla, ja seuraavan vuoden keväällä siihen lisättiin vielä niin sanottu Talaskankaan alue niin, että kaava-alue käsitti ensiksikin Aholan koulun sekä siitä eteenpäin varsinaisen Aholanniemen alueen yltäen 150 metriä Maaninkavaara–Posio–Karinemi tien itäpuolelle. Etelässä kaava ulottui Tammikankaalle

ja edelleen Talaskankaalle asti. Rakennuskaavan laati arkkitehti Aarne Holttinen. Kunnanvaltuusto hyväksyi Posion keskustan rakennuskaavan heinäkuussa 1970. Suunniteltu rakennuskaava ei kuitenkaan siihen tehtyjen huomautusten takia mennyt lääninhallituksessa sellaisenaan läpi, ja asiaa käsiteltäessä ehdotus ehti vanhentua. Tästä johtuen kaavaa saneerattiin ja siitä jätettiin pois Talaskankaan alue, joka kaavoitettiin erikseen. Lääninhallitus hyväksyi uudet kaavat 1977 ja niiden lisäksi 1979 Ahosenniemen ja 1983 Kotilammen alueiden kaavat. Taajamoitumiseen liittyi kunnallinen infrastruktuuri, jonka keskeisin osa oli vesi- ja viemärijohtoverkoston rakentaminen.

Liikenne

Posiolla oli itsenäistymisen aikaan varsin vähän teitä. Tieverkkoon kuului vuonna 1913 lopullisesti valmistunut Taivalkosken ja Raistakanperän välinen maantie sekä 1920-luvun puolivälissä valmistunut Rovaniemen ja Posion välinen maantie. Näitä täydensivät vaatimattomammat kylien ja vesistöjen väliset jalka- ja kärrypolut. Vesistöt olivat vielä 1920-luvulla hyvin tärkeitä liikenneväyliä venereitteinä ja talviteinä. Tieverkko laajeni vähitellen. Peräposion–Lehtiniemen tie valmistui syksyllä 1928. Rovaniemeltä Posiolle suuntautunut tieyhteys ulotettiin Kuusamoon asti rakentamalla Posiolta Haatajaan 47 kilometriä tietä vuosina 1925–1930. Posion–Haatajan tie yhdisti myös useita Kitkajärven pieniä kärryteitä samaan verkkoon.

Rautatien valmistuttua Kemijärvelle rakennettiin Lehtiniemen ja Palojärven välinen maantie, jossa yhdistyi etelässä Suolijärven kunnantiehen ja pohjoisessa 1920- ja 1930-lukujen taitteessa rakennettuun Palojärven–Morottajan tiehen ja liitti näin Suolijärven seudun yleiseen tieverkkoon sekä pohjois- että eteläsuunnassa. 1930-luvulla rakennettiin maanteiden ohella myös maantieverkkoon yhdistyneet Suorsajärven, Peräjärven, Saraniemen, Peräposion–Vanhalan, Maaningan–Perälän, Pernun–Koppelojärven ja Kurtan–Karppisen kylätiet.

Kyläteiden rakentaminen jatkui voimaperäisesti sodan jälkeen 1940- ja 1950-luvuilla. Sodan jälkeen myös asutusviranomaiset edelleen rakensivat asutusteitä asutusalueille. Raistakan–Ranuan ja Aholan–Maaninkavaaran tiet valmistuivat 1950-luvun puolivälissä. Viimeinen suuri Posiolla toteutettu tiehanke oli Kitkan luoteisrannan tien teko. Valmistuessaan 1960-luvun puolivälissä tie oli seudun moderneimpia, ensimmäinen kestopäällystetty tie Posiolla.

Posion tieverkolla oli lossit Peräposion–Morottajan tiellä Kuivassalmessa ja Ristisalmessa sekä Rovaniemen–Kuusamon tiellä Mourusalmes-

Kuva 17. Kitka-laiva 1910-luvulla. Kuvaaja tuntematon. Posion kotiseutuseuran kokoelma.

sa. Kuivassalmeen ja Ristisalmeen rakennettiin vuosina 1956–1958 lossien tilalle teräspalkkisillat. Mourusalmen puulossi korvattiin vuonna 1964 terässllossilla ja se edelleen vuonna 1980 sillalla.

Kitka-laiva

Noin sataa matkustajaa kuljettava höyrylaiva Kitka oli ihmetyksen aihe ilmestyessään Posiojärvelle ja Kitkajärvelle kesällä 1910. Sitä ennen alueella ei tiettävästi ollut liikkunut moottoroituja aluksia. Kitka-laivaa voidaan pitää Posion alueen ensimmäisenä yrityksenä harjoittaa matkailua elinkeinona. Kannattavuus jäi huonoksi ja laiva liikennöi vain muutamia vuosia.

Laivan voimanlähteenä oli haloilla käytettävä höyrykone. Laivan syväys ei ollut kovin suuri. Siltikään sillä ei monessa paikassa päässyt aivan lähelle rantaa. Posio- ja Kitkajärvien rantamat olivat luonnontilaistakin matalammat 1800-luvun järvenlaskujen takia. Pysäkkipaikoille oli yleensä rakennettava laivaan pääsemiseksi pitkä laituri.

Laivassa oli vihellin eli pilli. Pitkä katos ylsi hytin etupuolelta lähelle laivan perää kannella oleskelevien suojaamiseksi sateelta. Laivassa oli myös masto, jolla ei järviliikenteessä liene ollut merkitystä, mutta se vaadittiin laivan katsastuksessa. Mastoa tukeva vaijeri oli kiinni laivan keulassa seisovan koukkumaisen, valkean ankkuritaavetin tyvellä. Taavettia ja siinä olevaa taljaa käytettiin yleisesti ankkurin kelaamiseen. Laivan valkeassa kyljessä, neljän ikkuna-aukon alapuolella oli tumma törmäyslista. Lista ja kyljellä roikkuvat puupölkkyt, lepuuttimet, estivät pintaa kolhiutumasta esimerkiksi laituria vasten. Ikkunat olivat pienet, mutta nähtävästi ne täyttivät merenkulun säädöksen, jonka mukaan ikkunoista tulevan valon piti riittää sisällä sanomalehden lukemiseen.

Sota-aika

Talvisodan alettua marraskuun viimeisenä päivänä 1939 Lapin lääninhallitus käynnisti itärajan ja mahdollisesti sotatoimialueeksi joutuvien kuntien evakuoinnin. Väestönsiirrot aloitettiin välittömästi Petsamosta, Savukoskelta ja Sallasta. Posio ei ollut kiireellisesti evakuoitavia kuntia, mutta poikkeuksellisiin oloihin alettiin varautua jo sodan ensimmäisenä päivänä, jolloin aloitettiin porojen siirto Posion itäpuolisilta talvilaitumilta. Kaikkia posiolaisia ei suunnitelmista huolimatta evakuoitu talvisodan aikana. Noin 200 henkilöä Sarajärveltä (Mäntyjärveltä) ja Suorsan taloryhmästä jätettiin kotiseudulle, koska molemmista paikoista väestö voitiin nopeasti siirtää joko Ranualle tai Rovaniemen maalaiskuntaan. Evakkoaikaa kesti noin kolme kuukautta.

Jatkosodan loppuvaiheessa Neuvostoliiton suurhyökkäys mursi kesällä 1944 suomalaisten puolustusasemat Karjalan kannaksella ja Laatokan pohjoispuolella. Armeija oli kestokykynsä rajoilla, ja Suomen oli päästävä sodasta irti mahdollisimman nopeasti. Suomi ja Neuvostoliitto solmivat syyskuun 19. päivänä rauhansopimuksen, jonka yhdeksi ehdoksi vahvistettiin saksalaisten joukkojen karkotus Suomesta. Entisten aseveljien häätö oli raskas ja vaikea tehtävä suomalaisille. Posiolta evakuoitiin 3640 henkilöä ja lukuisa määrä kotieläimiä Nivalaan, Sieviin ja Haapajärvelle Keski-Pohjanmaalle. Ensimmäiset evakot palasivat sotilasviranomaisten velvoittamina Posiolle jo vuoden 1944 lokakuun puolessa välissä. Viimeiset evakot palasivat kotiseudulle vuoden 1945 heinäkuun loppuun mennessä. Sodissa kaatui Posiota kotikuntana pitäneitä miehiä yhteensä 126. Heidän lisäksi menehtyi kaksi palvelustehtävässä toiminutta lottaa.

Saksan motorisoitu armeija ei voinut perääntyä kärryiteitä ja kinttupolkuja pitkin, joten sen oli käytettävä liikennekelpoista tieverkostoa. Perääntymisreitillä sijainneet kylät ja taloryhmät olivat luonnollisesti saksalaisten näkyvimpiä tuhoamiskohteita. Tuhoilta täysin välttyivät huonojen kulkuyhteyksien päässä sijainneet kylät ja taloryhmät: Akanlahti, Aittaperä, Hämeen kylä, Sarajärvi ja Tolva. Sodan aineelliset vauriot jäivät vähäisiksi myös Kynsiperällä, johon kuuluivat Anetjärven, Kuloharjun, Kynsivaaran ja Sirniön kylät. Eniten tuhoja oli Kuusamon–Rovaniemen tien varrella sekä Kuusamon–Kemijärven tien Posiota sivuavalla osuudella Mourussa ja Maaninkavaarassa. Tuhottuja taloja oli myös maantietömien taipaleiden takana. Kitkajärven rantakylissä Lohirannalla poltettiin kolme ja Ylikitkalla (Suonnankylä) yhdeksän taloa.

Saksalaisten tuhot kohdistuivat myös muiden kuin asunto- ja viljelystilojen rakennuksiin. Seurakunta menetti pappilan, suojeluskunta esikuntarakennuksen, kunta Aholassa sijainneen kiinteistön sekä kansakoulurakennukset Posion kylästä (kaksi kappaletta), Peräposiolta, Hyväniemeltä, Mourusta, Pernusta ja Lehtiniemestä, TVH kiinteistön Pernusta, Kuivasalmen ja Ristisalmen lossit Suolijärviltä sekä Mourusalmen lossin Kitkalta. Liikkeyrityksenkään eivät välttyneet tuhoilta. Aholassa tuhoutui Posion saha sekä Rovaniemen Osuuskaupan rakennus. Peräposiolla Lapinmaan myymälä poltettiin maan tasalle ja nuorisoseuran talo hävitettiin. Soudunsaaren kaksi kenttäsiirkeliä ja mylly sekä Alarik Kylmäniemen ja Kirintöjoen myllyt tuhottiin. Kaiken kaikkiaan Lapin sodassa Posion rakennuskannasta tuhoutui noin 40 %.

Posion kunnan alueella on lukuisia sotahistoriallisia jäänteitä. Lapin sotaan liittyviä puolustusasemia ja miinakenttiä sijaitsee Livojärven Säikänsalmen pohjoispuolella. Venäläisten hautausmaa sijaitsee Soukkavaarassa Kuusamontien varrella ja Mourusalmissa sijaitsee viime sotien aikaisia valituksia ja korsujen jäänteitä. Mourusalmen Posion puoleisella rannalla oli suuri, satoja metrejä pitkä saksalaisten rakentama vallitus useine konekivääripesäkkeineen. Tämän vallituksen jäänteet ovat maastossa vieläkin selvästi havaittavissa. Lapin sodassa räjäyttivät saksalaiset perääntyessään Kitkan yli Mourusalmissa olleen ponttoonisillan tiepenkkoineen. Tästä tapahtumasta paikalla on muistomerkkinä ankkuri.

Jälleenrakennus

Lapin jälleenrakennuksen pääperusteena oli toukokuussa 1945 annettu II korvauslaki, jonka mukaan korvattiin 31.5.1944 jälkeen sattuneet sotavahingot. Saksalaissodan aiheuttamaa taloudellista ahdinkoa helpotettiin maatalousministeriön myöntämällä jälleenrakennuslainoilla. Lisäksi Lapin paikalliset osuuskassat ja pankit myönsivät luottoja jälleenrakentajille. Jälleenrakennuslainojen enimmäismäärät määräytyivät tilatyypin mukaan. Puutteistaan huolimatta laina- ja korvausjärjestelmä loi mahdollisuudet sotavahinkojen korjaamiselle, mutta käytännön vaikeudet asettivat esteitä jälleenrakentajille. Rahaakin vähemmän oli rakennustarvikkeita, ja niiden rahtaaminen surkeassa kunnossa olevilla teillä oli vaivalloista.

Posion jälleenrakennus onnistui yllättävän hyvin. Vuoden 1947 alussa tuhoutuneesta rakennuskannasta oli rakennettu jo 65 %, vuoden kuluttua saavutettiin jo 92 % jälleenrakennusaste. Sotaa edeltänyt rakennuskanta ylitettiin vuoden 1949 alussa, jolloin jälleenrakennusaste oli 103 %. Vuotta myöhemmin se oli 113 %. Ennen saksalaissotaa

Posion rakennuskanta arvioitiin 5 250 rakennusyksiköksi, ja 1.1.1950 se oli 6 249 rakennusyksikköä. Sotaa edeltäneeseen tasoon verrattuna Lapin läänissä rakennettiin Posiota enemmän vain Pelkosenniemiellä ja Sallassa.

Jälleenrakennuksen päätyttyä Aholan asema kuntakeskuksena vahvistui. Aholan korostumiseen pitäjän keskuksena vaikutti sen edullinen sijainti: Kuusamon–Rovaniemen ja Taivalkosken–Posion tiet leikkasivat toisensa Aholassa. Uudisrakennuksien nykyaikaistamisessa oli sähkövoiman puuttuminen huomattava este. Ajatuksen Posion sähköistämisestä esitti rakennushallitus. Valtio rakennutti Aholaan useita omia rakennuksia, muun muassa posti-, virasto- ja poliisitalon sekä tiemestaripiirin rakennusryhmän, jotka rakennushallitus päätti sähköistää. Hyvät liikenneyhteydet toivat keskukseen ihmisiä, kauppaliikkeitä ja virastoja. Vuonna 1946 valmistui matkustajakoti-ravintola Poropirtti, seuraavana vuonna valtion- ja virastotalo sekä vuonna 1949 kunnantoimisto. Vanhainkoti, lastenkoti ja kunnalliskoti valmistuivat vuosien 1945–1949 välillä ja aluesairaala vuonna 1945.

Asutustoiminta

Kameraalisesti Posio jakaantui olemassaolonsa alkuvuosina suurempiin Posion, Alakitkan, Vasaraperän, Kynsiperän, Sarajärven ja Kemihaaran ns. maakirjakyliin. Maakirjakylien asutus muodostui tiloista, mäkituvista ja kruununmetsätorpista. Tilat olivat itsenäisiä maatiloja, mäkituvat yksityisen maan vuokra-asumuksia ja kruununmetsätorpat valtionmetsämaalle perustettuja vuokratiloja. Muualla maassa maailmansotien välisenä aikana asutus lisääntyi ja muuttui vuokra-asumuksista itsenäisiksi asumuksiksi ja tiloiksi – vuonna 1918 säädetyn ns. torpparilain, vuonna 1922 säädetyn valtionmailla olevien vuokra-asumusten itsenäistämistä koskevan lain, samana vuonna säädetyn Lex Kallion sekä 1930-luvun asutuslakien varassa – mutta Kuusamon ja Posion alueella tämä ei ollut mahdollista, koska maanjaot olivat tekemättä. Lisäksi Kuusamon ja Posion isonjaon verollepäntöä muodostettaviksi päätetyistä 453 uudesta pientilasta ne, jotka sijaitsivat valtion lohkoilla, tulivat valtionmailla olevien vuokra-asumusten itsenäistämistä koskevien määräysten alaisiksi. Tämän seurauksena säädettiin 1931 ns. Kuusamon ja Posion pientilalaki, jonka nojalla kaikki alueen vuokra-asumukset, sekä yksityisillä että valtion lohkoilla olevat, itsenäistettiin samoin määräyksiin kuin muualla maassa valtion metsämailla olevat asumukset vuoden 1922 lain nojalla.

Posio oli ehtinyt itsenäistyä isonjaon toimittamisen aikana, mutta sitä käsiteltiin isossajaossa tavaltaan osana Kuusamoa. 1930-luvun alussa toteutet-

Kuva 18. Posion jälleenrakennettua kirkonkylää 2.10.1952. Matti Poutvaara. Museoviraston kuva-arkisto.

tiin myös uusi kameraalinen kyläjako, jonka seurauksena Posio jaettiin Aittooperän, Akanlahden, Hyväniemen, Hämeen, Jumiskon, Lehtiniemen, Mourun, Pernun, Peräposion, Posion, Raistakan, Tolvan ja Ylikitkan kameraalikyliin. Lisäksi Posioon kuului Kemihaaran, Kynsijärven ja Sarajärven kameraalikyliä, joissa isojako oli toteutettu jo aiemmin. Sarajärven kylän nimi muuttui 1940-luvun lopulla maanmittaushallituksen päätöksellä Mäntyjärveksi.

Kynsiperälle muodostettiin sotien välisenä aikana runsaasti asutustiloja valtion maista Lex Kallion nojalla. Kylän pohjoisosiin rakennettiin Aneen ja Löytövaaran asutusalueet. Kynsiperällä harjoitettiin asutustoimintaa myös sodan jälkeen, jolloin kylän itäreunalle perustettiin kokonainen Vuoskan asutusalue. Tämän suunnan asutustoiminta jatkui edelleen toisen maailmansodan jälkeen Sukkasuon asutusalueelle.

Kun vihdoinkin olisi tullut aika ryhtyä toteuttamaan varsinaista isojakoa, tuli sota, joka jälleen muutti Kuusamon maanomistusoloja. Sodan jälkeen oli ensin uudelleenasetettava luovutettujen alueiden siirtolaiset. Koska isojaon keskeneräisyyden takia ei ollut mahdollista soveltaa yleistä maanhankintalakia, säädettiin Kuusamon ja Sallan kuntien maanhankintalaki, joka koski myös Posion aluetta. Uusi ja tällä kertaa lopullinen laki isostajasta Kuusamon kunnassa annettiin tammikuussa 1950. Isonjaon jälkeen kuitenkin jatkui vielä vilkas asutustilojen perustaminen maanhankintalainsäädännön nojalla ja myöhemmin myös 1950-luvun lopulla säädetyn maankäyttölain nojalla. Posiolla maankäyttölain nojalla muodostettiin kokonainen Lauhkean asutusalue.

Yli puolet maanhankintalainsäädännön nojalla perustetuista tiloista syntyi kunnan pohjoisosiin osiin Jumiskon, Mourun ja Hämeen kyliin, joissa oli entuudestaan vähemmän vanhoja tiloja, mutta paljon valtionmaata käytettäväksi asutustarkoituksiin. Suurin Posiolle muodostettu asutusalue oli Vääräjärven asutusalue Jumiskon ja Mourun välillä. Asutussuunnitelma päivitettiin ja maat paalutettiin 1958–1960 ja tilat lohkottiin 1967–1972.

Teollisuuden kehitys

Posion itsenäistyessä ja pitkään sen jälkeenkin kunnassa ei ollut varsinaista teollista toimintaa. Jo ennen teollisen toiminnan alkua ja pitkään sen jälkeenkin maaseudulla harjoitettiin esiteollista toimintaa. Posiolla kotiteollisesta toiminnasta ovat tulleet tunnetuiksi Kitkajärven länsirannan kylien, erityisesti Suonnankylän, veneentekijät ja Sirniön sepät. Sirniön vanhaa seppäperinnettä alettiin jalostaa tapahtumiksi ja matkailun ohjelmalpalveiluiksi vuonna 1998, jolloin aloitettiin vuotuisten seppäpäivien pito.

Koskivoimaa käytettiin viljan jauhatukseen myllyissä ja puutavaran sahaukseen. Posiolla toimi maailmansotien välisenä aikana ja vielä toisen maailmansodan jälkeenkin viisi ns. veromyllyä, jotka olivat viranomaisten valvomia. Myllyt sijaitsivat Luksuassa, Kuusijoessa, Tervajoessa, Tuomijoessa ja Kellinsalmessa. Sirniön Kuusijoen mylly oli perustettu vuonna 1919. Joukko Suolijärven seudun talollisia ja torppareista perusti 1920-luvulla mylly-yhtiön, joka pystytti myllyn Yli- ja Ala-Suolijärven väliseen Luksuanjokeen. Tervajoen myllyä hoitaneen Tervajoen mylly- ja sahaosuuskunnan synnytti joukko seudun talollisia, pientilallisia ja torppareita. Ensimmäinen varsinainen teollinen yritys Posiolla oli höyrysaha, joka perustettiin Aholaan Posionjärven rantaan 1930-luvun lopulla. Sahan toiminta vaikeutui sodan aikana työvoimapulan vuoksi ja loppui kokonaan, kun saksalaiset sotajoukot tuhosivat laitoksen vetäytyessään syksyllä 1944.

Tärkeä teollisen toiminnan edellytys oli sähköistäminen. Sähköistämiseen kiinnitettiin toista maailmansotaa seuranneella jälleenrakennuskaudella Suomessa laajasti huomiota. Koska Suomi oli alueluovutuksissa menettänyt huomattavan osan vesivoimastaan, kiinnostus pohjoisen vesivoimavaroja kohtaan kasvoi. Posiolla, kuten muuallakin Lapissa, sähköistämisen historiaan liittyy sähkön käytön ohella mitä suurimmassa määrin sähkön tuotanto monitahoisine seurannaisilmiöineen. Vielä 1940-luvun lopulla Posio oli käytännössä kokonaan sähköistämätöntä aluetta, kuten muutkin Koillismaan kunnat. Ensimmäiseksi sähköt saatiin Aholaan, pian sen jälkeen Lehtiniemelle, Peräposiolle, Kirkonkylään ja Keskiposiolle. Koko kunnan alueen sähköistäminen kesti pitkään. Kokonaan Posion voidaan sanoa tulleen sähköistetyksi vuonna 1983, jolloin sähköt saatiin Kolkkonperän, Siltinlahon ja Uopajan taloryhmiin.

Tärkeä ratkaisu Posion ja koko Koillismaan sähköistämiseksi oli päätös kuuden kunnan yhtymän Koillis-Pohjan Sähkö Oy:n perustamisesta vuoden 1950 lopulla. Vuoden 1951 lopulla Pohjolan Voima

Oy aloitti Jumiskon voimalaitoksen valmistelevat työt. Kanavien kaivaminen alkoi keväällä 1952, ja voimalaitos liitettiin valtakunnanverkkoon vuoden 1954 alussa. Jumiskon voimalaitoksen rakentamiseen kuului laajat vesistöjärjestelyt ja vedenkorkeuden säännöstely Suolijärvillä. Ne johtivat sittemmin pahoihin haittoihin alueella, pitkällisiin kiistoihin ja oikeusprosesseihin ja korvauksiin, jotka venyivät 1980-luvulle asti.

Teollistuminen on Posiolla tapahtunut varsinaisesti toisen maailmansodan jälkeen yhtä matkaa kaupan ja palveluelinkeinojen kehittymisen kanssa. Myös kunta on ollut mukana teollisen toiminnan edistämisessä etenkin 1960- ja 1970-lukujen vaihteen rakennemuutosajasta lähtien, jolloin syntyi tarve saada korvaavia työpaikkoja maataloudesta vapautuvalle työvoimalle.

Ensimmäinen sodan jälkeen teolliseksi toiminnaksi luokiteltava posiolaisyritys oli rouva Helmi Ollikaisen perustama kalasäilykkeiden tuotantolaitos. Se aloitti nimellä Posion kalanjalostamo vuonna 1956 ja muuttui Lapin Säilykeosakeyhtiöksi vuonna 1961, jolloin käynnistyi varsinainen teollinen toiminta. Lapin Säilykeosakeyhtiön toiminta jatkui 1980-luvun alkuun.

Kuva 19. Pentikin liiketiloja. Tiina Elo 2010.

Kuva 20. Anu Pentik Gallerian mosaiikkiseinä. Tiina Elo 2010.

Pentik

Posion teollisessa historiassa merkittävin toimija on ollut Pentik Ky/Oy. Pienestä alusta se on kasvanut posiolaisittain ja laajemminkin merkittäväksi teollisuusyritykseksi. Pentik on ollut hyvin tärkeä paitsi työllistäjänä ja veronmaksajana myös koko kunnan imagolle. Posio tunnetaan nykyisin nimenomaan Pentikin ”kotipaikkana” ja koko kunta on opittu tuntemaan Pentikin myötä.

Pentik sai alkunsa Anneli Pentikäisen (myöhemmin Anu Pentikin) keramiikka- ja nahkatyöharrastuksesta. Pentikäisten perhe muutti Posiolle vuonna 1969. Anneli Pentikäinen ryhtyi opettamaan kansalaisopistossa ja keskikoulussa ja harrasti iltaisin kotona keramiikan valmistusta. Harrastuksesta kehittyi varsin pian liiketoimintaa. Toiminta alkoi keraamisten matkamuuhtoesineiden valmistuksena lastenhuoneessa ja omakotitalon kellarissa. Kysynnän yhä kasvaessa Pentikäiset perustivat vuoden 1971 alussa yrityksen nimeltä Anu Pentik kommandiittiyhtiö, Anneli Pentikäinen. Vuonna 1973 yritykselle valmistui yläasteen itäpuolelle Korkeamaan maastoon kelohonkainen keramiikkapaja, myymälä ja kahvila, jotka kasvoivat sittemmin Pentikmäen matkailukeskukseksi.

Ensimmäinen suuri laajennus – maailman pohjoisin keramiikkatehdas – toteutui vuonna 1974. Pentikin ensimmäinen myymälä avattiin Helsingin Esplanadille vuonna 1976 ja uusi teollisuushalli valmistui Posiolle vuonna 1977. Yritys joutui 1970-luvun lopulla ja jälleen 1980- ja 1990-lukujen vaihteessa taloudellisesti tiukalle. 1990-luvun lamavuosien jälkeen yritys keskittyi ydinosaamiseensa eli keramiikan tuotantoon. Yrityksen tuotanto- ja muita tiloja laajennettiin taas 1990-luvun lopulla. Yritys tarjosi vuosittuhannen vaihteessa pelkästään Posiolla noin sata työpaikkaa.

Pentikiin on liittynyt varsinaisen tuotannon ohella koko sen historian ajan monenlaista, läheisesti matkailuun liittyvää oheistoimintaa. Ensimmäinen näistä tapahtumista oli vuonna 1975 samaan aikaan maatalousnäyttelyn kanssa järjestetty keramiikkasymposium. Vuodesta 1988 Posiolla ryhdyttiin järjestämään vuosittain keramiikka-alan tapahtuma Pottaa, joka vuonna 1992 sai uuden nimen Posio Pot. Vuonna 1989 Pentikmäen myymälä- ja näyttelytilakompleksiin valmistui tilat kunnan omistamalle Kansainväliselle kahvikuppimuseolle. Vuonna 1996 toisessa rakennuksessa avattiin Muistoja maalta -museo. Siinä on osa Pentikin lapualaiselta keräilijältä ostamasta talonpoikaisesineistöä 1800-luvun ja toisen maailmansodan väliseltä ajalta. Pentikmäellä on myös vanhan keramiikan kokoelmia.

Mustavaaran kaivos

Kun Posiolla kaavailtiin teollistamista, oli malmi puuvarojen ohella toinen luonnonvara, johon kohdistettiin paljon toiveita. Käytännöllisempiin toimiin malmivarojen hyödyntämisessä päästiin 1960-luvun lopulla. Outokumpu Oy perusti vuonna 1967 Taivalkosken Porttivaaraan lähelle Posion rajaa avolouhoksen ja koerikastamon. Seuraavana vuonna Posion kunta teki yrityksen kanssa kaksivuotisen sopimuksen malminetsinnän lisäämiseksi. Kouluilla pidettiin valistustilaisuuksia ja ohjelmaan kuului kaksivuotinen malminetsintäkilpailu. Lapin liitto järjesti vuonna 1970 Posiolla malminetsintäkilpailun SITRA:n tukemana. Kilpailut osoittivat, että ympäri kuntaa on malmeja.

Yksi lupaavimmista paikoista oli Porttivaarasta itään sijaitseva Mustavaara Posion ja Taivalkosken rajalla. Päätös Mustavaaran kaivoksen rakentamisesta tehtiin Rautaruukissa vuonna 1971. Alkuperäisten suunnitelmien mukaan laitoksen rakentamisen piti alkaa 1973 ja tuotannon vuonna 1975, mutta rakentamisen alku lykkäytyi vuoteen 1975 ja tuotannon aloitus vuoteen 1976. Mustavaaran kaivoksella käytetty rikastusmenetelmä perustui runsaaseen öljyn käyttöön. Öljyn hinta kohosi 1970-luvun puolivälissä ja vanadiinin hinta oli alhainen, eikä Mustavaaran kaivos päässyt kannattavaksi koko toimintansa aikana. Kaivos kasvoi Rautaruukille taloudelliseksi taakaksi, ja sen toiminta lopetettiin vuonna 1985. Kannattamattomanakin kaivos oli Posion ja Taivalkosken taloudelle erittäin tärkeä. Tuotannon päästyä täyteen mittaan kaivos oli kuntalaisten suurin yksityinen työnantaja. Kaivoksella oli monenlaisia Posion taloutta elähdyttäneitä välillisiä vaikutuksia, jotka tuntuivat koko kunnassa ja erityisesti Kynsiperän seudulla.

Posio tänään ja tulevaisuudessa

1960-luvulta lähtien, kun muun muassa asutus-toiminta, isojako, sähköistäminen ja orastava matkailuelinkeino muine vaikutuksineen olivat saaneet taloudellisen toiminnan viriämään, alkoivat posiolaiset ja Posion kunta vaurastua. 1960-luvun loppupuolen yhteiskunnallinen kehitys rakennemuutoksineen käänsi kuitenkin tilanteen niin, että Posio leimautui edelleen köyhäksi ja alikehittyneeksi kunnaksi. Posion kunnan taloudellinen asema vahvistui taas 1970-luvulla, kun Mustavaaran kaivos avattiin ja myös muu elinkeinoelämä sen myötä virkistyi ja verotulot kasvoivat. Myönteinen kehitys jatkui 1980-luvulla. Hyvällä taloudenpidolla Posio selvisi 1990-luvun alun lamasta-

kin pahemmista kolhuista, mutta vuosikymmenen puolivälissä talous kiristyi.

Elinkeinorakenteensa puolesta Posio on edelleen yksi Lapin vahvimmista alkutuotantokunnista. Posiolla työtetään edelleen puuta, viljellään maata, kasvatetaan karjaa ja tuotetaan maitoa. Suurin puunjalostaja on Soukkavaarassa ovenkarmeja valmistava Fenestra Oy. Matkailu on 1950-luvulta lähtien kuulunut keskeisenä osana posiolaiseen elinkeinoelämään ja lisännyt merkitystään koko ajan. Jo pelkästään Pentik-mäkeen käy tutustumassa vuosittain yli 110 000 kävijää. Lapin vesistörikaimpana kuntana Posio on saanut rannoilleen jo noin 25 00 loma-asuntoa ja lisää valmistuu 70–80 kappaleen vuosivauhtia. Loma-asuntojen määrässä Posio on koko Lapin osalta kolmantena. Posiota edellä ovat ainoastaan Rovaniemi ja Kittilä. Vuosittain järjestettävistä tapahtumista mm. Sirniön seppäpäivät ja heinäkuussa järjestettävät muikkumarkkinat keräävät joka vuosi huomattavan kävijämäärän.

Vuonna 1965 Posion väkiluku saavutti historianensa suurimman määrän, 7 560 henkeä. Sen jälkeen alkoi lasku, joka jatkui vuosituhaten vaihteeseen saakka. 1970-luvulle tultaessa Posiolla asui 6 317 ihmistä, vuonna 1980 asukkaita oli 5 950 ja vuonna 1990 5 478. Vuoteen 2000 mennessä asukasluku oli tippunut 4 602 asukkaaseen ja vuonna 2008 asukkaita oli 4 020. Vuoden 2011 heinäkuussa Posiolla oli asukkaita 3 858. Vaikka väen väheneminen on jatkunut, on 2000-luvulla Posion väestömäärän lasku ollut kuitenkin selkeästi muita Itä-Lapin kuntia pienempää.

Matkailun kehitys

Lapin massaturismin juurten voidaan katsoa olevan 1930-luvussa, jolloin se oli hyvin Petsamo-vetoista. Sota keskeytti orastaneen matkailun, ja 1950-luku oli vielä jälleenrakennuksen aikaa. Lapin matkailu alkoi 1960-luvulta lähtien kuitenkin jälleen merkittävästi kasvaa yhteiskuntarakenteen muutoksen ja siihen liittyneen ihmisten vapaa-ajan lisääntymisen ja tulojen kasvun myötä. Kehitykseen tartuttiin Posiollakin, jossa oli luontonsa puolesta erinomaiset edellytykset tarjota matkailupalveluita. Posion matkailun alkaessa kehittyä sen vetonauloja olivat Himmerki, Livojärvi ja Korouoma.

Matkailu on 1950-luvun jälkeen kuulunut keskeisenä osana posiolaiseen elinkeinoelämään ja sen kehittämispyrkimyksiin. Alkuvaiheessa matkailun kehittäminen nojautui luontokohteisiin, puhuttiinpa ”erämaa-posiolaisesta” matkailutavasta, jossa hyvin keskeisellä sijalla oli 1960-luvun alussa Korouomaan merkitty retkeilyreitti Erauspojan polku. Myöhemmin Posion matkailun kehittämisen

Kuva 21. Livojärven uimarannat ovat Lapin mittakaavassa harvinaiset. Tiina Elo 2010.

kärkinä ovat olleet Pentikin toimintaan liittynyt matkailu sekä talviliikunta. Kirintövaarassa avattiin kunnan rakentama laskettelukeskus 1988 ja kahvila-ravintolan ja leirikeskukseen käsittänyt Kirikeskus 1990. Tärkeä sija on ollut myös kalastusmatkailulla.

Turismiin vaadittavat matkailupalvelut alkoivat laajemmassa mittakaavassa kehittyä 1950- ja 1960-lukujen taitteessa. Korkeatasoisimmaksi kehittyi Himmerkin leirintäalue, jonka perustivat sotainvalidit jo 1950-luvun puolella. Leiripaikka oli myös Livon Säikässä sekä Karitunturilla. Pernussa Korouoman reunalla toimi Kurtankaltion retkeilymaja vuodesta 1955 aina 1960-luvulle. 1940-luvulla Aholassa toimi muutaman vuoden ajan matkustajakoti-ravintola Poropirtti omassa kiinteistössään. Vuonna 1977 Posiolla aloitti toimintansa Hotelli Posio, jota laajennettiin 1980-luvun jälkipuolella.

Riisitunturi

Riisitunturin kansallispuisto on parasta koillismaalaista tunturi- ja vaaraluontoa. Arvokkainta siellä ovat tunturin kupeita värittävät rinnesuot ja henkeäsalpaavinta sen huipulta avautuvat laajat näkymät Kitkajärville ja Posion metsämaisemiin. Suosituimpia käyntikohteita ovat Riisitunturin huiput sekä reittien varrella olevat maisemakohteet. Riisitunturin uudet päiväreitit Riisin Rietas ja Riisin Rääpäsä otettiin käyttöön syksyllä 2009. Talviaikana Riisitunturin kansallispuiston rajalle, lähtöpisteeseen vievä tie pidetään auki, joten talviretkeilyyn on hyvät mahdollisuudet. Riisitunturin kansallispuistoon liittyvät kiinteästi lounaispuolella sijaitseva Karitunturin soidensuojelualue sekä alueen etelä- ja pohjoisreunoihin rajoittuvat vanhat metsät. Riisitunturin kansallispuisto valittiin Vuoden Retkikohteeksi 2010 Suomessa yleisöäänestyksen tuloksena.

Kuloharjussa avattiin 1974 Kairan Motelli, jonka toiminnalle synnytti tilauksen Mustavaaran kivistötoiminnan käynnistyminen. Myöhemmin Kairan Motelli toimi nimellä Hotelli-ravintola Kulovalkea.

Korouoma

Korouoman alueella on näkyvissä ihmisen toiminnan jälkiä aina 1800-luvun loppupuolelta lähtien. Alueen metsiä on hyödynnetty vuosikymmeniä, ja puuta on uitettu pitkin Korojokea ja sen sivujoikina. Uiton aikaisia jäänteitä ja jälkiä löytyy Kurtajoelta Koivukönkään seudulta, Saukkovaarasta laskeutuvan polkutien varresta uittomiesten kotuksen eli rakennelman jäänteet sekä Korojoen keskivaiheen uittorännin jäänteet.

Alueen erämaatalojen lampaat ja karja ovat laiduntaneet rotkolaakson pohjalla ja luonnonniityltä on niitetty heinää karjan rehuksi ja varastoitu latoihin. Vanhoja ladon pohjia on vielä näkyvissä jokivarressa. Korouoman luonnonniityjä hoidetaan vuosittain niittämällä ja osa alueen ladoista on kunnostettu jälkipolville nähtäväksi. Korouomalla sijaitsee myös Lapin perinnemaisemat -kirjaan valittuja arvokkaita perinnebiotooppeja, kuten Pajupuron tulvaniitty, Ruostepuron tulvaniitty ja Piippukallion tulvaniitty.

Korouoma on nykyään suosittu retkeily- ja patikointialue. Korouoman pohjalla kulkee Erasupojan polku, joka on 26 km pitkä. Se alkaa Kurtankaltiolta luoteesta ja päättyy Lapiosalmelle, Posio–Ranua maantien varteen kaakossa. Polun varrella on useita laavuja ja yöpymiseen tarkoitettuja kämppejä. Kalliot tarjoavat hyvät mahdollisuudet vuorikiipeilyn harrastamiseen melkein ympäri vuoden. Talvella kalliojyrkäntsiin muodostuu useita kiipeilykelpoisia riippuvia paannejäätiköitä. Metsähallitus ylläpitää alueen reittejä, opasteita sekä taukopaikkoja, joihin kuuluu Pajupuron autiotupa. Maanteitse lähestyvä löytää tienvarsiopasteet Korouomaan Posion–Rovaniemen ja Posion–Ranuan teiltä.

Kuva 22. Yksi Erätalonpojan keino -opastetauluista sijaitsee Aittaniemessä. Tiina Elo 2010.

Erätalonpojan Keinot

Posiolla on osattu käyttää seudun ainutlaatuista kulttuuriperintöä myös matkailun vetovoimatekijänä. Vuonna 2007 avattiin Posiolle ainutlaatuinen matkailupolku Erätalonpojan Keinot. Reitti koostuu 35 tienvarsiopasteesta, jotka kertovat 1900-luvun alkupuolen talonpoikaiskulttuurissa eläneiden Posion asukkaiden taidoista, elinehdoista ja ajatuksista. Erätalonpojan Keinot on kunnianosoitus sisukkaille esivanhemmille, jotka hoitivat lemmiä, pitivät poroja, metsästivät, kalastivat, opettelivat myymään puuta metsästä sekä uittivat sitä. Opastetauluja on Posiolla joka kylässä. Kukin taulu sisältää erilaisia vanhaa elämänmuotoa koskevia tekstejä kuvituksineen. Opastetaulujen aiheita ovat muiden muassa kansanlääkintä, poronhoito, tarinaperinne ja erätaidot. Taulun karttaosa näyttää, mitä palveluja kunkin alueen maaseutuuyrittäjät tarjoavat.

Posion kulttuuriympäristön ominaispiirteitä

Arkeologinen kulttuuriperintö

• *Sirkka-Liisa Seppälä*

Kulttuuriperinnössä kuvastuu vesireittien suuri merkitys. Posiolta on päässyt järvi- ja jokireittejä pitkin luoteeseen Kemijokivarteen, lounaaseen Iijokea Perämerelle, kaakkoon Kainuuseen ja Karjalaan, Kitkan kautta koilliseen Vienanmerelle saakka. Muinainen Posio on ollut pyyntiväen ja pyyntikuoppien maisemaa. Asukkaita ovat houkuttelleet riistan lisäksi miellyttävät asuinsijat, suojaosat salmet ja lahdenpoukammat. Posiolaisten talvisista taipaleista kertovat monet suksilöydöt. Lukuisat Kalmo- ja Raatosaaret ovat muistoja kesähautasaarista, jonne vainajia haudattiin väliaikaisesti odottamaan kuljetusta kirkkomaalle. Osa näistä hautasaarista jäi pysyvään käyttöön hautausmaina.

Posiolla ovat myös kohdanneet rannikon Lanta ja sisämaan Lappi. Runsas perimätieto ja monet paikannimet muistuttavat jo 1700-luvun alkuun mennessä kadonneesta metsäsaamelaisesta asutuksesta. Kulttuuriympäristön kerroksisuutta ja jatkuvuutta ilmentävät erityisesti vanhojen asuinkenttien käyttö, esimerkkinä Ahvensalmi ja Akanlahti, hautaaminen saariin, kuten Sarvisaari, jatkuvuus pyyntikulttuurista poronhoitoon sekä raudanvalmistuksen pitkä perinne, esimerkkinä Kynsijärven seutu.

Posion metsistä voi löytää runsaasti niiden käyttöön liittyviä muistoja. Vanhimmat näistä jäännöksistä voivat olla jo 1700-luvulta, mutta suurin osa on todennäköisimmin 1800-luvulta tai vasta 1900-luvun alusta. Perinteisestä metsäkulttuurista muistuttavat kotitarvekäyttöä varten tehdyt tervahaudat ja hiilimiilut. Myöhemmän ajan tärkeimpiin muistomerkkeihin kuuluvat savotta- ja uittokaudesta kertovat jäännökset kuten metsäkämppien perustat ja uittorakenteet. Vesistöjen ja rantaniittyjen käytöstä kertovat myös myllynpaikat, patorakenteet ja niitypirttien rauniot. Tuomi-joen mylly on ollut käytössä jo 1700-luvulla.

Posion vanhaa rakennuskulttuuria

• *Päivi Rahikainen*

Posion vakinaisen suomalaisasutuksen alku ajoittuu 1600-luvun lopulle, jolloin etelän ja lounaan suunnalta tulleet metsästäjät, kalastajat ja raivaajat asettuivat järvien rannoille. Ensimmäiseksi pystytettyihin rakennuksiin kuuluivat savupirtti kiukainen, säilytysaitta tai kaksi sekä sauna ja keittokota. Lehmien, lampaiden ja hevosen hankkimisen jälkeen tarvittiin navetta ja lato sekä talli, peltotilkkujen raivaamisen jälkeen myös riihi. 1700-luvun jälkipuolella alkaa talojen katselmuspöytäkirjoissa olla mainintoja erillisistä tuvista, jotka oli enimmäkseen tarkoitettu vieraskäyttöön, kesähuoneeksi tai varastotilaksi.

Posion vanhimpia säilyneitä rakennuksia ovat pienehköt hirsiaitat, joista osa kertoo kalastuksen ja metsästyksen muistoja. 1700-luvun ja 1800-luvun pienehköissä aitoissa on yleensä otsallinen yläosa ja ovisainan nurkkahirret jatkuvat poskina, joissa voi olla veistettynä pyöreähkö lovi. Jalkarakenteen avulla aitat saatiin irti maasta, ja samalla yritettiin estää pienjyrsijöiden pääsy sisään. Aittoja on käytetty kalan, lihan, suolan, jauhojen, jyvien ja vaatteiden säilyttämiseen.

Kuva 23. Kylmäniemen tilan jauhoaitta. LKYT 2004.

Monihuoneisia asuinrakennuksia

1800-luvun puolivälin tienoilla alkoi posiolaisessa asuinrakennuksessa vähitellen tapahtua muutos: entistä kookkaammat tupa ja (asuin)pirtti rakennettiin saman katon alle, ja niiden väliin jäi tila eteiselle. Lasi-ikkunat oli otettu käyttöön jo hiukan aiemmin. Pirttiin muurattiin savujohdollinen luonnonkivinen muuri piiseineen, tupaan (saliin) ja kamareihin kakluunin tapainen lämmitysuuni. Talojen vakiovarusteisiin alkoi kuulua eteisen perältä omaksi huoneeksi erotettu keittiö muurattuihin helloineen. Kamareiden lisääminen teki asuinrakennuksesta komean. Esimerkiksi Timisjärven vuoden 1840 tienoilla rakennetussa vanhassa päärakennuksessa on alun perin ollut iso pirtti ja korkea porstua, jonka takana oli keittiö ja *köökikamari*, sekä lisäksi sali ja useita kamareita. Timisjärven asuinrakennuksessa, kuten myös Aholan kylän Kilpelän vanhan päärakennuksen räystäissä ja laudoitetuissa nurkissa, on nähtävissä empiretyylin vaikutteita. Ne ovat Posion rakennusperinnössä huomattavasti vähäisemmät kuin esimerkiksi Kemijokilaaksossa.

Säilyneiden vanhojen asuinrakennusten perusteella rakentaminen vilkastui 1800-luvun viimeisellä vuosikymmenellä, mikä lienee suoritettujen lohkojakojen ja tukkikaupan ansiota. Monissa paikoin siirryttiin savutuvista uloslämpiviin pirtteihin vasta tässä vaiheessa, jolloin asuinrakennus oli tavallaan ”kehittynyt valmiiksi”. Isossa keittiössä oli naisilla tilaa työskennellä suuritöisen ruokatalouden askareissa. Maitohuoneessa hapatettiin viilit ja kirnuttiin voi. Kamareita oli kaksi, neljä tai enemmänkin – muutamissa taloissa selvästi enemmän kuin naapuripitäjissä. Kamareita nimettiin niiden sijainnin (etu- ja peräkamari) tai asujien (tyttöjen, isännän ja emännän ym.) mukaan.

Useisiin runsaat sata vuotta sitten pystytettyihin asuinrakennuksiin tehtiin heti kuisti (*veranta*, *veranto* tai *pikkuporstua*), jonka arvokkuutta korostettiin lasi-ikkunoin ja joskus ”pitsikoristeisella” räystäslaudalla. Malliltaan kuistit ovat joko nelinurkkaisia yksi- tai kaksikerroksisia verantoja tai ns. mutterikuisteja, joiden ala- ja keskiosa ovat kuusikulmaiset, yläosapuolestaan nelikulmainen. Mutterikuistien alue sijoittuu entisten Lapin ja Oulun läänien välisen rajan ympäristökuntiin ja Oulun tienoille. Rakennuksen viimeistelyyn alkoi kuulua ulkolaudoitus, joka useimmiten tehtiin siten, että ikkunoiden alapuolinen osa oli pystylaudoitusta, muu pinta vaakalautaa. Laidoitettu rakennus sai pintaansa punamultamaalia 1900-luvun alusta lähtien. Asuinrakennukset katettiin tuolloin päreillä vaikka ulkorakennuksissa suosittiin vielä malkakattoja ja varsinkin navetoissa lautakattoja.

Kuva 25. Lohirannalla sijaitsevan Kivirannan tilan venehuone. LKYT 2004.

Pihapiirin ja rantojen rakennuksia

Pihapiireissä saattoi olla kaksi asuinrakennusta, uudempi ja vanha, tai veljeksille kuuluvat talot. Kuusamolaiseen tapaan Posiollakin on muodostettu useamman veljeksien suurperheitä, joissa oli omasta takaa runsaasti työvoimaa eri tehtäviin. Taloissa elettiin omavaraisesti ja ylimääräiset tuotteet myytiin kauppiaille tai vietiin itse Ouluun myytäväksi. Jo 1800-luvun jälkipuolella vauraimmissa taloissa pyrittiin umpikartanomaisuuteen siten, että pihan kaikilla sivuilla oli rakennukset. Varsin selvästi tämän on näkynyt esimerkiksi Sirniössä, jossa on ollut myös erityisiä kamarirakennuksia. Erillisen maitokamarirakennuksen pystyttäminen kertoo karjatalouden merkityksen kasvusta. Usein pihan neljännellä sivulla on ollut talli-puojirakennus. Puojin huoneita nimitettiin käytön mukaan, kuten *kalapuoji* tai *piikain puoji*. Tallin nurkalla kyyhötti *hyysikkä*.

Asuinrakennusta vastapäätä sijoitettiin yleensä navettarakennus, johon kuului varsinaisen navetan lisäksi lato ja porstua, usein myös lampola ja myöhemmin vielä katettu lantala. Suurissa taloissa oli kaksi navettaa, joiden parsissa tuotti maitoa jopa kolmekymmentä lypsävää. Navetan etuseinän ulkonemana tai seinästä hiukan erillään vinttikäivon vieressä oli paikka karjakeittölle, jota posiolaisittain kutsuttiin *alaköökiksi* (sana on tunnettu myös paikoin Pohjois-Pohjanmaalla). Kaivosta nostettu vesi saatiin ränniä pitkin alaköökien pataan lämpimään lehmien haudetta varten tai pesuvedeksi. Karjakeittiö toimi usein kesäisin ruoanlaittopaikkana. Joissakin posiolaistaloissa alaköökistä oli erotettu sauna omaksi huoneeksi.

Kesänavetoita on ollut Posiolla joissakin taloissa, mutta ei läheskään kaikissa. Pääosin vasta 1900-luvulla yleistyneistä kesänavetoista osa on ollut pyramidikattoisia, osa harjakattoisia ja osa

alun perin muita rakennuksia, jotka on otettu karjan kesäsuojaksi. 1800-luvun puolella karja vietti kesäyönsä yleensä lehmisavulla.

Pihapiirin ympärille raivattiin peltoa. Viljan puimiseen tarvittiin riihi, joita Posiolla on säilynyt näihin päiviin asti vain muutamia. Maanviljelyn koneistumisen myötä rakennettiin ruumen- ja puimahuoneita, sodan jälkeisenä aikana myös kuivureita. – Sepäntaidot ja pajat olivat välttämättömiä maatalouden harjoittamiselle.

Vilja jauhettiin sotiin asti useimmiten joko talojen omissa tai kylien yhteisissä vesimyllyissä, joita on vielä kunnostettuna muutama jäljellä. Pienemmät vesimyllyt olivat härkinmyllyjä, tehokkaammat ns. ratasmyllyjä. Muutamien myllyjen yhteyteen rakennettiin vesivoimalla toimiva saha ja pärehöylä. Järviltä ja vaaroilta puhaltavia tuulia hyödynnettiin tuulimyllyillä, joita ilmestyi maiseen 1900-luvun alkupuolella useampia.

Posion järvien rannoille kuuluvat venehuoneet ja *nuottikodat*. Suhteellisen kookkaissa, vedenrajaan pystytetyissä yksi- tai kaksikerroksisissa venehuoneissa on laajahko aukko järvelle päin. Veneet, joita piti olla useita eri tarkoituksia varten, olivat välttämättömiä kesäajan kulkuneuvoiksi ja kalastuksen käyttöön. Verkot ja suuritöiset nuotat tarvitsivat kunnollisen säilytyspaikan. Rantojen tuntumaan kuuluivat ennen myös kesäsaunat sekä riu’uista tehty keilamainen pyykkikota eli *piste*.

Lähemmäksi pihapiiriä tehty kota muurattuine helloineen on toiminut kesäkeittiönä. Vielä sodan jälkeen on tehty lautarakenteisia kesäkeittiöitä, joissa myös syötiin ateriat. Kesällä koko Peräpohjan alueella on ollut tapana nukkua yöt aitoissa, vinteissä, tallissa, navetassa tai tuparakennuksessa/kesäpuolella. Kesäajan ruokatalouden muutokseen oli suurena syynä se, että pärekattoisen asuinrakennuksen uunia ja hellaa ei tahdottu lämmittää tulipalovaaran vuoksi. Kevään suuria leipomuksia varten kehitettiin Posiolla leipien nostattamista varten hyllykkö, joka muina aikoina toimi penkinä.

Kuusamon seudun maanomistusoalojen ratkaisujen viivästyminen aiheutti sen, että itsenäistyneessä Posion kunnassa oli huomattava määrä kruununmetsätorppia, mäkitupia ja itselliruokakunniksi laskettavia perheitä. Ahkera mäkitupalainen pystyi hankkimaan lähes yhtä lukuisat ja komeat rakennukset kuin talollisetkin, mistä on hyvänä esimerkkinä Naumanniemen tila hyvin säilyneine rakennuksineen. Toisaalta varsinkin 1900-luvun alussa on varmaan pystytetty myös monia vaatimattomia mökkejä, joista ei ole enää mitään merkkejä jäljellä.

Metsätalouden merkityksestä Posiolla kertoo enää vain Kitkan–Livon tukinsiirtolaitos, tosin si-

Kuva 24. Naumanniemen lautakattoisen navetan nurkalla on vinttikaivo ja edessä kota, oikealla varastona toiminut hirsirakennus. Kuva Päivi Rahikainen, Lapin maakuntamuseon kokoelmat.

täkin kiehtovammin ainutlaatuisuudellaan. Kunnan kesämökkihistorian alkuvaiheetkin liittyvät metsänhoitoon, sillä tukinsiirtolaitoksen lähellä on sijainnut metsäpäällikön huvila 1900-luvun alkuvuosikymmeninä. Myös Posion talonpoikaiset kesäiset perinteet kesäkeittiöineen ja -saunoineen ovat vahvat.

Jälleenrakennusajan rakennusperintö

• Tiina Elo

Jälleenrakennus muutti huomattavasti Posion rakennuskantaa. Osa rakennushistoriallisesti arvokkaista talo- sekä kyläryhmistä oli tuhoutunut sodassa, ja maisemaan hyvin sulautuneet talonpoikaistyypiset hirsitalot korvattiin jälleenrakennusajan tyyppitaloilla. Jälleenrakennus muutti myös posiolaisten talojen asukasrakennetta. Jälleenrakennusajan suunnittelu lähti liikkeelle isän, äidin ja lasten muodostamasta ydinperheestä. Perinteisesti maaseudulla oli asuttu laajempina perhekuntina, mukana isovanhemmat ja palkollisetkin. Rintamiestalot eivät aina – varsinkaan maaseudulla – sisältäneet varsinaisia peseytymistiloja, vaan ne rakennettiin erilliseen piharakennukseen.

Tyyppipiirustusten mukaisella rakentamisella oli suuri merkitys jälleenrakentamisen jokaisessa vaiheessa. Se oli ainoa tapa selviytyä pientalojen suunnittelusta ja rakentamisesta. 1940-luvun monien tyyppitalosarjojen myötä vakiintui silloinen omakotitalotyyppi, ns. jälleenrakennustyyppi eli rintamamiestalo. Yleisten tyyppipiirustusten täydennykseksi esimerkiksi Lapin rakennuspiirissä suunniteltiin nimenomaan Lapin oloihin tarkoitettuja omakotitalotyyppisiä. Samoin suunniteltiin erityinen talviasuttava asuntosuuna, joka nopeutti asutustilojen perustamista. Se oli tarkoitettu siir-

tolaisen ensimmäiseksi asunnoksi asuinkorsun tai kellarikuopan jälkeen. Myöhemmin rakennus sisustettiin varsinaiseen käyttöönsä saunaksi. Ensimmäisessä rakennusvaiheessa asuntosaunaan tehtiin asuintilat, keittiö ja huone toiseen päähän sekä halkovaja ja käymälä toiseen. Kun varsinainen päärakennus oli valmistunut, asuintilat voitiin muuttaa sauna- ja pukuhuonetoiksi. Asuntosau-
nat saattoivat toimia asuinkäytössä hyvin pitkäänkin, kunnes varsinainen asuinrakennus saatiin rakennettua.

Uudet omakotitalot poikkesivat ilmeeltään perinteisestä suomalaisesta rakentamisesta. Ne olivat kaikesta ylimääräisestä riisuttuja hirsi- tai lautarakenteisia, kuutiomaisia rakennuksia, joissa on korkea kivijalka, yksi varsinainen asuinkerros ja jyrkähkön harjakaton alla korkea vintti, jonne oli mahdollista myöhemmin rakentaa kamareita. Neliötä lähenevä pohja kiertää keskelle sijoitettua tulisijaa, mikä on lämpötaloudellisesti edullisin ratkaisu. Pienimmissä tyypeissä asuinkerroksessa on vain tupakeittiö ja kamari, suuremmissa keittiö, kamari ja olohuone muodostavat yhdessä eteisen kanssa läpikuljettavan huonesarjan. Eteisen edessä on umpinainen, mutta kylmä kuisti. Rakennusten julkisivut oli verhottu yhtenäisin silein vaaka- tai pystyverhouksin ja ikkunat olivat melko pieniä.

Vaikka osa aikakauden rakennuksista tehtiin ja olisi haluttu tehdä yhä hirsirunkoisina, oli rankorakenne nyt yleisin runko. Lämmöneristeinä käytettiin tavallisesti sahanpurua tai kutterilastua, joita oli helposti saatavilla. Perustuksissa jouduttiin usein käyttämään ”säästöbetonia” eli betonin sekaan lisättiin suuria luonnonkiviä. Kierrätys oli arvossaan ja purkuosien naulat, tiilet ja puutavara otettiin tarkoin talteen. Osittain rakentamisessa palattiin vanhoihin perinteisiin rakennusmateriaaleihin, kuten pärekattoihin ja savitiiliin, joita pystyttiin valmistamaan myös kotioloissa. Erilaisten korvikeaineiden käytössä oltiin rakentamisalalla kekseliäitä. Säännöstelyn piiriin kuuluivat aluksi sementti ja betoniteräs, myöhemmin bitumijalosteet, kattuhuopa, maaliaineet ja tiilet. Laajimmillaan säännöstely ulottui lähes kaikkiin tarvikerhyihin. Jälleenrakentamista hidasti aluksi myös sirkkelisahojen puute. Tästä syystä ja naulapulan vuoksi saatettiin päätyä rakentamaan perinteisesti hirsistä, erityisesti maaseudulla ja itäisessä Lapissa.

Jälleenrakentamisen käytännön suunnittelusta, ohjauksesta ja valvonnasta vastasi paikkakunnittain paikallisen maanviljelysseuran asutus-
toimikunta. Vasta vuonna 1945 hyväksyttiin laki maaseudulla rakentamisesta. Siinä annettiin ensimmäisen kerran tarkkoja, lainvoimaisia rakentamismääräyksiä ja sen myötä rakennuslupavaatimus tuli voimaan myös maaseudulla. Posion

Kuva 26. Tyypillinen jälleenrakennusajan pihapiiri Mourujärvellä. LKYT 2005.

rakennuskannasta tuhoutui Lapin sodassa 40 %. Vilkkain jälleenrakentaminen tapahtui vuosien 1946 ja 1947 aikana. Maanhankintalain mukaisia rintamamiestaloja perustettiin Posiolle kaikkiaan noin 160. Niiden rakennukset pystytettiin tyyppi-
piirustusten mukaisesti. Taajamissa pystytettiin tonteille puolitoistakerroksinen asuinrakennus ja talousrakennus, maaseudulla rakennettiin pihapiiriin myös navetta.

Tyyppitalojen rakentamista pidettiin maamme asunto-ongelman ratkaisemiseksi välttämättömänä, mutta rakennusten ulkoasu ja niiden sijoittaminen ei saanut jälleenrakennuskauden aikana yleistä kiitosta edes arkkitehtikunnan sisällä. Nuori arkkitehtipolvi tuomitsi rintamamiestalojen arkkitehtuurin jo 1960- ja 1970-luvuilla, jolloin tavoitteeksi muodostui monimuotoisten, tasakattoisten ja matalien pientalojen rakentaminen. 1980-luvun lopussa ja 1990-luvulla jälleenrakennuskauden tyyppitalot alettiin yhä selkeämmin mieltää osaksi suomalaista rakentamisperinnettä. Noppamaiset puutalot ovat vakiinnuttaneet asemansa, ja ne mielletään jopa suomalaisen asumisen idylliksi.

Valitettavasti jälleenrakennuskauden yksinkertaisia rakennuksia ei kovin yleisesti pidetä vanhoina, vaalittaviin rakennuksiin kuuluvina, ja toisaalta niitä pidetään yhä arkipäiväisen tavallisina. Korjausinnossa rakennusten pohjaratkaisua ja ulkoasua muutetaan usein hyvinkin voimakkaasti, ja käyttökelpoisia rakennusosia uudistetaan muodin mukaisiksi. Rintamamiestaloja korjattaessa edes niiden ulkoasua ei ole yleensä pyritty säilyttämään, vaan sitä muutetaan esimerkiksi erilaisilla lisäosilla.

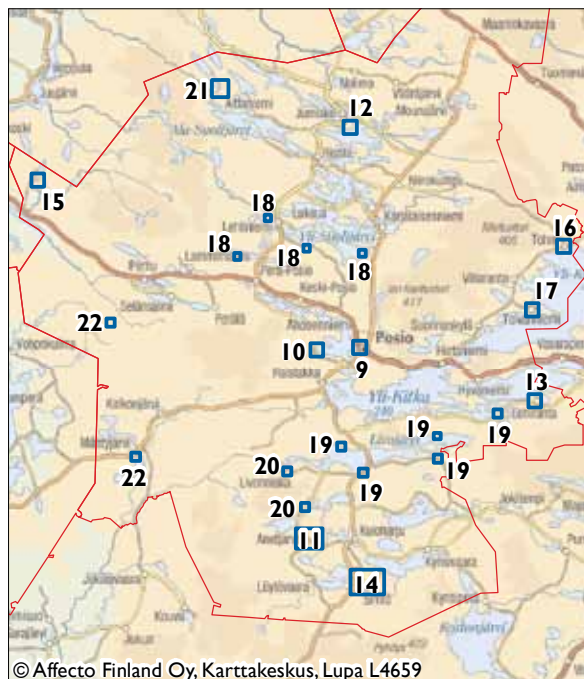
Kohteita kylittäin

Tässä kappaleessa esitellään Posion kohteita kylittäin ja seuraavassa kappaleessa teemoittain. Kohteiden valinta perustui Lapin kulttuuriympäristötutuksi-hankkeessa tehtyyn kulttuurihistoriallisen merkittävyyden arviointiin. Hankkeessa kerättiin tietoa lähes 5 000 kohteesta. Olennaisena osana inventointiin liittyi myös kohteiden kulttuurihistoriallisen merkittävyyden arvioiminen. Tätä arviointityötä teki tätä tarkoitusta varten perustettu arvottamistyöryhmä, jossa toimi Museoviraston, Lapin liiton, ympäristökeskuksen ja maakuntamuseoiden edustajia. Arviointia on tehty kunta kerrallaan ja jokaisen kunnan kohteiden arvottamiseen pyrittiin saamaan mukaan myös paikallismuistista edustava henkilö.

Koska inventointihankkeessa tuotettu aineisto oli kohdekohtaista, oli kulttuurihistoriallisen merkittävyyden arvioinnin yhtenä tehtävänä sitoa kohteita niihin laajempiin asutus- ja kulttuurihistoriallisiin yhteyksiin, joita ne edustavat (esimerkiksi saamelaiskulttuurikohde, jälleenrakennusajan kohde). Arvioinnin yhteydessä tarkasteltiin myös kohteiden ajallista ja historiallista tunnistettavuutta. Kaikki inventoidut kohteet käytiin merkittävyyden arvioinnin yhteydessä läpi ja jokaiselle kohteelle annettiin parin lauseen sanallinen kuvaus, jossa pyrittiin kiteyttämään kohteen merkitys. Sanallisen arvioinnin lisäksi tai sen sijaan on joidenkin kohteiden rakennushistoriallisia, historiallisia ja maisemallisia arvoja painotettu.

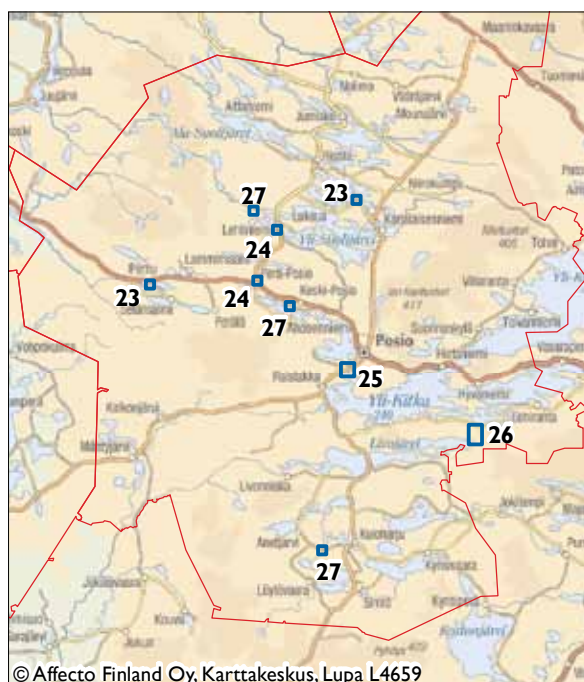
Kohteissa, jotka on inventoitu Lapin kulttuuriympäristötutuksi-hankkeessa, on kohteen esittelyn lopussa kulttuurihistoriallisen merkittävyyden arvioinnin yhteenveto (tekstissä maininta LKYT-arvio).

Kylämäisinä pidettyjä, rakentamisen tiiviydessään vaihtelevia asutusryhmittymiä Posiolla ovat keskustaajama Ahola, Kirkonkylä, Anetjärvi, Mäntyjärvi, Pernu, Suorsa, Peräposio, Keski-Posio, Lehtiniemi, Ristilä, Jumisko, Aittaniemi, Nolimo, Maaninkavaara, Mourujärvi, Häme (Karjalaisenieniemi), Tolva, Suonnankylä, Hyväniemi, Lohiranta, Kuloharju, Kynsilä ja Sirniö.

© Affecto Finland Oy, Karttakeskus, Lupa L4659

Kartta 7. Posion indeksikartta A.

© Affecto Finland Oy, Karttakeskus, Lupa L4659

Kartta 8. Posion indeksikartta B.

Posion kaikissa kylissä on kulttuurihistoriallisesti arvokasta rakennuskantaa. Tässä ohjelmassa esitellään kohteita Aholasta, Anetjärveltä, Jumiskosta, Lohirannalta, Sirniöstä, Suorsajärveltä, Tolvasta ja Tolvanniemeltä sekä lisäksi 16 yksittäistä pihapiiriä, jotka eivät sijoitu varsinaisiin kyläkeskittyimiin.

Ahola

Ahola on Posion kunnan keskustaajama. Se syntyi vähitellen 1900-luvun kuluessa Rovaniemi–Kuusamo maantien varteen Kitkan vesistöön kuuluvan Posiojärven itärannalle. Posion kirkonkylä jäi kolmisen kilometriä Aholasta lounaaseen, Taivalkosken suuntaan. Ahola sai nimensä Aholan talon ja suvun perusteella. Sukunimenä Ahola on kylässä edelleen yleinen.

Ahola oli tavallinen posiolaisen kylän osa, kun siitä vuonna 1926 tuli pitäjän keskus. Alun perin kunnan niin kuin seurakunnankin keskuksiksi oli ajateltu Ahvensalmen seutua. Kun kävi ilmeiseksi, että Ahola sijoittuu Rovaniemi–Kuusamo välille rakennettavan tien varteen, alkoi keskustelu siitä, olisiko seurakunnankin keskitettävä rakennuksensa Aholanniemelle. Kirkonpaikka oli kuitenkin määritelty jo senaatin päätöksessä ja koska pappilan sijainti oli Soudunjärven rannalla, pysyi kirkollinen puoli alkuperäisen paikan kannalla. Sinne oli alun perin ajateltu myös kunnallista keskusta, mutta liikenteellisistä syistä Ahola veti pitemmän korren. Myöhemmin myös seurakunta on joutunut keskittämään osan toiminnoistaan Aholaan.

Aholassa sijaitsevat päivittäistavara- ja erikoisliikkeiden lisäksi muiden muassa kunnanvirasto, terveyskeskus, lukio, yläkoulu, kirjasto, urheilukenttä, seurakuntatalo ja Pentik Oy:n keramiikkatehdas. Aholan taajamarakenne on hajanainen. Keskeisellä alueella asuin- ja palvelurakennusten välillä on vielä viljelyskäytössäkin säilynyttä maata, jossa porot usein alkutalvesta laiduntavat. Lännempänä Rovaniementien varressa sijaitseva Ahosenniemen 1980-luvulla syntynyt asuma-alue liittyy kiinteästi Aholaan, joskin välissä on kapea järvensalmi.

Esiteltävät kohteet

Kartta 9. Aholan kohteet A.

- 3.1 Pyrinnön talo
- 3.2 Vanha kunnantalo
- 3.3 Kilpelä
- 3.4 Ahola
- 3.5 Rajala
- 3.6 Karikkola

3.1 Pyrinnön talo

Pyrinnön talo sijaitsee Kuusamosta päin Posiolle tultaessa noin 100 metriä Taivalkoskentien, Maaninkavaarantien ja Kuusamontien risteyksestä Rovaniemelle päin oikealla puolella tietä.

Rakennus ollut alun perin suorakaiteen muotoinen, mutta pohjamuoto on muuttunut kun rakennukseen on lisätty lisäosia. Ulkovaalaus on alaosaltaan vihreää pystylautaa ja yläosaltaan keltaista vaakalaudoitusta. Etupuolella on avokuisti, jonka kattona on pulpettikattoinen katettu (rakennuksen katto) parveke. Rakennuksen takana on terassi. Rakennuksessa on viisi piippua.

Varsinainen järjestäytynyt urheilutoiminta Posiolla alkoi 1920- ja 1930-luvulla nuorisoseurassa. Ensimmäiset varsinaiset urheiluseurat perustettiin vasta toisen maailmansodan jälkeen. Ensimmäiset urheilukilpailut Posiolla järjestettiin tietyvästi vuonna 1927. Toisen maailmansodan jälkeisenä aikana urheilu, liikunta ja vapaa-ajan vietto kanavoituivat urheilu- ja muiden seurojen toimintaan. Posiolla laajinta toimintaa harjoittanut, tunnetuin ja vanhin varsinainen posiolainen urheiluseura on Posion Pyrintö. Se perustettiin keväällä 1946 sodan jälkeisenä jälleenrakennusaikana, jolloin urheiluseuralle oli suojeluskunnan lakkauttamisen takia olemassa sosiaalinen tilaus. Seuran alkuaikoina

toiminnassa keskeisiä lajeja olivat yleisurheilun ja hiihdon ohella paini ja pesäpallo. Kaudeksi 1964 Pyrintö nousi pesäpallossa Suomensarjaan, joka oli tuolloin toiseksi korkein sarjataso.

Parhaiten tunnetuksi Pyrintö lienee tullut yleisurheilussa, erityisesti juoksussa. Seuran suuruudenaika oli 1960-luvun loppu ja 1970-luvun alku. Suuruuden taustalla oli keskeisesti yksi mies, Jouko Elevaara. Elevaara tuli Pyrinnön toiminnanjohtajaksi vuonna 1967 ja hoiti tätä tehtävää vuoteen 1973. Pyrinnön toiminnan ollessa laajimmillaan 1980-luvun lopulla seurassa oli pari tuhatta jäsentä, mikä oli melkoinen määrä noin 6 000 asukkaan pitäjässä. Pyrinnön vuodesta 1971 vuoteen 1990 järjestämä Posion juhannus oli tunnettu matkailutapahtuma.

Pyrintö osti vuonna 1947 Aholan jakokunnalta maata Posion keskustasta. Urheilukenttä raivattiin saman vuoden aikana talkoilla. Pyrintö myi urheilukentän maapohjan myöhemmin kunnalle, joka rakensi samalle paikalle uuden urheilukentän. Urheilukentän päässä järjestettiin aluksi pelkällä maapohjalla iltamia. Seura osti vuonna 1947 jälleenrakennustoimistolta kaksi parakkia, joista rakennettiin tanssi- ja näytelmätilat. Paikan nimeksi tuli Veljeshovi ja siitä tuli suosittu tanssikeskus. Jo toiminnan varhaisessa vaiheessa Pyrintö pani vireille oman toimitalon rakentamisen. Talo valmistui Aholaan, keskeiselle paikalle vuonna 1954. Vuosina 1967–1968 rakennettiin lisäsiipirakennus, johon tuli punttisali. Pyrinnön talo peruskorjattiin vuosina 1992 ja 2004.

Toiminnan ollessa laajimmillaan Pyrintö osti Kotivaaran itäpäästä maa-alueen huvialueeksi ja rakennutti sinne kuplahallin, joka avattiin juhannuksena 1971. Vuonna 1980 Pyrintö rakensi juhannusjuhla-alueelle pienen tanssilavan. Kuplahalli tuhoutui Mauri-myrskyssä syksyllä 1982. Tilalle rakennettiin seuraavaksi juhannukseksi katettu tanssihalli.

Toiminnan vähetessä Pyrinnöllä ei ollut enää taloudellisia edellytyksiä ylläpitää suurta kiinteistö määrää ja se myi urheilutalon kunnalle vuonna 1988 ja 1990-luvun alussa myös juhannusjuhla-alueen. Kunta on kunnostanut Pyrinnön taloa vuosien mittaan. Korjauksessa on muun muassa uusittu lattiat ja seinät sekä peruskorjattu punttisali kuntosaliksi. Kunnan ostettua talon siinä on toiminut erilaisia toimintaryhmiä, kuten ammunta-, näyttämö-, kokous-, kerho-, kuntosalij- ja bänditiloja. Rakennuksen itäpäässä on käytössä myös yläkerta, jossa on bändiharjoitustila.

LKYT-arvio:

Jälleenrakennusajan kohde.

Laajennettu useaan otteeseen.

Kuva 27. Pyrinnön talo. LKYT 2004.

3.2 Vanha kunnantalo

Vanha kunnantalo sijaitsee kulmittain vastapäätä Pyrinnön taloa, nykyisen kunnantalon vieressä.

Vanha kunnantalo on kaksikerroksinen siniharmaa puurakennus. Ikkunoiden kohdalla listoilla erotettuna vaakalaudoitus on kapeampaa. Julkisivulla on leveä ja tylppämäinen kuisti. Rakennuksessa on kaksi piippua.

Posion kunnalla ei toimintaansa aloittaessaan ollut varsinaisia hallintotiloja. Kunnanvaltuuston kokoukset pidettiin aluksi Soudunsaarella ja kirkon valmistumisen jälkeen kirkon sakaristossa 1930-luvun lopulle saakka. Kunnanhallitus kokoontui kunnan perustamisesta sotaan asti puheenjohtajan kotona Keskiposiolla. Posion kunta kaavaili omaa toimitaloa jo 1920-luvun lopulla. Kunta perusti toimikunnan hankkimaan piirustukset ja suunnitelmat sekä valitsi talon rakennuslautakunnan. Hanke ei kuitenkaan edennyt sen pidemmälle. Vuoden 1939 alussa toimitaloasia pantiin uudelleen vireille ja tällä kertaa hanketta perusteltiin myös työpaikkojen syntymisellä. Kunnantalon paikaksi oli ajateltu kirkon ja Aapi Ahvensalmen talon välistä aluetta maantien varressa. Valtuusto käsitteli asiaa ensimmäisen kerran kesäkuussa. Asiaa valmistellut kunnallislautakunta katsoi, että kunnanvirasto tuli rakentaa Aholaan. Valtuusto lykkäsi päätöstä syksyyn, ja niin asia jäi sotien takia sillä erää sikseen. Valtuusto kuitenkin velvoitti kunnallislautakunnan hankkimaan vuokrahuoneita. Posion kunnallishallinto sai ensimmäisen varsinaisen toimitilan, kun kunta vuokrasi syksyllä 1939 Aholasta Haapalan talon käyttöönsä. Talosta saatiin myös tuolloiselle kunnankirjurille asunto ja kunnan rahastonhoitajalle työtila. Vuoden 1943 kesällä kunnantoimisto siirtyi Haapalasta Kilpelän taloon.

Sodan jälkeen Posion kunta haki sisäasiainministeriöltä avustusta jälleenrakennusvaroista kunnan toimitalon rakentamiseen, mutta ei sitä saanut, koska hankkeen ei katsottu kuuluvan jälleenrakennukseen. Maalaiskuntien liitto myönsi kuitenkin

Kuva 28. Vanha kunnantalo. LKYT 2004.

talkoovaroista 400 000 markan avustuksen. Kunnallislautakunta ehdotti, että rahoilla tehtäisiin lisärakennus tuolloisen sairaalan yhteyteen. Tontti todettiin kuitenkin liian pieneksi. Tämän jälkeen kunnantalo päätettiin tehdä saadulla avustuksella ja siirtomäärärahalta täysin uudisrakennuksena Välikangas-nimiseen maastoon niin sanotulle Mantereen tontille postitaloa vastapäätä.

Kunnantalon rakentaminen aloitettiin vuonna 1948 ja kunnanvaltuusto kokoontui uudessa toimitalossa ensimmäisen kerran tammikuussa 1949. Kunnanvirastoa suunniteltiin laajennettavaksi jo vuodesta 1967 lähtien, mutta taloudellisesti huonon ajan takia asia siirtyi. Vuonna 1970 virastolle valmistui kuitenkin huomattava laajennus, joka käsitti valtuustosalin sekä virasto-, liike- ja asuintiloja. Vuoden 1970 laajennuksen suunnitteli arkkitehti Aarne Holttinen. Kunnallishallinto oli tuolloin nopeassa kasvuvaiheessa, joten kunnanvirastoa laajennettiin jälleen 1970- ja 1980-lukujen taitteessa. Tuolloin rakennuksen yhteyteen sai uudet tilat myös paloasema.

Kunnantalon vanha osa maalattiin uudelleen 2000-luvun alkupuolella, mutta sisätiloiltaan se on alkuperäisessä tilassa. Vanhassa osassa toimii nykyään kunnan arkisto ja rakennuksen toinen kerros on kansalaisopiston tiloina. Ensimmäisessä kerroksessa on Eläkeliiton yhdistyksen pitämä kirpputori.

*LKYT-arvio:
Jälleenrakennusajan kohde.
Uudistettu ulkoapäin.*

Kuva 29. Kilpelän tilan vanha asuinrakennus. LKYT 2004.

3.3 Kilpelä

Pihapiiri, jossa kaksi asuinrakennusta joista toinen on rakennettu vuonna 1745 ja toinen vuonna 1840. Lisäksi pihapiirissä on navetta, vanha kellari sekä rakennus, jota on sodan jälkeen vuokrattu erilaisiin tarpeisiin. Rakennuksessa on toiminut mm. pankki. Lisäksi pihapiiriin kuuluu kolme aittaa ja viisi latoa.

Tila sijaitsee Aholan kylän keskeisellä paikalla. Pihaan tullaan lännestä. Vanha päärakennus sijaitsee luoteeseen navetasta. Aitat rajoittuvat koillisesta järveen. Ladot ovat luonnonniityllä, joka rajoittuu järveen.

Vuonna 1840 rakennettu talo on kaksikerroksinen rakennus, jonka toisessa päädyssä on parveke. Räystäslaudat ovat koristeelliset. Rakennuksessa on kaksikerroksinen umpikuisti, jossa portaiden yläpäässä on aidattu tasanne. Aitalaudat ovat koristeelliset samoin kuten parvekkeen aitalaudat. Rakennuksen seinissä on pysty-vaaka-pysty -lauditus, joka on väriltään punainen. Rakennuksessa on peltikatto, joka sekkin on väriltään punainen.

Mahdollisesti jo vuonna 1745 rakennettu rakennus on lähes alkuperäisessä kunnossaan. Uuni on purettu. Rakennuksessa on kuusiruutuiset ikkunat, joista osassa puitteissa on profilointia ja osassa ei. Rakennuksessa on yksi tiilinen savupiippu ja punainen pelti katto. Kuistissa on valkoiset pariovet.

Kilpelän tila on tullut veroa maksavaksi tilaksi vuonna 1760. Talot säästyivät sodan aikana. Pihapiirissä on 40 metriä pitkä navetta. Vuonna 1890 navetassa oli 31 lehmää ja lisäksi hevosia. Talveksi otettiin 30–35 lammasta. Porotalous oli suurta, jopa noin 500 poroa. Karjanpito tilalla lopetettiin vuonna 1985. Rakennuskantaa on vaalittu mm. kattoja uusimalla. Useita rakennuksia on myös siirretty muualle. Pihapiiri on Posion keskustan jyhkeimpiä ja suojuatuimpia.

LKYT-arvio:

Sodalta säästynyt pihapiiri, jossa myös uudempia rakennuksia. Rakennushistoriallisesti, kulttuurihistoriallisesti ja maisemallisesti erittäin arvokas kohde.

Kuva 30. Kilpelän pihan sisäänkäynti. LKYT 2004.

3.4 Ahola

Aholan tila sijaitsee Posion keskustan läheisyydessä Posionjärven ja Kotijärven muodostamalla kannaksella. Posio-Rovaniemi tie kulkee tilan länsipuolella. Pihapiiri on ollut neliönmuotoinen, mutta perinnönjaossa pihapiiri jaettiin kulmittain Aholan ja Rajalan kesken. Aholan pihalla kasvaa muutamia isoja puita.

Aholan talo on piirteensä säilyttänyt 1900-luvun alkupuolen peräpohjalaistalo. Rakennuksessa on sopusuhtainen kuisti, jossa on hienot ikkunapuitteet. Talossa on alkuperäiset ovet ja ikkunat.

Ahola on rakennettu 1900-luvun alkupuolella noin 1903–1904. Aholan ja Rajalan tilat on perinnönjaossa lohkottu kantatilasta. Aholan talossa on toiminut apteekki ja koulu. Ahola on Suomen pohjoisimpia ”etappitaloja”¹, josta on kyltti talon pohjoispäädystä.

LKYT-arvio:

Sodalta säästynyt pihapiiri.

Rakennushistoriallisesti, kulttuurihistoriallisesti ja maisemallisesti erittäin arvokas kohde.

1 Jääkäri liikkeen Suomessa sai alkunsa reaktion Venäjän keisarikunnan pyrkimyksille venäläistä Suomen suuriruhtinaskunta. Itsenäisyysliikkeen keskuskomitea piti välttämättömänä kansanarmeijan perustamista itsenäisyyden pääsemiseksi. Suomessa tällaisen sotilaskoulutuksen saaminen oli tuolloin mahdotonta. Mahdollisuudeksi katsottiin Saksa, jonka sotilasviranomaisille lähetettiin kirjelmä koulutuksen aloittamiseksi. Tammikuussa 1915 Saksa päätti ottaa ensimmäiset 200 suomalaista koulutukseen. Saksan myönteisen päätöksen tultua alkoi värväminen, jonka hoitivat ylioppilajärjestöt. Miesmäärän lisäännyttyä jouduttiin perustamaan kuljetuksien turvaamiseksi monimutkaisia etappireittejä. Etappitalot, joissa värvätyt matkoillaan majoituivat ja saivat ylöspitoa, olivat tärkeitä osia operaation onnistumiselle.

Kuva 31. Aholan päärakennus. Reino Hämeenniemi 2011.

3.5 Rajala

Rajalan tila sijaitsee Posion keskustan läheisyydessä Posionjärven ja Kotijärven muodostamalla kannaksella. Posio-Rovaniemi tie kulkee Rajalan länsipuolelta.

Pihapiiri on ollut neliönmuotoinen, mutta tiloja jaettaessa on pihapiiri jaettu kulmittain. Rajalan tilan piha on kolmion muotoinen ja pihatie halkaisee kartanon, tien vierellä kasvaa korkeita kuusia ja lehtipuita varjostaen pihaa ja taloa.

Rakennus on valkoisella vaakalaudoituksella ulkuvuorattu suorakaiteen mallinen peräpohjalainen asuinrakennus, jossa on punainen peltikatto. Rakennuksen ikkunat on vaihdettu. Tulisijoina talossa on hieno pirtinuuni ja kamareissa on muuratut uunit.

Talo on rakennettu vuonna 1902 ja asumaan siihen on muutettu vuonna 1903. Rakentajista ei ole tietoa, navetta rakennettiin heti päärakennuksen jälkeen. Sota-aikana rakennuksessa toimi sotilassairaala. Sodan jälkeen talo toimi myös kulkijoiden yöpymispaikkana. Vuosina 1956–1960 rakennus toimi yläasteena ja kansakouluna. Vuosina 1959–1960 talo remontoitiin ja vuosina 2009–2010 sitä on peruskorjattu. Talo on ollut koko ajan asuttuna.

LKYT-arvio:

Sodalta säästynyt pihapiiri.

Kulttuurihistoriallisesti ja maisemallisesti erittäin arvokas kohde, jolla on myös rakennushistoriallista arvoa.

Kuva 32. Rajalan päärakennus. Simo Oinas 2009.

Kuva 33. Aholan ja Rajalan pihapiiriä. Reino Hämeenniemi 2011.

3.6 Karikkola

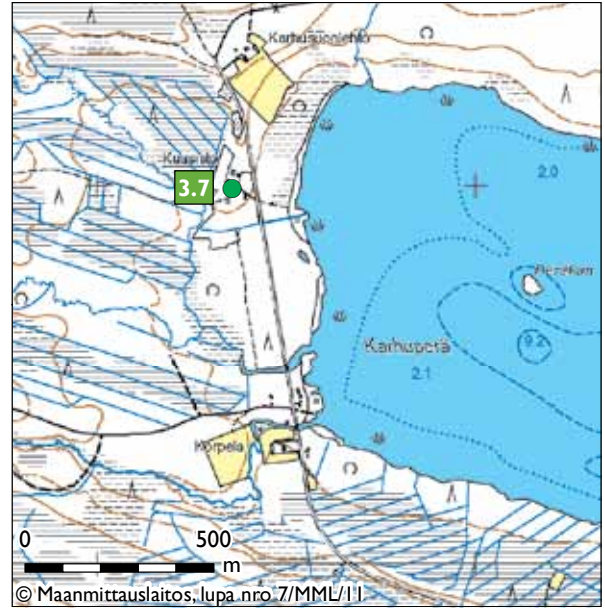
Karikkolan liikerakennus sijaitsee Rovaniemi-Kuusamo tien varrella. Etupiha on asiakkaiden autojen parkkitila ja takapihalla on ulkorakennus.

Rakennus on tyypillinen jälleenrakennusajan pienikokoinen yhdistetty liike- ja asuinrakennus. Rakennuksessa on kaksi kappaletta näyteikkunoi- ta. Rakennuksen ulkonäkö on muuttunut remont- tien myötä.

Talo on rakennettu vuonna 1956. Talossa oli Horttanaisen leipomo ja konditoria vuoteen 1988 saakka. Tiloissa on toiminut eri liikeyrittäjiä lyhyitä ajanjaksoja, kunnes vuonna 1998 kiinteistö vuok- rattiin ja vuokraajat perustivat Posion kukka- ja hautaustoimiston.

LKYT-arvio:
Jälleenrakennusajan kohde.

Kuva 34. Karikkola. Tiina Elo 2010.

Kartta 10. Aholan kohteet B.

3.7 Kuusisto

3.7 Kuusisto

Peltojen ympäröimä pihapiiri sijaitsee Karhu- peräntien vasemmalla puolella. Pihapiirissä on asuinrakennus, lato/navetta/maitohuone ja lato. Lisäksi pihapiirissä on uudempia rakennuksia ja siirtorakennus.

Asuinrakennus on maalaamaton harjakattoinen hirsirakennus, jossa on pulpettikattoinen pysty- laudoitettu osa. Rakennuksessa on sinkitty pelti- katto ja laudoitetussa osassa ruskea muovitettu peltikatto. Piippu on tehty liuskekeivestä. Talossa on 6-ruutuiset ikkunat.

Asuinrakennus on rakennettu vuonna 1918, la- to/navetta/maitohuone on vuodelta 1939 ja lato vuodelta 1937. Vuonna 1945 talossa on ollut par- haillaan 19 evakosta palannutta henkilöä. Pirtis- sä on asustanut kaksi perhettä vakituisesti sodan jälkeen. Talossa on majoitettu savottalaisia vuosi- na 1959–1960. Kesällä 1950 tilalla asui viimeiset vakituiset asukkaat. Vuoden 1961 jälkeen talo on ollut käytössä loma-aikoina. Rakennukset halutaan säilyttää jälkipolville mahdollisimman alkuperäi- sessä muodossa.

LKYT-arvio:
Pihapiiri, jossa sodalta säästyneitä ja uudempia rakennuksia, sekä siirtorakennus.
Rakennushistoriallisesti erittäin arvokas kohde, jolla on myös kulttuurihistoriallista ja maisemallista arvoa.

Kuva 35. Kuusiston päärakennus. LKYT 2004.

Kuva 36. Lato/navetta/maito huone -rakennus. LKYT 2004.

Anetjärvi

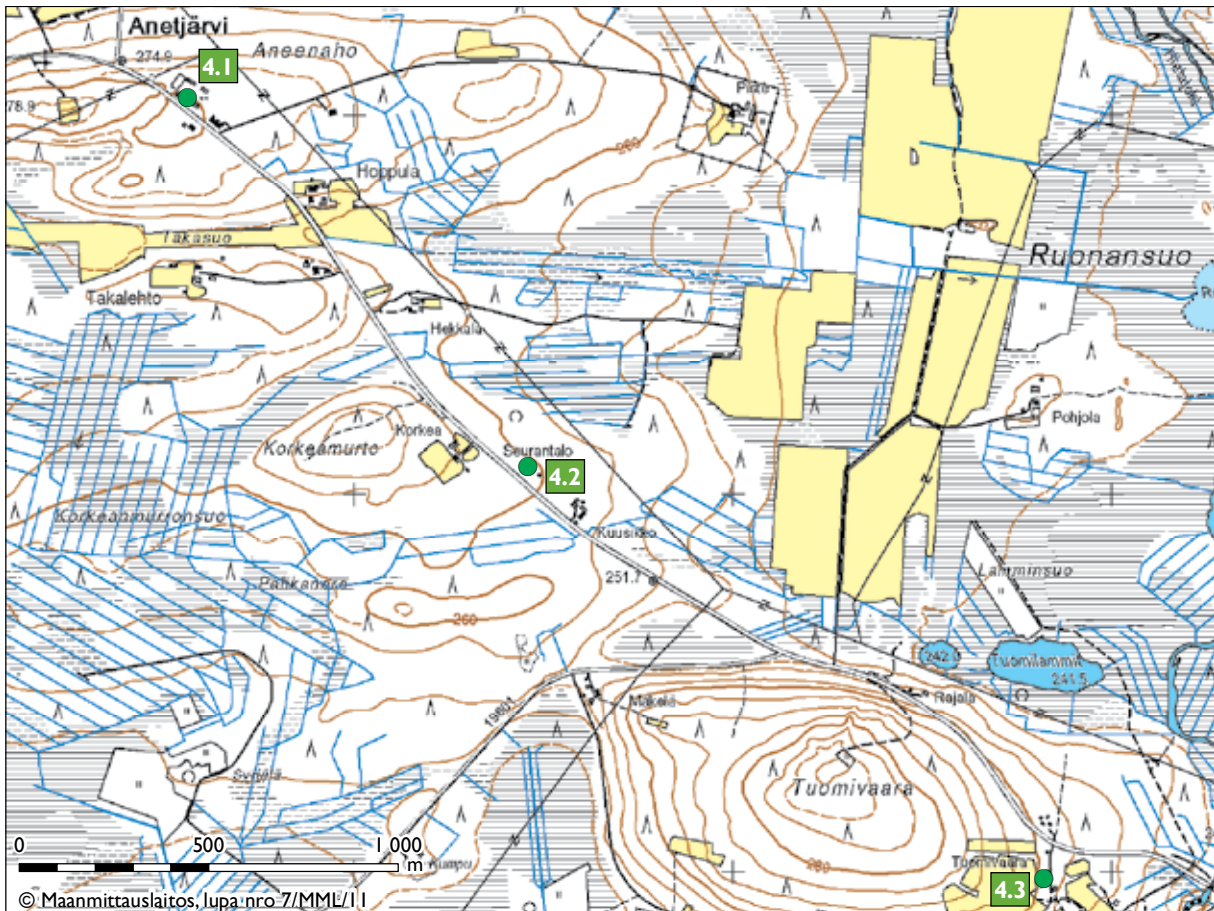
Anetjärven kylä sijaitsee Posion eteläosissa. Kylä on rakentunut Anetjärven etelärannalle pitkänomaisesti hieman varsinaisen ranta-alueen ulkopuolelle järveen viettävän rinteeseen ylä- ja lakialueelle. Kylän vanhimmat, 1800-luvun talonpoikaishapiirit sijaitsivat parinsadan metrin päässä Anetjärven rannasta viljelysten ympäröimänä. Ranta-alueen ja hapiirien väliin jää metsävyöhyke, jonka valtapuulajeina ovat kuusi ja koivu. Kylätie kulkee hapiirien sivuitse.

Anetjärven asuttaminen alkoi 1700-luvun lopulla, mutta varsinaisena Anetjärven syntyä voidaan pitää 1900-luvun alkuvuosikymmenten asutusalueiden syntyä. Tuolloin kylälle muutti väkeä eri puolilta Suomea ja kylälle rakennettiin kymmeniä uusia taloja. Ennen toista maailmansotaa, vuonna 1939 Anetjärvellä oli 315 asukasta. Asukasluku oli suurimmillaan sotien jälkeen, kun asutustilojen uusiin taloihin syntyi suuria perheitä. 2000-luvun alussa kylällä asui noin 250 asukasta.

Esiteltävät kohteet

- 4.1 Anetjärven koulu
- 4.2 Anetjärven kansantalo
- 4.3 Ahoniemi

Kartta II. Anetjärven kohteet.

Kuva 37. Ote Anetjärven isojakokartasta vuodelta 1862. Kansallisarkisto.

4.1 Anetjärven koulu

Pihaan tulee tie lounaasta. Pihapiirissä on vanhan koulurakennuksen lisäksi uudempi koulurakennus, talousrakennus ja sauna-grillikota. Sauna-grillikodan paikalla oli ennen jääkiekkokaukalo.

Koulu on punainen pystyrimoitettu rakennus, jossa on kaksi avokuistia: yksi päädyssä ja yksi julkisivulla. Molempien kuistien pilareiden päällä on niin kutsutut kissanpenkit, samoin rakennuksen nurkissa. Rakennuksessa on useita 6- ja 8-ruutuaisia alkuperäisiä ikkunoita. Rakennuksen takaseinällä on 12-ruutuiset ikkunat. Kaikkien alakerran ikkunoiden puitteet on profiloitu. Rakennuksessa on viisi kappaletta pystyuuneja.

Vanha koulu rakennettiin vuosina 1935–1936. Kouluun tuli luokan lisäksi veistoluokka, opettajien asunnot ja keittola. Kaikki oppilaat eivät rakennukseen mahtuneet, joten alakoulua pidettiin 10 vuotta vielä Juho Aneen talossa eli Jussilassa. Toinen pää rakennuksesta on ollut opettajien asuntona. Uuden koulun valmistuttua rakennus oli alaluokkien käytössä. Uusi koulurakennus ja asuntola valmistuivat vuonna 1949. Vuonna 2001 koulu lakkautettiin. Koulu on nykyään yksityisomistuksessa ja siinä toimii matkailuyritys Aneen Loma.

Kuva 38. Anetjärven vanhempi koulurakennus. LKYT 2004.

Kuva 39. Anetjärven uudempi koulurakennus. LKYT 2004.

Kuva 40. Talousrakennus. LKYT 2004.

LKYT-arvio:

Koulurakennuskokonaisuus, jossa toinen kouluista 1930-luvulta ja toinen 1950-luvulta.

Koulurakennukset uusiokäytössä.

Osa Anetjärven kyläkokonaisuutta.

Rakennushistoriallisesti erittäin arvokas kohde, jolla on myös kulttuurihistoriallista ja maisemallista arvoa.

4.2 Anetjärven kansantalo

Pihapiirissä on vuonna 1959 rakennettu työväentalo ja 1970-luvulla rakennettu yhdistetty varastopuuce -rakennus. Pihapiiriin saavutaan etelästä Anetjärventietä. Piha on nurmettunut ja sitä ympäröi metsä joka puolelta.

Rakennuksessa on alkuperäiset ikkunat. Pääovi on pariovi, jossa molemmissa ovissa 3 ikkunaruutua. Takaseinää on tuettu tukeilla. Salin puolella on korkeat suuret 2-ruutuiset ikkunat. Rakennuksen lattiaa on remontoitu vuonna 2002.

Kansantalon syntyhistoria alkaa 1920–1940-luvun välisestä asutusaallosta, jolloin kylälle muutti voimakkaasti vasemmistolaisittain ajattelevia ihmisiä. Anetjärvi olikin aikoinaan yksi Posion ”pu-naisimmista” kylistä ja sitä kutsuttiinkin ”Posion

Kuva 41. Anetjärven kansantalo. LKYT 2004.

Moskovaksi”. Anetjärven Kansantalon taustalla oli SKDL:n Kynsiperän osasto ja Suomen Puutyöväen Liiton Posion Kynsiperän osasto. Osastot ostivat 25 aarin tontin Huotarilta vuonna 1946 ilmeisesti yhdellä markalla ja rakennustyöt aloitettiin kahden vuoden kuluttua.

Lähes koko kylä osallistui kansantalon rakentamiseen. Lauri Väinämöltä ostettiin vanha hirsirakennus tarveaineiksi. Tässä vaiheessa talosta suunniteltiin yksihuoneista. Pirtti kohosi ikkunoiden reikien tasolle, mutta sitten hirret loppuivat kesken ja rakennushanke tyrehtyi.

Ajatus työväentalosta säilyi kuitenkin mielissä ja vuonna 1954 edellä mainitut yhdistykset ja uusi Anetjärven Demokraattiset Nuoret -niminen yhdistys (perustettu vuonna 1950) perustivat Anetjärven kansantalo -yhdistyksen ja päättivät liittyä Kansantalojen liittoon.

Oikeusministeriö hyväksyi Kansantalon yhdistyksen perustamisen kaksi vuotta myöhemmin ja rakennuspaikalle alettiin rahdata hirsii talkoovoimin. Suurin osa noin 180 hirrestä saatiin lahjoituksina. Yleensä joka talosta kerättiin kymmenisen hirttä. Valtiolta ostettiin 120 hirttä.

Rakennustyöt aloitettiin keväällä 1958. Talkooväkeä oli muistelmien mukaan niin paljon, ettei kaikille tuntunut löytyvän tekemistäkään. Tontti siirrettiin yhdistyksen omistuksesta Anetjärven Kansantalo ry:lle vuonna 1960 ja lainhuudatus tapahtui myöhemmin vuonna 1967. Itse talo oli lopullisesti valmis vuonna 1966, kun sinne saatiin pysyvä sähkö. Suuren, 84 neliön juhlasalin lisäksi rakennukseen kuului 18 m² näyttämö, kahvila-ravintola, eteisaula pukusuojineen ja ullakon asuintilat. Taloon mahtui kerralla noin 240 henkilöä. Talon rakentamislainat maksettiin pääsylipputuloin ja lainat saatiin maksettua vuoden 1968 loppuun mennessä.

Kansantalolla pidettiin työväen juhlatilaisuuksia, joista vappujuhlat tietenkin olivat suurin tapahtuma. Talolla näytettiin myös elokuvia ja siellä pidettiin kerhoja. Talolla on pidetty myös kylän yhteisiä juhlia, kuten hirvipeijaisia. Suurimman

maineen saavuttivat talolla järjestetyt tanssit, jotka houkuttelivat kävijöitä naapuripitäjiä myöten. Moni anetjärveläinen on löytänyt elämäkumppaninsa juuri kansantalolla. Nykyisin talossa pidetään kokouksia ja kyläläiset pelaavat lentopalloa siellä.

LKYT-arvio:

Seurantalo vuodelta 1959.

Kohteella on kulttuurihistoriallista arvoa.

4.3 Ahoniemi

Kaunis pihapiiri Tuomivaaran länsirinteessä, Anetjärventien eteläpuolella. Pihapiirin asuinrakennus on vuodelta 1890, jäähuone 1920-luvulta ja aitta 1800-luvulta. Päärakennus on harjakattoinen hirsinen pystyrimaverhoiltu asuinrakennus. Rakennuksessa on kissanpenkit. Ikkunat, sisäovet, pirtin uuni ja kakluuni ovat alkuperäiset. Talossa on kaksi tiilipiippua ja viisi tulisijaa (pirtin uuni, itse tehty kakluuni ja kolme peltikuorista kakluunia).

Tila on kuulunut alun perin Kuloharjun tilaan, mutta se erotettiin omaksi tilaksi 1800-luvun puolivälin jälkeen. Ensimmäiset tilalliset olivat Erik ja Lars Kulojärvi. Kulojärvet ottivat nimen Tuomivaara. Tuomivaaran tila jaettiin ja nimi muuttui Ahoniemeksi. Ahoniemen päärakennus on alkuperäisen Tuomivaaran tilan päärakennus. Tuomivaaran tilalla on ollut osuus Tuomijoen myllyyn ja sahaan. Tuomivaaralla on ollut paja tien toisella puolella vanhan ja uuden tien välissä. Alkuperäinen pirtti on ollut rinteessä nykyisen talon länsipäädyssä. Ahoniemi on legendaarisen kahlekuninkaan ja taikurin Timo Tuomivaaran synnyinkoti.

LKYT-arvio:

Sodalta säästynyt pihapiiri, jossa asuinrakennus, jääkellari ja aitta.

Muut talousrakennukset inventoitu numerolla 092

Tuomivaara.

Rakennushistoriallisesti erittäin arvokas kohde, jolla on myös kulttuurihistoriallista ja maisemallista arvoa.

Kuva 42. Ahoniemen päärakennus. LKYT 2004.

Jumisko

Jumiskon kylä sijaitsee Ala-Suolijärven ja Niemijärven välisellä kannaksella. Kylän läpi kulkee (Morottajantie) seututie 945. Jumiskon kylää sanottiin aikanaan myös Ala-Suolijärveksi, jolloin siihen sisältyi muitakin ympäristön asutusryhmiä. Varsinaisesti Suolijärven suurkylä, jollaisena sitä pitäjän itsenäistymisen aikana käsiteltiin, muodostuu Lehtiniemen, Hämeen, Karjalaisenniemen, Ristilän, Aittaperän ja Jumiskon asutusryhmistä, joista muutamat jakautuvat edelleen pienempiin.

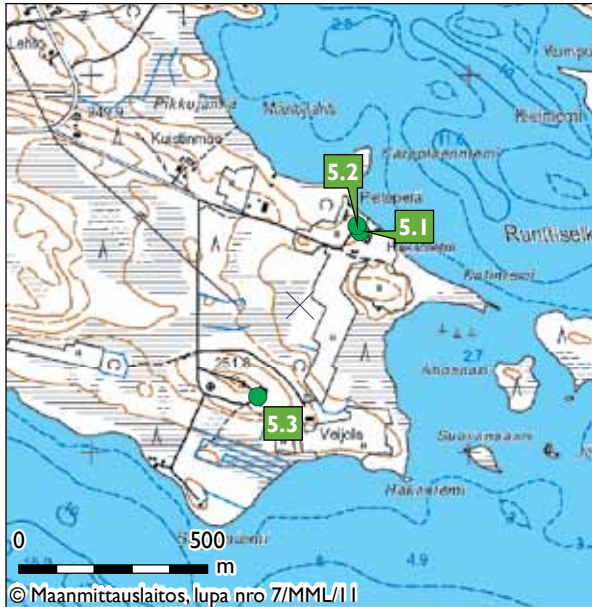
1990-luvun vaihteessa Jumiskossa toimi vielä posti ja kyläkauppa, joten palvelut olivat lähellä. Kylä sijaitsee linnuntietä mitattuna noin 30 kilometrin päässä Posion keskustaajamasta, Aholasta. Kemijärven keskustaajamasta Jumiskosta on noin 60 kilometriä. Jumisko sijaitsee runsaitten kalavesien rannalla. Jumisko on nimenä tunnettu erityisesti Pohjolan Voiman rakentamasta voimalaitoksesta (1952–1955), joka sijaitsee Kemijärven puolella Soppelassa.

Jumiskon voimalaitos

Lapin ensimmäinen voimalaitos rakennettiin Kemini Isohaaraan vuonna 1948. Isohaaran valmistuttua Pohjolan Voima ponnisteli Kemijoen Taivalkosken voimalaitostöiden aloittamiseksi talvella 1951–1952. Tämä hanke jouduttiin kuitenkin rahoitusvaikeuksien takia siirtämään tuonnemmaksi. Sen sijaan seuraavaksi kohteeksi valittiin Jumiskon voimalaitos. Sen kustannukset olivat pienemmät kuin Taivalkosken. Pohjolan Voimalla oli 1940-luvun lopulla suunnitelma valjastaa Kemijoki Pohjanlahden ja Kemijärven välillä kymmenellä voimalaitoksella. Isohaaran ja Taivalkosken lisäksi kartalla oli pato piirretty Ossauskoskeen, Petjäskoskeen, Valajaskoskeen, Sierilään, Vantauskoskeen, Pirttikoskeen, Juukoskeen ja Kemijärven Luusuaan. Isohaara ja Jumisko jäivät kuitenkin Pohjolan Voiman ainoiksi laitoksiksi Kemijoen vesistössä. Kemijoen rakentaminen vaati valtavia pääomia. PVO:n paaluttamille koskille astuikin valtioenemmistöinen Kemijoki Oy tammikuussa 1953. Uusi yhtiö, joka tosin perustettiin vasta 1954, rakensi Kemijoesta Suomen merkittävimmän sähköntuotantojoen.

Pohjolan Voima Oy hankki kesällä 1951 käyttöönsä sähkön tuottamiseksi Kemijoen keski-juoksun sivujoen Jumiskojoen, joka sai vetensä pääosin Posion Suolijärvistä ja Sallan Isojärvestä. Muutamaa vuotta myöhemmin yhtiö rakensi tunnelivoimalaitoksen ja aloitti järviolueiden vedenpinnan säännöstelyn, jotka kumpikin olivat ensimmäistä laatuaan Suomessa. Vedenkorkeuden vaihtelu rupesi yllättäen vaivaamaan järvien rantoja ja kalastoa ja haittaamaan ihmisten arkielämää monin tavoin, jolloin osa asukkaista aloitti kapinan. Myös Pohjolan Voiman oikeutta Jumiskojoen vesivoimaan ryhdyttiin tarkastelemaan uudelleen. Lakimiesten avulla asukkaat voittivat yhtiötä vastaan käydyn mutkikkaan taistelun, kun säännöstelyn alkamisesta oli kulunut yli 30 vuotta. Oikeuden määräämistä miljoonakorvauksista pääsivät osallisiksi kaikki posiolaiset maanomistajat ja suuri joukko sallalaisia. Tiedotusvälineitten kautta koko valtakunta seurasi Suolijärvien–Isojärven tapahtumia herkeämättä 1970-luvun alusta lähtien yli 10 vuoden ajan.

Esiteltävät kohteet

Kartta 12. Jumiskon kohteet.

- 5.1 Anttila
- 5.2 Peltoperä
- 5.3 Jumiskon terveystalo

5.1 Anttila

Pihapiiri on viljelysten keskellä ja sen pohjoispuolella on Suolijärvi. Peltojen reunoilla on koivikkoa ja etelässä peltojen takana männikköä, josta rakennuspuut on mahdollisesti tuotu. Samassa pihassa sijaitsee kaksi pihapiiriä, Anttila ja Peltoperä, jotka ovat veljesten omistuksessa. Pihapiirissä on asuinrakennuksen lisäksi navetta, joka on rakennettu 1900-luvun alussa sekä aitta 1800-luvulta.

Päärakennus on harjakattoinen hirsinen rakennus, jossa on kaunis kuisti ja peilipariiovet. Talossa on kaksi kivimuurattua piippua ja neljä tulisijaa.

Talo on rakennettu 1800/1900-luvun vaihteessa ja se on kengitetty uudelleen 2000-luvun alussa. Rakennuksen ikkunat on osittain alkuperäiset ja osa on vaihdettu uusiin. Taloa on uudistettu sisältä. Rannassa on ollut kolme kotaa (kala- pyykki- ja ruokakota) ja naapurin savusauna. Pihapiiri sijaitsee vanhan Mouruun menevän kulkureitin varrella ja kulkijat ovat yöpyneet talossa. Pihapiirissä on asunut monta sukupolvea yhtä aikaa. Talo on ollut asuttuna 1990-luvun alkuun ja se on nykyään kesämökkikäytössä.

LKYT-arvio:

Pihapiiri, jossa sodalta säästyneet asuinrakennus, navetta ja aitta sekä uudempia rakennuksia.

Liittyy kohteeseen 145 Peltoperä.

Rakennushistoriallisesti ja maisemallisesti erittäin arvokas kohde, jolla on myös kulttuurihistoriallista arvoa.

Kuva 43. Anttilan ja Peltoperän pihapiiriä. LKYT 2005.

Kuva 44. Anttilan päärakennuksen mutterikuisti. LKYT 2005.

Kuva 45. Anttilan päärakennus. LKYT 2005.

5.2 Peltoperä

Pihapiiri, jossa on asuinrakennuksen lisäksi navetta, liiteri ja sauna. Kohteella on Anttilan talon kanssa yhteinen piha ja pihatie lounaassa.

Päärakennus on harjakattoinen hirsinen asuinrakennus, jossa on harjakattoinen avokuisti. Talossa on kolme tulisijaa ja tiilipiippu. Rakennus on kengitetty vuonna 1910, jolloin neljä hirsikertaa vaihdettiin.

Pihapiiri tunnetaan kylällä Erkkilänä ja se toimi ennen kauttakulkupaikkana. Karjanpito on tilalla lopetettu 1960-luvulla. Talossa on asuttu pysyvästi aina 2000-luvulle saakka. Päärakennus on 1800-luvulta ja navetta on rakennettu vuonna 1956. Liiteri ja sauna ovat molemmat alun perin olleet aittoja. Kala-aittana alun perin toiminut rakennus on rakennettu 1800-luvulla ja on nykyään liiteri. Vaateaittana alun perin toiminut rakennus on siirretty nykyiselle paikalleen 1950-luvulla ja muutettu saunaksi.

LKYT-arvio:

Sodalta säästyneet asuinrakennus, sauna ja riihi, sekä navetta jälleenrakennusajalta.

Liittyy kohteeseen 116 Anttila.

Rakennushistoriallisesti ja maisemallisesti erittäin arvokas kohde, jolla on myös kulttuurihistoriallista arvoa.

Kuva 46. Peltoperän asuinrakennus. LKYT 2005.

Kuva 47. Peltoperän pihapiirin riihi. LKYT 2005.

5.3 Jumiskon terveystalo

Terveystalo sijaitsee kylän eteläpäässä. Länsipuolella terveystaloa on palaneen koulun piipun ja kivijalan raunioita ja ympärillä on mäntymetsää.

Rakennus on tyypillinen jälleenrakennusajan julkinen rakennus. Etupuolen laajennus sisältää odotushuoneen, molemmin puolin ovat avokuistit ja sisäänkäynnit. Itäpäädyssä oli kättilön ja terveysisaren asunnot. Sisätiloja muutettiin jonkin verran siinä vaiheessa, kun rakennus otettiin koulukäyttöön.

Jumiskon terveystalo on rakennettu 1950. Yhdistyneiden kansakuntien UNNRA avusti talon rakentamista. Vuonna 1964 terveystalo sähköistettiin ja lämmitysjärjestelmä muutettiin öljykattilalla toimivaksi. Vuosina 1987–1988 terveystalolla pidettiin koulua, kun Jumiskon koulu paloi salaman sytyttämänä ja Ristilän koulu paloi kattoremontin yhteydessä lähes samoihin aikoihin. Nykyisin rakennus toimii kylätalona ja asuinrakennuksena. Terveystalolla on pidetty myös kansalaisopiston toimintaa. Talo on Posion kunnan myytävien kiinteistöjen listalla.

LKYT-arvio:

Jälleenrakennusajan kohde.

Kohteella on rakennushistoriallista, kulttuurihistoriallista ja maisemallista arvoa.

Kuva 48. Jumiskon terveystalo. Simo Oinas 2009.

Lohiranta

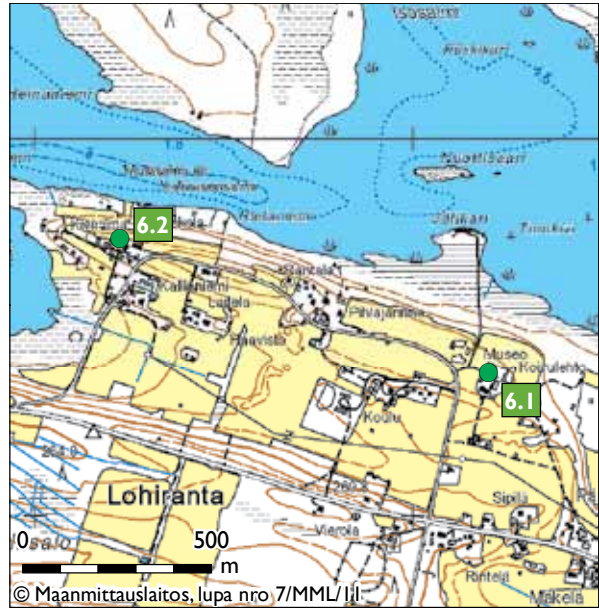
Yli-Kitkan kaakkoisrannalla sijaitseva Lohirannan kylä edustaa rakenteensa puolesta hyvin säilynyttä perinteistä järvikylää Posion kunnassa. Kylä sijoituu pitkänomaisen kummun päälle jättäen avoimen, viljellyn laaksopainanteen mantereen puolelle ja kapean lehtipuuvaltaisen metsävyöhykkeen järven ranta-alueelle. Laakson eteläpuolella maasto kohoaa jyrkästi kuusivaltaiseksi Lohisaloksi, jonka ylärinteellä kulkee Yli-Kitkan eteläpuolinen maantie. Maantien varrelta avautuu kuusikon välistä paikoitellen näkymiä, jotka tuovat kylärakenteen hyvin esille.

Lohirannan asuinrakennukset ovat lähes kaikki sotien jälkeiseltä ajalta, osa jopa aivan viime vuosikymmenien aikana rakennettuja omakotitaloja. Kylässä on säilynyt muutama vanha peräpohjalaistyylinen päärakennuskin. Ne ovat kuitenkin muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta (mm. Posion kotiseutumuseo) vain kesäkäytössä. Kylässä on myös muutama lomamökki. Yksi Lohirannan arvokkaaksi kulttuuriympäristöksi tekevä piirre on kylän vanhojen ja perinteisten talousrakennusten runsaus. Kyläkuva hallitsee aittojen, riihien, latojen ja vajojen paljous avoimessa kumpuilevassa maastossa, jossa on myös komeita täysikasvuisia metsiköitä siellä täällä.

Kuva 49. Lohirannan kylämaisemaa. Tiina Elo 2010.

Esiteltävät kohteet

Kartta 13. Lohirannan kohteet.

- 6.1 Posion kotiseutumuseo
- 6.2 Kiviranta

6.1 Posion kotiseutumuseo

Museo sijaitsee Kitkajärven etelärannalla Lohirannan kylässä.

Vuonna 1806 oli Hyväniemen kylässä Lohirannan alueella yksi päätalo. Samasta tilasta perustettiin 10 tilaa. Museona oleva päärakennus on rakennettu vuonna 1895. Se on rakennettu kehille ja siirretty nykyiselle paikalle.

Museorakennuksessa on parituparakenne. Luonnonkivien päällä on rossilattia, hirsirunko on alkuperäisessä kunnossa. Ikkunanpuitteet ovat profiloidut. Rakennuksessa on yksi piippu ja vanha piisi.

Talossa on asuttu viimeksi vuonna 1960. Kunta on omistanut museorakennukset vuodesta 1975 lähtien. Esineistöä alettiin siirtämään kotimuseoon vuonna 1977. Pihapiiriin on siirretty aitta/tallirakennus Anetjärveltä. Alun perin talli on ollut isompi. Puoji on toiminut ruoka-aittana. Myös pikku aitta on pihapiiriin siirretty. Aitta on ollut verkkoaittana ja siinä on säilytetty kalastustarvikkeita ja verkkoja. Museossa on noin 1 000 talonpoikaisesinettä. Museon lähellä Kitkan Lohilahden rannassa sijaitseva niitty on luokiteltu paikallisesti merkittäväksi perinnemaisemaksi.

LKYT-arvio:

Sodalta säästynyt päärakennus, aitta ja talli.

Kaikki siirtorakennuksia.

Osa Lohirannan kyläkokonaisuutta.

Rakennushistoriallisesti, kulttuurihistoriallisesti ja maisemallisesti erittäin arvokas kohde.

Kuva 50. Posion kotiseutumuseon pihapiiri. LKYT 2004.

Kuva 51. Kotiseutumuseon päärakennus. LKYT 2004.

6.2 Kiviranta

Pihapiiriin saavutaan lännestä Lohirannantietä. Siitä käännyttään vasemmalle mäen päällä. Rakennukset näkyvät tielle ja ovat peltojen ympäröimiä. Pihapiirissä on kaksi asuinrakennusta, liiteri, masiinihuone, riihi, mylly ja kaksi latoa.

Päärakennus on punainen hirsirakennus, jossa on vaakalaudoitus ja musta palahuopakatto. Rakennuksen alaosa on pysty-laudoitettu. Rakennuksessa on korkea kaksikerroksinen kuisti. Toisessa päädyssä on parveke toisessa kerroksessa.

Päärakennus on rakennettu vuonna 1908 ja toinen ns. pikkupirtti on siirretty nykyiselle paikalle vuonna 1910 kun pihapiirin ensimmäinen talo oli palanut. Liiteri on rakennettu 1900-luvun puolella. Masiinihuone, riihi ja mylly on muistitiedon mukaan rakennettu 1800/1900-luvun taitteessa. Toinen ladoista toimii nykyään venehuoneena.

Tilan ensimmäinen talo on ollut Lohirannan kantatalo ja tilasta on jakautunut kolme tilaa.

Päärakennus on peruskorjattu vuonna 1973 ja vuonna 1980 uusittiin ikkunat ja laitettiin keskuslämmitys. Toinen asuinrakennuksista toimii nykyään varastona. Rakennusta jatkettiin vuonna 1947. Rakennuksen vanhan osan alla on kellari. Talo on punainen vaakalaudoitettu hirsirakennus, jossa on musta palahuopakatto. Entinen masiinihuone on siirretty nykyiselle paikalle pihapiiristä ja toiminut sen jälkeen jyvä- ja vaateaittana. Mylly on siirretty Lohijokivarresta nykyiselle paikalle.

LKYT-arvio:

Pihapiiri, jossa sodalta säästyneitä rakennuksia ja mahdollisesti myös uudempia rakennuksia.

Liittyy kylän sivistyshistoriaan.

Osa Lohirannan kyläkokonaisuutta.

Rakennushistoriallisesti ja maisemallisesti erittäin arvokas kohde, jolla on myös kulttuurihistoriallista arvoa.

Kuva 52. Kivirannan päärakennus. LKYT 2004.

Kuva 53. Kivirannan pikkupirtti. LKYT 2004.

Sirniö

Posion eteläosissa sijaitseva Sirniön kylä on kunnan vanhimpia kyliä ja muodostaa hyvin säilyneen ja kunnossapidetyn kokonaisuuden Sirniövaaran etelä- ja kaakkoisrinteille. Kylä sijaitsee vaaran ylärinteillä, josta avautuvat laajat näkymät Unilammen taustalla sijaitseville vaaramaisemille.

Kylän keskeinen alue on Lapin muihin maatalouskyläihin verrattuna tiiviisti rakennettu. Päärakennusten lomassa on runsaasti erikokoisia talousrakennuksia kylätien mutkitellessa niiden lomitse avaten välillä näkymiä alarinteiden latojen täyttämille viljelysaukeille. Myös kylän pohjoispuolella Sirniövaaran itärinteet ovat viljelykäytössä. Rakennuskannan ikä vaihtelee voimakkaasti: vanhimmat rakennukset ajoittuvat jopa 1700-luvun alkupuolelle ja pääosa vanhoista asuinrakennuksista on peräisin 1800-luvun jälkipuoliskolta. Uusimmat rakennukset on puolestaan rakennettu 1990-luvulla. Yhteistä Sirniön rakennuskannalle on rakennusten tiivis sijoittuminen toisiinsa, vanhan ja uuden rakentamisen mittakaavallinen tasapaino sekä rakennusten verrattain hyvä kunto.

Kuva 54. Ote Sirniön isojakokartasta. Kansallisarkisto.

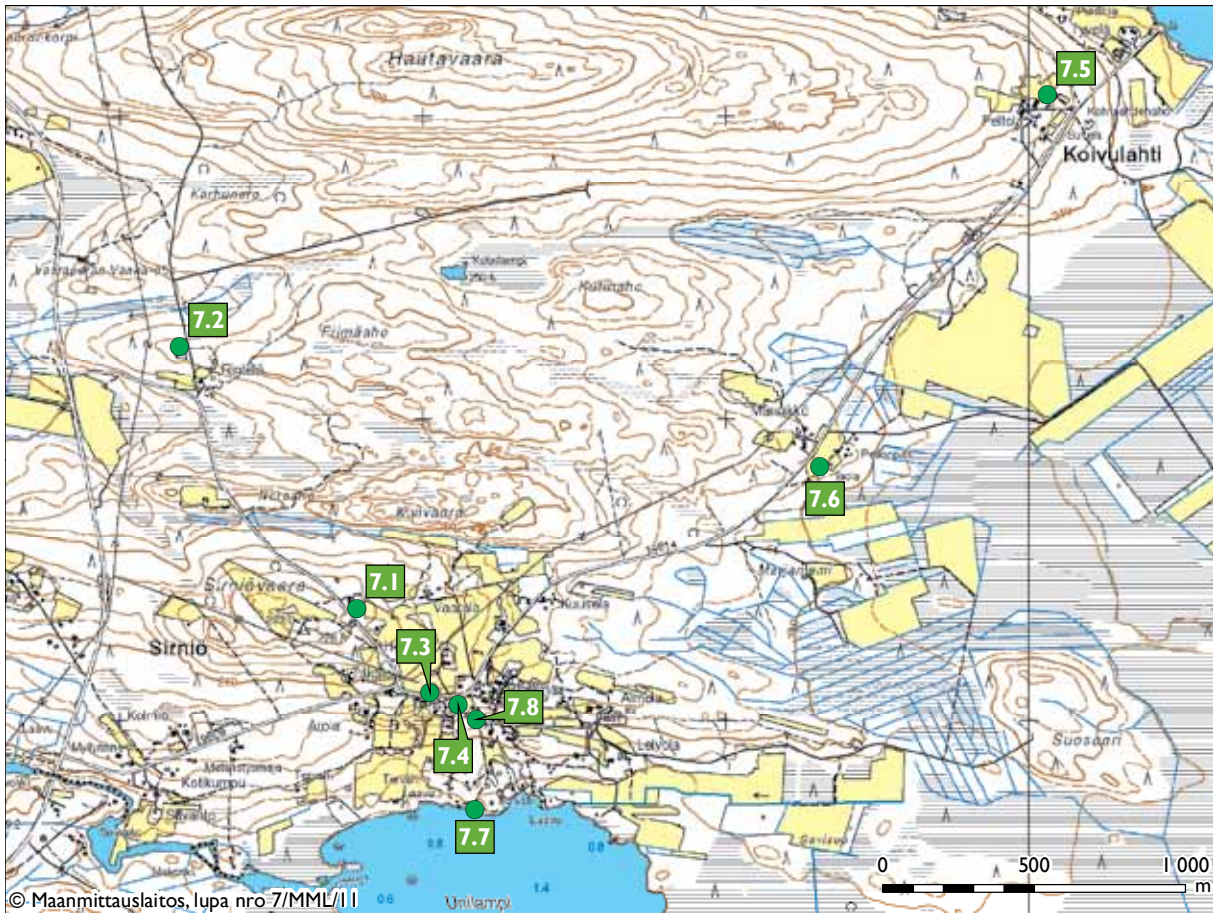

Kuva 55. Sirniön kylää. LKYT 2004.

Kuva 56. Sirniön kesämaisemaa. Tiina Elo 2008.

Esiteltävät kohteet

Kartta 14. Sirniön kohteet.

- 7.1 Sirniön koulu
- 7.2 Sirniön kisapirtti
- 7.3 Karvosen kauppa
- 7.4 Heikkilä
- 7.5 Peltola
- 7.6 Isoaho
- 7.7 jakokunnan ranta-aitta, nulusaitta
- 7.8 ahma-aitta

7.1 Sirniön koulu

Kahden eri-ikäisen koulurakennuksen, talousrakennuksen ja saunan muodostama kokonaisuus.

Koulu sijaitsee kauniilla mäellä, josta on kauniit näköalat. Tie pihapiiriin tulee lännestä. Koulurakennus ja talousrakennus sijaitsevat pohjois-etelä suunnassa toisiinsa nähden pihaan tultaessa. Itälänsi suunnassa on sauna ja asuntolarakennus. Pihapiirin keskellä on kaivo. Takana on vanhoja suuria kuusia pohjoispuolella.

Vanhemman koulurakennuksen julkisivulla on kaksi kuistia ja neljä kuusiruutuista risti-ikkunaa.

Toinen kuisteista on avokuisti, jossa on kaksi ovea sisälle rakennukseen. Kuistissa on harjakatto. Toinen kuisteista on pieni umpikuisti, jossa on samanlainen yläosa.

Uudemman koulurakennuksen julkisivulla on kaksi sisäänkäyntiä. Molempien sisäänkäyntien kohdalla katto jatkuu pitkälle ulospäin muodostaen avokuistin oven eteen. Rakennuksen päädysä on umpikuisti, jossa on harjakatto.

Talousrakennus on keltainen vaakalaudoitettu rakennus, jossa on puuceen kohdalla syvennys.

Pienikokoisen saunarakennuksen molemmissa päädyissä on yläosassa puoliympyrän muotoiset pikkuikkunat. Saunassa on myös kaksi pientä 4-ruutuista ikkunaa ja ruskea pystyaukkoitettu ovi ja yksi tiilipiippu.

Koulu aloitti toimintansa 23.10.1916 Jussilan pirtissä, jossa se toimi ensimmäisen vuoden. Seuraavana vuonna koulu siirtyi Jussilan kamarirakennukseen. Myös kylän pirtit otettiin käyttöön. Oppilaita oli paljon. Yhdessä pirtissä voimisteltiin, toisessa tehtiin käsitöitä, kolmannessa opiskeltiin matematiikkaa.

Koulu rakennettiin Sirniövaaran päälle, Kaananmaalle ja se aloitti toimintansa 13.10.1930. Opettajilla oli kaksi lehmää ja siihen aikaan kaikki tarpeellinen kasvatettiin koulun pelloissa. Saunarakennus rakennettiin ilmeisesti samaan aikaan

Kuva 57. Sirniön entinen koulu. LKYT 2004.

Kuva 58. Opettajien asuinrakennus. LKYT 2004.

Kuva 59. Sirniön koulun talousrakennus ja pieni saunarakennus. LKYT 2004.

koulun kanssa. Vuonna 1957 rakennettiin toinen koulurakennus pihapiiriin entisten tilojen käytyä ahtaaksi. Talvisodan aikana talvella 1939–1940 koululla toimi ilmavalvonta-asema. Koulun kattole oli rakennettu tähystystorni. Vuonna 1987 koululle tehtiin peruskorjaus. Myöhemmin kunta myi koulun Sirniön Hoivakotiyhdistys ry:lle ja se toimii vanhusten hoivakotina. Vanhemman koulurakennuksen ulkoseinät uusittiin vuonna 1966. Myös sisäremonttia tehtiin samaan aikaan.

LKYT-arvio:

Jälleenrakennusajan kohde.

Sodalta säästynyt ja 1950-luvulta peräisin oleva koulurakennus, jotka nykyään uusiokäytössä.

Osa Sirniön kyläkokonaisuutta.

Sirniön kylä RKY-kohde (valtakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö).

Kohteella on rakennushistoriallista, kulttuurihistoriallista ja maisemallista arvoa.

7.2 Sirniön kisapirtti

Pihapiiriin saavutaan lännestä Sirniöntietä. Metsä ympäröi rakennuksia. Pihapiirissä on seurantalon lisäksi vanha grillikoju sekä uusi wc-rakennus, jossa on pulpettimallinen katto.

Seurantalo on vaakalautainen rakennus, jossa on peltikatto ja kaksi piippua. Rakennuksessa on ruskea pystypaneeliövi ja yksiruutuiset ikkunat kuistissa. Rakennuksessa itsessään on korkeat 2-ruutuiset ikkunat. Talossa on pieni keittiö, buf-fettipuoli, narikka ja lippukaappi, sekä esiintymislava tanssilattioineen. Talossa on kolminkertainen umpilaudoitus ja sitä remontoitiin vuonna 1970, jolloin remontoitiin sisätiloja ja seinälevyt ja katto uusittiin.

Rakennusmestari Nestori Jäminki suunnitteli talon piirustukset. Joka talosta lahjoitettiin 5 runkoa puuta nuorisoseuran taloa varten. Rakennustyöt alkoivat talkoilla vuonna 1963 ja vuonna 1965 rakennus otettiin käyttöön. Kisapirtissä pidettiin ohjelmallisia iltamia, tansseja, sekä näytettiin elokuvia. Väkeä tapahtumiin tuli koko kunnan alueelta. Ohjelmallisen toiminnan osuus hiipui 1960-luvun lopulla. Nuorisoseura osallistuu kyläseuran toimintaan.

LKYT-arvio:

1960-luvulla rakennettu seurantalo.

Kuva 60. Sirniön kisapirtti. LKYT 2004.

7.3 Karvosen kauppa

Pihapiiriin saavutaan lännestä Koivulahdentietä. Rakennuksia ympäröivät pellot.

Rakennus on vaakalaudoitettu. Päätykolmiot on pystyrimoitettu. Rakennuksessa on yksi poikkipääty. Talossa on haukkaikkunat, pystyrimalaudoitettuja pariovet ja punainen kolmiorimahuopakate. Kaupan talousrakennus on pitkänomainen punainen rakennus, jossa on punainen kolmiorima huopakate.

Kuva 61. Karvosen kauppa Sirniössä. LKYT 2004.

Taivalkoskelainen kauppias Aaro Karvonen perusti sivumyymälän Sirniöön vuonna 1932. Ensi alkuun kauppa toimi vuokratiloissa Jussilassa. Jussilan isäntä myi vuonna 1932 Aaro Karvoselle kauppa varten tontin. Kauppa rakennettiin vuonna 1939 ja avajaiset olivat talvisodan aattona.

Kaupanhoitajana tässä Karvoson kaupassa oli pudasjärveläinen Impi Malinen. Hän osti Karvoselta kaupan vuonna 1953. Kaupan pito lopetettiin vuonna 1970. Nykyisin rakennus toimii seppäpäivien aikana ruokalana.

LKYT-arvio:

Sodalta säästynyt kaupparakennus.

Osa Sirniön kyläkokonaisuutta.

Sirniön kylä RKY-kohde (valtakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö).

Rakennushistoriallisesti ja maisemallisesti erittäin arvokas kohde, jolla on myös kulttuurihistoriallista arvoa.

7.4 Heikkilä

Päärakennus on punainen, lautavuorattu ja peltikattoinen asuinrakennus, jossa on 6-ruutuiset ikkunat. Verangossa on sirot 20-ruutuiset lasit. Veranko on kaksikerroksinen ja siinä on peilipariorvet. Rakennuksessa on luonnonkivistä muurattu piippu. Rakennuksessa sisällä pirtissä on perinteinen muurattu peräpohjalaisuuni, sekä kulmassa piisi. Pirtti oli alkujaan savupirttinä. Verangon vintillä on nukkuttu kesäaikoina. Rakennus on kengitetty silloin kun rakennus muutettiin ulospäin lämpiäväksi.

Kamaripuolen verangon katto-osa on erikoinen. Se jatkuu pulpettimaisena ja siihen on tehty frontoni. Hevostalli ja kehä ovat olleet alun perin tämän rakennuksen toisessa päässä, joka on myöhemmin purettu. Navettarakennus oli erillisenä pohjoispuolella kartanossa. Navetta on myös purettu 1960-luvulla.

Kamaripuolen toisen pään katto on lapekattomallia muistuttava. Verangon alaosassa on pystyrimalaudoitus ja yläosa on vaakalaudoitettu. Rakennuksen toinen pää, jossa on kamarit, on

pystylaudoitettu ja toinen pää, jossa on puojit, on hirret näkyvissä.

Alkuperäinen jauho-aitta toimii nykyisin varastona. Se on siirretty vanhasta Heikkilästä nykyiselle paikalle noin kilometrin päähän. Rakennus on korkealla maasta ja siinä on kaksi ovea. Toinen on ylhäällä oleva luukku, toinen alhaalla oleva oikea ovi. Ovien vino-laudoitus muodostaa salmiakkikuvion. Nurkat on koteloitu. Rakennus on maa-laamaton.

Isonjaon aikaan 1870-luvulla Keskikartano jaettiin kahteen osaan: Paavolaan ja Uutelaan. Myöhemmin Paavola jaettiin kahdeksi: Paavolaksi ja Jussilaksi. 1900-luvun alussa Paavola jaettiin jälleen kahdeksi: Heikkiläksi ja Paavolaksi.

Tämä Heikkilä oli Paavolan pirtin eteläpään rakennettu (vuonna 1816) jatko, jossa oli syömäporstua, kööki ja suuri savupirtti. Yksi seinä oli siis Paavolan kanssa yhteinen. Kun Paavola 1950-luvulla purettiin pois, vietiin Heikkilästä pohjoispään seinä. Heikkilän pirtti oli tavan mukainen suuri ja korkea savupirtti. Kulku pirttiin tapahtui Paavolan kanssa yhteisen ulkoverangon ja porstuan kautta ensialkuun. Myöhemmin Heikkilä sai oman sisäänkäynnin ja silloin rakennettiin tämä nykyinen veranko. Vuonna 1880 Heikkilän pirtti muutettiin uunilämmitteiseksi ja samalla ulospäin lämpiäväksi. Pirtin seinät kengitettiin samalla kun pirtti muutettiin ulospäin lämpiäväksi. Eron huomaa vielä nytkin: ikkunan yläreunasta laipioon asti seinät ja laipio ovat savun mustuttamat, ikkunan ylälaidasta alas ne ovat vain ajan patinan tummentamat.

Tässä Heikkilän pirtissä on pidetty paljon eri tilaisuuksia ja kokouksia, lestadiolaisten seuroja ja kinkereitä. Kinkerien yhteydessä pidettiin jumalanpalveluksia ja seurakuntalaisten kuulustelujen lisäksi kastettiin lapset ja suoritettiin muita kirkollisia toimituksia tarpeen mukaan.

Kohde tunnettiin 1920-luvulla nimellä Ranninkartano, eli Keskikartano, johon kuului nykyiset Paavola, Heikkilä ja Jussila. Yhteensä Ranninkartanossa asui 4 perhekuntaa sotien molemmin puoli ja rakennuksia oli 6, kartanosta kauempana kymmeniä. Nykyinen tilan nimi on Mäntylä.

Heikkilän kartano ja Pirttirakennus on nykyisin Sirniön seppäpäivien keskus. Siellä pidetään myös kokouksia ja erilaisia tilaisuuksia tarpeen mukaan. Vastapäätä on Kamaripuoli, jossa Suu- ja Kartanokamareissa myydään sirniöläisten tekemiä ja seppien takomia tuotteita. Kamaripuolella perikamari on museona. Se kuvastaa entistä asumistyyliä ja siellä on talon naisväen käsitöitä. Molemmat rakennukset ovat saaneet Hurrikaspalkinnon vuonna 2010.

Kuva 62. Heikkilän päärakennus. LKYT 2004.

Kuva 63. Heikkilän ns. kamaripuoli. LKYT 2004.

LKYT-arvio:

Sodalta säästyneet asuinrakennus, kamaripuoli ja aitta Osa Sirniön kyläkokonaisuutta.

Sirniön kylä RKY-kohde (valtakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö).

Rakennushistoriallisesti ja maisemallisesti erittäin arvokas kohde, jolla on myös kulttuurihistoriallista arvoa.

7.5 Peltola

Pihapiirissä on vanhan asuintalon lisäksi uusi asuinrakennus.

Vanhassa asuinrakennuksessa on kaksi kuistia, molemmat ovat samanlaisia. Ylhäällä kuistissa on 3-ruutuinen pieni vaakaikkuna ja alhaalla moniruutuiset ikkunat pariovien molemmin puolin. Talo on ollut väritykseltään punainen, mutta maalipinta on rapissut olemattomiin. Rakennuksessa on yksi piippu, joka on luhistunut.

Vanha asuinrakennus on rakennettu vuonna 1926. Samaan pihapiiriin rakennettiin uusi talo vuonna 1966.

LKYT-arvio:

Sodalta säästynyt asuinrakennus, jossa kaksi kuistia.

Kohteella on rakennushistoriallista, kulttuurihistoriallista ja maisemallista arvoa.

Kuva 64. Peltolan päärakennus. LKYT 2004.

7.6 Isoaho

Pihaan saavutaan Koivulahdentieltä etelästä. Varsinaista tietä pihaan ei ole vaan pelto ympäröi taloa. Metsä rajoittuu saunan takana, jossa on kolme komeaa kuusta. Aitta sijaitsee metsän reunassa, pellon takana.

Päärakennus on punainen rakennus valkoisella puitevärillä ja siinä on risti-ikkunat. Kuistissa on huopakatto. Kuistissa on vaalean siniset pariovet. Ovien yläosassa on kaksi peiliä ja alaosassa pystyrimoitus. Rakennuksessa on kaksi punatiilistä piippua, joista toinen on korkea. Pihapiirissä on lisäksi sauna ja aitta.

Tämän tilan alkuperäisen perheen isäntä sai isältään Hauta-ahon kruununtorpan paikan, jossa oli valmis talo. Perhe asui siellä kuusi vuotta. He eivät kuitenkaan viihtyneet Kynsijärven itäpuolella olevassa syrjäisessä paikassa, vaan he valitsivat uudeksi asuinpaikakseen Isoahon. He saivat puolen hehtaarin tontin puolentoista kilometrin päässä Sirniöstä koilliseen ja siirsivät sinne rakennukset Hauta-ahosta vuonna 1928. He vaihtoivat Hauta-ahon kruununtorpan maat niin, että antoivat Hauta-ahon maat pois, mutta saivat tilalle Isoahon ympäristöstä valtion maata. Näin Isoahosta muodostui asuintila ja he saivat vaihtokaupassa siirrettyä torpanoikeudet Isoahoon Hauta-ahosta. Tilalla on asuttu vakituisesti vuoteen 1957 saakka ja sen jälkeen kesäisin. Tilan kiinteistönimi virallisissa papereissa on Isola.

LKYT-arvio:

Sodalta säästyneet asuinrakennus, sauna ja aitta. Kohteella on rakennushistoriallista, kulttuurihistoriallista ja maisemallista arvoa.

Kuva 65. Isoahon päärakennus. LKYT 2004.

7.7 Jakokunnan ranta-aitta ja nuottakota

Jakokunnan yhteisellä alueella sijaitsevat nuottakota ja ns. Kääriän ranta-aitta. Ranta-aitalle saavutaan kirkkotietä pitkin etelään. Ranta-aitta sijaitsee Unilammen rannalla. Ajopolkua saavutaan pohjoisesta rantaan, jossa nuottakota sijaitsee.

Ensimmäiset varsinaiset asukkaat saapuivat Sirniöön vuonna 1680. Kääriän ukko lienee ollut kalastajista ensimmäinen, joka viipyi pidempään kauniin vaaran ja kalaisan järven luona. Hänen täytyi rakentaa ensimmäinen asumuksensa Unilammen etelärannalle, koska pohjoisrannalla oli paljon karhuja. Myöhemmin hän pystyi tunkeutumaan myös pohjoisrannalle. Muistona hänestä on Kääriän kenttä Unilammen etelärannalla, ja Unilammen pohjoisrannalla oleva Kääriän aitta, jota pidetään Etelä-Posion vanhimpana, 1600-luvun lopulla tehtynä rakennuksena. Seinässä on vuosiluku 1711, joka liittyy rakennuksen siirtoon. Aitan ulkomitat ovat 3 x 3 m.

LKYT-arvio:

Sodalta säästyneet aitat. Nulusaitta luultavasti Sirniön kylän vanhin rakennus. Osa Sirniön kyläkokonaisuutta. Sirniön kylä RKY-kohde (valtakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö). Rakennushistoriallisesti, kulttuurihistoriallisesti ja maisemallisesti erittäin arvokas kohde.

Kuva 66. Nuottakota. LKYT 2004.

Kuva 67. Ranta-aitta. LKYT 2004.

7.8 Ahma-aitta

Veistetyistä maalaamattomista hirsistä tehty rakennus, jonka kaikki kulmat on koteloitu. Aittarakennus on ns. otsamalla. Rakennuksessa on huopakatto, jonka päällä malkapuut. Takaseinällä on pystylauditus.

Aitan nimitys johtuu siitä, että siinä on pidetty kasvattina ahmaa, jota on ruokittu oven kamanan oikealla puolella olevasta pienestä aukosta. Myöhemmin kissaa varten on oveen tehty isompi aukko.

Ahma-aitta toimii nykyään museoaittana.

LKYT-arvio:

Sodalta säästynyt aittarakennus.

Osa Sirniön kyläkokonaisuutta.

Sirniön kylä RKY-kohte (valtakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö).

Rakennushistoriallisesti, kulttuurihistoriallisesti ja maisemallisesti erittäin arvokas kohde.

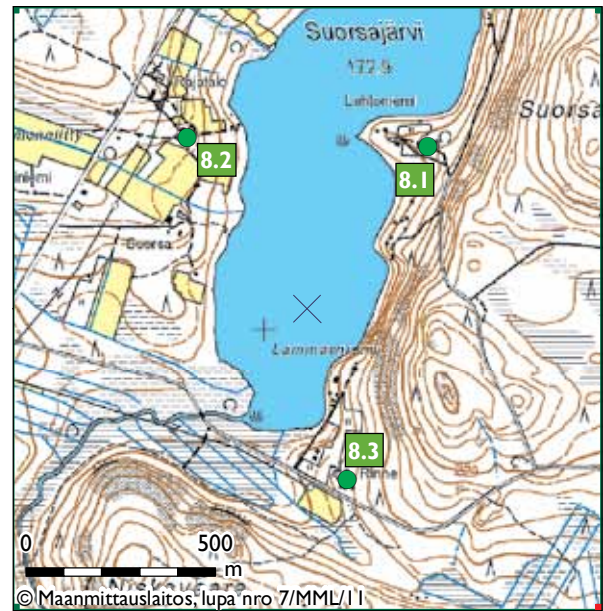
Kuva 68. Ahma-aitta. LKYT 2004.

Suorsajärvi

Suorsajärvi sijaitsee Posion kunnassa aivan Rovaniemen rajan läheisyydessä. Suorsajärven tie haarautuu Rovaniemi-Posio tiestä pohjoiseen, risteyksestä on noin neljän kilometrin matka itse Suorsajärvelle. Kemijärven ja Posion välinen kunnanraja kulkee järvestä niin, että pohjoisin osa Suorsajärvestä kuuluu Kemijärven ja eteläinen puoli Posion kuntaan. Rakentaminen on sijoittunut Suorsajärven lännen ja idän puolisille rannoille.

Posion itsenäistyessä Posion seurakuntaan liitetty läntisin osa oli Suorsajärven asutus; kaksi taloa ja kolme kruununtorppaa Rovaniemen Kemihaaran kylästä.

Esiteltävät kohteet

Kartta 15. Suorsajärven kohteet.

- 8.1 Lehtoniemi
- 8.2 Rajatalo
- 8.3 Rinne

8.1 Lehtoniemi

Pihapiiri sijaitsee niin, että Suorsajärvi on lännessä. Talon ja rannan välissä on kesämökkejä. Itärinne on mäntymetsää.

Päärakennus on harjakattoinen hirsinen asuinrakennus. Kuistia ei ole, mutta ulko-oven yläpuolella on frontoni. Rakennuksessa on kaksi tiilipiippua ja yksi tulisija. Alkuperäinen pirtin uuni ei ole käytössä. Talli/puoji-rakennus on harjakattoinen hirsirakennus, joka on yli sata vuotta vanha. Tuohikatto ja malat on vaihdettu peltikattoon vuonna 1987.

Tila on kruununtorppasta erotettu. Asuinrakennus on rakennettu luultavasti vuonna 1897. Talli/puojirakennus on siirretty nykyiselle paikalle järven toiselta puolelta. Puoji on luultavasti vanhempi kuin talo. Sauna on rakennettu sodan jälkeen ja se on siirretty nykyiselle paikalleen 1980-luvun lopussa. Talo autioitui ennen 1970-luvun alkua, kunnes nykyisen omistajat muuttivat asumaan vakituisesti vuonna 1987.

LKYT-arvio:

Sodalta säästyneet asuinrakennus ja puoji, sauna siirtorakennus.

Rakennushistoriallisesti ja maisemallisesti erittäin arvokas kohde, jolla on myös kulttuurihistoriallista arvoa.

Kuva 69. Lehtoniemen päärakennus. LKYT 2005.

Kuva 71. Rajatalon päärakennus. LKYT 2005.

Kuva 70. Lehtoniemen puojirakennus. LKYT 2005.

Kuva 72. Talli-puojirakennus. LKYT 2005.

8.2 Rajatalo

Suorsajärven rannalla sijaitseva viljelysten keskellä oleva pihapiiri, jossa on asuinrakennuksen lisäksi aitta, talli/puoji, paja, kaksipäinen aitta ja sauna.

Asuinrakennus on harjakattoinen pystyrima-verhoiltu asuinrakennus, jossa on kaksi följaria. Rakennuksessa on kaksi tiilipiippua (harmaa ja punainen), tuuletushormi ja tulisija. Asuinrakennuksen kehikko on tehty nykyisen navetan paikalla ja siirretty nykyiselle paikalle vuonna 1860. Talo on remontoitu vuonna 1938 ja ulkovuorattu vuonna 1957. Vuonna 1990 kuisti muutettiin matalammaksi ja kuistiin rakennettiin wc. Nykyisin rakennus toimii loma-asuntona.

Aittarakennus on harjakattoinen sahanurkkainen hirsinen jauhoaitta, joka rakennettiin 1860-luvulla ja siirrettiin vuonna 1981 uuden talon pihapiiriin.

Talli/puojirakennus on harjakattoinen hirsirakennus, joka on rakennettu vähän myöhemmin kuin asuinrakennus. Sen katto on uusittu. Rakennus on nykyisin verstaas/varasto.

Manttaalitila on jaettu Kiviniemeen ja Rajataloon. Vanha asuinrakennus on kylän vanhin rakennus. Vanhan asuinrakennuksen kehikko on tehty nykyisen navetan paikalla ja siirretty nykyiselle paikalle vuonna 1860. 1860-luvulla rakennettu vilja-aitta on siirretty vuonna 1981 uuden talon pihapiiriin.

riin. Kaksipäisen aitan alapuolella on tervahauta. Hirsinen pajarakennus on vanha ja harjakattoinen hirsinen sauna on rakennettu navetan ladon hirsistä.

LKYT-arvio:

Sodalta säästynyt pihapiiri.

Rakennushistoriallisesti ja maisemallisesti erittäin arvokas kohde, jolla on myös kulttuurihistoriallista arvoa.

8.3 Rinne

Luonnonmukainen umpipiha, joka on neljälle sivulle rakennettu. Pihapiirissä on lehtipuita ja vanhat rakennukset sijaitsevat uuden talon takana. Suorsajärvi on luoteessa ja Soidinkummuntie lounaassa.

Asuinrakennus on harjakattoinen hirsirakennus, jossa on yksi tiilipiippu ja neljä tulisijaa, joista käytössä on enää yksi.

Harjakattoinen hirsinen savusauna/puoji on rakennettu 1930-luvulla tai jopa sitä ennen. Oven yläpuolella on kaksi kappaletta frontoneja. Rakennus on toiminut ennen savusaunana ja liha/suola-aittana ja nykyään se toimii varastona.

Rakennukset on siirretty rannasta nykyiselle paikalle elokuussa 1934. Vuoteen 1975 tilalla pidettiin lehmä ja hevonen. Asuinrakennuksessa asuttiin vuoteen 1978, jolloin valmistui uusi asuinrakennus.

Kuva 73. Rinteen päärakennus. LKYT 2005.

Kuva 74. Rinteen puojirakennus. LKYT 2005.

LKYT-arvio:

Sodalta säästyneet asuinrakennus ja puoji pihapiirissä, jossa myös uudempia rakennuksia. Maisemallisesti erittäin arvokas kohde, jolla on myös rakennushistoriallista ja kulttuurihistoriallista arvoa.

Tolva

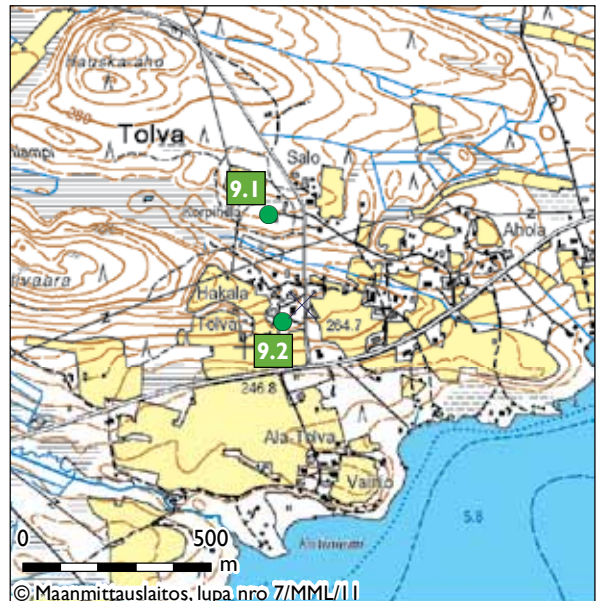
Tolvan kylä sijaitsee Posion kunnan itärajan tuntumassa Yli-Kitkan luontesrannalla. Kylä on luokiteltu maakunnallisesti arvokkaaksi maisemakokonaisuudeksi. Kylän kulttuurihistorialliset arvot liittyvät suhteellisen tiiviiseen kylärakenteeseen maisemiltaan vaikuttavassa Yli-Kitkajärven hallitsemassa vaaramaisemassa. Kylän asuinrakennukset ovat pääosin sodanjälkeisiä ja yleisilmeeltään hyvin kirjavaa.

Tie- ja sähköyhteydet Tolvan kylälle valmistuivat vuonna 1962.

Kuva 75. Tolvan kylämaisemaa. Tiina Elo 2008.

Esiteltävät kohteet

Kartta 16. Tolvan kohteet.

9.1 Tolvan entinen kansakoulu

9.2 Tolvan tila

9.1 Tolvan kansakoulu

Koulu sijaitsee korkealla mäellä Tolvan kylässä.

Koulurakennuksen toinen puoli on kaksikerroksinen ja toinen yksikerroksinen. Rakennuksessa on kaksi umpikuistia, joista toinen 2-kerroksinen ja siinä on pieni parveke. Koulu peruskorjattiin vuosina 1991–1992. Kuistit rakennettiin vuonna 2004. Rakennuksessa on 4 piippua ja 16 tulisijaa, jotka ovat peltisiä pystyuuneja.

Koulu on rakennettu vuonna 1950. Kunta myi koulurakennuksen yksityiselle vuonna 1997.

Kuva 76. Tolvan entinen kansakoulurakennus vuonna 2004. LKYT 2004.

Kuva 77. Tolvan tilan päärakennus. LKYT 2004.

Koululla toimii nykyään Korpihilla Ky, joka valmistaa jalostamalla luonnontuotteita. Toinen puoli koulusta toimii kahvilana/myyntitilana, toinen puoli toimii pakkaus/varastotilana ja sinne valmistui suurtaalouskeittiö keväällä 2004. Korpihilla on suosittu matkailijoiden käyntikohde.

Sauna on rakennettu vuonna 1950 ja se on käytössä edelleen. Lautarakennuksen sisälle on rakennettu hirsisauna ja hirsiaitta.

Varastorakennus on rakennettu vuonna 1950. Sen katto korjattiin vuonna 2003 ympäristökeskuksen toimesta. Varastorakennusta on kunnostettu myös viime vuosina ja pihapiiriä muokattu.

LKYT-arvio:

Jälleenrakennusajan kohde.

Koulurakennus, joka uusiokäytössä.

Tolvan kylä on maakunnallinen maisemakokonaisuus -kohde.

9.2 Tolvan tila

Lounaasta saavutaan Patoniemientietä, josta kääntyy Holtinojantie pohjoiseen. Rakennukset sijaitsevat vasemmalla puolella peltojen keskellä.

Asuinrakennus on vihreä vaakalaudoitettu rakennus. Yksi nurkista on lohkokivipilari -perusteinen, muualta betoniperusteinen. Rakennuksessa on suurikokoinen umpikuisti.

Aitta on maalaamaton hirsinen rakennus, jossa laudoitetut lyhyet nurkat ja peltikatto. Rakennuksen julkisivulla on kaksi ovea alhaalla ja molempien yläpuolella oviuukut. Alaovet on koristeveistetty.

Viljankuivaamon lämmityshuoneosa on tehty hirsistä, loppu rakennuksesta on pystyrimalaudoitettu. Rakennuksessa on yksi tulisija.

Puimalan lato-osa on hirsinen, puimalaosassa on pystyrimalaudoitus. Rakennus on maalaamaton.

Vanhasta pirtistä oikealla on ollut samanlainen suuri pirtti, jossa toimi aluksi koulu. Myöhemmin talossa toimi 1950-luvulla kylän kauppa. Talo purettiin 1950-luvun lopulla. Yksi osa talosta siirrettiin saareen 1950-luvun lopulla kesämökiksi.

Vanha asuinrakennus rakennettiin vuonna 1930 ja se on edelleen asuinkäytössä. Rakennukseen uusittiin sisäkatto vuonna 1960 ja vuonna 1980 vesikatto.

Aitta on muistitiedon mukaan rakennettu vuonna 1864. Rakennus on toiminut ruumiiden säilytyspaikkana. Katto on korjattu peltikatoksi, alkuperäinen katto oli malkakatto. Nykyään aitta toimii varastona.

Viljankuivaamo on rakennettu 1940-luvun lopulla.

Puimala on rakennettu 1940-luvun lopulla. Puimalassa on puitu viimeksi ohraa noin 20 vuotta sitten.

Aittarakennus on rakennettu 1920-luvulla.

LKYT-arvio:

Pihapiiri, jossa sodalta säästyneitä ja uudempia rakennuksia.

Liittyy kylän elinkeino- ja sivistystoimintaan.

Useita perinteisiä talusrakennuksia.

Tolvan kylä maakunnallinen maisemakokonaisuus 1992.

(MAMK)

Rakennushistoriallisesti ja maisemallisesti erittäin arvokas kohde, jolla on myös kulttuurihistoriallista arvoa.

Kuva 78. Tolvan tilan komea aitta. LKYT 2004.

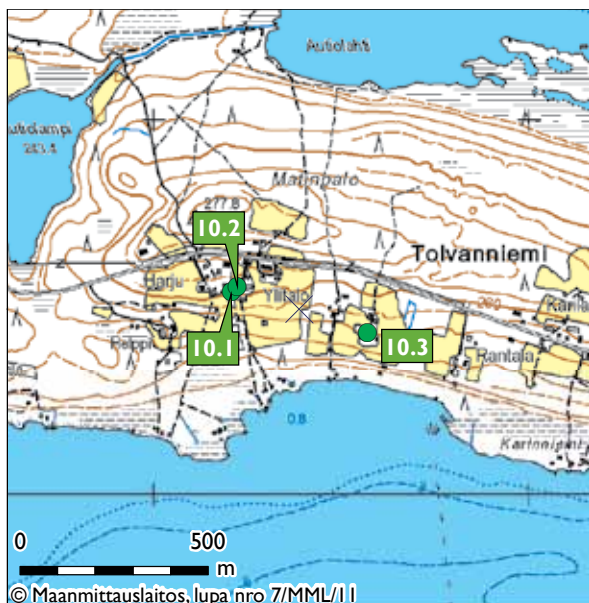

Kuva 79. Tolvanniemen kaunista näkymää. LKYT 2005.

Tolvanniemi

Tolvanniemi on Yli-Kitkan länsirannalla oleva niemi, noin 14 kilometriä Posio–Kuusamo tieltä pohjoiseen. Asutus on sijoittunut niemen eteläiselle rannalle. Rakennuksia niemessä on kaiken kaikkiaan parisenkymmentä.

Esiteltävät kohteet

Kartta 17. Tolvanniemen kohteet.

- 10.1 Tyvitalo
- 10.2 Ylitalo
- 10.3 Tolvanniemi

10.1 Tyvitalo

Päärakennus on pohjois-eteläsuunnassa oleva harjakattoinen pysty- ja vaakalaudoitettu asuinrakennus. Rakennuksessa 5 on följaria ja kuistissa ei ole ulko-ovea. Rakennuksessa on kaksi tulisijaa, yksi betonoitu piippu ja yksi kivipiippu.

Navettarakennus on harjakattoinen lukkosalvoksinen hirsirakennus. Päätykolmiot ovat pystylautaa. Rakennuksessa on yksi kivipiippu ja kaksi tulisijaa.

Aittarakennus on harjakattoinen sahanurkkainen hirsinen vilja-aitta.

Puimalarakennus on harjakattoinen koirankaulasalvoksinen hirsinen rakennus.

Tyvitalon manttaalitilalla asui kolme veljestä. Ensimmäinen talo paloi, jonka jälkeen tuotiin Kuusamon Vaaralahdesta kehillään ollut talo Tyvitaloon 1900-luvun vaihteessa. Yksi veljeksistä jäi Tyvitaloon ja toiselle rakennettiin samaan pihapiiriin talo vuonna 1914. Tila erotettiin omaksi tilaksi vasta isojaon aikana vuonna 1959. Saksalaiset sotilaat asuivat tilalla sodan aikana. Tilalla on asuttu vuoteen 1986. Karjanpito lopetettiin 1970/1980-luvun vaihteessa. Tyvitalo tunnetaan myös Tyvelänä.

Asuinrakennuksen ikkunat vaihdettiin osittain 1970-luvulla.

Navetta on rakennettu ennen sotaa 1930-luvulla.

Vilja-aitta on vanha ja se on toiminut kesäisenä nukkumapaikkana talon tyttärille. Viljalaarit ovat edelleen paikoillaan.

Puimala rakennettiin 1900-luvun alussa ja sitä käytettiin viimeksi 1950-luvun lopulla. Nykyisin rakennus toimii varastona/liiterinä.

LKYT-arvio:

Liittyy kohteeseen 167 Ylitalo.

Pihapiiri, jossa sodalta säästyneitä ja uudempia rakennuksia. Rakennushistoriallisesti ja maisemallisesti erittäin arvokas kohde, jolla on myös kulttuurihistoriallista arvoa.

Kuva 80. Tyvitalon päärakennus. LKYT 2005.

Kuva 81. Ylitalon päärakennus. LKYT 2005.

Kuva 83. Ylitalon/Tyvitalon pihapiiriä. LKYT 2005.

10.2 Ylitalo

Avara ja hyvin hoidettu pihapiiri, joka sijaitsee niin, että Yli-Kitkajärvi on etelässä ja Tolvanniementie pohjoisessa.

Asuinrakennus on harjakattoinen ja pystyrimaverhoiltu. Rakennuksessa on kaksi betonoitua piippua.

Talli/aitta-rakennus on hirsinen harjakattoinen ja sahanurkkainen rakennus, jossa on kaksi följaria ja kylkiäinen itäpäädyssä. Kylkiäinen toimii traktorin suojana.

Puimahuone on harjakattoinen koirankaulasalvoksinen hirsirakennus. Puimahuoneen kylkiäinen sijoittuu eteläpäättyyn ja on rankorakenteinen ja lapekattoinen ja siinä on pystyruudit seinät.

Tila on erotettu Tyvitalon manttaalitilasta vuonna 1959. Vanha asuinrakennus on rakennettu vuonna 1914, talli/aitta vuonna 1920-luvulla, puimahuone ennen sotaa ja aitta 1950-luvulla. Rannalla on venehuone. Harjakattoinen pystyrimaverhoiltu aitta on rakennettu 1950-luvulla. Harjakattoinen koirankaulasalvoksinen hirsinen venehuone on kengitetty osittain uudestaan ja siihen laitettiin peltikatto vuonna 1985.

LKYT-arvio:

Liittyy kohteeseen 161 Tyvitalo.

Pihapiiri, jossa sodalta säästyneitä ja uudempia rakennuksia.

Rakennushistoriallisesti ja maisemallisesti erittäin arvokas kohde, jolla on myös kulttuurihistoriallista arvoa.

Kuva 82. Ylitalon venehuone. LKYT 2005.

10.3 Tolvanniemi

Pihapiiri on kahdelle sivulle rakennettu peltojen keskellä oleva luonnonpiha, joka sijaitsee Yli-Kitkaan pistävällä Tolvanniemellä.

Asuinrakennus on harjakattoinen. Länsipääty on hirrestä, muualta rakennus on pystyrimaverhoiltu. Kuisti on leca-harkkojen päällä. Kuistissa ei ole ulko-ovea, vain karmit. Talon vuorauksessa laudat ovat olleet liian lyhyet ja yläosaan on laitettu punainen huopa. Rakennuksessa on kaksi betonoitua piippua ja kolme tulisijaa.

Nykyisen aitan paikalla on ollut savupirtti. Savupirtti siirrettiin nykyisen aitan paikalle heti sodan jälkeen ja myöhemmin nykyiselle paikalle. Entinen savupirtti toimii nykyisin saunana. Entinen savupirtti on harjakattoinen sahanurkkainen hirsirakennus, jossa on yksi tiilipiippu ja siinä on jatkona putki ja neljä savuaukkoa.

Puoji/talli on tehty ennen sotaa ja jyvääaitta 1890-luvulla. 1990-luvulla aitta on siirretty savupirtin paikalle. Liiteri, puimahuone ja varasto on tehty sodan jälkeen.

Asuinrakennus on rakennettu vuonna 1889. Pirtin muuri on tehty kivistä vuonna 1948 ja talo on ulkovuorattu sodan jälkeen. Huopakatto on laitettu myöhemmin. Alkuun talossa oli vain yksi piippu. Verotuksen takia talon tulisijojen hormit yhtyivät vintillä yhdeksi piipuksi.

LKYT-arvio:

Sodalta säästyneitä, jälleenrakennusajan ja uudempia rakennuksia.

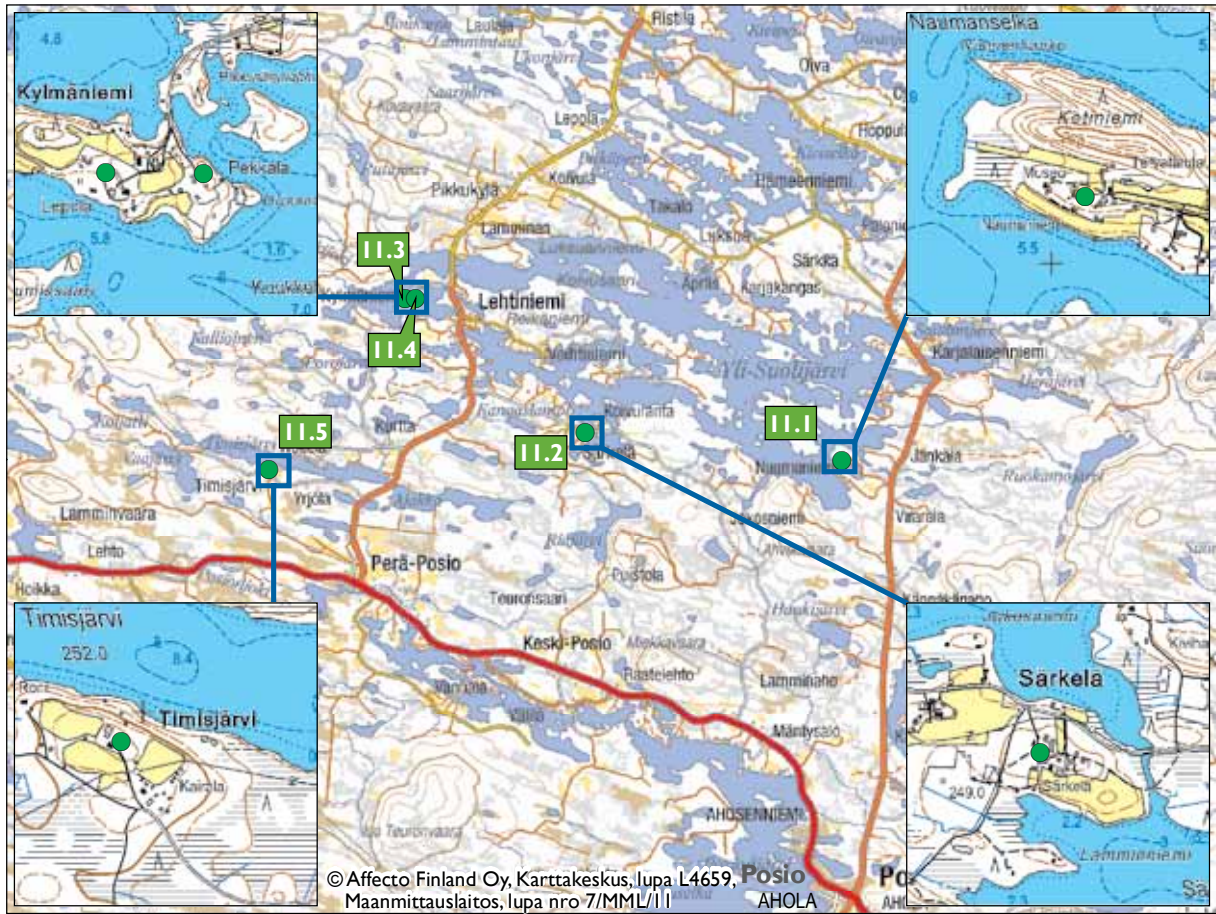
Rakennushistoriallisesti ja maisemallisesti erittäin arvokas kohde, jolla on myös kulttuurihistoriallista arvoa.

Kuva 84. Tolvanniemi. LKYT 2005.

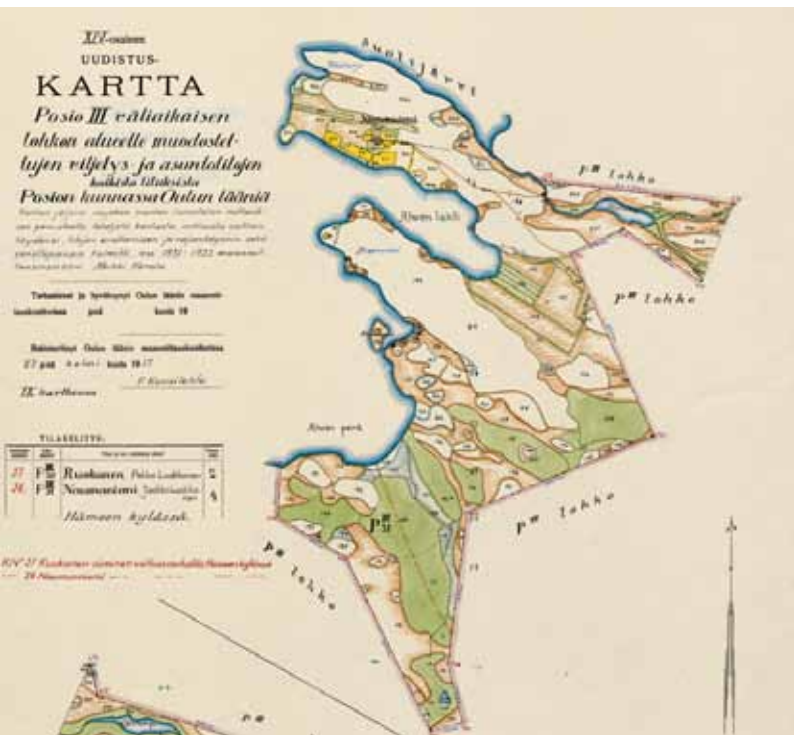
Yksittäiset pihapiirit

Kartta 18. Yksittäiset pihapiirit A.

- II.1 Naumanniemi
- II.2 Särkelänharju
- II.3 Kylmäniemi
- II.4 Orjasniemi
- II.5 Timisjärvi

Kuva 85. Ote Naumanniemen isojakokartasta vuosilta 1931–1933. Kansallisarkisto.

II.1 Naumanniemi

Naumanniemen kotimuseo sijaitsee 10 kilometriä Posion taajamasta Kemijärven suuntaan, Kilometrin verran Maaninkavaaraan tieltä vasempaan. Naumanniemi on luonnonkaunis, puolitoista kilometriä pitkä niemi, joka pistää Suolijärven Ahvenselän ja Naumanselän väliin. Tie tulee pihapiiriin idästä. Tien päässä rakennukset sijaitsevat peltojen ympäröimänä niemellä.

Luokkasen suku on lähtenyt 1700-luvulla Kylmäniemestä. 1866 Lassi Juhonpoika Luokkanen rakensi ensimmäisen talon. Kamareissa ei ollut uuneja, vain pelkät seinät ja katto. Yksi kamari toimitti heinäladon virkaa, ja sitä sanottiin heinäkamariksi. Yhdessä oli jauhinkivet ja sitä kutsuttiin myllykamariksi. Vain pirtissä asuttiin.

Jaakko Luokkanen rakensi nykyisin kotimuseona olevan rakennuksen vuosisadan vaihteessa. 1950-luvulla toimitetun isonjaon ansiosta elintaso nousi. Ahola–Maaninkavaara tie valmistui 1950-luvun puolivälissä. Naumanniemeen asti johtava tie valmistui myöhemmin. Sähköt Naumanniemeen tulivat vuonna 1983. Seinän viereen asennettiin sähköpylväs sinä päivänä, kun juhlittiin sataa vuotta siitä kun ensimmäinen sähkölamppu syttyi Suomessa.

Kuva 86. Naumanniemen päärakennus. LKYT 2004.

Vanhat pihapiirin rakennukset ovat museona. Aapo Mattila ja Jaakko Luokkanen ovat muuranneet pirtin muurin. Pekka Luokkanen on muurannut kamarin muurin. Nykyisin Naumanniemen omistaa Hilma Luokkanen, joka on syntynyt 20.5.1923. Hilma Luokkasen muistitietoa on kerätty ja taltioidu eri tahojen toimesta. Rakennuksiin voi mennä tutustumaan sopimalla etukäteen ajankohdasta Hilma Luokkasen kanssa.

Kohde on RKY-kohde eli valtakunnallisesti arvokas rakennettu kulttuuriympäristö.

Kohde sai Lapin läänin rakennusperinne ry:n Hurrikas-palkinnon vuonna 2008.

LKYT-arvotus:

Pihapiiri, jossa sodalta säästyneitä ja uudempia rakennuksia. Nykyään kahden eri omistajan omistuksessa.

Ainutlaatuisen hyvin säilynyt, laaja ja yhtenäinen pihapiiri.

Valtakunnallisesti arvokas rakennettu kulttuuriympäristö (RKY) kohde.

Rakennushistoriallisesti, kulttuurihistoriallisesti ja maisemallisesti erittäin arvokas kohde.

Kuva 87. Naumanniemen pihapiirin rakennuksia. LKYT 2004.

11.2 Särkelänharju

Pihapiiriin saavutaan idästä Särkeläntietä. Pihapiirissä on vanha asuinrakennus, uudempi asuinrakennus, savusauna, riihi, kesäkeittiö, kaksi hirsistä aittarakennusta ja kaksi latoa.

Vanhan asuinrakennuksen alaosa ja päätykolmiot on pystylaudoitettu, muuten ulkovuoraus on vaakalautaa. Peltikaton alla on päre/huopa. Talossa on kaksi piippua.

Tila on Särkelän kantatila, josta on myöhemmin lohkottu 4 tilaa. Matti Särkelä on asunut talossa ja pitänyt suuria juhlia ja ollut kuuluisa henkilö kylällä.

Vanhempi asuinrakennus on rakennettu 1800-luvun puolessa välissä. Vanhan päärakennuksen toisessa päässä (hirsiosa) on ollut eläinsuoja. Toinen puoli rakennuksesta on pystyrimalaudoitettu 1960-luvulla. Rakennus on ollut 1970-luvun puoleen väliin asti asuttuna.

Uudempi asuinrakennus on rakennettu 1900-luvun alussa ja sitä on peruskorjattu vuosina 1985–1986. Rakennuksen kokoa ei ole muutettu korjauksen yhteydessä. Kuisti on siirretty talon toiselle puolelle. Vanha uuni on purettu peruskorjauksen yhteydessä. Alakerran ikkunat on uusittu.

Maalaamaton hirsistä tehty lautakattoinen savusauna on rakennettu vuonna 1913. Savusaunassa on yksi tulisija. Rakennukseen laitettiin lautakatto vuonna 2002, muuten sauna on alkuperäisessä kunnossa.

Hirsistä rakennettu riihi on rakennettu 1800-luvun lopulla. Rakennus on maalaamaton, ja kattoa tuskin enää erottaa. Rakennus on alkuperäisessä kunnossa.

Päärakennuksessa tapahtuneen jaon yhteydessä rakennettu sauna/kesäkeittiö on vuonna 1985 muutettu lämpökeskukseksi. Se on keltainen vaakalaudoitettu rakennus, jossa on peltikatto.

Pihapiirissä on lisäksi kaksi hirsistä aittarakennusta, jotka on rakennettu 1900-luvun alussa sekä kaksi latoa.

LKYT-arvio:

Pihapiiri, jossa sodalta säästyneitä rakennuksia ja uudempiä rakennuksia.

Päärakennusta uudistettu.

Useita perinteisiä ulkorakennuksia.

Rakennushistoriallisesti ja maisemallisesti erittäin arvokas kohde, jolla on myös kulttuurihistoriallista arvoa.

Kuva 88. Särkelänharjun uusi päärakennus. LKYT 2004.

Kuva 89. Särkelänharjun vanha päärakennus. LKYT 2004.

Kuva 90. Kylmäniemen pihapiiriä. LKYT 2004.

11.3 Kylmäniemi

Pihapiiri sijaitsee Yli-Suolijärven ympäröimässä niemessä. Pihapiirissä on yhteensä 13 rakennusta.

Asuinrakennus on rakennettu 1800-luvulla ja siirretty nykyiselle paikalle mäeltä noin 100 metriä pohjoiseen toiselle veljekselle Isojaon aikaan. Rakennus on maalaamaton ja siinä on peltikatto. Vanhat ikkunat ja oviaukot on tukittu. Hirret on veistetty tarkasti sopiviksi, niin ettei tilkkeitä tarvitse. Pärekkatto on vaihdettu pelttiin.

Riihi on maalaamaton hirsinen rakennus, jossa on musta peltikatto ja yksi oviaukko. Riihi on rakennettu vuonna 1698 ja 1950-luvulla siihen on lisätty viisi hirsikertaa ylös.

Puoji on maalaamaton hirsirakennus, jossa on peltikatto. Se on rakennettu 1800-luvulla. Vuonna 1965 puojin puolella säilytettiin ohraa.

Maalaamattomassa aittarakennuksessa on musta palahuopakatto. Alun perin kattomateriaalina oli päre. Rakennus on siirretty mäeltä Yli-Suolijärven rantaan pohjoiseen.

Pyöröhirsistä tehdyssä maalaamattomassa ladossa on peltikatto. Lattia tulee sivulta hirsikehän yli. Lato on tehty 1920-luvulla.

Jauhoaitta on maalaamaton ja hirrestä tehty. Aitassa on musta kolmiorimahuopakatto. Aitassa on myös otsa ja posket. Jauhoaitta on rakennettu vuonna 1753.

Maalaamaton hirsirakennus, jota on käytetty jyvääittana, on rakennettu 1800-luvulla. Aitassa on vihreä kolmiorimahuopakatto ja se on malliltaan poskellinen otsa-aitta.

1800-luvulla rakennettu talli on maalaamaton hirsirakennus, jossa on musta peltikatto. Rakennusta käytetään nykyään halkovajana. Toinen pää on vajonnut.

Kesäkeittiö on maalaamaton hirsi/pystylautarakennus, jossa on punainen huopakatto. Rakennus on vuodelta 1945.

Pikkuaitta on maalaamaton ja hirrestä tehty, ja siinä on musta peltikatto. Rakennus on siirretty nykyiselle paikalle 1950-luvun lopulla.

Toinen riihistä on rakennettu vuonna 1947. Se on maalaamaton hirsinen rakennus, jossa on pärekkatto.

Rakennus, joka on mahdollisesti ollut alaköökki, on 1800-luvulta, ellei jopa vanhempi. Se on siirretty nykyiselle paikalle. Alaköökki on maalaamaton hirsinen rakennus, jossa on musta peltikatto.

Kesänavettarakennus on toiminut aikaisemmin olkivarastona ja se on rakennettu 1900-luvun alussa.

Kesänavetta on maalaamaton hirsirakennus, jossa on musta peltikatto.

LKYT-arvio:

Pihapiiri, jossa sodalta säästyneitä ja uudempia rakennuksia.

Useita vanhoja ulkorakennuksia.

Rakennushistoriallisesti ja maisemallisesti erittäin arvokas kohde, jolla on myös kulttuurihistoriallista arvoa.

Kuva 91. Kylmäniemen aittoja. LKYT 2004.

11.4 Orjasniemi

Pihapiiri sijaitsee niemessä Yli-Suolijärvellä ja rajoittuu lännessä Kylmäniemen tilaan.

Pihapiirissä on asuinrakennus, navetta ja uudempi rakennuksia.

Asuinrakennus on punainen hirsirakennus, jossa alaosassa on pystylaudoitus ja yläosa on vaakalaudoitettu. Päätykolmiot on pystylaudoitettu. Kuistin alaosa on mutterimallia, yläosa on suorakaiteen muotoinen. Rakennuksessa on kaksi piippua. Ikkunoiden yläpuolelta on poistettu koristekolmiolaudat. Ainoastaan yläkerran ikkunoissa ne ovat jäljellä.

Punaisen navettarakennuksen toinen pää on hirsinen ja toinen pystyrimalaudoitettu. Navetassa on vihreä peltikatto.

Tilan asuinrakennus ja navetta on rakennettu vuonna 1904. Päärakennus on ainoa Lehtiniemen kylässä sijaitseva sodassa säästynyt asuinrakennus.

LKYT-arvio:

Pihapiiri jossa sodalta säästyneitä ja uudempi rakennuksia.

Asuinrakennuksessa mutterikuisti.

Rakennushistoriallisesti ja maisemallisesti erittäin arvokas kohde, jolla on myös kulttuurihistoriallista arvoa.

Kuva 92. Orjasniemen navetta. LKYT 2004.

Kuva 93. Orjasniemen päärakennus. LKYT 2004.

11.5 Timisjärvi

Rakennukset sijaitsevat Timisjärven rannalla. Pihapiiriin tultaessa vanha päärakennus on heti oikealla ja siitä laskeuduttaessa rantaan on aitat ja saunarakennus. Pihapiirissä on myös uusi navetta ja asuinrakennus. Pihapiirin vanhat rakennukset eivät ole enää käytössä.

Rakennus on punainen ja kolmiorimahuopakattoinen rakennus, jossa on kaksikerroksinen kuisti, jossa peilipariovet. Yksi piippu on luonnonkivistä tehty. Toinen aitoista on ns. kaplasaitta, jossa on vihreä huopakatto. Toinen aitoista on poskellinen. Maalaamattomassa hirsisessä saunarakennuksessa on musta huopakatto ja yksi peltinen piippu.

Päärakennusta sanotaan Posion suurimmaksi taloksi. Rakennus on tehty vuonna 1840. Taloa ovat käyttäneet majoituspaikkana mm. poromiehet hiihtäessään poroja, sekä esimerkiksi maankartoittajat ja tienrakentajat.

Asuinrakennuksen sisään tultaessa on ulkokuistin jälkeen mahtava eteistila, joka ylittää korkeudeltaan yläkattoon asti. Oikealla on pirtti ja vasemmalla puolella on sali sekä kamareita. Eteistilan takana on nykyisin keittiötila.

LKYT-arvio:

Pihapiirissä sodalta säästyneitä rakennuksia sekä uusi asuinrakennus ja navetta. Vanhat rakennukset eivät ole käytössä.

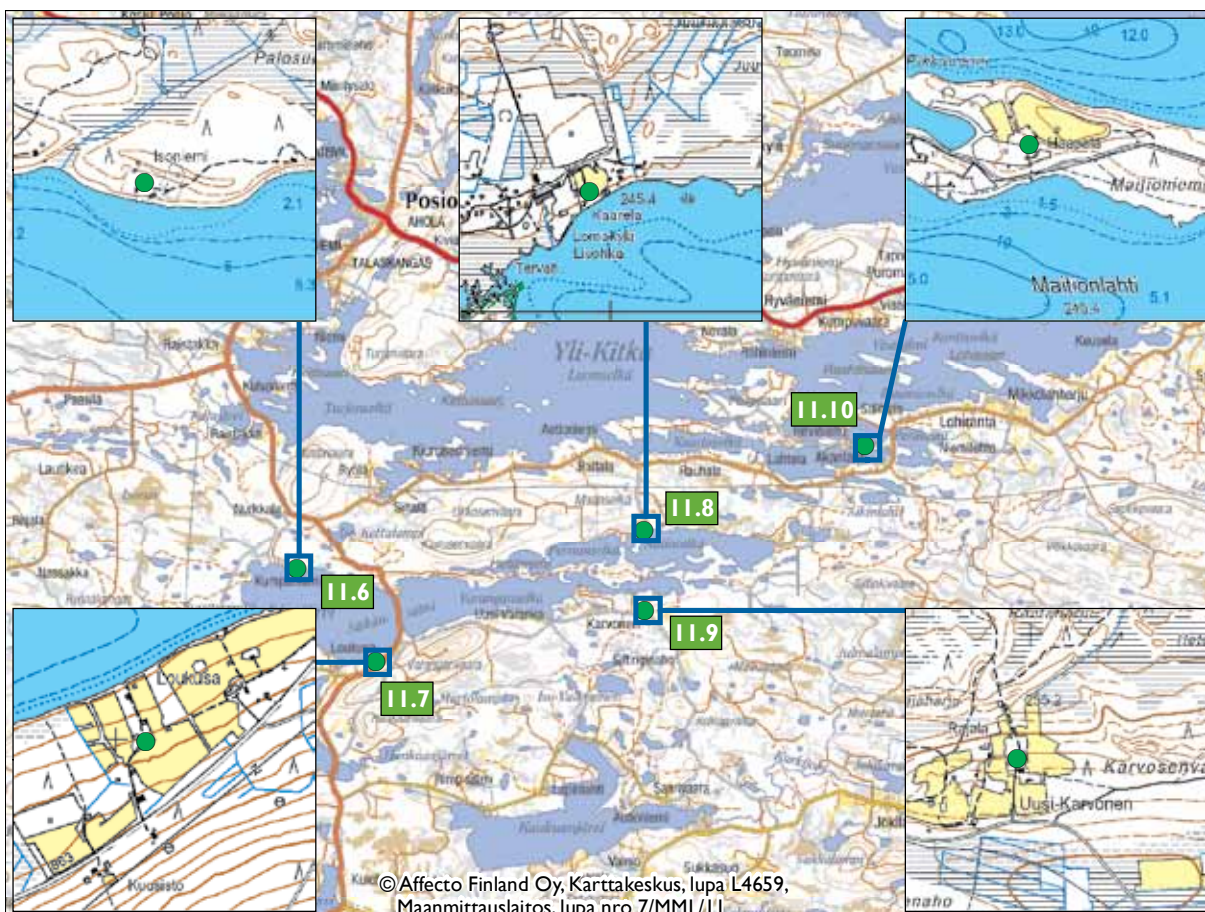
Rakennushistoriallisesti erittäin arvokas kohde, jolla on myös kulttuurihistoriallista ja maisemallista arvoa.

Kuva 94. Timisjärven talo 1930-luvun puolivälissä. Kuvaaja tuntematon. Posion kotiseutuseuran kokoelma.

Kuva 95. Timisjärven päärakennus. LKYT 2004.

Kartta 19. Yksittäiset pihapiirit B.

- 11.6 Isoniemi
- 11.7 Vesala
- 11.8 Kaarela
- 11.9 Uusi Karvonen
- 11.10 Maitioniemi

11.6 Isoniemi

Laaja pihapiiri Livojärven rannalla. Avara ja luonnonmukainen piha, jota ympäröi aita.

Pihapiirissä on harjakattoisen hirsisen asuinrakennuksen lisäksi navetta, sauna, savusauna, lieteri, maakellari, luhtiaitta ja aitta.

Päärakennus on harjakattoinen hirsinen asuinrakennus, joka on rakennettu vuonna 1890. Vuonna 1997 vaihdettiin huopakatto pärekatoksi ja eteläseinä paneloitiin ulkopuolelta.

Harjakattoinen hirsinen navetta on alkuperäisellä paikallaan ja sen huopakatto vaihdettiin päreeksi vuonna 1997.

Harjakattoinen hirsinen saunarakennus on siirretty muualta ja harjakattoinen hirsinen savusauna on rakennettu vuonna 1939.

Kuva 96. Isoniemen päärakennus. LKYT 2005.

Lisäksi tilalla on harjakattoinen hirsinen liiteri ja harjakattoinen luonnonkivinen maakellari, sekä harjakattoinen hirsinen luhtiaitta, joka on siirtorakennus.

Alkuaan tila oli valtion torppa.

LKYT-arvio:

Pihapiiri, jossa sodalta säästyneitä, uudempia ja siirtorakennuksia.

Rakennushistoriallisesti ja maisemallisesti erittäin arvokas kohde, jolla on myös kulttuurihistoriallista arvoa.

Kuva 97. Isoniemen pihapiiri sijaitsee kauniilla paikalla Livojärven rannalla. LKYT 2005.

11.7 Vesala

Pihapiiri sijaitsee Livojärven rannalla. Tilan rakennukset sijaitsevat pohjoisrinteellä, Taivalkoskentie on pohjoisessa. Livojärvi etelässä.

Alkuperäinen pirtti on ollut asuttu jo 1900-luvun alussa, mutta se on siirretty "vaaran alle" Loukusan vastapäätä. Sillan räjäytys säästi talot sota-aikana.

Päärakennus on harjakattoinen pystyrimoverhoiltu asuinrakennus, jossa on kaksi tiilipiippua ja neljä tulisijaa. Aittarakennus on harjakattoinen hirsinen aitta, joka on yhdistetty kahdesta eri aitasta.

Asuinrakennus on rakennettu vuonna 1939 ja siinä on asuttu vakinaisesti vuoteen 1977 asti. Isompi aitta eli vaateaitta on rakennettu 1920/1930-luvulla.

Kuva 98. Vesalan päärakennus. LKYT 2005.

Pienempi aitta eli suola-aitta on vanhempi. Aittojen alkuperäinen kate on päre. Aitat on yhdistetty pystylauta osalla.

Maakellari on rakennettu 1900-luvun alkupuolella ja on käytössä edelleen. Riihi on rakennettu 1930-luvulla, siirretty ja muutettu savusaunaksi vuonna 1999. Navetta on rakennettu vuonna 1954, ja se on ollut käytössä viimeksi vuonna 1996. Kesänavetta on purettu 20 vuotta sitten.

LKYT-arvio:

Pihapiiri, jossa sodalta säästyneitä, uudempia ja siirtorakennuksia.

Rakennushistoriallisesti ja maisemallisesti erittäin arvokas kohde, jolla on myös kulttuurihistoriallista arvoa.

11.8 Kaarela

Kaarela sijaitsee Livojärven rannalla Autioselällä. Pihapiiriin saavutaan pohjoisesta Kaarelantietä. Rakennukset sijoittuvat Kaarelantien ja Livojärven välille. Paikka on alava. Pihapiirin ympäristöä on 1970-luvulta lähtien muuttanut huomattavasti Kunta-alan ammattijärjestön lomakeskus Livohkan rakentaminen pihapiirin länsipuolelle.

Päärakennus on maalaamaton hirsirunkoinen rakennus, johon on oikealle puolelle rakennettu lisäosa ja ulkoeteinen. Toisen osan päätykolmiot on pystyrimoitettuja, kuten myös ulkoeteinen.

Asuinrakennus on rakennettu 1800-luvun lopulla ja laajennettu vuonna 1930. Alkuperäinen pirtti ja kamari ovat järvenpuolella. Rakennus on nykyään loma-asuntona.

Ranta-aitta on punaiseksi maalattu ja hirsistä salvottu. Aitassa on musta huopakatto. Aitta on rakennettu vuonna 1920.

Kesänavetta on rakennettu vuonna 1920. Vuonna 2004 rakennus kengitettiin ja ensimmäinen hirsikerta ja pärekatto uusittiin. Kesänavetta on neliönmallinen rakennus, jossa on pyramidimallinen pärekatto, jonka huipulla on tuuletushormi. Rakennus on maalaamaton.

Kuva 99. Kaarelan päärakennus. LKYT 2004.

Maalaamaton hirsistä salvottu halkovaja on rakennettu vuonna 1920. Rakennus kengitettiin vuonna 2004 ja siihen laitettiin ovi. Vaja on siirretty pihapiiristä nykyiselle paikalle.

Maalaamaton pyöröhirsistä tehty peltikattoinen lato on siirretty nykyisen navetan paikalta toiselta puolen tietä nykyiselle paikalle. Rakennus on hie-man kallellaan järvelle päin.

Maalaamaton pystylaudasta tehty aitta on rakennettu 1950-luvulla. Se sijaitsee pirtin takana puiden suojassa.

LKYT-arvio:

Pihapiiri, jossa sodalta säästyneitä rakennuksia ja aitta jälleenrakennusajalta.

Kohteessa pyramidikattoinen kesänavetta.

Rakennushistoriallisesti ja maisemallisesti erittäin arvokas kohde, jolla on myös kulttuurihistoriallista arvoa.

Kuva 100. Kaarelan pyramidikattoinen kesänavetta. LKYT 2004.

11.9 Uusi Karvonen

Kolmelle sivulle rakennettu peltojen keskellä oleva pihapiiri sijaitsee Livojärven rannalla. Pihapiirissä on asuinrakennuksen lisäksi navetta, kaksi aittaa ja talli/puoji -rakennus.

Päärakennus on harjakattoinen hirsinen asuinrakennus, joka kengitettiin vuonna 1922, jolloin uusittiin viisi hirsikertaa.

Kuva 101. Uuden Karvosen päärakennus. LKYT 2005.

Kustu Posio osti aikoinaan tilan Kajaani-yhtiöltä. Päärakennuksessa on asuttu vakituisesti vuoteen 1968 saakka ja nykyään se toimii loma-asuntona.

Navetta on rakennettu vuonna 1958. Karjan pito lopetettiin tilalla vuonna 1986. Navetta on harjakattoinen ja pystyrimaverhoiltu. Toinen aitoista on ollut vaate- ja jauhoaitta ja toinen vaateaitta. Molemmat aitat ovat harjakattoisia ja hirsisiä.

LKYT-arvotus:

Sodalta säästyneitä ja uudempia rakennuksia.

Rakennushistoriallisesti erittäin arvokas kohde, jolla on myös kulttuurihistoriallista ja maisemallista arvoa.

Kuva 102. Aittoja. LKYT 2005.

11.10 Maitioniemi

Pihapiiriin saavutaan idästä Porosaarentietä. Rakennukset sijaitsevat oikealla puolella Porosaarentietä paitsi venehuone on vasemmalla. Pellot ympäröivät rakennuksia, joista osa on kumpuilevan mäen päällä. Pihapiirissä on asuinrakennuksen lisäksi venehuone, lato, kaksi navettaa, aitta, 3-osainen puojirakennus, maakellari ja sodan jälkeä rakennettu halkovaja.

Päärakennus on keltainen vaakalaudoitettu asuinrakennus, joka on rakennettu vuonna 1949.

1900-luvun alussa rakennettu venehuone on maalaamaton pyöröhirsistä rakennettu ja siinä on vesistön puolella leveä ja matala oviaukko ilman ovea.

Kuva 103. Maitioniemen päärakennus. LKYT 2004.

Maalaamaton pyöröhirsistä rakennettu lato levee ylöspäin. Rakennuksessa on pärekatto.

Vanhemman navetan hirsikehä on rakennettu vuonna 1933. Talli on hirsikehän vasemmalla puolella, oikealla on navetta ja sauna. Toinen pää on avoin ja katto puuttuu. Rakennus on suurimmilta osin maalaamaton ja pystyrimalaudoitettu, muilta osin hirsirunko on näkyvissä. Hirsikehässä on lukkonurkka. Lautarakennus on rakennettu jälkeenpäin.

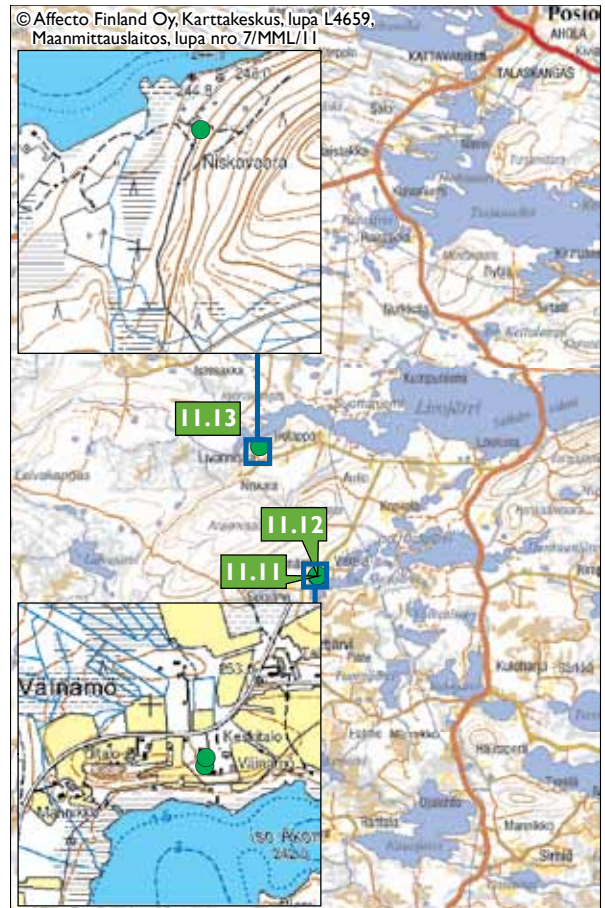
Uudempi navetta on maalaamaton hirsirunkoinen rakennus. Rakennuksessa on oikea ja vasen puoli, joita erottaa avoin käytävä välissä. Oikean puolen kattomateriaalina on pelti. Vasemman puolen kattoa ei ole (ollut joskus päre).

LKYT-arvio:

Pihapiiri, jossa sodalta säästyneitä ja uudempiä rakennuksia. Rakennushistoriallisesti erittäin arvokas kohde, jolla on myös kulttuurihistoriallista ja maisemallista arvoa.

Kuva 104. Maitioniemen venehuone. LKYT 2004.

Kartta 20. Yksittäiset pihapiirit C.

- 11.11 Väinämö
- 11.12 Keskitalo
- 11.13 Niskavaara

11.11 Väinämö

Kohde sijaitsee Iso Akonjärven rannalla, noin 2,5 kilometriä Anetjärveltä pohjoiseen. Pihapiirissä on asuinrakennuksen lisäksi puoji ja navetta.

Maalaamaton hirsinen päärakennus on luonnonkivien päälle 1800-luvulla rakennettu. Pirtin toinen pää siirrettiin 1935–1936. Pirtti, porstua ja keittiö siirrettiin Kivelän taloon. Ne paloivat 1950-luvulla ja jäljellä ovat vain nämä rakennukset. Asuinrakennuksen sivustalla on portaikko toiseen kerrokseen. Rakennuksessa on punainen umpikuisti, jossa peilipariovet. Kuisti on rakennettu jakamisen yhteydessä. Rakennus on kengitetty 1990-luvun lopulla, jolloin uusittiin myös lattia. Kuisti on korjattu kokonaisuudessaan ovia lukuun ottamatta.

Maalaamaton hirsistä tehty puoji/tallirakennus on rakennettu 1800-luvun lopulla. Rakennus on siirretty Hietasaaresta nykyiselle paikalle ja se on kengitetty 1998–1999. Rakennus on salvottu nurinpäin siirron yhteydessä.

Kuva 105. Väinämön päärakennus. LKYT 2004.

Kuva 106. Keskitalon huonoon kuntoon päässyt päärakennus. LKYT 2004.

Maalaamaton hirsinen navettarakennus on rakennettu 1920-luvulla. Toinen päätykolmioista on pystylaudoitettu. Navetan katto on uusittu 1970-luvulla. Rakennus toimii nykyisin halkovarastona.

LKYT-arvio:

Sodalta säästynyt pihapiiri.

Rakennushistoriallisesti ja maisemallisesti erittäin arvokas kohde, jolla on myös kulttuurihistoriallista arvoa.

11.12 Keskitalo

Kohde sijaitsee Iso Akonjärven rannalla, noin 2,5 kilometriä Anetjärveltä pohjoiseen. Pihapiiri on avoin ja pellolla, etelässä näkyy järvi ja pohjoisessa Väinämöntie, idässä peltoa ja lännessä Väinämön tila.

Päärakennus on pitkä maalaamaton hirsinen rakennus, jossa on kolmiorima huopakate. Rakennuksessa on kaksi kuistia, yksi molemmilla puolilla. Toisessa kuisteista alaosa on mutterimallinen ja yläosa suorakaide. Samassa kuistissa on koristeellinen räystäslautaus. Rakennuksen päädyssä ullakon ikkunat ovat erikoiset. Räystäään alla on hirrestä veistetty profilointi.

Talo on rakennettu 1900-luvun alussa. Huopakate on korjattu vuonna 1960, ja se vuotaa pahasti. Talossa on asuttu viimeksi vuonna 1970.

Navettarakennus on rakennettu 1950-luvulla ja siinä on kolmiorimahuopakate. Puolet rakennuksesta on maalaamatonta hirttä, toinen puoli maalaamatonta pystylautaa.

LKYT-arvio:

Sodalta säästynyt asuinrakennus ja navetta mahdollisesti jälleerakennusajalta?

Rakennukset huonossa kunnossa ja olleet pitkään käyttämättä. Rakennushistoriallisesti ja maisemallisesti erittäin arvokas kohde, jolla on myös kulttuurihistoriallista arvoa.

Kuva 107. Päärakennuksen etupuolella on kaksi kuistia, joista kuvassa mutterimallinen kuisti. LKYT 2004.

11.13 Niskavaara

Metsän ympäröimä kivinen rinnepiha Livojärven rannalla. Pihapiiriissä on päärakennuksen lisäksi hevostalli/puojirakennus, liiteri, aitta, puimahuone, riihi/kuivaamo, venevaja ja verkkohuone.

Päärakennus on harjakattoinen hirsinen asuinrakennus. Kuisti on pohjoispuolella ja 1½ kerroksinen. Kuistin vintillä on huone. Länsipäädyssä on tuuletusaukko vintillä. Alkuperäinen kate on päre, jonka jälkeen laitettiin kolmiorimahuopa ja sen jälkeen pelti. Peltikatto on laitettu ennen vuotta 1989. Kaikki katemateriaalit ovat edelleen paikoillaan. Ikkunat on uusittu 1980-luvulla. Vuonna 1989 rakennus maalattiin ulkoa ja remontoitiin sosiaali-tilat yhteen kamariin. Kuistin ja ikkunan vuorilaudat ovat alkuperäiset.

Kuva 108. Niskavaaran päärakennus. LKYT 2005.

Tila oli alkuaan torppa. Sähköt tilalle saatiin 1970-luvulla. Alkuperäisessä mökissä, joka oli 200 metriä ylempänä, asui parhaimmillaan 10 henkilöä. Asuinrakennus on rakennettu vuonna 1931, hevostalli/puoji on 1930-luvulla rakennettu, liiteri on vanha ja mahdollisesti siirretty nykyiselle paikalle, lato ja aitta on rakennettu 1930-luvulla, puimahuone 1950-luvulla ja kellari vuosisadan vaihteessa. Venevajan, verkkohuoneen ja ladon rakentamisajasta ei ole tietoa.

Hevostalli/puoji on harjakattoinen ja hirsinen. Päättyjen yläpuolet on pystylaudoitettu.

Nykyinen liiteri on entinen talli ja se on mahdollisesti siirretty nykyiselle paikalle. Se on harjakattoinen ja hirrestä tehty. Alkuperäinen kate on liistakko. 1970-luvun lopulla vaihdettiin lautakatto. Katto on vanhaa seinää.

Harjakattoinen ja hirsinen aitta on rakennettu 1930-luvulla. Peltikatto laitettiin 1970-luvulla. Aitan molemmissa päädyissä on pystyrimaverhous.

Puimahuone on rakennettu 1950-luvulla. Sisällä on edelleen vanha puimakone, olkihuone ja varsat. Rakennus on alkuperäisessä kunnossa. Rakennuksessa on pärekatto, jossa kasvaa jäkälää.

Riihi/kuivaamo on alkuperäisessä kunnossa. Kellari on rakennettu vuosisadan vaihteessa.

Harjakattoinen hirsinen venevaja on tehty isosta hirrestä. Järvenpuolella on leveä oviaukko, maan puolella yksi pystylautainen pariliukuovi.

Verkkohuone on rakennettu ladoksi, mutta käytetty vain verkkohuoneena.

LKYT-arvio:

Pihapiiri, jossa sodalta säästyneitä ja uudempiä rakennuksia. Rakennushistoriallisesti ja maisemallisesti erittäin arvokas kohde, jolla on myös kulttuurihistoriallista arvoa.

Kuva 109. Niskavaaran venehuone. LKYT 2005.

Kartta 21. Yksittäiset pihapiirit D.

11.14 Hietala

11.14 Hietala

Kohde sijaitsee Iso Hietajärven rannalla Salmenniemessä kauniilla kannaksella Jumiskosta noin 15 kilometriä linnuntietä länteen päin.

Pihapiiriin saavutaan kaakosta peltoa pitkin, varsinaista tietä ei ole. Ensimmäisenä tulee navettarakennus, josta luoteeseen on päärakennus. Aitot sijaitsevat päärakennuksesta pohjoiseen niin, että niitä ei huomaa pihasta. Rantasauna on koillisessa puiden takana Iso Hietajärven rannassa.

Päärakennus on tyypiltään paritupamallinen. Rakennuksen seinät on pystyrimaverhoiltu, väriltään rakennus on punainen. Rakennusta kiertää valkoinen koristelista kolmella eri korkeudella: ensimmäinen alimman hirren kohdalla ja siitä seuraava noin metrin päässä. Korkein listoista on ihan räystäään tuntumassa. Jokaisessa päädyssä on lisäksi listat vinosti tehden päättyyn valkoisen kolmion rakennuksen yläosaan. Rakennuksessa on 6-ruutuiset ikkunat joissa valkeat puitteet. Puitteet on profiloitu. Rakennuksessa on keltainen kuisti, jossa ruskeat peilipariovet. Kuistin alareuna on koristelistaan asti pystylaudoitettua, loput vaakalaudoitettua. Myös kuistissa on samanlainen valkeista rimoista tehty kolmiokoristus.

Navettarakennuksen eteläpääty on rankorakenteinen, pystyrimalaudoitettu ja punaiseksi maalattu. Pohjoispäädyn alaosa on harmaista tiilistä muurattu. Navetta on rakennettu vuonna 1956.

Pienikokoinen punaiseksi maalattu saunarakennus on rakennettu vuonna 1958.

Kuva 110. Hietalan päärakennus. LKYT 2004.

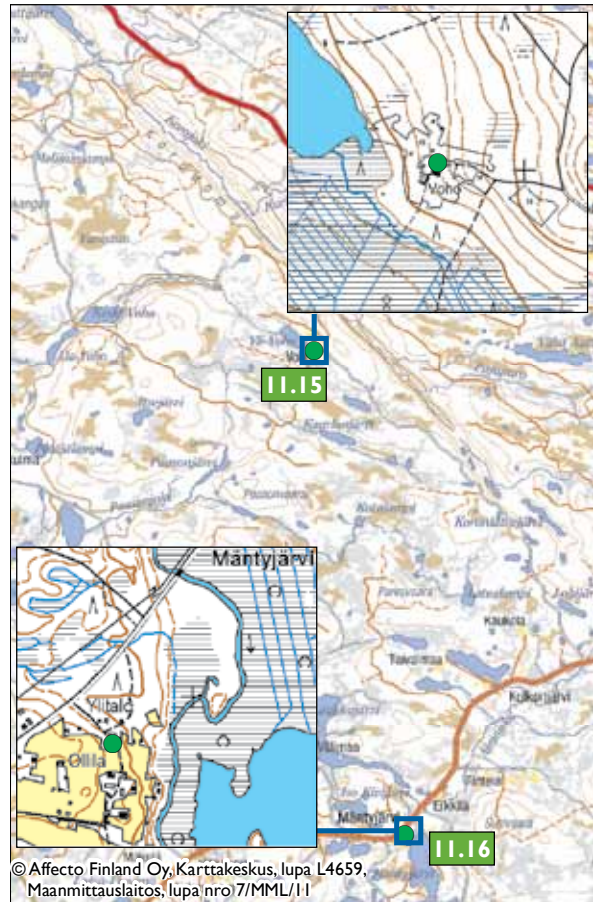
Lisäksi pihapiirissä on kaksi aittaa, joiden rakennusajasta ei ole tarkkaa tietoa. Aitat ovat kuitenkin vanhemmat kuin päärakennus.

Alun perin tilalla on ollut kaksi asuinrakennusta, joista toinen on purettu. Sisarukset asuivat vuorotellen molempia taloja. Vuonna 1968 viimeiset asukkaat muuttivat pois. Ympäristökeskus on kunnostanut päärakennuksen katon ja ulkomaalaukset.

LKYT-arvio:

Päärakennus ja aitat sodalta säästyneet, navetta ja sauna rakennettu 1950-luvulla.

Rakennushistoriallisesti ja maisemallisesti erittäin arvokas kohde, jolla on myös kulttuurihistoriallista arvoa.

Kartta 22. Yksittäiset pihapiirit E.

11.15 Kelan tila

11.16 Ylitalo

11.15 Kelan tila

Kohde sijaitsee Yli-Voho järven rannalla. Pihaan tullaan kaakosta. Luoteessa pihapiiri rajoittuu Yli-vohon järveen. Rakennukset sijaitsevat rinteessä, jota ympäröi pelto luoteessa ja puro lounaassa. Tilalla on jäljellä kahdeksan vanhaa rakennusta ja lisäksi uusi saunarakennus. Rannassa oleva sauna on purettu.

Tilaan kuuluu kalkinpolttouuni, joka sijaitsee kaksi kilometriä pohjoiseen. Lähimpään naapuriin on matkaa noin seitsemän kilometriä ja kulku on tapahtunut Auttijokea pitkin.

Päärakennuksen räystäään alla on laudoitus, joka saa katon näyttämään jyrkemmältä ja masiivisemmältä. Rakennuksessa on koteloidut nurkat. Räystäslaudat on uusittu. Ikkunat on uusittu 1800-luvun lopulla ja vuoraus on tehty 1930-luvulla. Huopakatto on laitettu 1950-luvulla ja peltikatto vuonna 1982.

Kuva 111. Hietalan aitat. LKYT 2004.

Kuva 112. Kelan tila. LKYT 2004.

Toinen asuinrakennuksista on punainen hirsirakennus, joka lepää osittain luonnonkivipohjan päällä ja osittain luonnonkivipilareiden päällä. Kuisti on pystylaudoitettu. Kuistin ikkunoiden sijoittelu on hyvin lähellä kulmia, luoden vaikutelman lasiseinästä.

Navetta on punainen suurilta osin pystyrima- laudoitettu rakennus. Päädyssä navetan vintille on suuret pariovet. Ramppi parioville puuttuu. Navetan takanurkalla on puucee.

Lisäksi pihapiirissä on lohenvyrstönurkkainen hirsiaitta, sauna, liiteri, hirsirunkoinen viljan- kuivaamo, lato ja kalkinpolttouuni.

Nykyisin tila on kesäpaikkana.

LKYT-arvio:

Rakennuskokonaisuus, jossa sekä sodalta säästyneitä että uudempia rakennuksia.

Rakennushistoriallisesti, kulttuurihistoriallisesti ja maisemallisesti erittäin arvokas kohde.

Kuva 113. Kelan päärakennus. LKYT 2004.

11.16 Ylitalo

Avara, ilmava ja luonnonmukainen pihapiiri, joka sijaitsee Mäntyjärven rannalla.

Asuinrakennus on rakennettu vuonna 1916 ja ulkovuorattu vuonna 1953. Keittiössä, pirtissä ja kamarissa on alkuperäiset uunit, jotka Santeri Väinämö on muurannut. Kamaripäädyssä on multa- penkki.

Talli/puoji -rakennus on rakennettu vuonna 1916 ja tallissa on ollut 1960-luvun loppuun hevosia. Alkuaan rakennuksessa on ollut tuohikatto ja malat päällä. Rakennuksen alle on joskus lisätty vähän kiviä.

Latoja on kolme kappaletta. Niistä yksi on rakennettu ennen sotaa ja siirretty nykyiselle paikalle 1960-luvulla. Yksi ladoista on tehty kirveellä vuonna 1920 kelleksille ja toimii nykyään vene- varastona. Siikakorven niittylato on rakennettu 1920/1930-luvulla. Sitä on siirretty kaksi kertaa ja nykyiselle paikalle se on siirretty Okkosensuvan- nosta Aimojokivarteen 1960-luvulla.

Vilja-aitta on rakennettu 1920-luvulla. Navetta on rakennettu vuonna 1952 ja siinä on pidetty lehmiä 1980-luvun loppupuolelle. Navetta/meijeri- rihuone -osa on hirrestä ja lato-osa on laudoista tehty.

Liiteri on rakennettu 1920-luvulla. Seinähirressä on epäselvä kaiverrus vuosiluvusta 1920.

Kesänavetta on rakennettu 1960-luvulla. Paikka on vanhasta Ollilan tilasta erotettu. Pirtissä on asunut savottalaisia ja uittomiehiä, tallissa on ollut jopa viisi hevosta yhtä aikaa.

LKYT-arvio:

Pihapiiri, jossa sodalta säästyneitä, uudempia ja siirtoraken- nuksia.

Osa Mäntyjärven kyläkokonaisuutta.

Rakennushistoriallisesti ja maisemallisesti erittäin arvokas kohde, jolla on myös kulttuurihistoriallista arvoa.

Kuva 114. Ylitalon päärakennus. LKYT 2004.

Kuva 115. Talli-puojirakennus. LKYT 2004.

Teemakohteita

Posion koulurakennukset

Posio pääsi Kuusamon seurakunnan osana osalliseksi katekeetan opetuksesta. Kun Posio irtaantui Kuusamon seurakunnasta, kaikki katekeetat jäivät Kuusamoon. Posion seurakunnan luottamusmiehet olivat aktiivisia katekeetan saamiseksi valtion palkkaamana, mutta tulos oli huono. Valtion varoja ei yksinkertaisesti riittänyt erämaaseudun syrjäisten kylien lasten opettamiseen edes kiertokoulussa. Samanaikaisesti kun Posion seurakunta yritti turhaan kohta parikymmentä vuotta käynnistää edes yhtä kiertokoulua, kaikissa muissa nykyisen Lapin läänin alueen maaseurakunnissa oli aivan toimiva kiertokoulujärjestelmä.

Posion kunta sai itsenäisen toimintansa aloittaessaan kolme kansakoulua entisiltä Kuusamon alueilta ja yhden entisiltä Taivalkosken alueilta. Vuonna 1899 perustettu Posion koulu, joka kunnan itsenäistyttyä muuttui nimeltään Ahvensalmen kouluksi ja edelleen 1920-luvun jälkipuoliskolla Kirkonkylän kouluksi. Vuonna 1917 oli perustettu Suolijärven koulu, joka aloitti Karjalaisniemessä, mutta siirtyi vuonna 1922 lähelle Lehtiniemeä Halosenniemeen. Vuonna 1945 koulun nimi muuttui Lehtiniemen kouluksi ja koulu sai uuden jälleerakennuskiinteistön Peräposio–Morottaja tien varresta. Kolmanneksi Kuusamon kunta oli perustanut vuonna 1919 Posionperän eli Peräposion koulun, jonka nimi muuttui vuonna 1929 Posionkylän kouluksi ja vuonna 1945 Keskiposion kouluksi. Aiemmin Taivalkosken kuuluneessa Kynsiperän

kylässä oli aloittanut vuonna 1916 Kynsiperän kansakoulu, jonka nimi muuttui vuonna 1929 Sirniön kouluksi.

Vuonna 1928 aloittivat itsenäisessä Posion kunnassa Alakylän, Livojärven ja Pernun koulut. Livojärven koulun nimi muuttui vuonna 1942 Aneen kouluksi ja vuonna 1945 Anejärven kouluksi. Alakylän koulun nimi muutettiin vuonna 1945 Hämeen kouluksi. Arkikielessä koulua on nimitetty Hämeenniemen kouluksi. Vuonna 1929 aloittivat Aittaperän, Maaningan ja Ylikitkan koulut. Vuonna 1950 Aittaperän koulun nimeksi vaihtui Aittaniemi, Maaningan koulun nimeksi Maaninkavaara ja Ylikitkan koulun nimeksi Hyväniemi. Vuonna 1930 perustettiin vielä Tolvan koulu.

Vuonna 1935 perustettiin koulu Jumiskoon ja 1937 Lohirannalle sekä Mouruun. Mourun koulua nimitettiin myöhemmin Mourujärven kouluksi. Kaikki tuohon mennessä perustetut koulut aloittivat vuokratiloissa, ja useimmat niistä saivat omat koulurakennuksensa vasta sodan jälkeen. Lisäksi muutamat koulurakennukset jouduttiin sodan jälkeen jälleerakentamaan. Jälleerakennuskaudella myös perustettiin ja rakennettiin uusia kouluja. Jo 1945 aloitti uutena Peräposion supistettu kansakoulu. Seuraavana vuonna se muuttui täydelliseksi kouluksi, ja sitä seuraavana vuonna se sai oman koulutalon. Vuonna 1946 aloittivat toimintansa Kuloharjun, Ristilän ja Ylikitkan (Suonnankylän) koulut. Kuloharjun koulu muuttui täydelliseksi ja sai oman koulurakennuksen vuonna 1953, Ristilän koulu vastaavasti vuonna 1950. Ylikitkan koulu

Kuva 116. Kirkonkylän koulu. LKYT 2004.

Kuva 117. Kirkonkylän koulun asuntolarakennus. Asuntolakoulu muodostavat Lapin läänille tyypillisen, mutta muualla Suomessa harvinaisemman ilmiön. LKYT 2004.

muuttui täydelliseksi 1948 ja sai oman koulutalon vuonna 1950. Vuonna 1947 aloittivat Karjalaisenniemen ja Mäntyjärven koulut. Suorsan, alkuaan Suorsajärven, koulu perustettiin vuonna 1949 ja avattiin 1950. Livon koulu perustettiin 1953, Aholan koulu 1958 ja Jumisko–Vääräjärven ja Itälahden koulut 1960.

Vuoteen 1960 tultaessa Posion kouluverkko oli laajimmillaan. Kunnassa toimi 26 kansakoulua, joissa oli oppilaita noin puolitoista tuhatta. 1960-luvun alkuvuosina Posiolle perustettiin vielä neljä uutta koulupiiriä. Ne eivät ehtineet saada omaa koulutaloa. Koululaisten vähetessä Suorsan ja Itälahden koulu lakkautettiin vuonna 1966 ja Hämeen sekä Keski-Posion koulut vuonna 1969. Mäntyjärven koulu lakkautettiin vuonna 1970. Samana vuonna Livon ja Kuloharjun koulupiirit yhdistettiin: Kuloharjunkin oppilaat tulivat Livon koululle, joka sai uudeksi nimekseen Säikän koulu.

Peruskouluun siirtymisen jälkeen ensimmäinen ala-asteen lakkautus koski Aittaniemen koulua lukuvuoden 1974–1975 jälkeen. Yhtä aikaa lakkautettiin myös Jumiskon ja Vääräjärven koulupiirit ja liitettiin ne Ristilän ja perustettavan Jumisko–Väärä-

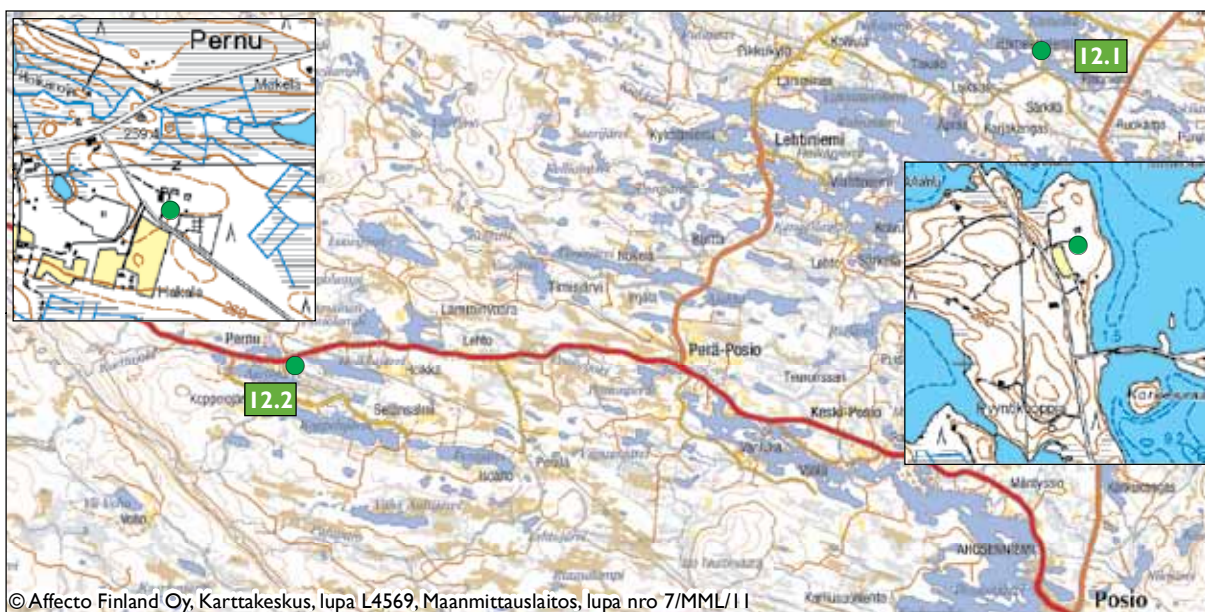
räjärven koulupiireihin. Päätös johti valituksiin, mutta lukukauden 1980–1981 jälkeen Jumiskon koulu lakkautettiin. Vuonna 1989 lakkautettiin myös Ristilän koulu, jonka rakennus oli tuhoutunut tulipalossa vuonna 1987.

Koulujen lakkauttaminen kiihtyi 1990-luvulla. Taloudellinen lama puri ja oppilasmäärät vähenivät. Vuonna 1992 lakkautettiin Lohirannan, Tolvan ja Pernun koulut, 1994 Kynsivaaran, 1996 Hyväniemen ja vuonna 1997 Jumisko–Vääräjärven, Sirniön ja Maaninkavaaran koulut. Vuonna 2000 lakkautettiin Peräposion koulu. Toiminnassa olivat enää Aholan, Anetjärven, Karjalaisenniemen, Kirkonkylän, Kuloharjun, Lehtiniemen, Mourujärven ja Yli-Kitkan ala-asteet. Tämän jälkeen on lopetettu vielä Anetjärven, Karjalaisenniemen, Kirkonkylän, Lehtiniemen ja Yli-Kitkan ala-asteet.

Oppikoulu aloitti Posiolla syksyllä 1956. Vuonna 1962 koulu muuttui normaaliksi viisiluokkaiseksi keskikouluksi. Vuonna 1972 keskikoulu ja kansalaiskoulu muodostivat peruskoulun yläasteen. Posiolle perustettiin vuonna 1968 valtion lukio. Peruskouluun siirryttäessä valtion oppikoulut siirrettiin kuntien koululaitokseen, ja niin tapahtui myös Posiolla vuonna 1972.

Vuonna 2011 Posion kunnassa toiminnassa ovat Aholan, Kuloharjun ja Mourujärven koulut sekä Posion peruskoulu, joka on yhtenäiskoulu, jossa työskentelee 5.–9. luokkien oppilaat. Lisäksi samassa osoitteessa toimii Posion lukio. Kunnan suunnitelmissa on saada vuonna 2013 kaikki Posion koululaiset tähän kuntakeskus Aholassa sijaitsevaan yhtenäiskouluun.

Esiteltävät kohteet

Kartta 23. Koulurakennukset.

12.1 Hämeen koulu

12.2 Pernun koulu

12.1 Hämeen koulu

Hämeen koulun piha rajoittuu niemenmuotoisena Ala-Suolijärveen. Tie pihaan tulee lännestä.

Varsinaisen koulurakennuksen kaikki ikkunapuitteet ovat profiloituja. Rakennuksessa on kaksi kuistia, yksi päätyseinällä ja toinen julkisivulla. Julkisivulla etuoven vieressä on ulkoinen sisäänkäynti kellariin. Portaat on uusittu. Räystäään alla on profilointi. Talousrakennuksen julkisivun ulkoasu on symmetrinen. Molemmissa julkisivun päissä on yksi vaakalaudoitettu punainen ovi ja 4-ruutuinen ikkuna heti ovien vieressä. Rakennuksen keskellä on pariovi, jonka yläosa on kaareva. Myös oven puitteissa on havaittavissa profilointia.

Koulu on aloittanut toimintansa vuonna 1928 ja se on lopetettu vuonna 1968. Koulu on nykyään yksityisomistuksessa.

Koulurakennus on tyypillinen 1920-luvun koulurakennus. Posion kouluista suurin osa tuhoutui toisessa maailmansodassa, joten Hämeen koulu on arvokas ja harvinainen osa posiolaista rakennusperintöä.

LKYT-arvio:

Sodalta säästynyt 1920-luvun koulurakennus, joka uusiokäytössä.

Rakennushistoriallisesti erittäin arvokas kohde, jolla on myös kulttuurihistoriallista ja maisemallista arvoa.

Kuva 118. Hämeen entinen koulu. LKYT 2004.

Kuva 119. Koulun saunarakennus. LKYT 2004.

12.2 Pernun koulu

Pihaan tullaan soratietä etelästä. Oppilasasunnon takana on luonnonniitty. Piha-alue on luonnontilassa. Kunnan omistama rivitalo sijaitsee pihapiirissä koulurakennuksen ja oppilasasunnon välissä lännessä.

Koulu on vihreä hirsirakennus. Kaksikerroksisen asuntolarakennuksen alaosa on punamullattua hirttä ja yläosa keltaiseksi maalattua vaakalaudoitusta. Rakennuksessa on alkuperäiset peiliovet ja ikkunat joista osa on purettu. Rakennuksessa on neljä hormia ja peltiset pystyuunit, jotka ovat purettavissa ja koottavissa uudelleen. Rakennuksessa on tiilikatto.

Saunarakennus on hirsinen ja rakennettu lautarakenteisen rakennuksen sisään. Samassa rakennuksessa on ollut navetta ja halkovaja, jotka on purettu pois. Halkovajasta on jätetty puolet saunan toiseen päähän.

Ensimmäinen koulu on perustettu vuonna 1928. Nykyinen koulu on rakennettu vuonna 1947. Sen on suunnitellut arkkitehti Arola. Rakennus on peruskorjattu vuonna 1967. Oppilasasuntola on rakennettu vuonna 1950. Sauna on rakennettu vuonna 1948. Pernun koulu lakkautettiin vuonna 1992. Rakennukset ovat nykyään yksityisomistuksessa.

LKYT-arvio:

Jälleenrakennusajan kohde.

Koulu, joka uusiokäytössä.

Asuntolakoulu.

Kuva 120. Pernun koulu. LKYT 2004.

Kuva 121. Pernun koulun asuntolarakennus. LKYT 2004.

Kuva 122. Useimmista seurantaloista löytyy jonkinlainen näyttämötila. Kuvassa Pyrinnön talon näyttämö. LKYT 2004.

Kokoontumiskohteet

Seurantalot

1800-luvun loppupuolella erilaisten uusien yhteisöjen sekä poliittisten ja sivistyksellisten aatteiden heräämisen myötä syntyi uusi rakennustyyppi: seurantalo. Merkittävimmät rakentajayhteisöt olivat vapaapalokunnat, raittiusyhdistykset, nuorisoseurat, työväenyhdistykset, maamiessurat, urheiluseurat ja suojeluskunnat. 1900-luvun ensimmäisillä vuosikymmenillä oli seurantalojen rakentaminen Suomessa vilkkaimmillaan, näin myös Lapissa. Silloin pystytettiin sekä uusia kokoontumis- ja kulttuuritiloja että muokattiin uuteen käyttötarkoitukseen jo olemassa olevia rakennuksia. Useimmiten talot rakennettiin talkoovoimin. Seurantalot sijaitsivat usein keskeisellä paikalla kylässä tai taajamassa kuten muutkin paikkakunnan arvot rakennukset. Kirkot, pappilat, koulut ja usein myös seurantalot pyrittiin sijoittamaan maiseman tarjoamiin arvokkaiksi koettuihin solmukohtiin. Usein ne rakennettiin maisemaa hallitseville mäki-paikoille, jotka samalla edustivat perinteisiä hyviä rakennusten sijoituspaikkoja. Jotkut seurantaloista ovat alun perin muuhun tarkoitukseen tehtyjä rakennuksia, kuten entisiä kouluja tai tilojen päärakennuksia. Seurantalo saatettiin tehdä myös vanhan asuinrakennuksen tai riihen hirsistä tai vain siirtämällä vanha rakennus toiseen paikkaan.

Varhaisimmat seurantalot ovat yleensä pohjakaavaltaan yksinkertaisia suorakaiteen muotoisia rakennuksia. Keskellä on sali, toisessa päässä näyttämö ja toisessa eteinen vaatesäilöineen sekä usein myös puffetti eli ravintola keittiöineen. Seurantaloon päätila on yleensä juhlasali. Se pyrittiin tekemään ilmapaksiksi ja valoisaksi. Vähintään yhdellä salin seinällä oli isot ikkunat. Saleista tehtiin korkeita rakentamalla taitekatto, jonka sivulappeat myötä-

livät vesikattoa. Myös jonkinlainen näyttämötila löytyy useimmista seurantaloista. Näyttämölle hankittiin erilaisia maisema- tai sisätilakulisseja. Samat metsä- tai tupakulissit nähtiin yleensä niin näytelmäesitysten kuin iltamien päätteeksi soittavan orkesterinkin taustalla. Puhvetti ja keittiö oli miltei kaikissa seurantaloissa. Ravintola oli tärkeä tila, mutta yleensä vaatimattomammin sisustettu ja matalampi kuin sali. Seurantaloihin kuului oleellisesti eteisen yhteydessä ollut vaatesäilö eli narikka. Seurantaloille tyypillinen lippuluukku toimi tavallaan porttina seurantaloon ja ulkopuolisen maailman välillä, ja sen muotoiluun kiinnitettiin usein erityistä huomiota.

Uusia seurantaloja ei nykyään juuri rakenneta, mutta niitä syntyy kun muussa käytössä olleita rakennuksia otetaan esimerkiksi kyläyhdistysten käyttöön ns. kylätaloiksi. Useimmiten kylätaloksi päättyy lakkautettu koulu. Valtiovalta ryhtyi myöntämään avustuksia seurantalojen korjaustoimintaan vuonna 1978, ja vuodesta 2004 niiden jakamisesta on vastannut Suomen Kotiseutuliitto. Korjausavustuksilla on tarkoitus säilyttää, ylläpitää ja parantaa seurantalojen kulttuurihistoriallista arvoa, rakennusteknistä kuntoa ja toimivuutta.

Tyypillisesti seurantalo on omistajayhdistyksen toiminnan tukikohta, mutta monet talot ovat kokoontumistiloja ja tapahtumien paikkoja myös muille lähialueensa yhdistyksille. Niissä kokoontuvat esimerkiksi urheiluseurat, poliittiset yhdistykset, marittayhdistykset, seurakunnat, ammattiliitot, eläkeläisyhdistykset, tiekunnat, uskonnolliset järjestöt ja erilaiset kulttuuri-, liikunta- ja harrasterkerhot. Monessa kylässä seurantalot ovat edelleen tärkeitä kokoontumispaikkoja ja juhlatiloja.

Perinteisten nuoriso- ja maamiessuurojen toiminta on hiljentynyt useimmissa kylissä. Joissain kylissä on edelleen kyläyhdistystoimintaa, mutta kaikkein aktiivisinta toimintaa monin paikoin on

nykyisin metsästysseuroilla. Metsästysseurat ovat toiminnassaan ottaneet käyttöön alun perin muuhun tarkoitukseen rakennettua rakennuskantaa, kuten lakkautettuja kouluja ja erilaisia kylä- ja seurantalaja. Ne ovat viime vuosikymmeninä myös rakentaneet ja rakentavat edelleen jonkin verran uutta rakennuskantaa, kuten metsästysmajoja ja erilaisia lihan säilytykseen ja käsittelyyn liittyviä tiloja. Tulevaisuudessa nämäkin rakennukset tulevat olemaan osa rakennusperintöämme ja kulttuuriympäristöämme.

Yhdistystoiminta

Kuusamossa yhdistystoiminta alkoi, kuten muuallakin Suomessa, keskeisesti kolmella sektorilla: maatalouden yhdistystoimintana, nuorisoseuratoimintana ja työväen yhdistystoimintana. Jotkut posiolaiset varmaankin osallistuivat ensimmäisten kuusamolaisten yhdistysten toimintaan ja siten välittivät yhdistystoiminnan virikkeitä Posiolle päin jo ennen Posion itsenäistymistä. Tietävästi vanhin posiolainen yhdistys oli Posion maamiesseura, joka kerrotaan perustetun vuonna 1912, toisten tietojen mukaan jo vuonna 1910. Ensimmäinen Posiolle rekisteröity yhdistys oli 1926 perustettu ja seuraavana vuonna rekisteröity Kynsiperän maamiesseura. Sodan jälkeen Posiolle perustettiin maamiesseurojen rinnalle runsaasti pienviljelijöiden paikallisjärjestöjä, pienviljelijäosastoja.

Ensimmäiset nuorisoseurat perustettiin Suomeen jo 1800-luvun puolella. Kuusamon nuorisoseura, jonka toimintaan mahdollisesti osallistui myös posiolaisia, perustettiin 1900-luvun alussa. Posiolla nuorisoseuroja ryhdyttiin perustamaan 1920-luvun lopulla. Ensimmäinen nuorisoseura Posiolla oli Peräposion nuorisoseura, joka perustettiin vuonna 1926. Jouluaattona 1928 perustettiin Jumiskossa Alakylän nuorisoseura ja keväällä 1930 Ylijärven nuorisoseura. Peräposion nuorisoseura ehti rakentaa ennen sotaa toimitalon, joka kuitenkin tuhoutui sodassa. Sota toi katkoksen nuorisoseuratoimintaan, mutta sodan jälkeen toiminnalle oli olemassa edelleen vahva tilaus. Sodan jälkeen nuorisoseuratoiminta sai myös uusia osin käytännöllisiä muotoja. Peräposiolla nuorisoseura esimerkiksi rakensi 1960-luvun lopulla tanssilavan Posionkankaalle. Ensimmäisenä sodan jälkeen perustettiin nuorisoseura Lehtiniemeen. Lehtiniemen nuorisoseura on sittemmin ollut pitäjän nuorisoseuroista selvästi toimeliaim. Miltei samaan aikaan Lehtiniemen nuorisoseuran kanssa perustettiin Posion Kirkonkylän nuorisoseura. Sen toiminta ei näytä päässeen alkua pitemmälle sen enempää kuin vuonna 1949 perustetun Mäntyjärven nuorisoseurankaan. Vuonna 1946 perustettiin

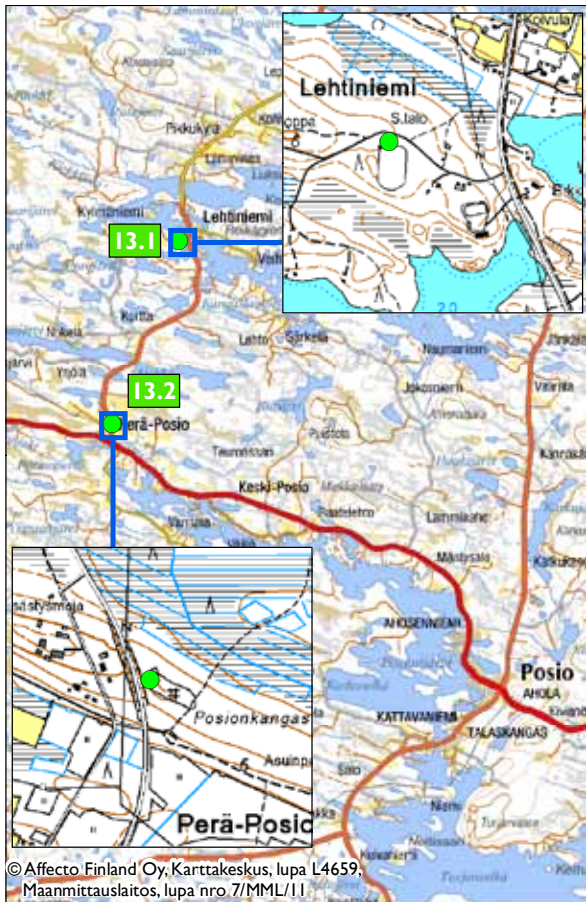
nuorisoseura Sirniöön, vuonna 1953 Anetjärvelle ja 1958 Maaninkavaaraan. Anetjärven nuorisoseura puuhasi 1950-luvun puolivälissä omaa toimitaloa, mutta hankkeesta ei tullut mitään. Sen sijaan Sirniön nuorisoseura rakensi oman toimitalon Kisapirtin 1960-luvun puolivälissä.

Yhteiskunnan muutokset alkoivat vaikuttaa nuorisoseuraliikkeeseen kielteisesti 1960-luvulta lähtien ja niiden toiminta passivoitui. Toimintaa heräteltiin taas 1970-luvun jälkipuolella. Lehtiniemen nuorisoseura kunnosti taloaan 1970–1990-luvuilla.

Suojeluskunnilla ja niihin läheisesti liittyvillä Lotta Svärd-järjestöllä oli puolivirallinen maanpuolustukseen liittynyt tehtävä ja leima, eikä niitä muiden yhdistysten tapaan rekisteröity yhdistyksinä. Silti niiden rauhan aikainen toiminta oli hyvin lähellä muuta yhdistystoimintaa tai jopa korvasi sitä, esimerkiksi urheilussa. Suojeluskuntien perustamisvaihe ajoittuu vuosiin ennen Posion itsenäisyyttä. Suojeluskunnat perustettiin tyypillisesti kuntarajoja noudattaen, eikä Posio vielä saanut suojeluskuntaa. Posiolaiset osallistuivat Kuusamon suojeluskunnan, eteläposiolaiset myös Taivalkosken suojeluskunnan toimintaan. Posiolle perustettiin oma suojeluskuntaosasto vuonna 1927. Keskeisesti juhlien ja iltamien viettoa varten monet suojeluskunnat rakensivat oman toimitalon. Posion suojeluskunnassa talohanke otettiin ensimmäisen kerran esille jo vuonna 1929, jolloin perustettiin talonrakennuslautakunta. Talohanke ei kuitenkaan edennyt rahapulan takia. Asiaan palattiin vuonna 1937, jolloin perustettiin talorahasto ja talotoimikunta. Vuonna 1940 suojeluskunta sai metsähallitukselta tontin Aholan ja kirkonkylän väliltä Talaskankaalta ja hyväksyi talopiirustukset, jotka sisälsivät juhlasalin, näyttämön sekä huoneita. Sota tuli kuitenkin väliin, ja talo jäi lopulta rakentamatta. Sodan jälkeen vuonna 1944 lopulla sekä suojeluskuntajärjestö että Lotta Svärd lakkautettiin välirauhansopimuksen velvoittamana.

Edellä mainittujen lisäksi Posiolla on toiminut myös erilaisia poliittiseen ja ammatilliseen yhdistystoimintaan liittyviä seuroja, joiden toiminnasta esimerkkinä on Anetjärven kansantalo (esitelty sivulla 57). Urheilutoimintaan liittyvästä yhdistystoiminnasta on vastannut mm. Posion Pyrintö, jonka toimitalo on esitelty sivulla 54.

Esiteltävät kohteet

Kartta 24. Seurantalot.

- 13.1 Lehtiniemen nuorisoseuratalo
- 13.2 Peräposion lava

13.1 Lehtiniemen nuorisoseuratalo

Lehtiniemen nuorisoseuratalo sijaitsee mäellä, jota ympäröi eteläpuolella metsä. Pihaan saavutaan kaakosta urheilukentän tieltä. Urheilukenttä on seurantalons eteläpuolella.

Seuratalo on pitkä puinen yksikerroksinen puinen rakennus, jossa on musta peltikatto. Rakennuksen vanha osa on rakennettu betonipilareiden päälle. Kuistilla ja rakennuksen vanhan puolen alapohjan ulkosivuilla on valkoinen koristelauditus. Rakennuksen vanhan osan seinässä ikkunoiden välissä on vaakalauditus. Rakennuksen uusi osa on rakennettu betonisokkelin päälle. Rakennuksessa on alkuperäiset ikkunat alla, uudet on laitettu samoihin pokiin.

Lehtiniemen nuorisoseura perustettiin 3.6.1945. Seuratalo rakennettiin samalle paikalle, jossa aiemmin oli pelkkä tanssilava. Tontin lahjoitti Lehtiniemen jakokunta. Seurantaloa alettiin rakentaa vuonna 1948 ja se valmistui 9.10.1949. Tuolloin pidettiin vihkimisjuhla, jossa esitettiin Aleksis Kiven

Kuva 123. Lehtiniemen nuorisoseuratalo. Tiina Elo 2010.

Lea-näytelmä. Vuonna 1949 taloon rakennettiin näyttämö, kahvio ja eteinen.

1990-luvulla opetusministeriöltä saadun avustuksen avulla tehtiin täydellinen peruskorjaus ja rakennettiin poltettujen WC-tilojen tilalle uudet. Vuonna 1995 seurantalolla oli seuran 50-vuotisjuhlat, jossa oli valokuvanäyttely seuran historiasta.

Seura valmisti jääkiekkokaukalon Lehtiniemen koululle. Laajennussuunnitelman teki Jorma Varanka vuonna 1991 ja sen perusteella salin kattoa korotettiin ottamalla ullakkotilasta lisää 1,5 metriä.

LKYT-arvio:

Jälleenrakennusajan kohde.

Tanssilavakulttuuri

Tanssilavat ovat alkeellisimmillaan olleet varsin yksinkertaisia rakennelmia ja niiden alkuperän selvittäminen Suomessa onkin vaikeaa, ellei peräti mahdotonta. Vanhimpia tanssilavoja ovat saattaneet olla kaupunkien kansanjuhlien tai erilaisten yhdistysten kesä- ja vuosijuhlien tilapäiset avolat. Tätä aikaisemmin olivat maaseudun nuoret järjestäneet ns. nurkkatansseja, joita pidettiin sopivilla luonnonpaikoilla, esimerkiksi niityillä ja kalliolla. Alkukesäisin samaan tarkoitukseen voitiin käyttää maatalojen tyhjillään olevia ulkorakennuksia. Muina vuodenaikoina yritettiin löytää riittävän tilavia pirttejä.

Yksi mahdollinen maalaislavojen syntymä- ja leviämisaikoina on voinut olla Pohjanmaan rannikko, jonne tanssilavoja rakennettiin 1800-luvun lopulla. Sieltä ne levisivät muualle 1890-luvulla. Maalaislavojen rakentaminen osuu yksiin 1880-luvun lopulla tapahtuneen nuorisoseuraliikkeen synnyn kanssa. Monin paikoin nuorisoseurantaloilla järjestettiin myös tansseja ja ne korvasivatkin osaltaan tanssilavoja. Monet tanssilavat jatkoivat kuitenkin toimintaansa tanssipaikkoina rinnan seurantalojen kanssa.

1930-luvulla vilkkaana kukoistanut tanssiharastus keskeytyi talvisodan syttymiseen, jolloin valtioneuvosto kielsi tanssimisen julkisissa tiloissa. Neuvokas nuorisoksi keksi keinoja tanssikiellon kiertämiseen ja maaseudulla nurkkatanssit yleistyivät. Joulukuussa 1944 sisäasiainministeriö vapautti yleiset tanssit, vaikka Lapissa vallitsi sotatila vielä tämän jälkeenkin aina huhtikuuhun 1945 asti. Ravintoloissa tanssi sallittiin kuitenkin vasta paljon myöhemmin, syyskuussa 1948. Täysin vapaaksi ei julkinen tanssiminen tullut vielä, sillä kirkkopyhinä ei tansseja vielä pitkään aikaan saanut järjestää. Sodan jälkeen jokainen itseään kunnioittava seura tai yhdistys rakensi oman tanssilavan. Rakennustyöt tehtiin yleensä talkoovoimin ja samoin järjestettiin myös tanssien järjestäminen. Varakkaamat yhdistykset rakensivat jopa katetun lavan ja jos lavasta tuli suosittu, niin vähitellen se sai seinätkin.

13.2 Peräposion lava

Peräposion lava sijaitsee mäellä ja sen piha rajoittuu metsään. Tie pihaan tulee lännestä ja kaartaa pohjoisen suuntaan kohti lavarakennusta ja lipunmyyntikojuja. Pihaan tultaessa on paikoitusalue. Pohjoisen puolella lavarakennukseen nähden on wc. Lavarakennuksesta länteen on grillikatos.

Tanssilava on mutterinmuotoinen (8-kulmainen) punainen rakennus, jossa on uusittu huopakatto ja ikkunat. Kahdelta seinustalta ulkonevat soittajien lavatilat ja varastohuone. Rakennukseen johtaa leveät portaat ja sisäänkäynti tapahtuu suurien pariovien lävitse. Tanssilavan vieressä on pienikokoinen neliön muotoinen punainen lipunmyyntikoju. Kojun seinät on rakennettu pahvilevystä. Kojussa on yksi aukko lipunmyyntiä varten. WC-rakennuksessa on vaakalaudoitetut kapeat ovet, joissa rimalaudoista tehdyt M ja N kirjaimet. Rakennus sijaitsee männikön keskellä. Kioskirakennuksen etuseinä on täysin avoin. Varsinaista kuistia ei rakennuksessa ole, mutta rakennuksen katto ulottuu sen verran pitkälle eteenpäin, että se muodostaa katoksen rakennuksen edessä seisoville.

Peräposion nuorisoseuran perustava kokous pidettiin elokuussa 1926. Kokouksessa oli yli 40 henkilöä. Santeri Alkio oli parivuosisikymmentä aikaisemmin perustanut ensimmäiset nuorisoseurat Etelä-Pohjanmaalle ja aate oli leviämässä myös Lappiin. Kokoontumispaikaksi saatiin alkuun Sotaniemen pirtti ohjelmailtamiin. Tanssit pidettiin saman talon piharakennuksessa.

Talojen isänniltä saatiin tonttimaata ja lupa seurantalons rakentamiseksi paikalle, jossa nykyinen tanssilava sijaitsee. Alkuperäisessä seurantalossa oli pärekatto. Talo valmistui vuoteen 1944 men-

Kuva 124. Peräposion lava. LKYT 2004.

nessä lämmityslaitteita vaille valmiiksi. Iltamia ja huveja järjestettiin talossa kesäisin.

Talo paloi jatkosodan lopulla 1944 saksalaisten polttamana. Sotien jälkeen ostettiin parakkirakennus sodassa tuhoutuneen sotakorvausrahoilla. Tämä talo toimitti nuorisoseurantalons virkaa vuoteen 1968 asti, jolloin parakki purettiin ja tilalle rakennettiin nykyinen tanssilava.

LKYT-arvio:

Seurantalons tilalle vuonna 1968 rakennettu tanssilava.

Kirkollinen rakentaminen

1600-luvun alussa nykyisen Posion alue kuului Kemin seurakunnan yhteyteen, kunnes vuonna 1673 Kemin Lapista muodostettiin oma seurakuntansa. Ensimmäiset varmasti tunnetut kirkot Kemin Lappiin valmistuivat vasta 1640-luvun puolivälissä: Inariin ja Kemijärvelle. Kitkalaisia lähimpänä oli Kemijärven kirkko, jonne matka etenkin kesäisin oli pitkä ja vaikeakulkuinen. 1600-luvun lopulla kirkko päätettiin rakentaa myös Kemin Lapin kaakkoisosaan eli Kuusamoon. Kirkko valmistui vuonna 1694. Tämän jälkeen osa nykyisen Posion alueen ihmisistä kävi kirkossa Kuusamossa, mutta Pohjois-Posion Maaningan ja Suolijärven puolen asukkaat kulkivat Kemijärven kirkossa.

Suomen senaatti määräsi vuonna 1908 Posion seurakunnan perustettavaksi, mutta itsenäistyminen tapahtui vasta 1.1.1925. Pian seurakunnan perustamispäätöksen jälkeen posiolaiset ryhtyivät käsittelemään kirkonrakennushanketta. Hanke eteni kuitenkin hitaasti ja rakennuksen suunnitelmat valmistuivat vuoden 1915 alussa. Kirkon rakentaminen oli suuri taloudellinen ponnistus vähävaraiselle väestölle. Tämä lienee ollut ydinsyy sille, että hanke eteni hitaasti. Toinen syy oli mahdollisesti se, että posiolaiset pitivät kristillisissä käsityksissään ja seurakuntaelämässään tärkeämpinä muita asioita kuin kirkkorakennusta. Lisäksi pian

kirkon piirustusten valmistuttua puhkesi ensimmäinen maailmansota, jonka ajan kirkkohanke oli kokonaan jäissä.

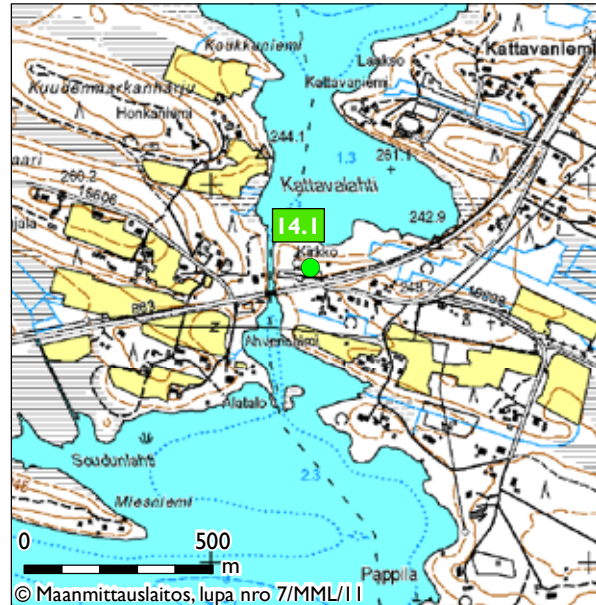
1920-luvulla päätettiin hankkia väliaikainen tila kirkollisia toimituksia varten. Keväällä 1925 seurakunta sopi Matti Soudunsaaren kanssa talon vuokraamisesta Posiojärven eteläpäästä kirkollisiin tarkoituksiin. Tämä oli posiolaisten ensimmäinen ”kirkko”, joka täytti sen kirkkolain asettaman ehdon, että itsenäistyvällä seurakunnalla tulee olla jumalanpalvelushuone. Jo vuonna 1926 pantiin kuitenkin vireille pysyvemmän kirkon tai oikeammin rukoushuoneen rakentaminen. Kirkkorakennus valmistui Posiojärven ja Kitkan kuuluvan Soudunjärven välisen Ahvensalmen kupeelle itseoppineen rakennusmestari Leonard Hiltusen johdolla seuraavan vuoden loppuun mennessä. Kirkon rakentamista varten jokainen manttaalitalo toi kaksi tukkipuuta ja seurakunnan jokainen 16–50-vuotias mies teki kirkkorakennuksella 10 työpäivää tai korvasi työvelvoitteensa rahalla. Ensimmäinen jumalanpalvelus kirkossa pidettiin 20.11.1927.

Tuomiokapituli oli seurakuntalaisten vähävaraisuuden takia valmis puoltamaan rukoushuonetta vakinaiseksi kirkoksi. Rakennus ei kuitenkaan muutoseikkoja tarkastelleille valtion ylimmille viranomaisille sellaisenaan kelvannut kirkoksi. Vuoden 1930 lopulla opetusministeriö oli valmis hyväksymään Posion jumalanpalvelushuoneen kirkoksi, mutta sen edellytyksenä oli suuri joukko muutoksia. Muutostöihin ei kuitenkaan tuolloin ryhdytty seurakunnan vaikean taloudellisen tilanteen vuoksi. 1930-luvulla Posiolla ruvettiin pohdintaan, tulisiko rakentaa jumalanpalvelushuone kirkoksi vai kirkko kokonaan uuteen paikkaan. Myös hiippakunnan piispa esitti vuoden 1938 piispantarkastuspöytäkirjassa, että kirkko tulisi rakentaa kokonaan uudestaan uudelle paikalle.

Vuoden 1941 keväällä tuomiokapituli kehotti Posion seurakuntaa tekemään valtioneuvostolle asianmukaisesti perustellun anomuksen, että seurakunnan jumalanpalvelushuonetta saataisiin käyttää väliaikaisena kirkkona 10 vuoden ajan, jona aikana seurakunta sitoutuisi rakentamaan tarkoitukseen soveltuvan ja asianmukaisesti hyväksytyin kirkon. Seurakunta noudatti kehotusta ja vuoden 1942 alussa opetusministeriö ilmoitti suostuneensa tehtyyn anomukseen. Kymmenen vuoden määräajan lähestyessä loppuaan nousi taas esille kysymys siitä, olisiko rakennettava uusi kirkko Aholaan, josta oli hyvää vauhtia kehitymässä kunnan keskustaajama. Seurakunta päätyi ratkaisuun, että hankkeeseen ei ollut voimavaroja. Niinpä päätettiin korjata väliaikainen jumalanpalvelushuone kirkoksi. Vuoden 1952 alussa opetusministeriö

hyväksyi muutos- ja korjaussuunnitelman. Sen mukaisesti kirkon muutostyöt saatiin valmiiksi vuonna 1953 ja erillinen kellotapuli, jota muutostyö edellytti, vuonna 1957.

Esiteltävät kohteet

Kartta 25. Kirkolliset kohteet.

14.1 Posion kirkko

14.1 Posion kirkko

Rakennukset sijaitsevat Posiolta saavuttaessa Taivalkoskentien oikealla puolella. Järvi ympäröi kirkkoa pohjoisesta ja pieni joki lännestä, joka yhdistää Soudunjärven ja Kitkan.

Posion kirkko on puinen pitkäkirkko, jossa on istumapaikkoja – lehteri mukaan lukien – noin 300 hengelle. Kirkossa on jyrkkä harjakatto ja valkea pystylaudoitettu julkisivu. Ikkunat ovat 4- ja 6-ruutuiset kaari-ikkunat.

Ensimmäinen rukoushuone rakennettiin vuonna 1927. Rakennuksessa oli taitekatto, ja kellotorni sijaitsi katolla. Vuosina 1952–1953 kattomuoto muutettiin nykyiseksi harjakatoksi. Myöhemmin tehtiin erillinen kellotorni. Piispa Väinö Malmiväärä vihki kirkon vuoden 1953 elokuussa.

Kellotapuli tehtiin arkkitehti Paavo Riihimäen piirustusten mukaisesti.

Posion kirkon alttaritaulun maalasi kemijärveläinen taiteilija Uuno Särkelä. Alttaritaulu valmistui vuonna 1953 ja sen aiheena on Kristuksen toinen tuleminen. Kirkossa tehtiin arkkitehti Arne Holttisen suunnittelemat sisätilojen muutostyöt vuonna 1966. Vuonna 1976 kirkon edustalla paljastettiin Evakkokivi muistoksi evakkotaipaleella kuolleille ja muualle haudatuille posiolaisille.

Kuva 125. Posion kirkko. LKYT 2004.

Kuva 126. Kellotapuli. LKYT 2004.

Kirkon ympäristöä on muuttanut uuden ruumis- huone- ja wc-rakennuksen tekeminen kellotapulien ja Posiojärven väliin.

LKYT-arvio:

Sodalta säästynyt kirkko, jota uudistettu 1953 ja 1966.

Kellotapuli vuodelta 1957.

Rakennushistoriallisesti, kulttuurihistoriallisesti ja maisemallisesti erittäin arvokas kohde.

Hautausmaat

Aikoinaan Posiolla ja koko Kuusamon pitäjässä, jossa taipaleet olivat pitkiä ja usein hankalakulkuisia, kehittyi käytäntö että vainajia haudattiin ympäri pitäjää sijaitseviin hautausmaihin, jotka hyvin tyypillisesti sijaitsivat saarissa. Posiollakin tällaisia oli muutamia. Vanhin Posion hautausmaista sijaitsi Kynsijärven Lotanniemessä. Posiojärven hautausmaa oli Sarvisaassa. Posiolaisia haudattiin myös Kuusamon Vasaraperän kylän Sänkisaareen, joka oli Kitkajärvessä kunnanrajan tuntumassa.

Lotanniemen hautausmaa alkoi 1930-luvun lopulla täyttyä. Siksi seurakunta ryhtyi puuhaamaan uutta hautausmaata Etelä-Posiolle hankkien kahden hehtaarin maa-alueen Kuloharjulta. Alueelle perustettu Matkanpään hautausmaa vihittiin käyttöön vuoden 1939 lopulla.

Posion sankarihautausmaa perustettiin puolen kilometrin päähän kirkosta ja se vihittiin käyttöön helmikuussa 1940. Sankarihautausmaasta tuli osa kirkonkylän hautausmaata Lepola, jonka perustamisesta kerrotaan päätetyn jo vuonna 1941. Sota ja isojako keskeyttivät hankkeen. Loppujen lopuksi Lepolan hautausmaa vihittiin käyttöönsä vuoden 1948 lopulla.

1950-luvulla Posion seurakunta perusti vielä kaksi hautausmaata Posion pohjoisosiin. Ristimaan hautausmaa Ristilässä vihittiin käyttöön vuonna 1956 ja Lepomaan hautausmaa Maaninkavaarassa vuonna 1959.

Lepola + sankarihautausmaa (kirkonkylässä)

Kuva 127. Kirkonkylän hautausmaa, Lepola. Tiina Elo 2010.

Kuva 128. Sankarihautausmaa. Tiina Elo 2010.

Matkanpää (Kuloharjussa)

Kuva 129. Matkanpään hautausmaa Kuloharjussa. Tiina Elo 2010.

Ristimaa (Ristilässä)

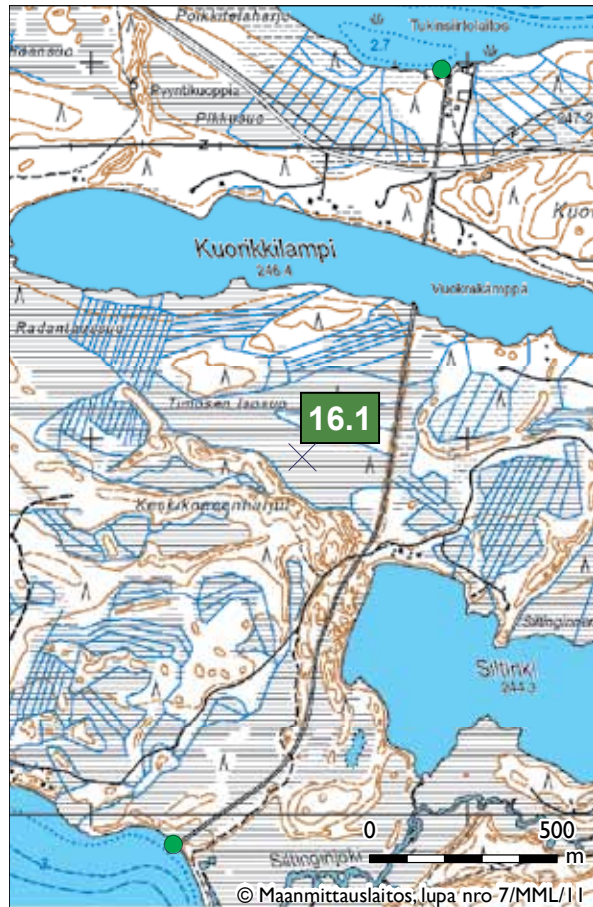
Kuva 130. Ristimaan hautausmaa Ristilässä. Tiina Elo 2010.

Lepomaa (Maaninkavaarassa)

Kuva 131. Lepomaan hautausmaa Maaninkavaarassa. Tiina Elo 2010.

Savotta- ja uittokohteet

Kartta 26. Savotta- ja uittokohteet.

15.1 Tukinsiirtolaitos

15.1 Kitka-Livon tukinsiirtolaite

Tukinsiirtolaite on siirtänyt tukit pohjoisen suunnasta Kitkajärvestä kahden kilometrin matkan Livojärveen, joka sijaitsee etelässä. Uittoruuhu on 2219 metriä pitkä ja laskee Livojärveen. Maantie katkaisee uittoriihen heti laitoksen jälkeen Livon suuntaan. Tukinsiirtolaitoksen pihaan tullaan idästä soratietä. Idässä piha rajoittuu havumetsään.

Keisarillinen johtokunta antoi päätöksen kruununnimismies Plattingin ehdotukselle valmistaa veneväylää Kitkajärvestä Pohjanlahteen 26.10.1839. Ensimmäinen siirtolaitos rakennettiin 1892–1893 Akanlahden suun seutuville. Suunnittelijana toimi oululainen metsänhoitaja E. Sandman.

Ensimmäisen laitoksen toiminta loppui vuonna 1913. Höyrykoneen teho oli 10–12 hevosvoimaa. Toista laitosta alettiin rakentaa 1909–1910 kannaksen kapeimmalle kohdalle. Rakennuttaja oli ruotsalainen t:mi Blomberg. Voimanlähteenä oli kolme 40 hevosvoiman höyrykonetta. Työtä tehtiin kahdessa 10–12 tunnin vuorossa, 70–90 työmiehen voimin. Keskimääräinen tuotos oli 6 000 tukkia/vrk.

Laitosta käytettiin viimeisen kerran kesällä 1929. Tämän jälkeen laitos lahosi käyttämättömänä.

Kolmannen tukinsiirtolaitoksen rakennutti metsähallituksen insinööriosasto vuosina 1935–1936. Laitos rakennettiin ensimmäisen ja toisen väli- maastoon. Vastaavana rakennusmestarina toimi rakennusmestari Ojanen. Laitos oli käyttämättömänä talvi- ja jatkosodan ajan. Vuonna 1949 laitosta korjattiin, sekä muutettiin sähkökäyttöiseksi. Myös lahonneet puiset ruuhenkannatuspilarit uusittiin rautabetonipylväiksi ja muut puuosat jäivät kunnostamatta.

Siirtolaitos korjattiin täydellisesti vuonna 1953. Viimeiset tukit kulkivat vuonna 1966.

Ruuhi on Metsähallituksen kunnostama samoin kuin itse tukinsiirtolaite. Tukinsiirtolaitoksen pää- rakennuksen ja Lohirannantien välinen ränni rakennettiin uudelleen 1980/1990-lukujen taitteessa.

LKYT-arvio:

Liittyy uiton ja metsäteollisuuden historiaan.

Valtakunnallisesti merkittävä kulttuurihistoriallinen ympäristö (RKY 2009).

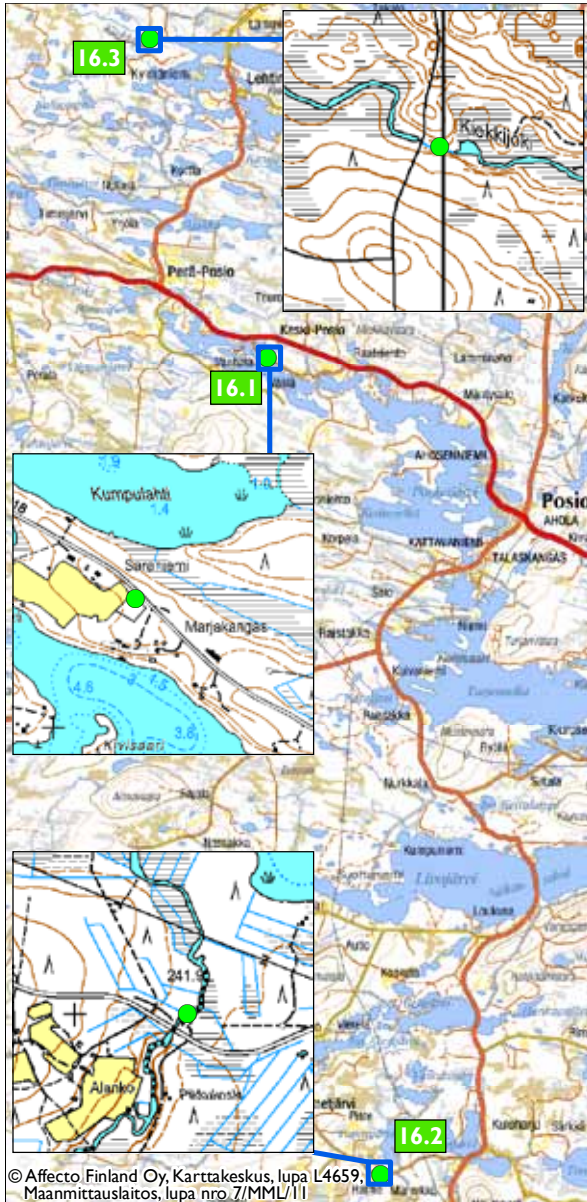
Rakennushistoriallisesti, kulttuurihistoriallisesti ja maisemallisesti erittäin arvokas kohde.

Kuvat 132–134. Kitka-Livon tukinsiirtolaitos. LKYT 2004.

Myllyt

© Affecto/Finland Oy, Karttakeskus, lupa L4659; Maanmittauslaitos, lupa nro 7/MML/II

Kartta 27. Myllyt.

- 16.1 Saraniemen tuulimylly
- 16.2 Tuomijoen mylly
- 16.3 Kylmäniemen mylly

16.1 Saraniemen tuulimylly

Mylly sijaitsee Paloniementien varressa etelästä tultaessa vasemmalla puolella tietä. Myllyn takana länsipuolella on peltoa.

Tuulimylly on neliön muotoinen korkea rakennus, jossa on suuret lavat. Rakennusta ei ole maalattu.

Tuulimylly on valmistunut 1880-luvulla. Tuulimylly siirrettiin Posiojärven rannasta ja pystytettiin tien varteen nykyiselle paikalleen vuonna 1997 Lapin ympäristökeskuksen toimesta.

LKYT-arvio:

Sodalta säästynyt tuulimylly.

Siirtorakennus.

Kuvat 135–136. Saraniemen tuulimylly. Tiina Elo 2010.

16.2 Tuomijoen mylly

Mylly sijaitsee Tuomijoen varrella. Myllylle saavutaan kaakosta. Tuomijoki on lännessä, muualta metsä ympäröi myllyä. Pihapiirissä ei myllyn lisäksi ole muita rakennuksia.

Myllyrakennuksessa on kaksi päällekkäin olevaa lautaovea, josta toisen kerroksen ovelelle pääsee kävelysiltaa /ramppia pitkin.

Tuomijoella on ollut mylly jo 1770-luvulta lähtien. Vuonna 1911 mylly muuttui Taivalkosken Tuomijoen Anetjärven mylly- ja sahaosuuskunnaksi. Myllyn paikalla on ehtinyt olla monia rakennuksia, jopa kolme eri myllyrakennusta ja pieni saha. Vuonna 1918 mylly ja viljasäkit paloivat, kun kokematon mylläri yritti jauhaa petäjäisestä hätäleipää, ja väärän työtavan takia myllyssä syttyi tulipalo. Uusi mylly valmistui seuraavana vuonna osin talkoo- ja osin ammattilaisvoimin. Vuonna 1934 osuuskunta myi kannattamattomaksi käyneen myllyn Tuomivaaran talolle. Isäntä Tuomivaaran Janne kunnosti myllyn ja se oli toiminnassa 1960-luvulle asti.

Mylly alkoi 1970-luvulla rapistua ja Posion kotiseutu- ja kulttuurilautakunta päätti 1980-luvun alussa kunnostaa myllyn. Työt suoritettiin 1990-luvulla, vanha mylly purettiin, uusia hirsisiä hankittiin Tilsanvaarasta ja uudet graniittikivet teetettiin Tervolassa. Kyläläiset antoivat myös rakennusmateriaalia.

LKYT-arvio:

Vanha myllyn paikka (1700-luvulta), jossa nykyään rekonstruktio vanhasta myllystä.

Kuva 137. Tuomijoen mylly. LKYT 2004.

Kuva 138. Mylly Tuomijoen varrella. LKYT 2004.

16.3 Kylmäniemen mylly

Kylmäniemen mylly sijaitsee Kiekkijoen varressa. Tie myllylle kääntyy Rutajoentiestä. Luoteesta mylly rajoittuu metsään. Lännessä virtaa Kiekkijoki. Myllyn ovelelle tullaan idästä.

Rakennuksessa ei ole ovea, ainoastaan oviaukko. Rakennus on puolittain joessa. Myllyn koneisto on hajonnut kokonaan. Osa hirsistä on lahonnut ja myllyyn on laitettu peltikatto.

LKYT-arvio:

Sodalta säästynyt mylly.

Kohteella on rakennushistoriallista, kulttuurihistoriallista ja maisemallista arvoa.

Kuva 139. Kylmäniemen mylly. LKYT 2004.

Posion kulttuuriympäristön tila

Arkeologinen kulttuuriperintö

Selvitysten kattavuus ja ajantasaisuus

Posion tämän hetken inventointitilannetta voidaan pitää muuhun Lappiin verrattuna hyvänä. Kuntainventointi on aloitettu jo 1993, mutta tietoja on täydennetty useaan otteeseen 2000-luvun aikana. Metsähallituksen 2010 käynnistämässä Kansallisen metsäohjelman 2015 mukaisessa kulttuuriperintöinventoinnissa on kattavasti käyty läpi Posion etelä- ja länsiosien talousmetsiä. Kaikki keskeisimmät suuret vesistöt on kertaalleen tarkastettu ja tulosten pohjalta on mahdollista luoda kattava yleiskuva Posion arkeologisesta kulttuuriperinnöstä. Kokonaan inventoimatta on kuitenkin edelleen monia pieniä järviä ja vesireittejä kunnan etelä- ja pohjoisosissa.

Ajallisesti aikaisemmat inventoinnit ovat painottuneet esihistoriallisiin kohteisiin. Historiallisen ajan muinaisjäännöksiä kuten rakennustenperustoja, uuninraunioita ja tervahautoja ja hiilimiiluja on maastotarkastuksissa dokumentoitu jonkin verran. Arkistolähteitä, nimistöä ja perimätietoa hyödyntävä asutus- ja elinkeinohistoriallisten jäännösten systemaattinen inventointi voisi tuoda paljon uutta tietoa sekä Kitkan lapinkylän metsäsaamelaisista että uudisasutuksesta. Erityisesti tulisi kartoittaa vanhoja asuinkenttiä ja kulkureittejä. Posiolta ei ole merkitty muistiin seitoja tai muita saamelaisten pyhiä paikkoja, mutta varsinkin monet Yli-Kitkan rantojen paikannimet (Ämmä, Akka, Ukko ja Turja) viittaavat tällaiseen perinteeseen. Myös Lapin ja Lannan rajapaikkojen inventointia kannattaisi jatkaa. Muinaisjäännöksiä voidaan luokitella myös osa seudun sotahistoriallisista kohteista. Niitä on aikaisemmissakin inventoinneissa dokumentoitu, mutta tietoja tulisi täydentää maastokartoituksin. Erityisesti historiallisen ajan asutus- ja elinkeinomuistojen etsintä edellyttää hyvää maastotuntemusta ja inventoinneissa voitaisiin hyödyntää myös kylissä tehtävää perinnekeruuta.

Arkeologisen kulttuuriperinnön tila

Posiolla ei ole suuria arkeologista kulttuuriperintöön kohdistuvia uhkia. Metsänkäsittelyn yhteydessä syntyneistä vahingoista on kuitenkin muutamia valitettavia esimerkkejä. Metsähallituksen 2010 tekemässä inventoinnissa on arvioitu, että valtion talousmetsissä kulttuuriperintö on Posiolla kokonaisuutena melko hyvin säilynyttä. Yksityismetsien osalta metsänkäsittelyn vaikutuksia muinaisjäännöksiin ei toistaiseksi ole Posiolla kartoitettu, mutta todettujen tapausten perusteella tilanne on valtionmetsiä huolestuttavampi.

Vesien säännöstelyn vaikutuksia on selvitetty Suolijärvillä, jotka kuuluvat Jumiskon voimalan (1953) vaikutuspiiriin. Maastotarkastuksissa on todettu, että monet rantatörmissä ja saarissa sijaitsevat arkeologiset kohteet ovat säännöstelyn seurauksena sortumassa veteen tai jo kokonaan tuhoutuneet. Suojelun turvaamiseksi arkeologinen kulttuuriperintö tulee ottaa nykyistä paremmin huomioon Suolijärvien säännöstelyn seurantajärjestelmässä.

Posion arkeologinen kulttuuriperintö on runsas ja monipuolinen, mutta sitä on toistaiseksi hyödynnetty melko vähän paikallisesti, esimerkiksi opetuksessa tai virkistyskäytössä. Arkeologinen perintö voitaisiin hyvin nostaa osaksi kunnan kulttuuri-imagoa. Hyviä esimerkkejä tarjoavat kivistinen keramiikka, lukuisat muinaisuslöydöt, hiekkakankaiden näyttävät pyyntikuoppaketjut, varhainen raudanvalmistusperinne ja Lapin ja Lannan rajapaikat. Mielenkiintoinen ja omaleimainen historia on paikallisuutta vahvistava ja seudun vetovoimaisuutta myös konkreettisesti lisäävä tekijä, jota kannattaa hyödyntää elinkeinotoiminnan ja virkistyskäytön kehittämisessä ja erityisesti matkailustrategioissa nykyistä huomattavasti enemmän.

Kuva 140. Pilkkapuu Ojennusvaarassa. Metsähallitus/Taisto Karjalainen 2010.

Posion arkeologinen kulttuuriperintö

Vahvuudet

Inventoinnit ja muut selvitykset:

Inventointitilanne kokonaisuutena hyvä, selvitykset tuoreita, täydennystarpeet selvillä.

Hyvät lähtötiedot, kuntahistoriassa (2006) perusteellinen ja asiantuntijan laatima arkeologinen osuus.

Suojelu

Muinaisjäännökset on otettu asianmukaisesti huomioon Itä-Lapin maakuntakaavassa (2004) – Itä-Lapin kiinteät muinaisjäännökset -luettelo julkaistu 2003 Lapin maakuntamuseo hoitaa arkeologisia viranomaisestehtäviä ja seuraa mm. maankäytön suunnittelua.

Museovirasto ylläpitää valtakunnallista muinaisjäännösrekisteriä, johon voi tutustua www-sivuilla: <http://kulttuuriymparisto.nba.fi/netsovellus/rekisteriportaali/portti/default.aspx>

Hoito ja käyttö

Muinaisjäännöksiä on paljon ja ne ovat erilaisia – monet sopivat opastuskohteiksi (pyyntikuopat, asu-muspainanteet).

Heikkoudet

Inventoinnit ja muut selvitykset:

Posiolla on tehty vähän arkeologisia kaivauksia – kokonaiskuva puutteellinen.

Arkeologisista kohteista on liian vähän informaatiota saatavana esimerkiksi kunnan www-sivuilla.

Suojelu

Kohteiden sijainti ei ole riittävän hyvin kaikkien tiedossa – maanomistajalla ei aina ole tietoa maillaan olevista muinaisjäännöksistä.

Hoito ja käyttö

Arkeologisen kulttuuriperinnön merkitystä alueen luontomatkailussa ei vielä tunneta.

Muinaisjäännöksiä on opastettu vain muutamassa paikassa, ei reittejä.

Jäännöksiä tai niiden ympäristöä ei ole hoidettu.

Uhat

Asenteet – suojelukohteista ei oteta selvää tai niistä ei välitetä.

Tietämättömyys, informaation ja ohjauksen puute – erityisesti rakentaminen ja metsänkäsittely (maanmuokkaus ja kannonnosto).

Puutteellinen suunnittelu ja riittämättömät selvitykset – esimerkiksi kaavoitus, maa-aineksen otto ja kaivostoiminta, vesirakentaminen (esimerkiksi suojuukset).

Vesien säännöstely – veden pinnan vaihtelu kuluttaa ja hävittää saarten ja rantojen muinaisjäännöksiä.

Hoitamattomuus – varsinkin asutusalueilla jäännökset häviävät ja tuhoutuvat vähitellen, jos niitä ei pidetä näkyvissä.

Mahdollisuudet

Muinaisjäännökset ovat yhteistä, paikallista ja omaileimaista perinnettä ja historiaa, jonka löytää vain Posiolta.

Arkeologia on hyvä ja edullinen tapa tutustua omaan ympäristöönsä.

Muinaisjäännökset kiinnostavat sekä paikallisia että vierailijoita.

Arkeologiaa voidaan hyödyntää monin tavoin ope-tuksessa, virkistyksessä ja matkailussa – esimerkiksi Metsähallituksen metsien kulttuuriperinnön inventoinnit.

Arkeologian ja historian avulla voidaan aktivoida kylien toimintaa – esimerkiksi kulkureittien, rajamerkkien ja elinkeinohistoriallisten muistojen paikannus, joka edellyttää hyvää maastotuntemusta ja sopii hyvin osaksi kylien perinnekeruuta.

Rakennettu kulttuuriympäristö

Selvitysten kattavuus ja ajantasaisuus

Lapin kulttuuriympäristöt tutuksi -hankkeen inventointi on Posion osalta sangen kattava ja kunnan alueelta ehdittiin inventoimaan jonkin verran myös jälleenrakennuskauden rakennusperintöä.

Kunta on teettänyt kaavahankkeiden pohjalle myös erillisiä kulttuuriympäristöselvityksiä. Metsähallituksen 2010 käynnistämässä, Kansallisen metsäohjelman (KMO 2015) mukaisessa talousmetsien kulttuuriperintöinventoinnissa on kartoitettu arkeologisten kohteiden lisäksi myös maa- ja metsätalouteen, uittoon ja poronhoitoon liittyvää rakennusperintöä ja jäännöksiä, kuten talonpaikkoja, niitty latoja ja myllyjä, savottakämppejä ja uittolaitteiden jäännöksiä sekä poroaitoja.

Rakennetun ympäristön tila

Posiolla on varsin hyvä tilanne kulttuuriympäristön ja rakennusperinnön hoidossa ja huomioon ottamisessa. Vanhaa rakennuskantaa puretaan harvoin, mikä jo osaltaan kertoo siitä, että Posiolla arvostetaan vanhoja rakennuksia, rakennustapaa ja -taitoja.

Posio painii kuitenkin osaltaan samanlaisten ongelmien kanssa, kuin muutkin Lapin kunnat. Toisaalta reunimmaisat alueet ja kylät tyhjenevät ja toisaalta rakennuspaineet keskittyvät tietyille kylille ja alueille keskustan läheisyydessä. Posiolla rakennuspaineet kohdistuvat lomarakentamiseen erityisesti Livojärven ja Suolijärvien ranta-alueilla. Keskustan alueelle rakennuspaineita aiheuttaa pula vuokra-asunnoista. Tyhjeneviä alueita puolestaan ovat kunnan äärireunoilla olevat alueet, erityisesti Jumisko–Nolimo suunnassa.

Kuva 141. Tyhjilleen jäävät rakennukset joutuvat varsin nopeasti huonoon kuntoon ja niiden pihapiirit puskittuvat. LKYT 2005.

Tyhjeneviä alueita uhkaa maiseman umpeenkasvu ja rakennusten tyhjilleen jääminen, joka taas ennen pitkää johtaa rakennusten ränsistymiseen. Rakennuspainealueilla hallitsematon ja suunnittelematon rakentaminen voi osaltaan pilata kulttuurimaisemaa varsinkin jos alueilla ei ole ajantasaista kaavaa rakentamista ohjaamassa. Rakentamista kulttuurihistoriallisesti arvokkaimmilla alueilla tulisikin ohjata yksityiskohtaisemmalla rakennustapaohjeistuksella.

Valtiolla tulisi olla enemmän keinoja tukea kyläyhdistyksiä yms. rakennusten korjaamisessa ja maisemien raivauksissa esimerkiksi taloudellisten tukien muodossa.

Vaikka Maankäyttö- ja rakennuslain mukaan omistajalla on velvollisuus pitää *rakennus ympäristöineen, sellaisessa kunnossa, että se jatkuvasti täyttää terveellisyys-, turvallisuuden ja käyttökelpoisuuden vaatimukset eikä aiheuta ympäristöhaittaa tai rumenna ympäristöä* (MRL 166 §), on tilanne käytännössä se, että esimerkiksi perikuntien omistuksessa olevat vanhat rakennukset ränsistyvät paikoilleen selvittämättömien pesänjakojen takia. Valtiolla tulisi olla jotain keinoja näiden rakennusten säilymsedellytysten parantamiseksi. Maankäyttö- ja rakennuslain määrittämä omistajan ylläpitovelvollisuus koskee kaikkia rakennuksia ja velvollisuus on riippumaton alueen kaavoituksesta.

Rakennettu kulttuuriympäristö

Vahvuudet

Posiolla on esimerkillisellä tavalla otettu huomioon vanha rakennusperintö, esimerkiksi käynnistymässä olevan Jakkarsaaren kaavoituksen teemaksi on otettu perinnerakentaminen ja tähän liittyen Jakkarsaaren aitat kunnostettiin kesällä 2010 YTY-töinä. Posion kunnan alueella ei juurikaan pureta kulttuurihistoriallisesti arvokkaita rakennuksia.

Inventoinnit ja muut selvitykset:

Lapin kulttuuriympäristöt tutuksi -hankkeessa tehty inventointi oli Posion osalta sangen kattava.

Kunta on teettänyt kaavahankkeiden pohjalle erillisiä kulttuuriympäristöselvityksiä.

Posiolla on julkaistu poikkeuksellisen paljon paikallishistoriaan liittyviä julkaisuja.

Suojelu

Inventoituja kohteita on päätyntä myös oikeusvai-
kutteisiin kaavoihin suojelumerkinnöillä

Itä-Lapin maakuntakaava on melko tuore ja ajan-
tasainen.

Hoito ja käyttö

Rakennusperinnön hoitoavustushakemuksia on tullut Posion kunnan alueelta tasaisesti viime vuosien aikana ja avustuksia on sinne myös myönnetty.

Posiolla on olemassa vahvat perinteet vanhojen rakennusten korjaamisessa.

Heikkoudet

Suojelu

Jotkut kulttuurihistoriallisesti tai maisemallisesti arvokkaista kylistä ovat kaavoittamattomia.

Kunnissa tehdään töitä vähillä resursseilla ja viranomaiset ovat ylikuormitettuja.

Hoito ja käyttö

Rakennusten omistajat eivät välttämättä ole tietoisia rakennusperinnön hoitoavustuksista.

Rakennusten omistuspohja: perikuntien rakennukset muodostavat laajan ja akuutin ongelman: rakennukset lahoavat paikoilleen kun niiden omistajuuskysymystä ei saada ratkaistua niin, että joku ottaisi rakennuksesta vastuun, jolloin myös niiden korjaamisedellytykset paranisivat huomattavasti.

Vanhojen rakennusten oikeanlaisen korjaamisen neuvonta ei tavoita kaikkia ja osa korjauksista voi olla laadullisesti heikkoa ja jopa rakennusten kulttuurihistoriallista arvoa heikentävää.

Väärää tietoa korjaamisesta, rakennusten energiatehokkuudesta ja jätevesiasetuksesta esiintyy.

Uhat

Suojelukysymyksiin liittyy edelleen paljon tietämättömyyttä ja vääriä tietoja, mikä aiheuttaa suojeleukielteisiä asenteita.

Elinympäristön toiminnallinen köyhtyminen, kun julkiset rakennukset myydään yksityiskäyttöön, jolloin käyttötarkoitus muuttuu (koulut, postit, kyläkaupat, asemarakennukset).

Alueiden tyhjenemisen mukanaan tuomat ongelmat: umpeenkasvu ja tyhjiilleen jäävät rakennukset.

Rakennusperinnön hoidon rahoituksen yleinen riittämättömyys.

Osaavien korjaajien löytyminen tulevaisuudessa – oikeat korjausmenetelmät menevät haaraan vanhojen osaajien mukana.

Ilmastonmuutoksen torjuminen (kulttuurihistoriallisista arvoista piittaamattomat energiaremontit, ympäristöä muuttavat tulvasuojeluratkaisut).

Rakennetun ympäristön kerroksellisuuden ja eri aikakausien arkkitehtuuripiirteiden katoaminen korjaus- ja muutostöidenpiteissä.

Lisääntynyt kertakäyttökulttuuri ja tavaroiden ja rakennusmateriaalien nopea kierto (esimerkiksi ikkunat).

Aktiivisten ja osaavien ”kulttuuri-ihmisten” vähentyminen tulevaisuudessa. Löytyykö enää esim. talkoisiin yms. tarpeeksi ihmisiä?

Maisemaa hallitsevat uudet rakennelmat (erilaiset mastot, mainosrakennelmat, tuulivoima).

Mahdollisuudet

Posiolla on aivan omalaatuisensa rakennuskulttuuri ja sen arvo ymmärretään.

Posiolta löytyy paikallishistoriasta, kulttuuriympäristöstä ja omasta ympäristöstään kiinnostuneita ja aktiivisia ihmisiä.

Seudulla on matkailutoimintaa, johon on mahdollista yhdistää kulttuuriperintöasiat ja -kohteet (esimerkiksi järvi- ja kalastusmatkailu, retkeilyreitit).

Seudun kulttuuriperintö on ehtymätön resurssi, jota voidaan monin tavoin hyödyntää kunnan vetovoimatekijänä, kuten myös opetuksen osana tai kulttuuri- matkailun kehittämisessä.

Kulttuuriympäristöohjelma antaa valmiuksia parempaan yhdyskuntasuunnitteluun, mikä parantaa asuin ympäristön viihtyisyyttä ja lisää alueen vetovoimaisuutta.

Vanhan rakennuskannan oikea kunnossapito lisää rakennusten markkina-arvoa.

Rakennetun ympäristön suojeleminen antaa varmuuden ympäristön ominaisluonteen säilymisestä ja lisää sen arvoa asuinpaikkana.

Tietojärjestelmien kehittyminen helpottaa tiedon saavutettavuutta, kunhan työhön varataan riittävät resurssit.

EU-rahoituksen tehostunut hyödyntäminen kulttuuriympäristötyössä.

Kuva 142. Sirniössä sijaitsevan Heikkilän pihapiirin jauhoaitta. LKYT 2004.

Kulttuuriympäristön käyttö ja hoito

Lainsäädäntö

Kulttuuriympäristöön kohdistuva lainsäädäntö ja sitä koskevat kansainväliset sopimukset luovat puitteet sen hyvälle hoidolle. **Perustuslain** (1999) mukaan ”Vastuu luonnosta ja sen monimuotoisuudesta, ympäristöstä ja kulttuuriperinnöstä kuuluu kaikille.”

Kulttuuriympäristön huomioimisen kannalta keskeisiä lakeja ovat maankäyttö- ja rakennuslaki, luonnonsuojelulaki, laki rakennusperinnön suojelusta, muinaismuistolaki ja kirkkolaki. Myös eri hallinnonalojen oma lainsäädäntö kuten maaseudun kehittämiseen liittyvät säädökset ja tielainsäädäntö vaikuttavat kulttuuriympäristön säilymisen edellytyksiin.

Muinaismuistolaki (295/1963) suojelee kaikki kiinteät muinaisjäännökset muistoina Suomen aikaisemmasta asutuksesta ja historiasta ilman erillistä päätöstä tai toimenpidettä. Lain noudattamista valvoo Museovirasto. Museovirasto tutkii, hoitaa ja merkitsee muinaisjäännökset sekä osoittaa niille rajat ja tarpeelliset suoja-alueet. Muinaisjäännösten kaivaminen, peittäminen ja muut niihin kohdistuvat toimenpiteet ovat ilman lupaa kiellettyjä.

Uudistettu **laki rakennusperinnön suojelemisesta** astui voimaan 1.7.2010 lukien. Lain tavoitteena on turvata rakennetun kulttuuriympäristön ajallinen ja alueellinen monimuotoisuus, vaalia sen ominaisluonnetta ja erityispiirteitä sekä edistää sen kulttuurisesti kestävää hoitoa ja käyttöä. Rakennusperinnön säilyttämiseksi voidaan suojella rakennuksia, rakennelmia, rakennusryhmiä tai rakennettuja alueita, joilla on merkitystä rakennushistorian, rakennustaiteen, erityisten ympäristöarvojen tai rakennuksen käytön tai siihen liittyvien tapahtumien kannalta. Rakennussuojelu asemakaava-alueella sekä alueella, jolla on voimassa rakennuskielto asemakaavan laatimista varten, järjestetään pääsääntöisesti asemakaavalla. Lailla rakennusperinnön suojelemisesta ei voida suojella laajoja aluekokonaisuuksia tai maisemaa.

Kirkkojen suojelusta on säädetty vuonna 1993 annetussa **kirkkolaissa**. Sen mukaan kaikki ennen vuotta 1917 rakennetut evankelisluterilaiset ja ortodoksiset kirkot kiinteine sisustuksineen ja taideteoksineen on suojeltava automaattisesti. Myös kirkkotarhassa olevat rakennukset tai rakennelmat, kuten kellotapuli, hautakappeli, porttirakennus tai kirkkotarhan aita ovat suojelun piirissä. Museoviraston ehdotuksesta on lisäksi suojeltu noin 50 vuosien 1917–1970 välisenä aikana rakennettua rakennustaiteellisesti merkittävää kirkkoa. Kemijärvellä kirkkolailla on suojeltu kirkon kellotapuli.

Lakia ympäristövaikutusten arviointimenettelystä (YVA) sovelletaan hankkeisiin, joista saattaa aiheutua merkittäviä haitallisia ympäristövaikutuksia. Asetus ympäristövaikutusten arviointimenettelystä sisältää ne hankkeet, joihin on aina sovellettava YVA-menettelyä. Tällaisia hankkeita ovat esimerkiksi moottoritiet, suurehkot satamahankkeet, raskaan liikenteen lentokentät ja suuret kanalat ja sikalat. YVA-menettelyä voidaan lisäksi soveltaa alueellisen elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksen päätöksellä yksittäistapauksissa hankkeisiin, joilla on todennäköisesti merkittäviä haitallisia ympäristövaikutuksia.

Laki viranomaisten suunnitelmien ja ohjelmien ympäristövaikutusten arvioinnista eli ns. SOVA-laki (2005) ja sitä täydentävä valtioneuvoston asetus (2005) sisältävät säännöksen yleisestä velvollisuudesta arvioida ympäristövaikutuksia riittävällä tavalla suunnitelmien ja ohjelmien valmistelussa sekä säännökset tiettyjen suunnitelmien ja ohjelmien ympäristöarvioinnista. SOVA-lailla ja -asetuksella toteutettiin EY:n direktiivi tiettyjen suunnitelmien ja ohjelmien ympäristövaikutusten arvioinnista (2001).

Välillisesti myös **luonnonsuojelulaki** (1997), **ympäristönsuojelulaki** (2000), **vesilaki** (2002) ja **maa-ainelaki** (1982) ja -asetus ja **metsälaki** (1997) voimistavat kulttuuriympäristön huomiointia eri hankkeissa. Luonnonsuojelulain nojalla voidaan perustaa maisema-alue luonnon

tai kulttuurimaiseman kauneuden, historiallisten ominaispiirteiden tai siihen liittyvien muiden erityisarvojen säilyttämiseksi ja hoitamiseksi. Ympäristöministeriö päättää valtakunnallisesta maisema-alueesta. Maakunnallisen alueen perustamisen päättää elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus maakunnan liiton esityksestä. Perustettava maisema-alue voi olla osa valtakunnallisesti arvokkaasta alueesta tai ulottua arvokkaaksi luokitellun alueen ulkopuolelle. Ympäristöministeriön päätöksellä on perustettu kolme valtakunnallista maisemanhoitoaluetta. Skärlandetin maisemanhoitoalue perustettiin Raaseporissa vuonna 2007, Hyypänjokilaakson maisemanhoitoalue Kauhajoella elokuussa 2009 ja Kairalan–Luiron maisemanhoitoalue Pelkosenniemellä huhtikuussa 2010. Alueellisten ympäristökeskusten päätöksellä on perustettu kaksi maakunnallista maisemanhoitoaluetta, Suomussalmen vienalaisylien maisema-alue Kuivajärven ja Hietajärven kyliin sekä Sallan Saijan maisema-alue.

Maantielain 27 §:n mukaan Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskukset ovat velvollisia pyytämään yleis- ja esisuunnitelmistaan lausunnot niiltä maakuntaliitoilta ja kunnilta, joiden alueelle suunnitelma sijoittuu. Muilta viranomaisilta pyydetään lausunnot, jos se on päätösharkinnassa tarpeen.

Maankäytön suunnittelua ja rakentamista ohjaa vuonna 2000 annettu **maankäyttö- ja rakennuslaki** (MRL). Maankäyttö- ja rakennuslain mukaiseen maankäytön suunnittelujärjestelmään kuuluvat valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet, maakuntakaava, yleiskaava ja asemakaava. Kaavojen sisältövaatimukseen kuuluu myös kulttuuriympäristön huomioiminen.

Valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden tehtävänä on varmistaa valtakunnallisesti merkittävien seikkojen huomioon ottaminen maakuntakaavoituksessa, kuntien kaavoituksessa ja valtion viranomaisten toiminnassa. Tavoitteisiin on kirjattu myös kansallisen kulttuuriympäristön ja rakennusperinnön säilyminen. Valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden mukaan alueidenkäytöllä tulee edistää kansallisen kulttuuriympäristön ja rakennusperinnön sekä niiden alueellisesti vaihtelevan luonteen säilymistä. Alueidenkäytössä on varmistettava, että valtakunnallisesti merkittävät kulttuuri- ja luonnonperinnön arvot säilyvät. Viranomaisten laatimat valtakunnalliset inventoinnit on otettava huomioon alueiden käytön suunnittelun lähtökohtina. Huomioonotettavia inventointeja ovat Museoviraston laatima valtakunnallisesti merkittävän rakennetun kulttuuriympäristön luetelo (2009) ja muinaisjäännösinventointi ja Ympäristöministeriön laatima maisema-alueinventointi (valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet).

Maakuntakaavoituksessa on osoitettava valtakunnallisesti merkittävät maisema- ja kulttuuriperintöalueet ja -kohteet. Valtakunnallisesti arvokkailla alueilla ja kohteilla alueiden käytön on sovellettava niiden historialliseen kehitykseen. Kyse on sekä perinteen säilyttämisestä että alueiden kehittämisestä niiden ominaisuutensa ja erityispiirteitä vahvistavalla ja niihin sopeutuvalla tavalla. Kulttuuriympäristöä koskevien alueidenkäyttötavoitteiden tarkoittamien alueiden ja kohteiden osalta on kysymys erityistavoitteista, jotka koskevat myös yleis- ja asemakaavoitusta. Keskeiseksi kysymyksiä näiden tavoitteiden toteutumisen kannalta ovat nousseet kaavojen lähtötietojen ja perusselvitysten riittävyys ja ajantasaisuus, kulttuuriympäristöä koskevien tavoitteiden suhde mahdollisiin muihin valtakunnallisiin alueidenkäyttötavoitteisiin, valtakunnallisesti merkittäviä kulttuuriympäristöalueita koskevien kaavojen ajantasaisuus sekä kaavamerkinnot ja -määräykset, jotka turvaavat alueiden ominaisuutensa säilymisen.

Maankäyttö- ja rakennuslakiin sisältyy myös purkamislupajärjestelmä, joka liittyy läheisesti rakennussuojeluun. Rakennusta tai sen osaa ei saa ilman lupaa purkaa asemakaava-alueella tai alueella, jolla on voimassa rakennuskielto asemakaavan laatimiseksi. Lupa on myös tarpeen, jos yleiskaavassa niin määrätään. Rakennuksen tai sen osan purkamisessa on huolehdittava siitä, ettei historiallisesti tai rakennustaiteellisesti arvokkaita rakennuksia tai kaupunkikuvaa turmella. Purkamisluvan myöntämisen edellytyksenä on, ettei purkaminen merkitse rakennettuun ympäristöön sisältyvien perinne-, kauneus- tai muiden arvojen hävittämistä eikä haittaa kaavoituksen toteuttamista. Tarkoituksena on varmistaa, ettei suojelun arvoisia rakennuksia pureta, ennen kuin suojelukysymys saadaan ratkaistuksi joko asianmukaisella kaavalla tai rakennussuojelulain mukaisella suojelulla.

Vuonna 1998 valtioneuvosto hyväksyi **arkkitehtuuripoliittisen ohjelman**. Sen keskeinen tavoite oli saada aikaan valtakunnallinen strategia rakennusperinnön hoidosta ja rakennussuojelusta. Lisäksi se määritteli joukon tätä tukevia toimia:

- jokaisessa kunnassa tullaan suorittamaan arvokasta rakennusperintöä koskevat inventoinnit
- rakennushistorian asiantuntijoiden määrää lisätään maakuntamuseoissa
- koulujen opetuksessa vahvistetaan arkkitehtuurikasvatusta
- annetaan kunnan päättäjille koulutusta rakennetun ympäristön huomioon ottamisesta
- lisätään arkkitehtuurin ja rakentamisen historian koulutusta

Kuva 143. Karastinniemen pihapiirissä olevan talousrakennuksen hieno sarana. LKYT 2005.

Valtioneuvosto hyväksyi vuonna 2001 **rakennusperintöstrategian**. Siinä on käsitelty suojeltavia rakennuksia ja alueita, vastuu- ja tehtävienjakoa, rakennussuojelun edistämistä, eri tukimuotoja sekä tiedon ja arvostuksen lisäämistä.

Kansainvälisiä sopimuksia

Kansainväliset sopimukset ja suositukset, kuten Unescon ja Euroopan neuvoston rakennusperintösopimukset sekä monet EU-ohjelmat antavat osaltaan velvoitteita ja lähtökohtia huolehtia kulttuuriympäristöstämme.

Maailmanperintösopimus (Yleissopimus maailman kulttuuri- ja luonnonperinnön suojelemiseksi) on Unescon vuonna 1972 hyväksymä kansainvälinen sopimus. Sen keskeisenä lähtökohtana on huoli maailman uhanalaisen kulttuuri- ja luonnonperinnön säilymisestä tuleville sukupolville. Sopimuksen tavoitteena on eri kansakuntien ainitlaatuisen perinnön arvostuksen lisääminen ja sitä koskevan tiedon levittäminen. Sen pohjalta tuetaan kansainvälisessä yhteistyössä toteutettavaa kulttuuriperinnön pelastamista, vaalimista ja kunnostamista silloin, kun kansalliset voimavarat eivät riitä. Suomi ratifioi sopimuksen 1987. Maailmanperintöluettelossa on tällä hetkellä kuusi kulttuuriperintökohdetta Suomesta.

Haagin vuoden 1954 yleissopimus on Unescon alainen humanitaarinen yleissopimus, jonka tavoitteena on kulttuuriomaisuuden suojelu aseellisen selkkauksen sattuessa. Sopimus syntyi toisen maailmansodan jälkeen tilanteessa, jossa merkittävä osa eurooppalaista kulttuuriperintöä oli tuhoutunut suorien ja epäsuorien hyökkäysten sekä ryöstelyn seurauksena. Sopimuksen lähtökohtana on ajatus, että yksittäisten kansakuntien kulttuuriomaisuuden tuhoutuminen ei ole pelkästään kan-

sallinen menetys, vaan koskee koko ihmiskunnan kulttuuria. Vaikka sopimus on osittain vanhentunut, se on edelleen ajankohtainen asiakirja, joka on muodostunut osaksi kansainvälistä oikeutta. Suomi ratifioi yleissopimuksen ja siihen liittyvän pöytäkirjan vuonna 1994. Haagin yleissopimus pyrki siihen, että aseellisen konfliktin aikana sovitavat osapuolet pidättäytyvät hyökkäyksistä kulttuuriomaisuutta kohtaan sekä samalla rauhoittavat kulttuuriomaisuudeksi katsotut kohteet sellaiselta omalta sotilaalliselta toiminnalta joka vaurioittaisi kohteita tai oikeuttaisi vastapuolen vihamieliset teot. Siksi sopimus edellyttää, että sopimusosapuolet varautuvat jo rauhan aikana kulttuuriomaisuuden suojeluun sekä tekevät sopimuksen sisältöä tunnetuksi kansalaistensa ja asevoimiensa parissa. Suomessa on valmisteltu Museoviraston johdolla sopimuksen toteuttamisen edellyttämää viranomaisverkostoa sekä kartoitettu alustavasti maassamme olevaa merkittävää kulttuuriomaisuutta. Lisäksi on tehty esitys kuudesta erityissuojeltavasta kulttuuriomaisuuskohteesta. Jatkossa tavoitteena on vahvistaa yleiseen suojeluun tuleva kulttuuriomaisuus, laatia ohjeita sen hoitamiseksi ja suojelemiseksi sekä kehittää suojelu- ja valistustoimintaa.

Euroopan neuvoston kolme kulttuuriympäristöön ja -perintöön liittyvää yleissopimusta on saatettu voimaan myös Suomessa. Rakennusperintöä käsittelee Granadan (1985), arkeologista kulttuuriperintöä Maltan (1992) ja maisemaa Firenzen (2000) yleissopimus. Yleissopimuksia täydentää joukko suosituksia kulttuuriperinnön eri alueilta.

Uusimpana sopimuksena Suomi hyväksyi joulukuussa 2005 eurooppalaisen maisemayleissopimuksen, joka tuli kansallisesti voimaan 1.4.2006. Maisemat ilmentävät eurooppalaisen kulttuuri- ja luonnonperinnön monimuotoisuutta. Niillä on tärkeä merkitys ihmisen elinympäristönä. Maisemasopimus syntyi tämän yhteisen perinnön ja arvoisällön turvaamiseksi. Se velvoittaa viranomaisia vaalimaan maiseman arvoja ja kannustaa kansalaisia osallistumaan maisemia koskevaan päätöksentekoon. Sopimus koskee yhtä lailla luonnonmaisemia, maaseudun viljelymaisemia kuin rakennettuja kaupunkimaisemiakin. Siihen sisältyvät myös arkiympäristöt ja huonolaatuisiksi muuntuneet alueet. Suomen nykyinen lainsäädäntö, hallinnolliset ohjelmat ja käytännöt täyttävät jo sopimuksen velvoitteet, joten sopimuksen voimaansaattaminen ei aiheuta muutoksia lainsäädäntöön.

Euroopan unioni rahoittaa kulttuuriympäristöön liittyviä hankkeita, ja monien direktiivien vaikutus ulottuu rakennusperintöön. Rakennusperintöistä rahoitetaan useita ohjelmia mm. alueellisia tavoiteohjelmia ja Interreg-yhteisöaloitetta, joiden avulla rakennusperintöä on hoidettu ja säilytetty.

ICOMOSin julistuksia (International Council of Monuments and Sites)

- kansainvälinen julistus kulttuurimonumenttien suojelusta ja restauroinnista (1964)
- julistus historiallisten puistojen ja puutarhojen suojelusta (1982)
- julistus historiallisten kaupunkien ja kaupunkimaisten alueiden suojelusta (1987)
- julistus arkeologisen perinnön suojelusta ja hoidosta (1990)

Toimijat

Viranomaiset auttavat, neuvovat ja opastavat sekä myöntävät avustuksia kulttuuriympäristön hoitoon. Eri hallinnonaloilla on nykyisin omat yksikkönsä ja viranomaiset, jotka vastaavat kulttuuriympäristön ja rakennusperinnön hoitoon liittyvistä kysymyksistä. Lähtökohtana on lisätä ja helpottaa kulttuuriympäristön hoitoon liittyviä mahdollisuuksia eri tahojen toiminnassa: kyläyhdistysten, seurojen, muiden järjestöjen sekä ennen kaikkea alueen asukkaiden ja maanomistajien kanssa. Hyviä esimerkkejä ovat erilaiset kunnostustalkoot, kyläillat ja muut yhteiset kokoontumiset.

Ympäristöministeriö ja 9 alueellista elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskusta vastaavat alueiden käytöstä ja kulttuuriympäristön ja rakennusperinnön säilymisestä. Rakennusperinnön säilymistä turvaamiseksi on kehitetty valtion avustajärjestelmä kaavoituksen ja rakentamisen ohjauksen rinnalle. Lapin elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus huolehtii alueellaan sille laissa säädetyistä kulttuuriympäristön hoitoa, alueiden käyttöä ja rakentamisen ohjauksesta koskevista tehtävistä sekä kulttuuriympäristön ja kulttuuriperinnön vaalimisesta.

Museovirasto vaalii Suomen aineellista kulttuuriperintöä: tallentaa, tutkii ja jakaa tietoa. Museovirasto on kulttuuri- ja tutkimuslaitos sekä suojeluviranomainen, joka palvelee monipuolisesti kansalaisia, päättäjiä, museoalan ammattilaisia, tutkijoita ja opiskelijoita. Virasto vastaa muinaisjäännösten, rakennusperinnön, kulttuurihistoriallisesti arvokkaan ympäristön ja kulttuuriomaisuuden suojelusta yhdessä muiden viranomaisten ja muun museolaitoksen kanssa. Se myös kartuttaa ja esittelee kulttuurihistoriallista kansalliskokoa, tutkii aineellista kulttuuriperintöämme ja kehittää sekä tukee kansallista museointia. Museovirasto on opetus- ja kulttuuriministeriön alainen virasto. Tehtäviä on museolain mukaisesti siirretty maakuntamuseoille alueellisilla yhteistyösopimuksilla. Vuonna 2011 Museovirasto on koko Lapin alueen kulttuuriympäristöasioissa rakennetun kulttuuri-

Kuva 144. Mutterikuistin nurkkaa Anet-nimisen tilan päärakennuksessa Anetjärvellä. LKYT 2005.

ympäristön osalta toimivaltainen viranomainen, Lapin maakuntamuseo puolestaan arkeologista kulttuuriperintöä koskevissa kysymyksissä omalla toimialueellaan (Kemijärvi, Kittilä, Pelkosenniemi, Posio, Ranua, Rovaniemi, Salla, Savukoski, Sodankylä). Vuodesta 2011 alkaen Saamelaismuseo Siida hoitaa arkeologisen kulttuuriperinnön viranomais-tehtäviä saamelaisten kotiseutualueella (Enontekiö, Inari, Utsjoki ja Sodankylän Lapin paliskunta).

Maankäyttö ja rakentaminen

Kaavoitus ja muu suunnittelu

Kaavatasot maankäytön suunnittelussa ovat asemakaava lähiympäristön kaavana, ranta-asemakaava rannoilla, yleiskaava taajamissa, kyläalueilla tai rannoilla ja maakuntakaava. Kaavoitusjärjestelmä on luotu tekemään rakentamisesta ja maankäytöstä suunnitelmallista ja hallittua. Kaavojen avulla voidaan kulttuuriympäristön arvoja suojella ja vaalia. Käytännössä tämä vaatii eri tahojen sitoutumisen ja suostumuksen. Maakuntatasolla suunnittelusta vastaa maakunnallinen liitto, jossa alueen kunnat ovat jäseninä. Maakunnan oikeusvaikutuksia omaava maankäytön suunnitelma on maakuntakaava, jonka vahvistaa ympäristömi-

Kuva 145. Maaninkavaarantien varressa sijaitsevan Sotkan tilan pihapiiriä LKYT 2005.

nisteriö. Yleis- ja asemakaavan hyväksyy kunta, eikä sitä enää saateta valtion viranomaisten vahvistettavaksi. Maankäytön yleispiirteinen ohjaaminen ja toimintojen yhteensovittaminen tapahtuu kunnassa edelleen yleiskaavoituksella. Yleiskaava voidaan laatia sisällöltään ja oikeusvaikutuksiltaan joustavana erilaisten tilanteiden mukaisesti. Ranta-kaavoja voivat teettää myös yksityiset maanomistajat.

Lapin elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskukseen Ympäristö- ja luonnonvarat vastuualueen alueidenkäyttöyksikön tehtävänä on edistää ja ohjata kuntien maankäytön suunnittelua ja rakentamista Lapin läänin alueella sekä valvoa, että kaavoituksessa, rakentamisessa ja muussa alueiden käytössä otetaan huomioon valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet sekä muut alueiden käyttöä ja rakentamista koskevat maankäyttö- ja rakennuslain säännökset.

Nykyinen maankäyttö- ja rakennuslaki edellyttää, että kaavoja laadittaessa tehdään riittävät selvitykset myös kulttuuriympäristön kannalta arvokkaista alueista ja kohteista. Ne voivat olla maisemallisia ja/tai rakennetun ympäristön kohteita tai muinaisjäännöksiä. Kohteiden kulttuuriympäristölliset arvot tulee selvittää ennen kaavoitusta ja kaavan vaikutukset kulttuuriympäristöön arvioida kaavoituksen yhteydessä. Kaava ja siihen liittyvät selvitykset välittävät tietoa kulttuuriympäristöstä paitsi maankäytön suunnittelijoille ja viranomaisille myös maanomistajille ja paikallisille asukkaille. Kaavoitus on tärkein keino säilyttää ja vaalia kulttuuriympäristöämme.

Alueita tai yksittäisiä kohteita voidaan suojella erilaisilla kaavamerkinnöillä ja -määräyksillä antamalla joko määräyksiä tai suosituksia ja ohjeita. Kaavakartoissa suojellut kohteet osoitetaan ”/s”-aluemerkinnällä ja ”sr”-suojelukohdemerkinnällä. Kaavalla voidaan myös kiinnittää huomiota yksittäisen arvokkaan rakennuksen ympäristöön, jol-

loin turvataan arvorakennuksen säilyminen osana kokonaisuutta. Tällöin uuden rakentamisen tulee sopeutua vanhaan ympäristöön sopivaksi.

Muinaismuistolain nojalla suojellut kiinteät muinaisjäännökset esitetään kaavakartoissa mitataavasta ja merkityksestä riippuen kohde- tai aluemerkinä (SM/sm). Merkkintöihin liittyy kaavamääräyksiä, joissa annetaan tarkempia ohjeita. Lain mukaan muinaisjäännöksen kohdalle ei voi kaavassa osoittaa rakentamista. Rakennuspaikkojen oikealla sijoittelulla varmistetaan myös, ettei maanomistajalle koidu suojelusta kohtuutonta haittaa.

Muinaismuistolaki edellyttää, että alueen kiinteät muinaisjäännökset selvitetään ennen rakennustyön, maa-aineksen oton tai muun maankäyttöhankkeen aloittamista. Museovirasto tai maakuntamuseo tekee tarvittaessa arvion rakentamisen edellyttämästä tutkimustarpeesta. On tärkeää, että rakennushankkeen toteuttaja ottaa Museovirastoon yhteyttä mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Useimmissa tapauksissa hankkeet voidaan riittävien tutkimusten jälkeen toteuttaa suunnitellulla tavalla. Pienimuotoisten yksityisten rakennushankkeiden kuten omakotitalojen takia tehtävistä arkeologisista tutkimuksista vastaa Museovirasto. Lapissa tällaisia tutkimuksia on toistaiseksi tehty vain muutamissa tapauksissa.

Kaavojen valmistelussa tarvitaan myös viranomaisten yhteistyötä. Merkittävistä kaavoista järjestetään kunnan, maakunnan liiton ja valtion viranomaisten välisiä viranomaisneuvotteluja. Niiden tarkoituksena on saattaa kunnan tai maakunnan liiton tietoon muun muassa valtakunnalliset ja tärkeät seudulliset alueidenkäyttötavoitteet sekä viranomaisten käsitykset tutkimusten ja selvitysten tarpeesta. Kaavaneuvotteluissa ovat viranomaisina osallisia myös Museovirasto tai yhteistyösopimuksen tehnyt alueellinen maakuntamuseo.

Posiolla asemakaavoja on keskusta-alueella sekä Kirintövaarassa. Keskusta-alueen asemakaavan päivittäminen ja osittainen uudistus suoritetaan kahdessa osassa. Toinen osa käynnistyy lähiaikoina. Kirintövaarassa on käynnissä ranta-asemakaavan laajennus.

Yleiskaavoja Posion kunnan alueella on toteutettu Suonnankylä-Tolva -alueella, Lohiranta-Hyvänniemi -alueella sekä Turjassa. Ranta-asemakaavoja on Posiolla tehty 34 kappaletta. Posion kaavoitus-tilanteesta saa tietoa kunnan nettisivuilta: <http://www.posio.fi/Resource.php/sivut/sivut-posio/palvelut/asuminen/sivu2.htm>

Metsänkäsittely ja arkeologinen kulttuuriperintö

Monet muinaisjäännökset sijaitsevat metsätalous-alueilla, joissa on aika ajoin tehtävä erilaisia uudistustoimia. Suojelukohteiden sijainnista on otettava selvää jo metsäsuunnittelussa, jotta ne voidaan ottaa huomioon seuraavissa vaiheissa, erityisesti ajolinjoja ja lastauspaikkoja sijoitettaessa. Hakkuut muinaisjäännostien kohdalla ovat sallittuja, kunhan ne tehdään jäännöksiä vahingoittamatta ja maanpintaa rikkomatta. Peittävän puuston poisto on myös muinaisjäännostin hoitoa, koska rakenteet tulevat sen jälkeen paremmin esille. Hakkuissa syntyneet rangat ja oksat poistetaan muinaisjäännostin kuuluvien rakenteiden päältä ja kuopista.

Maanpinnan muokkaus kuten äestys tai kantojen poisto on muinaisjäännostin alueella aina kiellettyä, koska maaperän rikkoutuessa tuhoutuvat myös mahdolliset rakenteet ja kerrostumat. Metsätalouden kehittämiskeskus Tapio on yhteistyössä Museoviraston kanssa julkaissut ohjeet muinaisjäännostin huomioon ottamisesta metsänkäsittelyssä, joita saa muun muassa alueellisista metsäkeskuksista ja metsänhoitoyhdistyksistä. Metsäalan organisaatioissa alan ammattilaisille järjestetään vuosittain koulutusta kulttuuriperinnöstä ja metsien käsittelystä. Metsähallitus on käynnistänyt 2010 Suomessa laajan ja monivuotisen kulttuuriperinnön inventointihankkeen, joka liittyy Kansallisen metsäohjelman 2015 tavoitteisiin. Niiden mukaisesti kulttuuriperintökohteiden inventointi on vuoteen 2015 mennessä tehty kattavasti Metsähallituksen hallinnoimissa valtion metsissä ja aloitettu yksityismetsissä. Lapissa hanke aloitettiin 2010 Posion valtionmetsien inventoinnilla ja se etenee vuosittain muihin alueen kuntiin.

Rakennusjärjestys

Rakennusvalvonnalla on keskeinen rooli kulttuuriympäristön säilymisessä. Rakennuslupaa käsiteltäessä tulee harkita, miten uudisrakennus sopeutuu vanhaan ympäristöön ja onko rakennuksen kohdalla purettavalla rakennuksella kulttuurihistoriallisia, säilytettäviä arvoja. Rakennuksen purkamiseen tarvitaan lupa tai vähäisemmissä toimenpiteissä ilmoitus. Purkamislupa voidaan kuitenkin jättää myöntämättä, jos kyseessä on rakennus, jolla on kulttuurihistoriallisesti merkittäviä arvoja. Lupakäsittelyn yhteydessä tulee myös selvittää, koskeeko rakentaminen tai muu maankäyttö kiinteää muinaisjäännostia. Maisemaa muuttaviin toimenpiteisiin tarvitaan maisematyölupa asemakaava-alueella ja yleiskaava-alueella jos kaavassa näin määrätään.

Kunnan laatima rakennusjärjestys on kunnan alueella tapahtuvan rakentamisen yleissäädos. Siinä määritellään mm. maankäyttö- ja rakennuslain mukaisesti, millaisille toimenpiteille tarvitaan rakennuslupa sekä annetaan ohjeita mm. uudisrakennusten sopeuttamisesta ympäristöön. Rakennusjärjestyksessä voidaan antaa ohjeita erikseen kaavoitetuille ja muille alueille sekä kulttuuriympäristöä koskevia ohjeita ja määräyksiä. Rakentamista ja korjaamista voidaan ohjata tarkemmilla rakennustapaohjeilla, joita voidaan laatia rakennusjärjestyksen tai kaavoituksen yhteydessä mm. kulttuurihistoriallisesti arvokkaille alueille. Tällöin voidaan antaa yksityiskohtaisia ohjeita rakennusten sijoittamisesta tonteille, rakennusten muodoista, kattokaltevuudesta, materiaaleista ja lähiympäristön hoidosta.

Posion rakennusjärjestys löytyy internetistä Posion kunnan sivulta osoitteesta <http://www.posio.fi/dman/Document.php?documentId=bm13210130015787&cmd=download> (www.posio.fi -> Palvelut -> Asuminen ja rakentaminen -> Rakennusvalvonta -> Rakennusjärjestys)

Kansalaisen vaikuttamismahdollisuudet

Kaavat valmistellaan vuorovaikutuksessa niiden kanssa, joiden oloihin tai etuihin ne vaikuttavat. Kaavoituksesta tiedottamisesta, osallistumisesta ja viranomaisten yhteistyöstä säädetään maankäyttö- ja rakennuslaissa. Kaavoituksesta tiedottamisella varmistetaan, että osallisilla on mahdollisuus seurata kaavoitusta ja vaikuttaa siihen. Kunnat tiedottavat ajankohtaisista kaavahankkeista vuosittain julkaistavassa kaavoituskatsauksessa. Kaavan valmistelun aloittamisesta (vireille tulosta), nähtävillä olosta ja hyväksymisestä tiedotetaan paikallisissa sanomalehdissä. Poikkeuksena on vaikutukseltaan vähäinen asemakaavan muutos, jonka vireille tulosta voidaan ilmoittaa kirjeellä asianosaisille.

Osallisia ovat ne, joiden oloihin tai etuihin kaava saattaa huomattavasti vaikuttaa. Heitä ovat esimerkiksi kaava-alueen maanomistajat, asukkaat ja muut ympäristön käyttäjät. Viranomaiset ja yhteisöt ovat osallisia, kun kaavoitus koskee niiden toimialaa. Jos kaava vaikuttaa yli kuntarajojen, myös toisen kunnan jäsen voi olla osallinen. Suunnitellut osallistumistilaisuudet sekä perustiedot kaavahankkeesta esitetään osallistumis- ja arviointisuunnitelmassa. Osallistua voi monella tavalla, esimerkiksi ottamalla yhteyttä kaavoittajaan, osallistumalla tiedotus- ja keskustelutilaisuuksiin tai esittämällä mielipide kaavasta sen ollessa nähtävillä.

Eri toimijoiden tavoitteet ja edut ovat usein keskenään ristiriitaisia. Vuoropuhelun avulla erilaisia

näkemyksiä sovitetaan yhteen. Aina ei silti päästä kaikkien osapuolten kannalta hyväksyttävään lopputulokseen. Tällöin on mahdollista hakea muutosta kaavan hyväksymistä koskevaan päätökseen. Valitusoikeus on asianosaisilla, kunnan jäsenillä, eräillä yhteisöillä sekä valtion viranomaisilla. Vaiikutukseltaan vähäisestä asemakaavan muutoksesta valitusoikeus on suppeampi.

Maassamme toimii joukko kulttuuriympäristöjen hoitoon suuntautuneita yhdistyksiä. Lisäksi useimmilla kotiseutu-, kylä- ja kaupunginosayhdistyksillä on ohjelmassaan paikallisten ympäristöarvojen vaaliminen ja hoito. Kansalaisaktivistina voi tehokkaimmin vaikuttaa kaavoitukseen toimimalla erilaisissa yhdistyksissä. Ympäristötietoinen kansalainen voi avata julkisen keskustelun paikallislehdessä ongelmalliseksi kokemassaan kysymyksessä. Yksi mahdollisuus on kääntyä poliittisten päättäjien puoleen ja edellyttää kenties huomiotta jääneiden ympäristöarvojen tarkempaa selvittämistä tai vaihtoehtoisten ratkaisumallien tutkimista.

Rakennusperinnön hoito

Korjaushanke

Viisaan korjaamisen lähtökohtana on rakennuksen ominaispiirteiden hyväksyminen ja turhien muutosten välttäminen. Usein ajatellaan että vanhan kunnioitus koskee vain suojeltuja ja erityisen arvokkaita taloja. Kuitenkin jokainen aikaa kestänyt rakennus on osoitus kelvollisesta rakentamisesta ja onnistuneista rakenneratkaisuista.

Suunnitteluvaiheeseen on hyvä varata aikaa jopa vuosi. Jos mahdollista, talossa kannattaa asua ennen korjausten aloittamista. Tällöin omistaja tutustuu ja tottuu taloonsa ja oppii erottamaan oleelliset korjaustarpeet. On järkevämpää ja halvempaa ihmisen sopeutua rakennukseen kuin yrittää muuttaa rakennusta väkisin toisenlaiseksi. Tärkein edellytys korjata oikein on tuntea talonsa rakenteet, rakennushistoria ja ominaispiirteet. Näiden selvittämiseksi saatetaan tarvita kuntoarviota, tarkempia kuntotutkimuksia ja rakennushistorian selvitystä.

Ennen korjauksiin ryhtymistä arvioidaan rakennuksen historian aikana syntyneet muutokset ja suhtautuminen niihin. Alkuperäisen asun palauttamiseen ei yleensä ole syytä, myöhemmistä muutoksista poistetaan ainakin toiminnaltaan epäonnistuneet rakenteet. Samassa talossakin voi olla monenlaisia korjaustarpeita. Vaurioituneet rakenteet korjataan tai kunnostetaan. Restauroin-

niksi kutsutaan korjausta, jossa talon ominaispiirteet, rakennustapa ja historia otetaan huomioon kaikissa päätöksissä.

Viisas kiinteistönpito

Jokaisen talon- tai asunnonomistajan on hyvä tuntea talonsa, sen historiaa, muutosvaiheita ja nykyinen kunto. Rakennuksen korjaus- ja muutostöiden tulisi perustua pitkän tähtäimen korjaussuunnitelmaan, jossa on arvioitu esimerkiksi kymmenen seuraavan vuoden aikana tarvittavat korjaukset kustannusarvioineen. Korjaussuunnitelma pohjautuu kuntoarvioon, jonka on tehnyt arviointiin erikoistunut asiantuntija. Kuntoarvion tulee sisältää rakennuksen kaikki rakennusosat ja tekniset järjestelmät. Kuntoarviossa määritellään myös tarkempien kuntotutkimusten tarve. Vaikka kuntoarvioita ei teettäisikään ulkopuolisella asiantuntijalla, kannattaa talon rakennusosat käydä läpi ja kirjata havainnot. Korjausten taustaksi tarvitaan myös tietoa talon historiasta ja ominaispiirteistä. Samaan mappiin voi koota tietoa tehdyistä korjauksista, yksityiskohdat kuten käytetyt maalityypit unohtuvat helposti. Hyvin ylläpidetty huoltokirja on arvokas dokumentti tulevissa korjauksissa ja taloa myytäessä.

Talo vaatii säännöllistä hoitoa. Vuoden kiertoön liittyviä töitä ovat mm. rännien puhdistaminen syksyllä, lumityöt talvella sekä puutalossa alustan kissanluukkujen avaaminen keväällä. Pieni summa vuosittaisiin ylläpitokorjauksiin pidentää isompien korjausten väliä. Viisaaseen kiinteistönpitoon kuuluu myös omien voimavarojen tunteminen: onko aikaa tehdä itse, mitä pystyy itse tekemään, paljonko rahaa on käytettävissä vuosittain ja paljonko lainaa voi ottaa isoihin korjauksiin.

Puitteet korjauksille

Kun talon ostoa tai korjausta vasta suunnitellaan, kannattaa ottaa yhteyttä kunnan rakennusvalvontaan ja kaavoituksesta vastaavaan tahoon. Niissä osataan kertoa, mitkä korjaukset vaativat rakennuslupaa, onko rakennus kulttuurihistoriallisesti arvokas tai suojeltu ja mitä suojelu käytännössä tarkoittaa. Rakennusvalvontaviranomainen kertoo eri toimenpiteiden vaatimista luvista. Kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden rakennusten lupakäsittelyn yhteydessä rakennustarkastaja saattaa pyytää ehdotetuista muutoksista lausunnon maakuntamuseolta tai Museovirastosta.

Vanha talo voidaan korjata sen rakentamisajan kohdan rakentamistavan ja -ratkaisujen mukaisesti. Laajemmissa ja uudisrakentamiseen verrattavissa, useimmiten luvanvaraisissa, korjauksissa

noudatetaan nykyisiä rakentamismääräyksiä, joita vanhojen rakennusten kohdalla sovelletaan. Soveltamisesta on syytä aina neuvotella kunnan rakennusvalvontaviranomaisen kanssa. Määräyksistä poikkeaminen ei missään tapauksessa saa vaarantaa asukkaiden terveyttä tai huonontaa turvallisuutta. Perinteiset rakenteet yleensä toimivat riittävän hyvin sellaisenaan tai pienin muutoksin. Ammattitaitoinen arkkitehti tai rakennesuunnittelija pystyy parhaiten esittämään perustelut poikkeuksille. Esimerkiksi märkätilojen suunnitteluratkaisuissa tulee kuitenkin noudattaa niitä koskevia nykymääräyksiä.

Järkevä korjausjärjestys

Korjaustarpeita on monenlaisia. On hyvä erottaa välttämättömät korjaukset sellaisista, jotka voidaan tehdä vähitellen asukkaiden terveyden tai talon kunnan vaarantumatta. Kiireellisiä ja välttämättömiä korjauksia ovat mm. vuotava katto, kosteus- ja homevauriot sekä vakavat kantavien rakenteiden vauriot. Näistä aloitetaan. Kun vakavat vauriot on korjattu, voidaan muita töitä tehdä vähitellen vaikka vuosien kuluessa. Asumisen kannalta oleellisia tiloja ovat pesutilat ja keittiö. Kun ne on saatu toimiviksi, voidaan muita huonetiloja kunnostaa ajan kanssa.

Talon säilymisen kannalta tärkeimmät rakennusosat ovat perustukset ja vesikatto. Vuotava vesikatto vaurioittaa rakenteita nopeasti. Vesikatto kannattaa paikata tai suojata tilapäisesti, jos sen korjaamista joudutaan odottelemaan. Perustusten vauriot vaikuttavat koko runkoon. Vaurioitumisen saa hidastumaan, kun maan pintaa talon ympärillä alennetaan ja kallistetaan pois päin.

Talon korjaamista ei pidä aloittaa summittaisella purkamisella. Jätelavalle saattaa päätyä talon historiaan oleellisesti kuuluvaa materiaalia. Esimerkiksi vanhoja pinkopahveja tapetteineen ei kannata repiä pois. Niistä saadaan tietoa talon vaiheista, ne voidaan usein säilyttää ja kiristää tai vähintään jättää uudempien kerrosten alle. Säilytettävät rakennusosat täytyy myös suojata kunnolla rakennustöiden ajaksi.

Kuva 146. LKYT 2005.

Kunnostajan 10 käskyä

- Älä korjaa kunnossa olevaa, älä uusi korjattavissa olevaa. Paikkaa ja kunnosta.
- Selvitä vaurion syy ja poista se. Korjaa vasta sitten ja korjaa entiselleen.
- Käytä samoja materiaaleja ja työmenetelmiä kuin ennenkin on käytetty. Älä kokeile uutuuksia.
- Säilytä vanha rakenne. Ellei se olisi kelvollinen, ei talosta olisi koskaan tullut vanhaa.
- Jos voit, asu talossasi vuosi ennen kuin ryhdyt korjaamaan sitä. Ellei talosi riitä sinulle, vaihda mieluummin taloa.
- Älä käytä materiaaleja, joita et voi myöhemmin vaihtaa tai korjata. Älä laiminlyö huoltotöitä. Useimmat vauriot aiheutuvat huonosta hoidosta ja väärästä korjauksesta.
- Vanhojen rakennusten kauneus on niiden herkästi turmeltuissa mittasuhteissa. Lämpöaloudelliset korjaukset eivät saa määrätä rakennuksen ulkonäköä. Useimmiten riittää seinärakenteiden tiivistäminen ja yläpohjan lisäeristys.
- Hyväksy epäsäännöllisyyksiä, mutkia ja vinoutta, pientä epäkäytännöllisyyttä. Hyväksy tyylikerrostumia ja vanhanaikaisia ratkaisuja.
- Hylkää tyyli- ja materiaaliälylajitelmat.
- Hylkää haaveet alkuperäistämisestä. Muutokset ovat osa rakennuksen historiaa. Palauttaminen onnistuu vain harvoin.

Nämä kunnostajan 10 käskyä ovat Museoviraston vuonna 1989 järjestämästä kiertonäyttelystä Ihmisten talot, josta vastasi Ulla Rahola. Asia ei ole vanhentunut, vaan nämä säännöt pitävät edelleen hyvin paikkansa kun on kyse vanhan rakennuksen korjaamisesta. Vaikka viime vuosien aikana on keskitytty korostamaan rakennusten energiatehokkuutta, vanhan rakennuksen korjaamisen peruseriaatteet eivät ole muuttuneet.

Korjausten teettäminen

Suomessa on pitkä omatoimirakentamisen perinne. Usein korjaukset myös suunnitellaan itse. Ammattitaitoisen suunnittelijan käyttö säästää kuitenkin kustannuksia, aikaa ja vaivaa. Korjaus- ja restaurointisuunnittelu on erityisalansa, joka vaatii vuosien opiskelua ja hyvää perehtyneisyyttä rakennusperintöme historiaan, vanhoihin rakennuksiin ja rakennustapoihin. Suunnittelijan työ- eli referenssiluettelosta voi tarkistaa, onko hän suunnitellut ennenkin vastaavanlaisia kohteita. Suunnittelijan apua saatetaan tarvita pientenkin toimenpiteiden järkevän toteutusjärjestyksen laa-

timiseksi. Laajoissa korjaustöissä suunnittelija on välttämätön.

Ammattitaitoiset, luotettavat ja vanhoihin rakennuksiin perehtyneet ammattilaiset ovat tärkeitä korjaushankkeen onnistumisessa. Hyvien suunnittelijoiden ja rakentajien löytämiseksi kannattaa nähdä vaivaa. Lapista valitettavasti puuttuu korjausrakentamisen keskus, josta saisi kerralla tietoa korjausrakentamisen eri osa-alueita hallitsevista rakennusmiehistä, suunnittelijoista ja kierrätysmateriaalien kuten vanhojen hirsien saatavuudesta eri puolilla maakuntaa. Asiaan on kuitenkin tulossa parannusta, sillä vuosina 2009–2011 toimiva Kisälli-hanke tuottaa ammattitaitoisia korjausrakentajia myös Lappiin. Tietoa näistä osajista ja heidän palveluistaan voi tiedustella esimerkiksi ELY-keskuksen Ympäristö ja luonnonvarat -vastualueen alueidenkäyttöyksiköstä.

Korjaustyöt voidaan teettää urakkana tai tuntityönä. Urakalla tehtäväksi sopivat sellaiset työvaiheet, jotka on helppo määritellä etukäteen. Korjaustöitä kuitenkin teetetään usein tuntityönä, koska piilossa olevia rakenteita ja vaurioita ei voi tarkasti arvioida etukäteen. Korjaustöistä on aina tehtävä kirjallinen sopimus, esimerkiksi pienurakkasopimus. Rakennuslupaa vaativissa toimenpiteissä täytyy olla nimettynä vastaava työnjohtaja, mutta hyvä työnjohtaja on suuri apu muillakin työmailla. Rakennuttajan on huolehdittava työmaan turvallisuudesta ja siisteydestä. Korjaustyötä on myös valvottava. Vaativissa korjaustöissä ja teknisten järjestelmien (LVIS) korjauksissa kannattaa aina palkata ammattivalvoja.

Korjausneuvontaa ja avustuksia

Avustuksia rakennusten entistävään korjaamiseen kulttuurihistoriallisesti arvokkaille kohteille myöntää Museovirasto ja rakennusperinnön hoitoon Lapin elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus. Lapin elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksen Ympäristö ja luonnonvarat -vastualueen alueidenkäyttöyksikkö antaa tietoa rakennusperinnön hoitoon tarkoitettujen avustusten ja Museovirasto entistämisyavustusten hakemisesta. Suomen Kotiseutuliitolta voi hakea avustusta seurantalokorjausta varten ja Museovirastosta harkinnanvaraista avustusta museorakennuksen korjaamiseen. Kunnat myöntävät peruskorjausavustusta ja ELY-keskusten elinkeino -vastualueet (entiset TE-keskukset) avustusta erilaisiin elinkeinoiniin ja niiden kehittämiseen liittyviin hankkeisiin. Kirkkohallitus myöntää avustuksia ja tukilainoja kirkkojen, seurakuntatalojen ja pappiloiden korjaukseen.

Avustusten ehtona on yleensä se, että korjaus tehdään entisenlaisilla materiaaleilla ja menetel-

millä vanhaa rakennustapaa kunnioittaen. Hakuaika on syksyllä ja avustus myönnetään seuraavaksi vuodeksi, avustuspäätökset pyritään tekemään keväen aikana. Avustuksia ei myönnetä takautuvasti jo tehtyjä korjauksia varten. Avustusta voidaan myöntää myös korjaussuunnitelman tekemistä varten. Avustusta voi hakea samaan kohteeseen useana vuonna peräkkäin, esimerkiksi yhtenä vuonna kengitykseen ja rungon korjaamiseen, toisena katon korjaukseen ja seuraavana vuonna taas ikkunoiden ja ovien kunnostamista varten. Kaikkea ei yleensä ehdi eikä kannata yrittää korjata kertaheitolla. Hyvistä korjausmenetelmistä löytyy tietoa mm. Museoviraston Korjauskortistosta. Kor-teissa paneudutaan eri aiheisiin selkeästi.

Korjausrakentamisen käsitteitä

Restaurointi, entistäminen

Korjaus, joka tähtää rakennettuun ympäristöön tai rakennukseen sisältyvien antikvaaristen ja arkkitehtonisten arvojen ylläpitämiseen. Korjauksessa käytetään konservoivia toimenpiteitä.

Rekonstruointi

Rakennuksen tai rakennuksen osan rakentaminen uudelleen säilyneiden osien ja/tai asiakirjojen perusteella.

Konservointi

Konservointi on rakennuksen, rakennusosan tai pintakäsittelyn suojaamista tuhoutumiselta ja niissä olevien vikojen korjaamista konservoinnin asiantuntijan toimenpiteillä.

Arkeologisen kulttuuriperinnön hoito

Museovirasto vastaa arkeologisen kulttuuriperinnön hoidosta, johon kuuluu muinaisjäännösten ja niiden ympäristön kunnossapito sekä käytön suunnittelu ja organisointi. Hoidon tavoitteena on jäännöksen säilyttäminen, mikä useimmiten tarkoittaa jäännöstä peittävän kasvillisuuden poistoa ja näkymien avaamista. Hoitoon tarvitaan aina myös maanomistajan lupa.

Museoviraston luvalla muinaisjäännöksiä voivat hoitaa myös maanomistajat, muut valtionlaitokset, kunnat tai muut yhteisöt sekä rekisteröidyt yhdistykset. Museovirasto opastaa ja neuvoo luvan saajaa hoito- ja käyttösuunnitelman teossa ja varsinaisesta käytännön työstä vastaavat alueelliset ja paikalliset toimijat.

Muinaisjäännösten hoitoon ei toistaiseksi voi saada suoraa rahallista tukea. Arvokkaaksi määritellyn perinnebiotoopin alueella sijaitsevan muinaisjäännöksen hoitoon on kuitenkin mahdollista anoa erityisympäristötukea. Luonnon ja maiseman monimuotoisuuden edistämiseksi tarkoitettua tukea voidaan käyttää myös muinaisjäännösten hoitoon. Tukea voivat tällä hetkellä hakea sekä viljelijät että rekisteröidyt yhdistykset. Muinaisjäännösten hoito voidaan liittää myös kylämaisemien kunnostukseen tai luonto- ja kulttuuripolkujen rakentamiseen, jolloin työhön on mahdollista hakea rahoitusta esimerkiksi Leader-toimintaryhmiltä. Rekisteröidyt yhdistykset voivat hoitaa muinaisjäännöksiä myös talkoilla.

Muinaisjäännökset sopivat hyvin opetus-, nähtävyys- ja matkailukohteiksi. Lähtökohtana on, että esiteltävät kohteet ovat hoidettuja ja opastettuja. Kotiseutuyhdistykset, museot tai koulut voivat hakea lupaa esimerkiksi oman nimikkojäännöksen hoitoon. Opasteiden suunnitteluun saa neuvontaa ja ohjausta Museovirastosta tai Lapin maakuntamuseosta.

Lapin alueella muinaisjäännösten hoito oli vilkkaainta 1988–1991, jolloin Museovirastolla oli Ivalossa oma aluesuunnittelija. Hoidon piiriin on kuulunut kaikkiaan parikymmentä muinaisjäännöstä, mutta nykyisin niitä on vain kymmenkunta Inarissa ja Utsjoella. Useimpia hoidetaan Museoviraston, Lapin ELY-keskuksen tai Metsähallituksen välisenä yhteistyönä, osana laajempaa kulttuuriympäristön hoitoa. Esimerkkinä paikallisesta toiminnasta voidaan mainita Utsjoen Kirkkotupayhdistys, joka hoitaa erityistuella Utsjoen kirkkotuvan niitty-alueita.

Maiseman hoito

Maaseudun kasvot ovat viime vuosikymmenten kuluessa muuttuneet nopeaan tahtiin, ja monipuolinen kulttuurimaisema on yhtenäistynyt ja köyhtynyt. Tehomaatalous on aiheuttanut osan muutoksista. Karja on siirretty ennen laajoilta laidunalueilta sisätiloihin, ja laitumet ovat jääneet käytöstä. Viljelymenetelmien modernisoituminen on vaikuttanut perinteisten rakennusten katoamiseen maaseudun maisemasta. Peltojen ladot ja pihapiirien laitamien riihet ja aitat ovat käyneet tarpeettomiksi, jolloin ne usein ovat ränsistyneet paikoilleen tai ne on purettu pois.

Suurin uhka maaseudun perinteisille maisemille on toiminnan ja asutuksen väheneminen. Maatilojen ja peltojen määrä on laskenut ja monet tilat ovat loppuneet tuotantonsa. Laiduntamisen ja niiton loppuminen sekä peltojen paketointi on muuttanut maisemaa eniten. Umpeen kasvamisen ja metsittämissä seurauksena aiemmin avoin ja monipuolinen maaseudun kulttuurimaisema sulkeutuu. Avoimen alan vähetessä kyliltä näiden alueiden maiseman arvostus vähenee.

Maaseutumaiseman tulevaisuus ja luonnon arvo turvataan parhaiten maataloustuotantoa jatkamalla. Avoin peltomaisema on ollut tärkein kulttuurimaiseman tunnusmerkki maaseudulla. Perinnemaisemat kuten niityt, hakamaat ja metsälaitumet sekä metsien ja vesistöjen reunavyöhykkeet, puu- ja metsäsaarekkeet, ojien ja teiden pien-tareet lisäävät luonnon ja maiseman monimuotoisuutta. Niihin on syntynyt tunnusomainen ja rikas kasvi- ja eläinlajistonsa. Perinnemaisemia voidaan myös palauttaa. Maisemallisesti ja lajistoltaan mo-

Kuva 147. Kylmäniemen mylly Kiekkijoen rannalla. LKYT 2004.

nipuolisia vanhoja laidunalueita, ahoja, niittyjä ja hakoja on vielä jäljellä ja uudelleen esiin avattavissa. Maaseutumaiseman ja perinnebiotooppien monimuotoisuuden kannalta ne ovat tärkeitä ja säilyttämisen arvoisia. Otettaessa vanhat laitumet uudelleen käyttöön tarvitaan puiden ja pensaiden raivausta ja alueen aitaamista. Laiduntaminen on helppo tapa hoitaa perinnemaisemaa. Naudat, lampaat, hevoset ja vuohet ovat parhaita maiseman hoitajia. Perinnemaisemien ja -biotooppien hoitoon on mahdollista saada myös erilaisia tukia ja avustuksia. Lisätietoja tuista saa esimerkiksi Lapin ELY-keskuksesta.

Arvokkailla kulttuurialueilla ja kyläkeskuk- sissa avoimet näkymät ja perinnemaisemat tulisi säilyttää. Valtateiden tienvarsien hoitaminen on erittäin tärkeää, sillä maisema nähdään ja koetaan ensimmäiseksi tieltä käsin. Hoidetut tienpientareet ja rantamaisemat parantavat huomattavasti maiseman miellyttävyyttä ja mielenkiintoisuutta. Hyvin hoidettu tienvarren kasvillisuus auttaa hahmottamaan, missä kohdin haja-asutus muuttuu taajamaksi. Tieympäristön hoito vaikuttaa asumisviihtyvyyteen ja luo myönteistä kuvaa alueen elinvoimaisuudesta. Tärkeää on hoitaa myös kyläalueiden

sisäisiä pienmaisemia, pihapiirejä, kokoontumis- paikkoja ja näköalapaikkoja. Mitä pienemmästä maisema-alueesta on kysymys, sitä lähempää sitä tarkastellaan ja sitä herkemmin muutokset siinä erottuvat, olipa kyse perinnemaisematil- kusta tai rakennusten muodostamasta pihapiiristä.

Pihapiirit ja niiden rakennukset ovat olennainen osa lappilaisen kylän kulttuurimaisemaa. Perinteisen peräpohjalaistalon purkaminen pihapiiristä ja sen korvaaminen perinteestä poikkeavalla omakotitalojen tyyppiratkaisulla merkitsee vauriota kulttuurimaisemassa. Keinotekoinen ratkaisu on myös jättää vanha rakennus tyhjäksi ”kummitustaloksi” uuden viereen. Yleensäkin uudisrakentamista vanhaan pihapiiriin tulisi välttää, sillä uudistekniikka ja materiaalien sovittaminen vanhan rinnalle on ongelmallista ja vaatii asiantuntemusta. Mikäli se vain on mahdollista, kannattaisi vanhoista rakennuksista mieluummin tehdä käyttökelpoisia. Rakennusten lisäksi myös koko pihapiirissä, puutarhassa ja pelloilla pätee samat hoitoperiaatteet. Kun pysyttelet alkuperäisissä hoitotoimenpiteissä ja ratkaisuissa sitä varmimmin välttyt virheil- tä ja vanha kulttuuriympäristö säilyy.

Kuva 148. Tiina Elo 2010.

Posion kotiseutulaulu

Posion kutsu

Tämän maan kun meille Luoja loi,
silloin lempeimmin kai tuuli soi.
Saapui tänne kotakansa ja rannat asutti,
vaihtui metsän vilja kultatähkäksi.
Nyt taatoillemme kiitos soikohon:
hyvä asua on mailla Posion.

Miksi lähtisin mä täältä pois?
Missä parempaa mun olla vois?
Senhän tietää Kitkan viisas – ei ui se rajan taa!
Maasta juurevasta on helppo ponnistaa.
Kun täällä yrittää ja uskaltaa,
marjat makeimmat Posiolta saa.

Tule, vieras, tartu tuokioon!
Astu peremmälle Posioon!
Silloin Kitkan kutsun kuulet. Tai Livon hietikon!
Löydät ystävän ja lämmön kainalon.
Sä tähän maisemaan ja ihmiseen
rakastua voisit aina uudelleen.

Miksi muualle mä muuttaisin?
Miksi juureni mä katkoisin?
Täällä elon iltaan asti mä olla tahtoisin,
kunnes sammuu ruska Riisitunturin.
Kun sitten lähdön aika mulla on,
saanhan jäädä kotimultiin Posion.

Heikki Yli-Tepsa 2000

- Anthoni, Tom. 2008. Raittiusseurantalot. Teoksessa Halme, Anna-Maija ja Pakkala, Leni (toim.). Yhdessä rakennetut. Suomalaiset seurantalot. Suomen Kotiseutuliitto, Vammala. Suomen Kotiseutuliiton julkaisuja A:18. 80–81.
- Arkeologia Suomessa – Arkeologi i Finland. Arkeologiset kenttätutkimukset Suomessa 1985–. Museovirasto, Helsinki.
- Arkeologinen inventointi. 2002. Opas inventoinnin suunnitteluun ja toteuttamiseen. (Toim. P. Maaranen ja T. Kirkinen.) Museovirasto, Jyväskylä.
- Carpelan, Christian. 2003. Inarilaisten arkeologiset vaiheet. Teoksessa Lehtola, Veli-Pekka (toim.) Inarin historia jääkaudesta nykypäivään. Inarin kunta. Oulu. 28–95.
- Elo, Tiina. 2008. Aatteiden talot – seurantaloiden historiaa Lapissa. Lapin maakuntamuseo, Rovaniemi. Maakunnallinen museolehti Raito 2008. 28–33.
- Ervasti, Seppo. 2006. Asuttamisesta kunnan itsenäistymiseen noin 1700–1926. Teoksessa (Toim. Reino Hämeenniemi) Posion historia. Muinaisilta leiritulilta vuoteen 2000. Posion kunta ja seurakunta, Jyväskylä. 61–219.
- Hakanen, Johanna. 2008. Vapaalokuntien talot. Teoksessa Halme, Anna-Maija ja Pakkala, Leni (toim.). Yhdessä rakennetut. Suomalaiset seurantalot. Suomen Kotiseutuliitto, Vammala. Suomen Kotiseutuliiton julkaisuja A:18. 78–79.
- Hakulinen, Kerkko ja Yli-Jokipii, Pentti. 2007. Tanssilavakirja. Tanssista, lavoista ja lavojen tansseista. AtlasArt, Porvoo.
- Harlin, Eeva ja Lehtola, Veli-Pekka (toim.) 2007. Peura-kuopista kirkkokenttiin. Saamelaisalueen 10 000 vuotta arkeologin näkökulmasta. Arkeologiaseminaari Inarissa 29.9.–2.10.2005. Oulun yliopisto, Saarijärvi. Giellagas-instituutin julkaisuja 9.
- Huurre, Matti. 1983. Pohjois-Pohjanmaan ja Lapin esihistoria. Pohjois-Pohjanmaan ja Lapin historia I. Pohjois-Pohjanmaan maakuntaliiton ja Lapin maakuntaliiton yhteinen historiatoimikunta, Kuusamo.
- Hämeenniemi Reino. 1996. Taistelu järvestä. Jumiskon voimalaitoksen aiheuttama vesisota Posiolla ja Sallassa. Kuusamo.
- Hämeenniemi, Reino (toim.) 2006. Posion historia. Muinaisilta leiritulilta vuoteen 2000. Posion kunta ja seurakunta, Jyväskylä.
- Hämeenniemi, Reino ja Tapaninen, Pekka. 1998. Posion vanhat kuvat. Posion Kotiseutuseura ry. Jyväskylä.
- Itä-Lapin kiinteät muinaisjännökset. 2004. Koonnut Mika Sarkkinen. Lapin liitto, Rovaniemi.
- Johansson, Peter ja Kujansuu, Raimo (toim.) 2005. Pohjois-Suomen maaperä. Maaperäkartojen 1:400 000 selitys. Geologian tutkimuskeskus, Espoo.
- Julku, Kyösti. 1995. Kemin pitäjän ja Kemin Lapin rajan merkitseminen maastossa. Teoksessa Faravid 17/1993 (1995). Pohjois-Suomen historiallisen yhdistyksen vuosikirja. Pohjois-Suomen historiallinen yhdistys, Rovaniemi. 139–158.
- Karjalainen, Tapio. 2006. Sotien ja jälleenrakentamisen aika v. 1939–1945. Teoksessa (toim. Reino Hämeenniemi) Posion historia. Muinaisilta leiritulilta vuoteen 2000. Posion kunta ja seurakunta. Jyväskylä 2006. 346–385.
- Korhonen, Teppo. 1991. Kuisti: kansatieteellinen tutkimus. Kansatieteellinen arkisto 37. Suomen Muinaismuistoyhdistys, Helsinki.
- Kortesalmi, J. Juhani. 1975. Kuusamon talonpoikaiselämä 1670–1970. Kuusamon historia 2. Kuusamon kunta, Helsinki.
- Kotivuori, Hannu 1993. Kitkan aalloilla – Posion uinuva muinaisuus. Lapin maakuntamuseo, Rovaniemi. Maakunnallinen museolehti Raito 2/1993. 35–46.
- Kotivuori, Hannu 1995. Karuja kankaita koluamassa. Lisiä Posion esihistoriaan. Lapin maakuntamuseo, Rovaniemi. Maakunnallinen museolehti Raito 1/1995. 36–43.
- Kotivuori, Hannu 2006. Kiven ja raudan Posio kivi- ja raudan kaudelta keskiajalle. Teoksessa (Toim. Reino Hämeenniemi) Posion historia. Muinaisilta leiritulilta vuoteen 2000. Posion kunta ja seurakunta, Jyväskylä.
- Kotivuori, Hannu & Torvinen, Markku 1993. Itä-Lapin kiinteät muinaisjännökset. Lapin seutukaavaliiton julkaisusarja A, n:o 126.
- Lapin rakennusperintö. 1984. Lapin läänin rakennusperintöry, Rovaniemi.
- Lassila, Juhani. 2001. Lapin koulutushistoria: kirkollinen alkuopetus, kansa-, perus- ja oppikoulut. Oulun yliopisto, Oulu. Acta universitatis Ouluensis: Series E. Scientiae Rerum Socialium.
- Lokio, Jarmo. 1997. Lapin kulttuuriympäristöohjelma. Lapin ympäristökeskus, Rovaniemi.
- Maisema-alue työryhmän mietintö I (66/1992). Maisemanhoito. 1993. Ympäristöministeriö, ympäristönsuojeluosasto, Helsinki.
- Maisema-alue työryhmän mietintö II (66/1992). Arvokkaat maisema-alueet. 1993. Ympäristöministeriö, ympäristönsuojeluosasto, Helsinki.
- Maiseman muisti. Valtakunnallisesti merkittävät muinaisjännökset. (toim. Paula Purhonen ja Helena Ranta) 2001. Museovirasto, Helsinki.
- Metsä, harju ja järvi. Näkökulmia suomalaisen maisematutkimukseen ja -suunnitteluun. 2000. Raivo Petri J. & Saarinen, Jarkko (toim.). Metsäntutkimuslaitos, Rovaniemen tutkimuskeskus, Rovaniemi. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 776.
- Naskila, Marja (toim.). 1984. Rakentamisen aika. Asutus ja maanhankinta. Maanhankintalain 40-vuotisjuhla-julkaisu. Kirjayhtymä Oy ja Maatalouskeskusten liitto, Helsinki.
- Nikula, Riitta. 1993. Rakennettu maisema. Suomen arkkitehtuurin vuosisadat. Otava, Helsinki.
- Numminen, Jaakko. 2008. Nuorisoseuratalo – kylän sydän. Teoksessa Halme, Anna-Maija ja Pakkala, Leni (toim.). Yhdessä rakennetut. Suomalaiset seurantalot. Suomen Kotiseutuliitto, Vammala. Suomen Kotiseutuliiton julkaisuja A:18. 84–85.
- Pakkala, Leni. 2001. Aatteen talot. Teoksessa Lounatvuori, Irma ja Putkonen, Lauri (toim.). Rakennusperintömme. Kulttuuriympäristön lukukirja. Ympäristöministeriö ja Museovirasto, Hämeenlinna.
- Pakkala, Leni. 2008. Sali, näyttämö, puffetti ja lippuluukku. Teoksessa Halme, Anna-Maija ja Pakkala, Leni (toim.). Yhdessä rakennetut. Suomalaiset seurantalot. Suomen Kotiseutuliitto, Vammala. Suomen Kotiseutuliiton julkaisuja A:18. 56–62.
- Panu, Jorma. 2008. Se korkea talo mäellä. Teoksessa Halme, Anna-Maija ja Pakkala, Leni (toim.). Yhdessä rakennetut. Suomalaiset seurantalot. Suomen Kotiseutuliitto, Vammala. Suomen Kotiseutuliiton julkaisuja A:18. 68–70.

- Pesonen, Petro 1996. Posion Kuorikkikankaan asumus. Mui-
naistutkija 1/1996. 19–25.
- Pesonen, Petro 2006. One house – two households?
An investigation of a Late Subneolithic pithouse
in Kuorikkikangas site, Posio, southern Lapland.
People, material culture and environment in the
North. Proceedings of the 22nd Nordic Archaeological
Conference, University of Oulu, 18-23 August 2004 Edited
by Vesa-Pekka Herva. *Studia humaniora ouluensia* 1.
Oulu. 198–213.
- Rautamäki, Maija. 1989. Maisema rakentamisen perustana.
Ympäristöministeriö Kaavoitus ja rakennusosasto, Helsin-
ki. *Selvitys* 2/1989.
- Rinne, Reino. 1976. Posio. Posion Kotiseutuseura.
- Sainio, Tapani. 2008. Seurantalol merkitys yhteisölle. Teok-
sessa Halme, Anna-Maija ja Pakkala, Leni (toim.). Yhdessä
rakennetut. Suomalaiset seurantalot. Suomen Kotiseutu-
liitto, Vammala. Suomen Kotiseutuliiton julkaisuja A:18.
34–37.
- Seppälä, Juha. 2008. Maamiesseuratalot osana maaseudun
kulttuurimaisemaa. Teoksessa Halme, Anna-Maija ja
Pakkala, Leni (toim.). Yhdessä rakennetut. Suomalaiset
seurantalot. Suomen Kotiseutuliitto, Vammala. Suomen
Kotiseutuliiton julkaisuja A:18. 88–89.
- Sirniön kylän historiaa. 1993. Posion kansalaisopisto/Sirniön
kylähistoriapiiri 1990–92. Pohjoinen painotuote.
- Snellman, A. H. 1887. Oulun kihlakunta. Muinaistieteellisiä
ja historiallisia lehtiä, koonut A.H. Snellman. Suomen Mui-
naismuistoyhdistyksen aikakauskirja IX.
- Soikkeli, Anu. 2004. Jälleenrakennustoiminta Lapissa. Teok-
sessa Pihkala, Antti (toim.). Jälleenrakennusajan perintö
Lapissa. Lapin läänin rakennusperinne ry, Oulu. 34–45.
- Soikkeli, Anu. 2008. Toiveikkouden aika. Sodanjälkeistä
rakentamista. Tuuma 4/2008. Rakennusperinteen ystävät
ry, Turku. 6–14.
- Tervonen, Antero. 2006. Itsenäisen Posion kehitys vuoteen
2000. Teoksessa (toim. Reino Hämeenniemi) Posion his-
toria. Muinaisilta leiritulilta vuoteen 2000. Posion kunta ja
seurakunta. Jyväskylä 2006. 220–345.
- Tiitinen, Teija. 1999. Hiidenkiuas ja tulikukka. Opas arkeologi-
sen kulttuuriperinnön hoitoon. Museovirasto, Helsinki.
- Tuomisto, Tero. 2008. Työväentalot ja kansantalot. Teoksessa
Halme, Anna-Maija ja Pakkala, Leni (toim.). Yhdessä ra-
kennetut. Suomalaiset seurantalot. Suomen Kotiseutuliitto,
Vammala. Suomen Kotiseutuliiton julkaisuja A:18. 82–83.
- Tuomisto, Tero ja Pakkala, Leni. 2008. Talkoin ja lahjoituksin.
Teoksessa Halme, Anna-Maija ja Pakkala, Leni (toim.).
Yhdessä rakennetut. Suomalaiset seurantalot. Suomen Ko-
tiseutuliitto, Vammala. Suomen Kotiseutuliiton julkaisuja
A:18. 10–16.
- Tuomivaara, Sirpa. 2003. Anetjärven ihmisiä ja elämää. Koil-
lismaan Kirjapaino Oy, Kuusamo.
- Uusi-Seppä, Niina (toim.). 2009. Satakunnan kulttuuriymp-
päristöohjelma 2009–2015. Lounais-Suomen ympäristö-
keskus, Helsinki. Lounais-Suomen ympäristökeskuksen
raportteja 7/2009.
- Vahtola, Anu. 2006. Kitkan lapinkylän saamelaiset 1500- ja
1600-luvuilla. Teoksessa (toim. Reino Hämeenniemi) Po-
sion historia. Muinaisilta leiritulilta vuoteen 2000. Posion
kunta ja seurakunta, Jyväskylä. 39–60.

Arkistolähteet

- Kansallisarkiston Maanmittaushallituksen karttakokoelmat.
Lapin Läänin Maatalouskeskuksen v. 1979–1982 toteuttaman
Lapin kylähistoria -keräyksen
Posiota koskeva aineisto. Lapin maakuntamuseon kokoelmat.
Museoviraston arkeologian ja rakennushistorian ja kulttuuri-
historian osaston arkistot.

Elektroniset lähteet

- Jouni Pylkkänen. Minun Posio. <http://personal.inet.fi/koulu/kuloharju/minunposio/posio1.html> [Viitattu 20.5.2011]
- Lapin kulttuuriympäristöt tutuksi -hankkeen arkeologinen
tietokanta. Lapin kiinteät muinaisjäännökset vuoteen 2006.
Koonnut Mika Sarkkinen 2007. Lapin ELY-keskus.
- Lapin kulttuuriympäristöt tutuksi -hankkeen inventointitieto-
kanta: Posio 2004–2005. Lapin ELY-keskus.
- Lapin liitto. Väkiluvun kehitys Lapin kunnissa ja seutukun-
nissa 1970–2008. Taulukko 17.4.2009. [http://www.lapin-
liitto.fi/tilastotkuvat/va702008.pdf](http://www.lapin-liitto.fi/tilastotkuvat/va702008.pdf). [Viitattu 14.12.2010.]
- Metsähallitus. Riisitunturi. [http://www.luontoon.fi/page-
asp?Section=379](http://www.luontoon.fi/page.asp?Section=379) [Viitattu 20.5.2011]
- Metsähallitus. Korouoma. [http://www.luontoon.fi/page-
asp?Section=646](http://www.luontoon.fi/page.asp?Section=646) [Viitattu 20.5.2011]
- Museoviraston ylläpitämä muinaisjäännösrekisteri. Jatkuvasti
päivitettävä tietokanta, joka sisältää tietoa esihistorialli-
sista ja historiallisista kiinteistä muinaisjäännöksistä ja
löytöpaikoista.
- Kulttuuriympäristön rekisteriportaali. URL-osoite: [http://
kulttuuriymparisto.nba.fi/netsovellus/rekisteriportaali/
portti/default.aspx](http://kulttuuriymparisto.nba.fi/netsovellus/rekisteriportaali/portti/default.aspx)
- Posion kunnanjohtajan blogi.
[http://www.posio.fi/Resource.phx/sivut/sivut-posio/
paatos/kunnanjohtaja/kunnanjohtaja.htx](http://www.posio.fi/Resource.phx/sivut/sivut-posio/paatos/kunnanjohtaja/kunnanjohtaja.htx).
[Viitattu 14.6.2011.]
- Rakennusperintö-portaali. Korjaushanke.
[http://www.rakennusperinto.fi/Hoito/Korjaushanke/
fi_FI/Korjaushanke/](http://www.rakennusperinto.fi/Hoito/Korjaushanke/fi_FI/Korjaushanke/) [Viitattu 3.5.2011.]
- Väestörekisterikeskus. Suomen asukasluvut kunnittain ja
kuukausittain 31.7.2011.
- Suomen asukasluvut kuukausittain – Kunnittain aakkosjär-
jestyksessä
<http://vrk.fi/default.aspx?docid=5127&site=3&id=0>
[Viitattu 2.12.2011]
- Wikipedia. Aholan kylä. [http://fi.wikipedia.org/wiki/
Ahola_%28Posio%29](http://fi.wikipedia.org/wiki/Ahola_%28Posio%29) [Viitattu 14.6.2011]
- Wikipedia. Korouoma. [http://fi.wikipedia.org/wiki/Ko-
rouoma](http://fi.wikipedia.org/wiki/Korouoma) [Viitattu 20.5.2011]

KUVAILEHTI

Julkaisija	Ympäristöministeriö ja Lapin elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksen Ympäristö- ja luonnonvarat -vastuualue			Julkaisu-aika Helmikuu 2012
Tekijä(t)	Tiina Elo ja Sirkka-Liisa Seppälä			
Julkaisun nimi	”Ommie maesemie” pirtin ikkunasta Posiolla. Posion kulttuuriympäristöohjelma.			
Julkaisusarjan nimi ja numero	Suomen ympäristö 4/2012			
Julkaisun teema	Rakennettu ympäristö			
Julkaisun osat/ muut saman projektin tuottamat julkaisut				
Tiivistelmä	<p>Posion kulttuuriympäristöt löytyvät kylätaajamista ja yksittäisten tilojen ympäristöstä. Lähinnä vesistöjen varsille sijoittuvat asuinsijat tarjoavat kauniita perinnemaisemia ja talonpoikaisia rakennuksia ympäristöineen. Kulttuurimaisemat muuttuvat kiihtyvällä vauhdilla ja elämän jäljet ovat osittain katoamassa peruuttamattomasti. Siksi niiden dokumentointi on tärkeää.</p> <p>Ohjelmassa luodaan katsaus Posion kulttuuriympäristön historialliseen kehitykseen ja esitellään perustiedot rakennetun ympäristön ja arkeologisen kulttuuriperinnön nykytilanteesta. Ohjelman päämääränä on tarjota tietoa kaavoituksen ja muun suunnittelun välineeksi sekä vahvistaa asukkaiden paikallisidentiteettiä ja tietoisuutta omasta ympäristöstään. Kirja toimii myös ympäristöhoidon opaskirjana. Samalla sillä on suuri merkitys kotiseudun lukukirjana ja arvokkaiden kohteiden tietopankkina.</p> <p>Vastuu kulttuuriympäristöstä on niin yksityisillä ihmisillä kuin yhteisöillä.</p>			
Asiasanat	kulttuurimaisema, kulttuuriympäristö, rakennettu ympäristö, rakennusperintö, rakennussuojelu, maisemanhoito, rakentamisen historia, perinnemaisema, muinaisjäänös, arkeologia, Lappi, Posio			
Rahoittaja/ toimeksiantaja	Lapin kulttuuriympäristöohjelma -hanke, Lapin elinkeino, liikenne ja ympäristökeskus, Ympäristö ja luonnonvarat -vastuualue, alueidenkäyttökäsikirja			
	ISBN 978-952-11-3976-6 (nid.)	ISBN 978-952-11-3980-2 (PDF)	ISSN 1238-7312 (pain.)	ISSN 1796-1637 (verkkoy.)
	Sivuja 128	Kieli suomi	Luottamuksellisuus julkinen	
Julkaisun myynti/ jakaja	Edita Publishing Oy, PL 780, 00043 EDITA Asiakaspalvelu: puh. 020 450 05, faksi 020 450 2380 Sähköposti: asiakaspalvelu.publishing@edita.fi www.edita.fi/netmarket			
Julkaisun kustantaja	Lapin kulttuuriympäristöohjelma -hanke			
Painopaikka ja -aika	Edita Prima Oy, Helsinki 2012			

PRESENTATIONSBLAD

Utgivare	Miljöministeriet och Närings-, trafik- och miljöcentralen i Lappland	Datum Februari 2012		
Författare	Tiina Elo och Sirkka-Liisa Seppälä			
Publikationens titel	” Ommie maesemie ” pirtin ikkunasta Posiolla. Posion kulttuuriympäristöohjelma. (Våra egna landskapen ut genom fönstret i Posio. • Kulturmiljöprogram i Posio)			
Publikationsserie och nummer	Suomen ympäristö 4/2012			
Publikationens tema	Byggd miljö			
Publikationens delar/ andra publikationer inom samma projekt				
Sammandrag	<p>Kulturmiljöerna i Posio befinner sig inom byområden och enskilda gårdars omgivningar. Det är närmast de vid vattensystem som erbjuder vackra historiska landskap och bondbyggnader med sina miljöer. Kulturmiljöer förändrar sig i en allt snabbare takt, och livets spar håller på att försvinna oåterkalleligt. Därför är det viktigt att dokumentera dem.</p> <p>Programmet ger en översikt över den historiska utvecklingen av Posio kommuns kulturmiljö och lägger fram fakta om nuläget av byggd miljö och arkeologisk kulturarv. Programmet syftar till att ta fram uppgifter som behövs vid planläggning och övrig planering samt att stärka kommuninvånarnas lokala identitet och medvetenhet om sin omgivning. Boken fungerar också som en handbok för miljövard. Boken har samtidigt en stor betydelse som hemtraktens läsebok och som en databank för värdefulla fornlämningsplatser.</p> <p>Ansvar för kulturmiljön vilar både på enskilda människor och på sammanslutningar.</p>			
Nyckelord	kulturlandskap, kulturmiljö, byggd miljö, byggnadsarb, byggnadskydd, landsskapsvård, byggandets historia, värdbiotoper, fornlämningar, arkeologi, Lappland, Posio			
Finansiär/ uppdragsgivare	Lapplands kulturmiljöprogram -projekt, Närings-, trafik- och miljöcentralen i Lappland			
	ISBN 978-952-11-3976-6 (hft.)	ISBN 978-952-11-3980-2 (PDF)	ISSN 1238-7312 (print)	ISSN 1796-1637 (online)
	Sidantal 128	Språk finsk	Offentlighet	
Beställningar/ distribution	Edita Publishing Ab, PB 780, 00043 EDITA Kundtjänst: tfn +358 20 450 05, fax +358 20 450 2380 Epost: asiakaspalvelu.publishing@edita.fi www.edita.fi/netmarket			
Förläggare	Lapplands kulturmiljöprogram -projekt			
Tryckeri/tryckningsort -år	Edita Prima Oy, Helsingfors 2012			

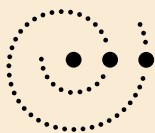
DOCUMENTATION PAGE

<i>Publisher</i>	Ministry of the Environment and Centre for Economic Development, Transport and the Environment for Lapland		<i>Date</i> February 2012	
<i>Author(s)</i>	Tiina Elo and Sirkka-Liisa Seppälä			
<i>Title of publication</i>	”Ommie maesemie” pirtin ikkunasta Posiolla. Posion kulttuuriympäristöohjelma. (Our own landscapes out of the window in Posio. • Cultural Environmental Programme of Posio)			
<i>Publication series and number</i>	Suomen ympäristö 4/2012			
<i>Theme of publication</i>	Build environment			
<i>Parts of publication/ other project publications</i>				
<i>Abstract</i>	<p>The cultural landscapes in Posio can be found within villages and in the surroundings of individual farms. Especially dwelling places situated by lakes or rivers offer beautiful traditional landscapes and peasant buildings with their surroundings. Cultural landscapes are partly changing at an ever-increasing pace, and the traces of life are disappearing irreversibly. For that reason it is crucial to get them documented.</p> <p>The programme gives an overview of historical developments and presents basic data on the present situation of the constructed environment and archaeological heritage. The programme provides information to be used in land use planning and other planning work and to strengthen the local identity and awareness of the cultural environment. The book serves also as a guide for environmental care. At the same time it has great importance as a native region reading book as well as a data bank for valuable objects.</p> <p>Responsibility for the cultural environment rests both with individual people and organizations.</p>			
<i>Keywords</i>	cultural landscape, cultural environment, constructed environment, construction heritage, construction protection, landscape care, history of construction, traditional rural landscapes and biotopes, archaeological remains			
<i>Financier/ commissioner</i>	Laplands Cultural Environmental Programme -project, Centre for Economic Development, Transport and the Environment for Lapland			
	ISBN 978-952-11-3976-6 (pbk.)	ISBN 978-952-11-3980-2 (PDF)	ISSN 1238-7312 (print)	ISSN 1796-1637 (online)
	<i>No. of pages</i> 128	<i>Language</i> Finnish	<i>Restrictions</i>	
<i>For sale at/ distributor</i>	Edita Publishing Ltd, P.O. Box 780, FI-00043 EDITA Customer service: tel. +358 20 450 05, fax +358 20 450 2380 Mail orders: asiakaspalvelu.publishing@edita.fi www.edita.fi/netmarket			
<i>Financier of publication</i>	Laplands Cultural Environmental Programme -project			
<i>Printing place and year</i>	Edita Prima Ltd. Helsinki 2012			

Posion kulttuuriympäristöohjelmassa luodaan katsaus kunnan kulttuuriympäristön historialliseen kehitykseen ja esitellään perustiedot rakennetun ympäristön ja arkeologisen kulttuuriperinnön nykytilanteesta. Ohjelmatyön päämääränä on tarjota tietoa kaavoituksen ja muun suunnittelun välineeksi sekä vahvistaa asukkaiden paikallisidentiteettiä ja tietoisuutta omasta ympäristöstään. Kirja toimii niin ympäristön hoidon opaskirjana, kotiseudun lukukirjana kuin Posion kunnan arvokkaiden kulttuuriympäristökohteiden tietopankkina.

Posion kulttuuriympäristöohjelma on tehty Lapin elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksen, Ympäristö- ja luonnonvarat -vastualueen alueidenkäyttöyksikön hallinnoiman Lapin kulttuuriympäristöohjelma -hankkeen toimesta yhteistyössä Posion kunnan kanssa. Hankkeen on rahoittanut EU:n aluekehitysrahasto EAKR siihen liittyvine kansallisine rahoituksineen.

YMPÄRISTÖMINISTERIÖ
MILJÖMINISTERIET
MINISTRY OF THE ENVIRONMENT

Myynti: Edita Publishing Ab
Asiakaspalvelu:
PL 780, 00043 EDITA
puh. 020 450 05, faksi 020 450 2380
asiakaspalvelu.publishing@edita.fi
www.edita.fi/netmarket

ISBN 978-952-11-3979-6 (nid.)
ISBN 978-952-11-3980-2 (PDF)
ISSN 1238-7312 (pain.)
ISSN 1796-1637 (verkkoj.)

Elinkeino-, liikenne- ja
ympäristökeskus

Euroopan unioni
Euroopan aluekehitysrahasto

Vipuvoimaa
EU:lta
2007–2013